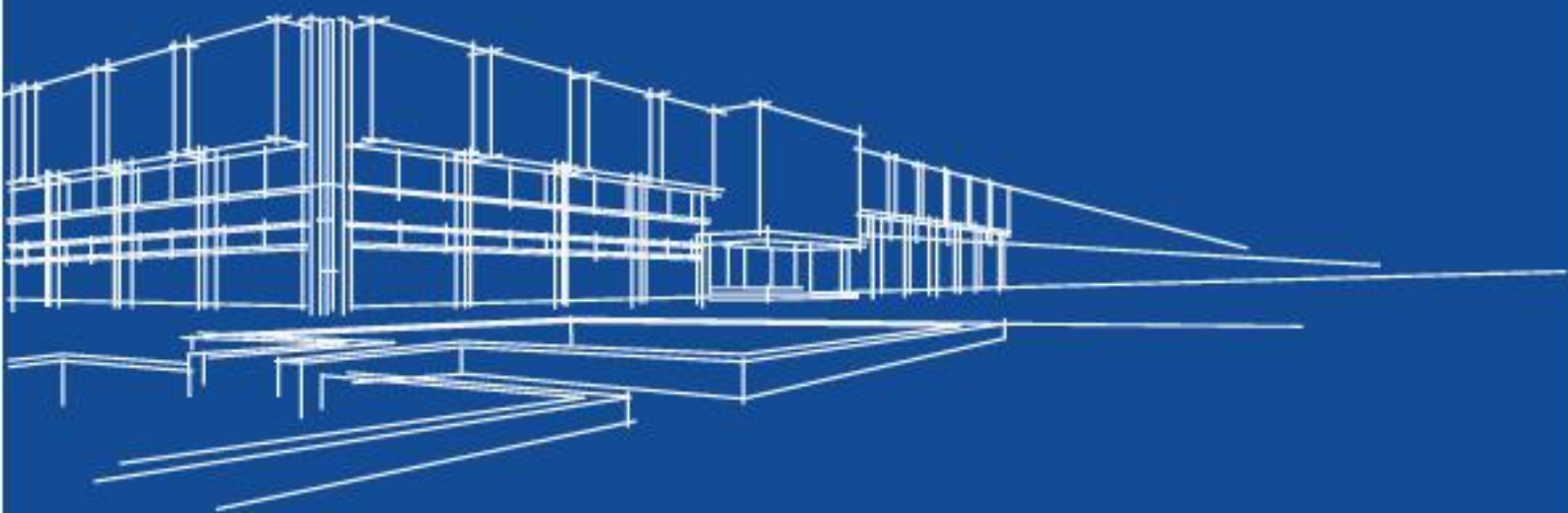


# Tartu Ülikooli Raamatukogu



AASTARAAMAT  
2006–2009

**Tartu Ülikooli Raamatukogu, 2010**

**ISSN 1406-0892**

## Sisukord

<b>Mõtteid raamatukogu edusammudest.....</b>	<b>6</b>
Martin Hallik.....	
<b>Tartu Ülikooli Raamatukogu 2006.-2009. aastal.....</b>	<b>10</b>
Raamatukogu ja lugeja .....	10
Arendustegevus.....	15
Kogud.....	21
Bibliograafiatöö .....	26
Koostöö .....	27
Teadustöö.....	28
Raamatukogu struktuur ja organisatsioon .....	32
Töötajad.....	33
Raamatukogu finantsid .....	35
Näitused ja üritused .....	35
Lisa1. TÜ Raamatukogu arvudes 2006.-2009.a .....	37
Tabel 1. Tulud ja kulud 2006.-2009. a (tuhat kr) .....	37
Tabel 2. Tartu Ülikooli komplekteerimiskulud 2006.-2009. a (tuhat kr) .....	37
Tabel 3. TÜ Raamatukogu (pearaamatukogu) komplekteerimiskulude jagunemine teaduskonniti 2006.–2009. a (tuhat kr)* .....	38
Tabel 4. Lugejateeninduse näitajad 2006.–2009. a.....	38
Tabel 5. Tartu Ülikooli Raamatukogu kogud 2009. a (EVS–EN ISO 2789:2003 järgi) .....	40
Tabel 6. Kogude kirjeldamine e-kataloogis ESTER 2006.–2009. a* .....	41
Tabel 7. Kogude hooldus- ja ennistustööd 2006.–2009. a .....	42
Tabel 8. Kasutajakohad ja tehnilised vahendid 2006.–2009. a .....	43
Tabel 9. Töötajad 2006.- 2009. a .....	43
Lisa 2. TÜ Raamatukogu töötajate publikatsioonid 2006-2009 .....	44

Lisa 3. TÜ Raamatukogu töötajate ettekanded 2006-2009.....	56
Lisa 4. Konverentsid, seminarid ja ettekandepäevad 2006-2009 .....	64
Lisa 5. Näitused 2006-2009 .....	70
<b>Fotod .....</b>	<b>75</b>
2006. aasta fotokroonika .....	75
2007. aasta fotokroonika .....	78
2008. aasta fotokroonika .....	81
2009. aasta fotokroonika .....	86
<b>Tartu Ülikooli Raamatukogu arengukava aastani 2010.....</b>	<b>94</b>
<b>Raamatukogu tänab ja tunnustab .....</b>	<b>98</b>
<b>Uurimusi .....</b>	<b>106</b>
Johann Christian Schünmanni trükikoda Tartus 1814-1840: tegevuskäik ja trükitoodang* .....	106
Ene-Lille Jaanson .....	
Digitaalrepositooriumi DSpace juurutamisest Tartu Ülikooli Raamatukogus .....	151
Kalju Kill Kask .....	
Toetus TÜR kogudele riiklikest programmidest 2000 – 2009 .....	157
Kristina Pai .....	
Kogude läbitöötamine ja rekataloogimine TÜ raamatukogus 2008. aastal .....	166
Kristina Pai, Anneli Sepp .....	
TÜ Iuridicumi teabekeskus ja selle arenguperspektiivid .....	180
Sille Plaksi, TÜ Iuridicumi teabekeskus .....	
Tagasivaatavalt .....	192
Ilmar Vene .....	
<b>Summary .....</b>	<b>196</b>
University of Tartu Library in 2006-2009 .....	196
Johann Christian Schünmann's Printing House in Tartu in 1814-1840: Activities and Production. 202	
Ene-Lille Jaanson .....	

Revision and re-cataloguing of collections of the UT Library in 2008..... 202  
Kristina Pai, Anneli Sepp.....

## Mõtteid raamatukogu edusammudest

Martin Hallik

Kuidas juhtida raamatukogu edukalt eeldusega, et lugejad ja töötajad oleksid õnnelikud ning teadmiselega, et keegi raamatukogule niisama raha juurde ei anna? Õige ja ammendav vastus sellele küsimusele tagab parima võimaliku tulemuse. Viimase 5 aasta jooksul olen ma püüdnud vastavalt oma oskustele ja teadmistele sellele küsimusele vastata ja raamatukogu juhtida nii, et tulemused oleksid arusaadavad erinevat laadi väärtushinnangutega inimestele. On olemas neid inimesi, kes hindavad kõrgelt täpset ja võimalikult täielikku elektronkataloogi, on neid kelle jaoks on peamiseks juurdepääs võimalikult suurele hulgale andmebaasidele ning neid, kes tajuvad peamiselt raamatukogu majaga toimunud muutusi. Kõikide aspektidega on vaja tegeleda. Keeruline on vaid selle tasakaalupunkti leidmine erinevate vajaduste vahel, et panna vajalikud tegevused õigesse järjekorda ning seejuures mitte liialt kiirustada ega viivitada. Pidevaks piirajaks on raha vähesus. Raamatukogul on alati raha vähe. Erinevus seisneb vaid selles, millised arendused on parasjagu käsil väite esitamise hetkel?

2005. aasta suvel oli raamatukogu finantsiline olukord väga keeruline, sest eelarve oli pea 2 miljoniga miinuses. Samas oli vaja panna alus uutele arendustele, sest tulemuste saavutamine võtab paratamatult aega. Esmalt oli vaja luua alus plaanide ja muude dokumentide näol ning need kinnitada vastavates kogudes. TÜ nõukogu võttis vastu uue TÜ Raamatukogu põhikirja ning valmis arengukava järgmiseks 5 aastaks. Kehtestati raamatukoguvõrgu uus korralduspõhimõte. Toodi üle kogud humanitaarraamatukogust, mis suleti. Määramatus humanitaarraamatukogu tuleviku osas oli kestnud juba aastaid. Raamatukogu lõi koostöösuhte Tartu linnavalitsusega, mille alusel linn toetas laenuautomaadi ostmist ja linnakodanikud said kojulaenuõiguse. Pandi alus eratoetajate leidmiseks raamatukogule.

2006. aastal toimus remont raamatukogu kolmanda korruse fuajees, aasta hiljem renoveeriti osa 3. lugemissaalist ja lugejate individuaalkabiinid. Puuetega lugejate võimalused on TÜRIs mõnevõrra paranenud. Parendused puudutavad liikumispuudega ning nägemispuudega lugejaid. 2008. aastal ehitati invatualetid, kaldtee välistrepil ning laenutati roomikkulgur ratastoolide jaoks treppidel liiklemiseks.

Ehitus- ja renoveerimisprotsessi juures tuleb pidada oluliseks seda, et 2006. aastal koostati renoveerimise lähteülesanne, mille vaatasid üle ning andsid oma ekspertiisarvmuse LIBERi arhitektuurigrupi pikaajalised liikmed prof. Elmar Mittler, Marie-Françoise Bisbrouck ja Graham Bulpitt. 2008. aastal valmis raamatukogu eskiisprojekt.

Suurimaks saavutuseks võib pidada vastavalt renoveerimiskavadele tehtud muudatusi 2009. aastal. Kohvik on leidnud endale uue koha esimesel korrusel. Varem kasutuseta olnud endise kondiitritsehhi pinnale loodud kohvikul on pinda 389 ruutmeetrit, Vanemuise tänava poole ehitati klaassein ja väliterass. Kohvik on lugejate poolt kenasti omaks võetud ning igati populaarne. Lisaks kohvikule on

renoveeritud 2. korruse suur saal, millest pärast retrokonversiooni läbiviimist viidi ära kartoteegikapid ning raamatukogu üks parimaid pindasid muutus elutoa stiilis lugemissaaliks. Ajalehtede lugemissaali ja paljunduse endistele kohtadele loodi kokku 7 grupitööruumi. Vana- ja haruldase kirjanduse lugemissaal sai endale uue asukoha suure saali kõrval, kus varem asusid entsüklopeediad ja sõnaraamatud. Värskenduskuuri läbis arvutiklass, millest sai meediasaal, sinna lisandus õppeavakogu asemel ajalehtede lugemissaal. Remonditi ka töötajate ja konverentsiruumi. Kokku renoveeriti 2600 ruutmeetrit.

Raamatukogu struktuuris on toimunud rida muutusi. 2005. aastal kaotati ära üldosakond, mis ei olnud funktsionaalselt vajalik. Osa inimesi liitus direktiooniga, osa tulevase teaduskeskusega. 2009. aastal liideti omavahel välismaise ja kodumaise kirjanduse osakonnad ning sündis kogude arenduse osakond. Omavahel liideti liigitamisosakond ja bibliograafiaosakond ning sündis sisukirjelduse osakond. Selle tulemusel peaks muutuma tõhusamaks komplekteerimine ning saavutama suurema integratsiooni omavahel märksõnastamine ja bibliografeerimine. Osakonnad muutusid oma suuruselt paremini võrreldavateks.

Digiteerimise edendamiseks hankis raamatukogu 2006. aastal pealtvalgusutsskänneri, 2010. aastal saabub raamatukokku esimene digiteerimisrobot. Digiteeritud materjalide struktureeritud säilitamiseks rakendati 2007. aastal repositoorium DSpace. 2008. aastal muretseti nägemispuudega lugejate jaoks 64 kordse suurendusega lugemisteler, tarkvaraprogrammid raamatute skaneerimiseks ja helindamiseks. Alustati kõrgkooliõpikute digitaalseks heliks muutmise, mida tuntakse rääkivate õpikute projekti nime all.

Õppetöö vajaduste paremaks toetamiseks alustati 2008. aasta lõpul eestikeelsete e-õpikute pilootprojektiga. 2009. aasta lõpuks oli olemas 35 e-õpikut Ebrary e-raamatute keskkonnas. E-õpikute projekti võib lugeda ka üheks rahvusvahelises plaanis silmapaistvaks projektiks, sest e-raamatute levik on küll juba märkimisväärne, kuid e-õpikute levik on veel kogu Euroopas kasin.

2009. aasta lõpul sai hoo sisse nn halli kirjanduse repositooriumi projekt, mille edukuse puhul võiks oodata laia rahvusvahelist tunnustust.

Rahvusvaheliselt on seni rakendatud projektidest pälvinud tunnustuse 2006. aastal edukalt käivitatud lastetuba, mis toimib sessi ajal. Tudengitest vanemad saavad pärastlõunasel ajal jätta oma lapsed lastetuppa, kus nendega tegeletakse arendavalt. Samal ajal saavad tudengitest vanemad rahulikult õppida. 2007. aastal sai TÜR ülemaailmne tunnustus IFLA Marketing Award First Place näol – tudengiemade ja ööraamatukogu projekti eest. Tegemist on kõrgeima rahvusvahelise tunnustusega, mille üks Eesti raamatukogu on saanud.

2006. aastal loodi raamatukogu teaduskeskus, sest raamatukogul on teadus-arendusasutusena kohustus teha teadust. Raamatukogu põhikirjas on kirjas, et raamatukogu tegeleb teadusajaloo ning raamatukogunduse teadusliku uurimisega. 2008. aastal asus raamatukogu ideede ja teadusajaloo teadusgrupp tööle ning nimetatud teadussuund sai finantseerimise sihtfinantseerimise, baasfinantseerimise ja 3 ETF grandi näol. Kokku töötas raamatukogu teaduskeskuses täis- või osaaajaga 12 teadlast. Märkimisväärne on asjaolu, et mõlemat teadusgruppi saab õigusega nimetada oma koosseisult rahvusvahelisteks.

TÜR on suurim teadusandmebaaside kasutusvõimaluse pakkuja Eestis. Juba 2005. aastal oli selge, et võimalikult paljude andmebaaside kõrval tuleks raamatukogul pakkuda kursusi info leidmise oskuste näol. Toimus referentuuuri reform ning alustati infokirjaoskuse programmi väljatöötamist, et pakkuda valikkursust infopädevuse arendamiseks. Web CT keskkonnas on tänaseks välja rendatud mitu kursust erinevate õppetasandite jaoks. Mitmeid aastaid järjest valib infopädevuse kursuse vabatahtlikult pea sada doktoranti eri teaduskondadest. Täiesti uus algatus maailma mõistes on infopädevuse õpetuse süsteemne laiendamine gümnasistidele üle kogu riigi. Pilootprojekti avaüritus toimus 4. detsembril 2009. Osa võtsid 12 kooli üle Eesti 160 õpilasega. Moodle'i keskkonnas toimunud virtuaalkursuse lõpetas 120 õpilast ning said ühtlasi ka ülikoolis hiljem aktsepteeritavaid ainepunkte. Kogu kursuse juures on oluliseks faktiks tõsiasi, et infopädevuse tuutoriteks on koolitatud kooliõpetajad.

2007. ja 2008. aastal toimus intensiivne mahakandmine mass-rekatalogimise hõlbustamiseks. Algas vanade raamatute leidumust kajastava sedelkataloogi massiline digiteerimine ning rahvusvahelise riigihanke korras leiti venekeelste kaartkataloogi kaartide marc formaati ülekandmiseks Moskvast tegutsev firma. 5 kuu jooksul tekitati kaartide alusel üle 250 000 kirje. Pärast seda protsessi on pea 90% kataloogist leitav internetist. Jätkeb töö vanade raamatute katalogiseerimisega.

Mahakantud ja raamatukogule mittevajalike raamatute müügiks loodi e-raamatupood, mis avati septembris 2008.

Raamatukogudevahelise koostöö tulemusena ühendati märksõnastikud INGRID ja EÜM, mis alustas EMSi nime all tööd 1. mail 2009.

Raamatukogu edusammude nimekiri on muljetavaldav, oleme suutnud palju olulisi ja vajalikke muudatusi ellu viia. Meie eesmärgiks on saada üheks parimaks raamatukoguks võrdluses maailma sama suurte ülikoolide raamatukogude seas. Võrdluse alla võivad tulla 25 000 – 30 000 üliõpilasega klassikalised ülikoolid. Arvestades, et ülikooli raamatukogu rahastus sõltub ülikoolist ning selle rahakott omakorda üliõpilaste arvust, siis ei tohiks võrdlusülikoolid olla suuremad kui 20 000 üliõpilast, kuid teatud ambitsioonikuse reserv peab igal eesmärgil ikkagi olema.

Selle eesmärgi saavutamiseks on vaja enamiku näitajate osas olla parimate võrdluspartneritega võrdne ning mingites aspektides peaks raamatukogu kuuluma maailma raamatukogude absoluutsesse tippu selleks, et olla tervikuna kindlalt parimate hulgas oma võrdlusgrupis. Seega on

oluline, et oleks olemas mingi hulk tegevusi ja arendusi, mis on originaalsed, paistavad silma ja pakuvad huvi ka paljudele teistele raamatukogudele. Kokkuvõttes tähendab see vajadust arendada raamatukogu tervikuna ning samas peaks olemas olema nn mastipuud, millega raamatukogu paistaks silma maailmas.

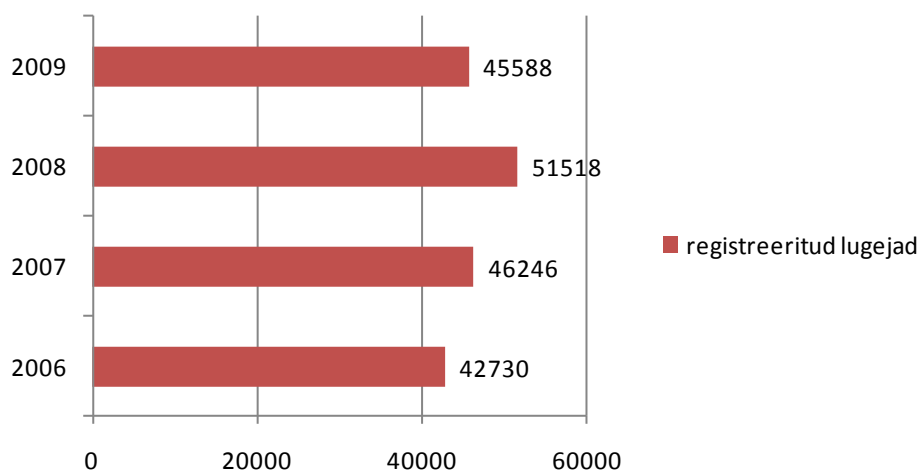
## Tartu Ülikooli Raamatukogu 2006.-2009. aastal

### *Raamatukogu ja lugeja*

Aastatel 2006-2009 töötas raamatukogu jätkuvalt selle nimel, et muuta raamatukogu kasutamine oma lugejate jaoks lihtsamaks ja mugavamaks, pakkuda kaasajaseid raamatukoguteenuseid, professionaalset teenindust ning paremat keskkonda efektiivseks õppe- ja teadustööks.

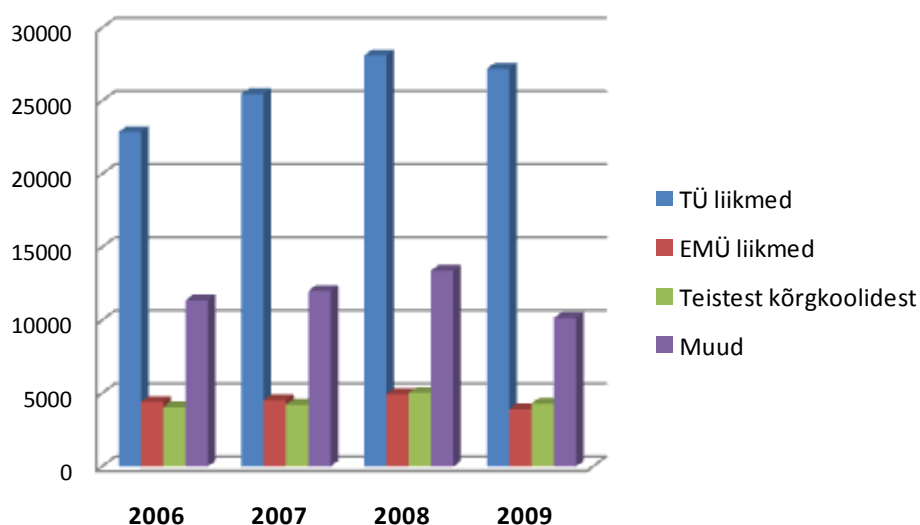
2009. aasta lõpuks oli raamatukogul 45 588 registreeritud lugejat, neist väljastpoolt Tartu Ülikooli 18 380 ehk 40,3% (vt lugejastatistika andmeid Lisa1., tabel 4)

Lugejate arvud 2006.-2009.a



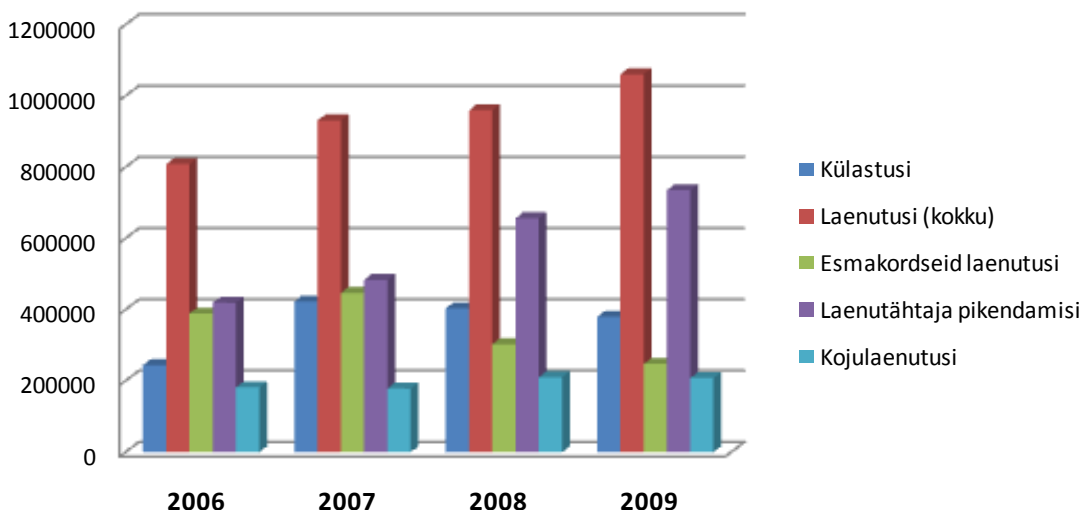
Tartu linna elanikele kojulaenusõiguse andmisega 2006. aastal kasvas järgnevatel aastatel ülikooliväliste kasutajate arv moodustades 2007. aastal 44,9% ja 2008. aastal 45,4% lugejate üldarvust. 2008. aastal said kojulaenusõiguse vastastikuse lepingu alusel Tartu Kõrgema Tervishoiukooli üliõpilased.

Registreeritud lugejate koosseis 2006.-2009.a



Lugejate osakaal 2009. aasta andmete põhjal jagunes tegevusalati järgmiselt: üliõpilased (sh Avatud Ülikool) moodustasid 68% , õppejõud, teadurid, doktorandid 6% ja muud 26% lugejate üldarvust. Võrreldes 2008. aastaga vähenes 2009. aastal lugejate arv andmebaasis 8% võrra ( lugejate andmebaasis kustutati 11 803 aegunud lugejakirjet). Lugejate koosseisus vähenes kõige rohkem Eesti Maaülikooli üliõpilaste ja TÜ teenistujate arv

Raamatukogu kasutamine 2006.-2009. a



Füüsiliste külastuste arv on alates 2007. aastast langenud, kuna järjest rohkem kasutatakse elektroonilisi teenuseid raamatukogu kodulehekülje vahendusel.

Aastatel 2006-2009 kasvas oluliselt Interneti teel edastatud tellimuste hulk, laenutähtaegade pikendamine ning järjekorda panek väljalaenutatud raamatutele. E-kataloogi osa „Minu ESTER” võimaldab lugejatel mugavalt raamatukoguga suhelda: otsida ja tellida kirjandust, salvestada kataloogiotsinguid, vaadata oma laenutusi ja pikendada laenutähtaegu, muuta kontaktandmeid.



Pilt 1 Iseteeninduslik laenusautomaat. Foto: Boleslav Tšernjavski

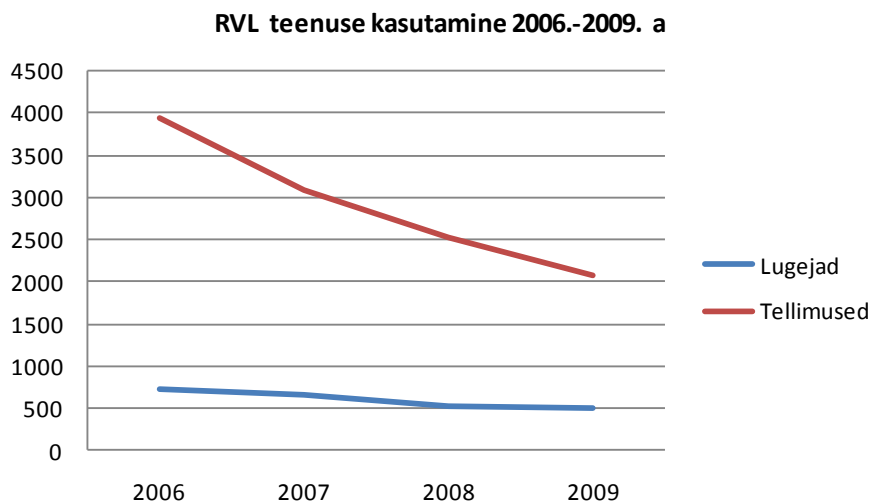
2006. aasta märtsis rakendati tööle iseteeninduslik laenusautomaat (vt Pilt 1), mille abil saavad lugejad iseseisvalt avariilult raamatuid laenutada. Sama aasta lõpus registreeriti 15 792 kojulaenutust automaadi vahendusel , 2008. aastal oli see arv juba 37 241. Paraku ei saa 2009. aasta kohta statistikat esitada, kuna laenusautomaadi tehnilise rikke tõttu olid kõik statistilised failid kaduma läinud. Küll aga võib konstateerida, et laenusautomaadi kasutus oli väga aktiivne ning lähitulevikus oleks kindlasti vaja mõned iseteeninduslikud laenusautomaadid juurde muretseda.

Alates 2006. aastast saab lugeja virtuaalkonto olemasolul ise paljundada ja printida. Iseteeninduslik paljundamine on võimalik kõigil, kes endale konto teevad; iseteeninduslik väljatrükk on aga tagatud ainult Tartu

Ülikooli liikmeskonnale.

Raamatute mugavamaks tagastamiseks paigutati 2007. aasta septembris peatrepile kapp —lugejad, kes tulevad raamatukogusse ainult laenatud raamatuid tagastama, saavad seda teha minimaalse ajakuluga. Tõhustati tööd võlglastega- nendega võeti ühendust telefonitsi, saadeti meeldetuletusi. Võlglaste puhul, kelle viivise summa ületas 1000 krooni ja kes meeldetuletustele ei reageerinud, hakati viiviste sissenõudmiseks kasutama inkassofirma „Julianus Inkasso“ vahendust.

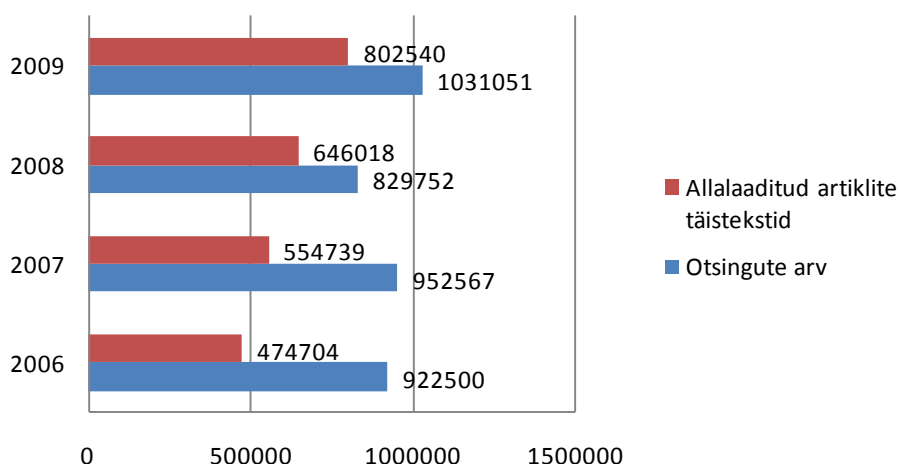
Raamatukogudevahelise laenutuse (RVL) teenust kasutas 2009.a 501 lugejat (2006.a 731, 2007.a 661, 2008.a 512 lugejat), kellelt laekus 2080 tellimust (2006. a 3933, 2007.a 3091, 2008.a 2514 tellimust). RVL-i teel telliti peamiselt politoloogia-, riigiteaduste ning psühholoogiakirjandust. Tagasimine RVL kasutamises on seletatav e-ajakirjade ja e-monograafiate hulga kasvu ning teenuse hindade tõusuga (tasuliseks muutus laenamine ka Eesti raamatukogudest). Oma osa on kindlasti ka viimase aja üldisel majanduslangusel.



Tartu Ülikooli teadus- ja arendustöök on väga oluline elektroonilise teadusinformatsiooni olemasolu.

TÜ liikmetele oli 2009. a raamatukogu vahendusel kättesaadavad 109 sidusandmebaasi 20160 teadusajakirja täisteksti või referaati ( 2008. a 20100 elektroonilist ajakirja, 2007. a 19200 elektroonilist ajakirja, 2006. a 18100 elektroonilist ajakirja ), mitmete oluliste teatmeteoste ning maailma juhtivate teaduskirjastuste publitseeritud monograafiate elektroonilisi versioone.

### Andmebaaside kasutamine 2006.-2009.a



2006. aastal töötasid referendid Kärt Miil ja Vilve Seiler välja infopädevuse koolituse kursuse WebCT keskkonnas (vt **Pilt 2**).



**Pilt 2** Vilve Seiler (vasakul) ja Kärt Miil (paremal).  
Foto: Andres Tennus/TÜ

eripreemia silmapaistva e-kursuse eest Socialia valdkonnas.

Kursus sulandati ühe poliitikateaduse õppeainesse ja selle viisid läbi õppejõud. Aastatel 2007-2008 arendati edasi olemasolevaid infopädevuse kursusi ning integreeriti koostöös õppejõududega infopädevuse koolitusi õppeainetesse. Kokku kujunes infopädevuse koolituse läbinute arv prognoositust tunduvalt suuremaks. Veebipõhine vabaaine "Infopädevuse alused" osales 2008. a Eesti e-ülikooli konkursil "Aasta e-kursus" ning sai

2009. aastal telliti referentide soovitusel raamatukogule viidete halduri RefWorks katsetus ja testiti seda doktorantide e-kursusel „Sissejuhatus erialainfootsingusse”. Raamatukogu leidis võimaluse RefWorks'i ostmiseks. See on leidnud positiivset tagasisidet doktorantidelt ning teaduskondade õppejõududelt ning on oluliseks täienduseks infopädevuse tõstmisel.

Olemasolevate infopädevuse kursuste baasil loodi 2009. aastal gümnaasistidele uus veebipõhine kursuse „Infopädevus ehk miks Google’st ei piisa”. Selleks kohandati olemasolevaid õppematerjale ja võeti kasutusele uus e-õppekeskkond (Moodle). Partnerkoolideks selles projektis on Tartu Mart Reiniku Gümnaasium, Tartu Miina Härma Gümnaasium, ja Tartu Hugo Treffneri Gümnaasium.

E-ressursside kasutamist hõlbustavad erialaportaalid, mis muudeti 2008. aastal teaduskonnapõhiseks ning tunduvalt kasutajasõbralikumaks nii lugeja kui administreerija jaoks. 2009. aastal raamatukogu kodulehekülje uuendamise käigus sai uue kujunduse ja sisulised täiendused ka erialaportaali.

Erialaportaali lisati viidete haldurite RefWorks ja Endnote Web kasutamise juhendid ning päringu esitamise vorm.

Esmakursuslastele mõeldud raamatukoguõppustel osalejate arv on kasvanud aasta-aastalt. Vastava koolituse tellis raamatukogult 2007. aastal ka Eesti Maaülikool (150 üliõpilast). 2009. aastal läbis esmakursuslaste koolituse 1414 tudengit, koolitusi tehti kokku 76 tundi. Koostöö on jätkunud nende teaduskondadega, kus on juba kujunenud tavaks uued lugejad raamatukokku koolitusele saata. 2009. aastal uuendati raamatukogu veebilehel ka esmakursuslastele ja uutele lugejatele mõeldud rubriiki Lugejakoolitus.

2008. aastal töötati välja Tartu Ülikooli õppejõudude ja teadurite mõeldud uus tugiteenuste pakett, kuhu kuuluvad järgmised teenused:

- ESTERi kaudu raamatute tellimine TÜ teaduskonda/osakonda,
- semestri-laenus,
- grandilaenus,
- raamatukoguvahelise laenutuse teel tellitud koopiade kättetoimetamine,
- raamatute deponeerimine erialakogudesse,
- ainepakettide reserveerimine.

Aastatel 2006-2009 on raamatukogu püüdnud erivajadusega lugejate võimalusi parandada.



**Pilt 3** Lugemisteler. Foto: Bolselav Tšernjavski

2008. aastal ehitati invatualetid, kaldtee välitrepil ning laenutati roomikkulgur, et liikumispuudega lugejatel oleks võimalik ratastoolidega treppidel liigelda. Samal aastal algatati erivajadustega lugejate jaoks kaks projekti:

- „Seinteta ülikooliraamatukogu“, mis pakub liikumispuudega lugejale võimalust raamatuid koju tellida.
- „Rääkivad õpikud“, mis on suunatud nägemispuudega lugejatele, kelle jaoks muretseti arvuti spetsiaalse ekraanilugemisprogrammiga JAWS ja lugemisteler MLX Reader-MLX Split (vt **Pilt 3**).

Aastatel 2006-2008 tehti raamatukogus rida pisirenoveerimisi: remonditi 3. korruse fuajee, osa 3. lugemissaalist ning lugejate individuaalkabiinid. Kuid suurimaks saavutuseks võib pidada just 2009. aastal tehtud muudatusi.

2009. aasta suvel alustati vastavalt renoveerimiskavale II korruse remondi ja uue kohviku ehitusega. Peale remonti on teisel korrusel seitse rühmatööruumi, suur vanaraamatu lugemissaal RARA,

meediasaal, kuhu on paigutatud ajalehed ja ajakirjad, koopiakeskus ning arvutid. Suur saal (endine kataloogisaal) on sisustatud elutoa põhimõttel-madalad riulid ja palju mugavaid istekohti koos väikeste liikuvate laudadega. Aasta lõpus avati esimesel korrusel avar kaasaegne kohvik Gaudeamus, mis mahutab pea sada külastajat (vt **Pilt 4**).



**Pilt 4** Kohvik Gaudeamus. Foto: Boleslav Tšernjavski

Aastatel 2006-2009 jätkus Ööraamatukogu projekt koostöös Tartu Ülikooli Üliõpilasesindusega ja eksamisessioonide ajal oli avatud lastetuba Nimmik-Nummik. Lastetoa projektiga alustati 2006. aasta alguses ning see on mugav võimalus tudengitest vanematel eksamisessiooni ajal oma lapsed lastetuppa viia, et ise samal ajal eksamiteks õppida. Lastetoas tegelevad lastega raamatukogu töötajad ja ülikooli naiskorporatsioonide korp! Amicitia ja korp! Filiae Patriae liikmed.

2007. aastal pälvis Ööraamatukogu ja lastetoa projekt kõrge rahvusvahelise tunnustuse - IFLA raamatukoguturunduse auhinna-, mis anti pidulikult üle IFLA aastakoosolekul Durbanis (Lõuna-Aafrika Vabariik).

## ***Arendustegevus***

Aastatel 2006-2009 jätkus arendustegevus järgmistes suundades:

- E-raamatukogu arendamine
- Koostöö arendamine ELNET Konsortsiumisse kuuluvate raamatukogudega infosüsteemi INNOPAC rakendamisel ning ühiste andmebaaside (ESTER, ISE, EMS) loomisel

- Koostöö arendamine ELNET Konsortiumisse kuuluvate teadusraamatukogudega andmebaaside ja e-ajakirjade kasutuslitsentside ostmisel ja nende juurdepääsu loomisel
- Teenuste kvaliteedi tõstmine ning uute teenuste arendamine
- Infotehnoloogilise infrastruktuuri arendamine
- Hoone renoveerimiskava
- Raamatukogu arengut ja tegevust reguleerivate dokumentide koostamine.

2006. aastal ühendati raamatukogu arvutivõrgu kasutajate tuvastamine ülikooli süsteemiga ning võeti kasutusele Ezproxy, mis lihtsustab arvutitesse sisselogimist ega vaja paroolide korduvat sisestamist. Lugejatel hõlbustab raamatukoguga suhtlemist e-kataloogi osa „Minu ESTER”. 2009. aastal lisandus E-kataloogi ESTER-Tartu kataloogi osa „Üliõpilastööd”. Selle kaudu on nüüd võimalik samaaegselt leida erineva tasemega üliõpilastöid: dissertatsioone, magistri-, bakalaureuse-, diplom-, kursuse-, võistlus- ja auhinnatöid.

Aastatel 2006-2009 jätkus e-laenutuse juurutamine. Lisaks põhikogu raamatutele alustati 2008. aasta teises pooles e-laenutusega käsikirjade ja haruldaste raamatute osakonnas ning 2009. aastal e-laenutuse ja CD-de kojulaenutusega fonoteegis. Hetkel toimub e-laenutus kõigi kogude, v.a ajakirjade laenutamisel.

2008. aastal laaditi esmakordselt e-raamatute kirjeid (Springer, OUP) e-kataloogi. Kahjuks ei saa seda rakendada kõigi e-raamatute puhul, sest mõnede pakettide sisu muutub pidevalt. 2009. aastal kasvas üksiknimetustena tellitud e-raamatute hulk. E-raamatute maailm on aga endiselt kirju – seda nii kirjastuste müügipoliitika, kasutustingimuste kui ka hinnakujunduse osas. Üksiknimetuste kaupa ostetud raamatud, mida oli võimalik kasutustingimustest lähtuvalt Ebrary'sse panna, said sinna üles laaditud, ülejäänud raamatuid hoitakse DSpace's. Kõik need raamatud on kirjeldatud e-kataloogis ESTER.

2008. aasta septembris alustas tegevust raamatukogu online raamatupood. E-pood on avatud kõikidele soovijatele Interneti kaudu ja osta saab sealt raamatuid, mida raamatukogu enam ei vaja. Raamatud on erinevatest teemavaldkondadest ja enamasti üksikeksemplarid. Müügil on nii uuemad kui ka vanemad raamatud erinevates keeltes - õpikud, teaduskirjandus, ilukirjandus, teatmeteosed ning samuti kassetid, CD-d ja vinüülplaadid. E-poe kataloogi täiendatakse pidevalt.

### **E-õpik**

2008. aasta lõpus alustati e-õpiku projektiga ning eesmärgiks on pakkuda oma lugejatele ülikoolis kasutatavaid õpikuid e-versioonidena. Tegemist on väga vajaliku arendusega, pidades silmas suuri loenguvoore ning asjaolu, et paber kandjal õpikutega ei ole võimalik katta kõikide üliõpilaste vajadusi. Esmajärjekorras leidsid tee e-õpikute kollektsiooni need teosed, mis olid küll aktiivses kasutuses, kuid mille trükiversiooni ilmumisest on möödas juba kümneid aastaid. 2009. aasta lõpuks oli sellisel viisil kasutuses 35 õpikut ning kokkulepped on olemas, et umbes sama suur hulk õpikuid saaks nähtavaks 2010 aasta jooksul. TÜ kasutajatunnusega lugejatel on neile e-õpikutele piiramatult ligipääs. Aastase kasutusstatistika põhjal võib väita, et eriti sagedast kasutamist leiavad just suurte loenguvoorude jaoks kasutatavad õpikud. Ülikooli e-õpikud on leitavad Ebrary platvormilt.

Kesksel kohal on olnud raamatukogu kogude ja teenuste kättesaadavaks tegemine veebikeskkonnas, millega seoses olid käsil mitmed arendusprojektid, mida finantseeriti Haridus- ja Teadusministeeriumi ning Kultuuriministeeriumi rahastatavatest riiklikest programmidest ja Tartu Ülikooli poolt:

- ECRM05-59 „Estica-sisuline rareiteetne ning vanaraamat kui rahvusliku identiteedi ja mälu kandja“. 2005–2008 — projektijuht Kristina Pai, finantseerimine riiklikust programmist „Eesti keel ja rahvuslik mälu“ (2004–2008). Projekti üldeesmärk on hõlbustada eesti kultuuri seisukohalt unikaalsete teadus- ja kultuurilooliste kogude kasutamist nii regionaalse kui ka globaalse tähendusega teadustöös ja hariduses; teha informatsioon kogude kohta sidusrežiimis ülemaailmselt kättesaadavaks; kogude säilitustingimuste parendamine.
- HLM05-14 „METOBSi kogu säilitustingimuste parandamine, kogu süstematiseerimine ja kirjeldamine elektroonilises andmebaasis“ 2005–2007 — projektijuht PhD Piia Post, TÜ keskkonnanäüüsika instituudi lektor; vastutav täitja raamatukogus kogude direktor Kristina Pai; rahastamine riiklikust programmist „Humanitaar- ja loodusteaduslikud kogud“. Kõige olulisemaks tulemuseks antud projekti puhul on see, et ajalooline kogu, mille kohta varem oli infot vaid vähestel, on jõudnud elektronkataloogi kaudu kõigi huvilisteni ja kasutamine on üllatavalt intensiivne.
- ECRM06-72 „Eesti ajaloolised muusikakogud: Tartu ülikooli muusikatrükiste ja käsikirjade uurimine, kirjeldamine ja tutvustamine“ 2006-2008—projektijuht prof. J. Ross; vastutav täitja raamatukogus Geiu Rohtla.

Projekti lõppedes oli e-kataloogis ESTER kirjeldatud ja märksõnastatud 1727 eesti, (balti)saksa ja vene noodi- ja muusikatrükist ning noodikäsikirja (2299 eksemplari) 18. sajandist kuni 1945. a. Projektiga seotud uurimistöo keskendus TÜ muusikadirektorite loominguale, mida tutvustati Eestis ja Saksamaal toimunud üritustel. Enim tähelepanu pälvis Heinrich Zöllner (1854–1941) ning tema 1883. a Tartus Martin Lutheri 400. sünniaastapäevaks komponeeritud oratoorium „Luther“. Käsikirjaliste partiide põhjal restaureeriti oratooriumi partituur. Selle esimene osa ning lõpukoor tulid TÜ aulas taasesitusele 8. jaanuaril 2009 Valge klaveri fondi toetuseks korraldatud kontserdil. Keiserliku Tartu ülikooli muusikadirektori ametisse asumise 200. aastapäeva puhul toimus 1.-2.10.2007 rahvusvaheline konverents „Tartu ülikooli muusikadirektor 200“. Mainzi ülikooli koordineerimisel koostavale andmebaasile „Gesangbuchbibliographie“ kirjeldati TÜRis, Kirjandusmuuseumi Arhiivraamatukogus, Rahvusraamatukogus ning TLÜ Akadeemilises Raamatukogus leiduvaid saksakeelseid lauluraamatuid.

Projekti tulemused toetavad Tartu ja kogu Eesti varasema muusikaelu uurimist, millest annab tunnistust TÜ Ri vanema noodi- ja muusikakirjanduse kogu kasutatavuse kasv.

- Projekt SF0150004s07 Eesti muusikakultuuri struktuur, ajalooline kujunemine ja areng tänapäeval, 2007-2012 — teema juht prof. Jaan Ross; vastutav täitja raamatukogus Geiu Rämmer
- ECRM04-37 „Teadlased Eestis kuni 1918. Biograafiline võrguleksikon“ 2004-2008 — projektijuht Heiki Epner.

- HLK05-11 „Tartu ülikooli audio- ja videoarhiivi süstematiseerimine, digiteerimine ja avamine elektroonilises andmebaasis“. 2005–2008 — projektijuht kogude direktor Kristina Pai; rahastamine riiklikust programmist „Humanitaar- ja loodusteaduslikud kogud“. Projekti eesmärgiks on ülevaate saamine erinevates ülikooli asutustes asuvatest audio- ja videomaterjalidest; kogude korrastamine ja kirjeldamine elektroonilises kataloogis ESTER; laiemat huvi pakkuvate materjalide digiteerimine ja veebis kättesaadavaks tegemine. Jätkati Tartu Ülikooli vana filmikogu süstematiseerimist ja selle osalist üleandmist Eesti Filmiarhiivile (EFA). EFA poolt digiteeritud filmid paigutati muusika- ja keeleõppe keskuses asuvasse filmikogusse, anoteeriti ja kirjeldati elektronkataloogis, samuti katsetati mitmes erinevas vormingus videofailide serverisse laadimist ning testiti nende kasutamise iseärasusi lõpptarbija jaoks. Eesti Filmiarhiivilt saadi lisaks DVD-koopiatele ka digiteeritud filmide annotatsioonid. Videofailide loomiseks kasutati Adobe Premiere Pro 2.0 tarkvara. Lisaks uute failide loomisele jätkati [www.video.ut.ee](http://www.video.ut.ee) serveris asuvate striimivate wmv-failide linkimist elektronkataloogi kirjade külge. Tänu projekti finantseeringule oli võimalik alustada iseseisvalt VHS-kassetidel paiknevate filmide digiteerimisega DVD formaati, ja sealt edasi striimivasse videofaili serverisse üleslaadimise jaoks. Samas loodi võimalused VHS-ide ja DVD-de kopeerimiseks ja salvestamiseks erinevate formaatide vahel (DVD/VHS/arvutifail).
- HLK06-6 „TÜ Raamatukogu ajaloolise kaardikogu avamine ja säilitustingimuste parandamine“ 2006-2008 — projektijuht Kristina Pai/Raivo Aunap.
- HLK05-16 „Tartu Ülikooli Raamatukogu graafikakogu seisundi parandamine, kasutus- ja tagatiskoopiate valmistamine ning sidusjuurdepääsu loomine“ 2005-2008 — projektijuht Moonika Teemus.

Projekti tulemusena on e-kataloogis ESTER teaduslikult kirjeldatud (ca 5000 kirjet) Lääne-Euroopa 16.-19. saj. graafikataiest ning baltisaksa kunstnike töid graafika, joonistused); 1330 graafilisest lehest ja joonistusest valmistati digitaalsed kasutuskopiad, mis on arhiveeritud raamatukogu digitaalrepositooriumis, digitaalkoopiate URLid on lingitud ESTERi kirjesse. Uuendati multimeediaandmebaasi „Lääne-Euroopa varane graafika“ ning selle selgitavad tekstid tõlgiti inglise keelde. Suuremahuliste pildifailidega ning andmebaasidega töötamiseks muretseti arvutikomplekt koos monitori kalibraatoriga. Projekti eelarvest kaasfinantseeriti pealtvalgustuskanneri Zeuschel OS 10000-TT ostmist. Graafikakogu säilivuse parandamiseks vahetati suur hulk ümbriseid, mappe, paspartuusid välja arhiivinõuetele vastavast materjalist valmistatute vastu, restaureeriti 143 graafilist lehte ja joonistust; muretseti kolm A0 formaadis lehtmetailist joonistuste kappi.

- HTM Rahvuskaaslaste programmi raames projekt „Väliseesti teadlaste arhiivipärandite arhiveerimine ja kättesaadavaks tegemine“ 2005-2007 — projektijuht Mare Rand.

Loodi kontakte ja peeti kirjavahetust väliseesti teadlaste ja teadusorganisatsioonidega teadus- ja kultuurilooliste arhiivipärandite saatuse küsimuses. Selle tulemusena jätkab Eesti Teaduslik Selts Rootsis (Stockholm) oma arhiivimaterjalide (1980.–2000) üleandmist Tartusse. Täiendust saadi Eesti Teadusliku Instituudi arhiivifondile. Oma arhiivi üleandmist alustas Eesti Teadusliku Seltsi Rootsis Lõuna-Rootsi osakond Lundis (I. Martinson). Projekti toel rakendati 7 kuu vältel 0,75 koormusega lisatööjõudu prof V. Masingu (1925-2001) ulatusliku arhiivipärandi sorteerimisel ja süstematiseerimisel ning enam kui 600

korrespondendiga kirjavahetuse (kirjade arv mitu tuhat) ja fotode läbitöötamisel. Selle raames korraldati ja kirjeldati ka u 90 väliseesti teadlase ja kultuuritegelase kirjad jm autograafid (nt I. Kala, K. Kruup, J. Lepiksaar, I. Lappalainen, G. Neeme, Ch. Panksepp, J. Piiper, I. Salasoo, J. Seim, K. Thomasson, A. Vainomäe, U. Öpik jt). Alustati Karl Laantee arhiivipärandi sorteerimist.

- HLK08-6 „TÜ Raamatukogu käsikirjakogude seisundi parandamine, tagatis- ja kasutuskooptate valmistamine, kasutusvõimaluste ajakohastamine“ 2008 — projektijuht Malle Ermel.

Käsikirjakogude seisundi parandamiseks vahetati välja 4000 arhiivinõuetele mittevastavat mappi ja ümbrist. Konserveeriti pärgamentürikute kogu. Projekti eelarvest kaasrahastati pealtvalgustusskanneri Zeutschel OS 10000-TT ostu. E-kataloogis ESTER kirjeldati Fr. L. Schardiuse autograafide kogu (2920 autograafi). Kõikidest autograafidest valmistati digitaalsed kasutuskooptad, mis on kättesaadavad nii ESTERi kaudu kui e-kataloogipõhise andmebaasina raamatukogu veebilehelt. Alustati K. Morgensterni ning J. E. von Esseni kultuuri- ja teaduslooliselt väga väärtuslike kirjakogude teaduslikku kirjeldamist ESTERis koos digitaalsete kasutuskooptate valmistamisega (viimased arhiveeritakse raamatukogu digitaalrepositooriumis DSpace). Teaduslikult on kirjeldatud 3000 kirja ning valmistatud ..... digitaalset kasutuskooptat. Tagasiside tööst käsikirjakogude kättesaadavaks tegemise kohta elektroonilises keskkonnas on olnud väga positiivne.

Enne skaneerimist võeti kirjad köitest lahti, siluti, puhastati liimist ning aastasade jooksul tekkinud kasutusjälgedest. Konserveerimise käigus tehtud paberi pH mõõtmise tulemused on murettekitavad, paberi happelisus kõigub 4,3–4,8.

- Tartu Ülikooli Raamatukogus—Digitaalandmebaas „Nimekad teadlased Tartu ülikoolis“ (TÜ)
- „Eesti vanema kirjanduse digitaalne tekstikorpus : uurimis- ja võrguprojekt EEVA (Eesti Kirjandusklassika, 2008. aastast jätkub ETF grandina).
- Projekt EKKM09-118 Estica/Baltica ajalooliste täistekstide digitaalne kättesaadavaks tegemine, 2009-2013 (kogude direktor Kristina Pai)
- Projekt SP1RT09059 Väliseesti teadlaste käsikirjapärandi arhiveerimine ja kättesaadavaks tegemine, 2009 - 2010 (KHO juhataja Malle Ermel)
- Projekt EKKM09-137 Eesti teadusliku sisuga täistekstide liitmine ülemaailmse infokeskkonnaga , 2009-2013 (tehnoloogiadirektor Heiki Epner)

### **Infotehnoloogilise infrastruktuuri arendamine**

2006. võeti kasutusele INNOPAC-i järjekordne uuendus My Millennium (release 2006). Samal aastal rakendati töösse iseteeninduslik laenutuste registreerimise aparaat Bookmatic. Tartu linn toetas selle aparaadi ostmist 329 tuh krooniga.

2006. aasta sügisel jõudis kohale professionaalne pealtvalgustusega Zeuscheli skanner OS 10000-TT. Enne selle töösse rakendamist uuriti ja võrreldi omavahel erinevaid tarkvaralahendusi digiobjektide arhiveerimiseks ja haldamiseks. Valik langes DSpace'ile (registreeritud handle.net), kus arhiveeritud

digitaalteavikud indekseeritakse automaatselt ning liidestatakse teiste OAI (Open Archive Initiative) protokolliga kasutatavate baasidega. Aastatel 2007-2009 jätkus repositooriumi DSpace arendamine. Oma jaotuse said TÜ matemaatikaeaduskond ning ajaloomuuseum. Vaatamata sellele, et vaid väike osa repositooriumis arhiveeritud materjalidest on varustatud muukeelsete märksõnadega Open Archive Initiative protokolliga alusel, on repositoorium kui sisutootja ühendatud otsimootoritega OAISTER (Michigani ülikool) ning BASE (Bielefeldi ülikool). 2009. aasta teisel poolel testiti repositooriumi uut versiooni. Testimise käigus selgus, et metaandmete hulgi editeerimine on võimalik, kuid mitte sel kujul nagu algul mõeldud. Praegu toimivas repositooriumis vahetati üks mooduleid tunduvalt efektiivsema vastu ning seetõttu paranes otsitavate tekstide ja eelvaadete genereerimine. Repositooriumiga paralleelselt toimiv suurte failide kasutajakeskkond rescarta sai tarkvarauuenduse, samuti suurenes sirvitavate nimetuste arv.

2009. aasta esimesel poolel tegeleti raamatukogu kogulehekülje uuendamisega: täiendati struktuuri, osaliselt muudeti ülesehitust ning värskendati kujundust. Uudne on see, et iga sisutootja haldab ja sisestab infot ise. Muudatusi tehes lähtuti eelkõige kasutajatest, et vajaliku info leidmine koduleheküljelt oleks neile oluliselt lihtsam ja loogilisem.

### **Ühiste andmebaaside (ESTER, ISE, EMS) loomine**

Aastatel 2006-2009 jätkus koostöö Rahvusraamatukogu normandmete osakonnaga nende hallatava Eesti Üldise Märksõnastiku ja TÜR märksõnastiku INGRID-i liitmiseks. 2008. aasta lõpuks oli Eesti märksõnastik (EMS) toimetamisvalmis, 2009. aasta alguses (1. jaanuar – 31. märts) toimus liitmisprogrammi tulemi toimetamine ja vigade parandus, 10. aprillil “Eesti märksõnastiku” laadimine ESTERisse ja ISEsse ning 29. mail EMS-i pidulik esitlus TÜ raamatukogus. Uue märksõnastiku haldajaks on ELNET Konsortsium.

Teine väga oluline arendus neil aastatel oli seotud artiklite andmebaas ISE loomisega, mis rakendati tööle 2009. alguses.

### **Elektronilisele teadusinformatsioonile juurdepääsu vahendamine**

Tartu Ülikooli teadus- ja arendustöök on kõige olulisem elektroonilise teadusinformatsiooni olemasolu. TÜ arvutivõrgus kättesaadavate e-ajakirjade arv on kasvanud võrreldes 2005. aastaga 3160 nimetuse võrra (2005. a 17000 nim, 2009. a 20160 nim). Aastatel 2006-2009 on raamatukogu inforessursid rikastunud oluliselt mainekate teaduskirjastuste väljaantavate monograafiate elektrooniliste versioonidega. Samuti on kasvanud e-teavikute ostmiseks eraldatud summad.

### **Digitaalsete kasutuskopiate valmistamine ning kättesaadavaks tegemine võrgukeskkonnas ning andmebaaside loomine.**

Raamatukogu loodud digitaalteavikute kogu sisaldab ca 15000 üksikobjekti (kunstiteosed, fotod, autograafid, raamatud, väitekirjad). Andmebaas EEVA (Eesti vanema kirjanduse digitaalne tekstikogu) sai 2006. aastal uue kasutajasõbralikuma tarkvaraversiooni, mis võimaldab suuremahulisi faile veebis suhteliselt kiiresti lehitseda. Kuna tegemist on unikaalse tarkvaraga, on selle projektipõhine käiguhoidmine ja arendamine probleemne.

2008. aasta lõpus liitus raamatukogu Euroopa raamatukoguvõrguga, mis pakub ühisel platvormil digiteerimisteenust eBooks on Demand (EOD; [www.books2ebooks.eu](http://www.books2ebooks.eu)). Innsbrucki ülikooli

raamatukogu juhitud projekt on lugejatele suunatud uus teenus, mis võimaldab tellida digitaalkoopiaid ehk e-raamatuid Euroopa raamatukogudes leiduvatest trükistest. Piiravateks tingimusteks on:

- raamatule ei tohi laieneda autoriõigusseadus
- raamatu füüsiline seisund, mis ei võimalda digikoopia tegemist.

Tartu Ülikooli raamatukogu kogudest on võimalik tellida digitaalkoopiaid enne 1930. aastat ilmunud raamatutest. Kõik EOD raamatud arhiveeritakse raamatukogu digitaalarhivis DSpace. 2009. aastal telliti EOD vahendusel Tartu Ülikooli raamatukogust 29 koopiat.

Aastatel 2006-2009 jätkus digitaalsete kasutuskopiate valmistamine käsikirjadest, fotodest ning gravüüridest.

### **Hoone renoveerimiskava**

2006. a koostati raamatukoguhoonde rekonstrueerimise projekti lähteülesanne, mille vaatasid üle ja andsid oma ekspertiisarvamuse LIBERI arhitektuurigrupi pikaajalised liikmed Marie-Françoise Bisbrouck (Sorbonne, Pariisi IV ülikooli raamatukogu), Graham Bulpitt (Kingstoni ülikooli raamatukogu) ja prof Elmar Mittler (Göttingeni ülikooli raamatukogu).

2008. aastal valmis hoone eskiisprojekt ning seejärel töötati aktiivselt renoveerimiskavaga: töötati välja hoidlate ümberehituse, eritingimustega hoidla ja avatud hoidlate kontseptsioon. Samuti fikseeriti kogude paigutuspõhimõtted, arvestades endise õppehoidla 1. boksi ja A- korruse avamist lugejatele ja KHO hoidla kolimist C-korrusele ning nõuetekohaste säilitustingimustega hoidlate väljaehitamist. Sama aasta oktoobris külastas raamatukogu välisekspert prof Elmar Mittler (Göttingeni ülikooli raamatukogu), kes tutvus raamatukogu eskiisprojektiga ja andis omapoolseid soovitusi hoone renoveerimiseks.

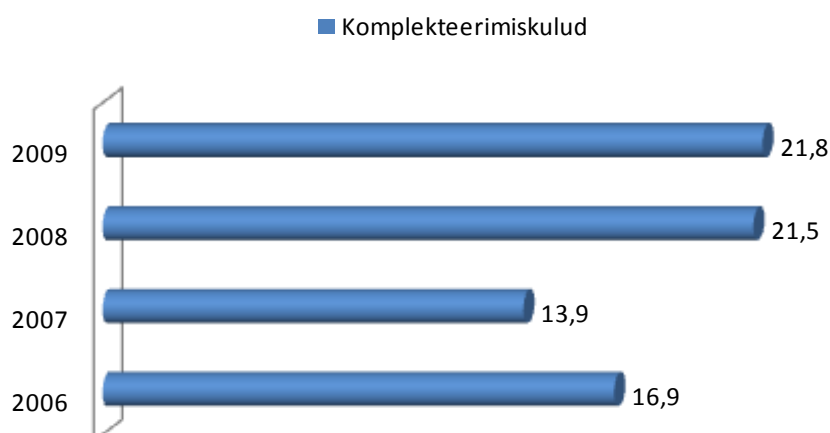
2009. aasta esimesel poolel tegeleti intensiivselt II korruse renoveerimiskavaga. Suvel alustati kataloogisaali ja sellega piirnevate saalide renoveerimist ning uue kohviku ehitust esimesel korrusel. Kataloogisaalist viidi ära vanad kataloogikapid ning uueks lahenduseks on avar saal, mis on kujundatud elutoa põhimõttel - madalad riiulid, palju mugavaid istekohti koos väikeste liikuvate laudadega. Endise ajakirjade lugemisaali ja koopiakeskuse pinnale loodi 7 rühmatööruumi, teatmekirjandusesaalist sai suur vanaraamatu lugemisaal RARA ning õppeavakogu- ja arvutisaalist meediasaal, kuhu on paigutatud ajalehed ja ajakirjad, koopiakeskus ning arvutid.

Kui aastatel 2006-2008 tehtud renoveerimised kujutasid endast peamiselt kõige hädapärasemate tööde tegemist, siis 2009. aasta ümberkorraldused - II korruse osaline remont ja kohviku ehitus esimesel korrusel -, on kantud raamatukogu kui terviku renoveerimise põhimõttest.

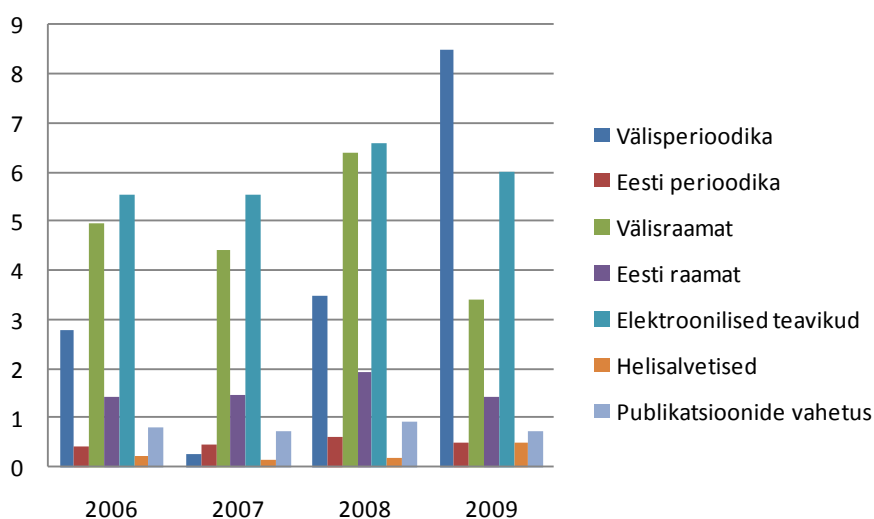
### ***Kogud***

Aasta-aastalt on kasvanud e-teavikute, välismaiste monograafiate ning õpikute ostmiseks eraldatud summad. Kogude täiendamiseks ning elektrooniliste andmebaaside ja ajakirjade kasutuslitsentside ostmiseks kulutati 2009. a 21,81 mln krooni (kogude kasvu ja suuruse kohta vt Lisa 1., Tabelid 2, 3, 5).

### Komplekteerimiskulud 2006.-2009.a mln kr



### Pearaamatukogu komplekteerimiskulude jaotus 2006.-2009. a (mln kr)

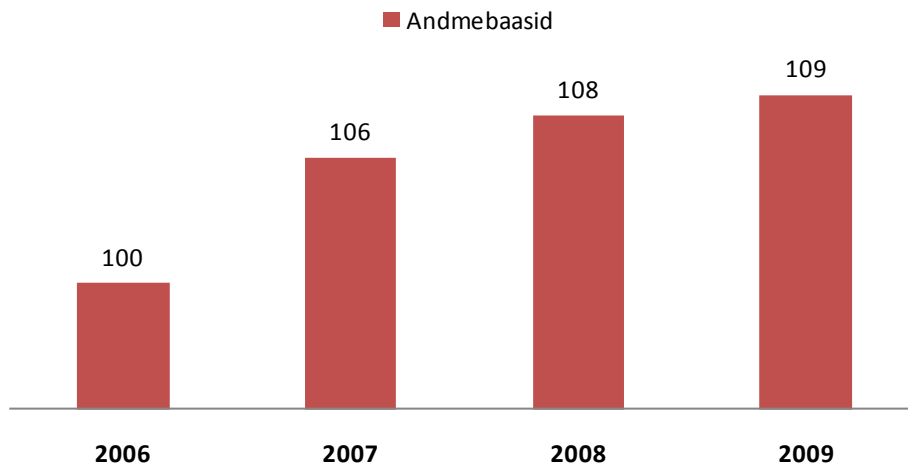


Olulisimad teadusandmebaasid ning e-ajakirjad on raamatukogus esindatud ning suurt erinevust võrreldes Euroopa juhtivate ülikoolidega ei ole. Teaduskondade ja referentide hinnangul on olulisimatele andmebaasidele juurdepääs olemas, mõnedele väiksematele ja spetsiifilisematele andmebaasidele tuleks veel juurdepääs hankida.

2007. aastal lainenes märkimisväärselt ScienceDirect platvormil kättesaadavate kirjastuse Elsevier ajakirjade hulk. Täienes e-raamatute repertuaar (lisandusid IT –alased raamatud kirjastuselt Safari ning sari „Biomedical and Life Science“ kirjastuselt Springer). Kuna 2009. aasta majandusprognosis oli negatiivne ja komplekteerimissumma vähenemine prognoositav, siis sai peamiseks eesmärgiks säilitada juurdepääs olemasolevatele andmebaasidele ja e-ajakirjade pakettidele ning mitte laiendada andmebaaside valikut. Seetõttu lisandus andmebaaside kolleksiooni 2009. aastal ainult

üks uus andmebaas GeoScienceWorld. Hea on tõdeda, et andmebaaside kasutus aina kasvab – 2009 suurenes näiteks ScienceDirecti ja EBSCO andmebaaside kasutus üle 10%.

### Hangitud andmebaasid 2006-2009



Andmebaaside ja teadusajakirjade ostmist raskendab alates 1. maist 2007 jõustunud uus riigihangete seadus, mis kohustab ka raamatukogusid riigihankeid läbi viima (varem olid raamatukogud sellest vabastatud). 2008. aastal korraldati koostöös ülikooli planeerimistalitusega 3 riigihanget – teadusajakirjade ning andmebaaside INSPEC ja CSA ostmiseks.

2007. aastal järelkomplekteerimises olid olulisel kohal eestikeelsed ja Eesti kohta teavet sisaldavad trükised, interdistsiplinaarsed ning humanitaar- ja sotsiaalteaduste baasteosed. Hangiti mitmeid olulisi interdistsiplinaarseid teatmeteoseid ja käsiraamatuid; otsustati uuesti hakata komplekteerima eesti autorite teoste tõlkeid. 2008. aastal sai tänu Haridus- ja Teadusministeeriumi eraldisele (1,6 milj krooni), mis oli mõeldud arhiivraamatukogu funktsiooni täitmiseks, tunduvalt suurendada rahvustrükise järelkomplekteerimiseks mõeldud summasid. Oluliselt suurendati ka raamatukogu teatmeteoste komplekteerimiseks mõeldud summat. 2009. aastal hoolimata finantsvahendite nappusest suunati palju tähelepanu rahvustrükise kogu järelkomplekteerimisele. Seni kartoteegikaartidel seisnud desideraatidele tehti tellimuskirjed ning saadud info põhjal koostati nimestik, mis saadeti Eesti Hoiuraamatukokku. Paljud selle info põhjal hangitud väljaannetest on tänu hoiuraamatukogu kiirele tegutsemisele juba saadud, aga töö raamatukogus puuduvate või väheses eksemplaarsuses väljaannetega jätkub pidevalt.

Lisaks e-väljaannete pidevale kasvule täiendati aastatel 2006-2009 oluliselt ka teatmekogu, hangiti juurde mitmeid olulisi interdistsiplinaarseid käsiraamatuid ja teatmeteoseid ning alustati dokumentaal- ja muusikafilmi komplekteerimist.

1. jaanuarist 2006 lõpetas tegevuse Humanitaarraamatukogu. Peاراamatukogusse toodi täielikult üle (ületoomine algas juba 2005. a lõpul) vanem vöörkeelne (ilmunud enne 1945. a), Eestis ilmunud ning eestikeelne kirjandus (ca 62000 eks.). 4590 eks anti üle TÜ erialaraamatukogudele, Tartu ja Kallaste linnaraamatukogudele, Mustvee gümnaasiumile jt asutustele. 400 kasti dublette saadeti Hoiuraamatukogusse Tallinnas.

Aastatel 2006-2009 tuli jätkuvalt annetusi. Suurematest annetustest olgu nimetatud prof J. A. Soggini (prof Kalle Kasemaa vahendus), prof H. Happi (Ivo Voldi vahendus), prof Daniel ja Christoph Bernoulli, Ants Viirsalu, Arved Lutsu kogud ning Jaan Kaplinski ja Madriidi Linnavalitsuse raamatuannetused. Samuti väärivad mainimist Lübecki Linnaraamatukogu annetus (30 kasti), Aino ja Pierre Naerti raamatukogu, osa Euroopa Kolledži raamatukogust (õigus ja majandus), Eesti Õiguskeskuse raamatukogu, professor Ilmar Rebase raamatukogu, Konztanzi Ülikooli raamatukogu annetus, raamatud TÜ Kunstimuseumist jne. Rahalised annetused saabusid Elmar Kippastolt (3381 kr), Ago Ambrelt (500 USD majandusraamatute ostmiseks) ning Ameerika Ühendriikide Eesti Suursaatkonnalt (2007. aastal 1300 USD Encyclopedia Americana ostmiseks ning 2008.a 300 tuh krooni arvutiklassi(de) täiustamiseks).

### **Töö käsikirjade ja haruldaste raamatutega**

Käsikirjakogud kasvasid aastatel 2006-2009 3206 säiliku võrra (38948 säilikut).

TÜ Raamatukogule anti üle baltisaksa juurtega vene kirjaniku Karl v. Hörschelmanni, usuteadlase ja politoloogi Karl Laantee, kunstiteadlase Tiina Nurga, ajaloo professor Sulev Vahtre, akadeemik Karl Rebase, teadusloolase Hain Tankleri ning raamatukoguhoidja Kaja Noodla jt arhiivipärandid. Rootsist saabus täiendust Eesti Teaduslik Selts Rootsist ja Eesti Teaduslik Instituut arhiivifondidele. Prof Toomas Siitan annetas 19. saj lõpust/20. saj algusest pärineva käsikirjalise noodi „Tantsupalade kogumik viisihäälele“. Antikvariaatidest õnnestus osta kaks käsikirja: „Abbildungen auf die im Jahre 1855 unternommene Reise nach Russland bezüglich“ ja prof. Friedrich von Bunge 1836. õ.-a 1. ja 2. semestril peetud provintsiaalõiguse ajaloo loengute üleskirjutus üliõpilase T. Tobieni poolt.

Korrastati Udo Ivaski (F 33, 132 säilikut), Ilmar Rebase (F 155, 355 s.), Arnold Soomi (F 152, 248 s.), Eduard Martinsoni (F 160, 172 s.), Karl Kesa (F 183, 52 s.), Viktor Masingu (F 117, 1357 s.), Herbert Ligi (F 146, 164 s.), Karl von Hoerschelmanni ( F 182, 79 s.) ja Pent Nurmekunna ( F 71, 481 s.) isikuarhiivid ning koostati ja publitseeriti elektrooniliselt nende inventarinimistud.

Jätkus K. Morgensterni ja Immanuel Justus von Esseni kirjakogude kirjade teaduslik kirjeldamine, mille tulemusena on elektroonilises keskkonnas kättesaadavad üle 3000 kirja. Nende digitaalsed kasutuskooptid on arhiveeritud digitaalrepositooriumis DSpace, mille metaandmestik teeb need kergesti leitavaks enamlevinud otsirobotite (Google, AltaVista jt) abil. K. Morgensterni, kelle korrespondentide (ca 800 erinevat korrespondenti) võrk ulatus praktiliselt üle Euroopa, ning I. J. v. Esseni Riias 18. saj II poolel kollektioneeritud kogu pälvis tähelepanu Esseni eluajal oma kõrgrväärtusliku sisu poolest, vastu tunnevad suurt huvi ka rohked välisuurijad.

2008. aastal alustati ja 2009. aastal jätkusid ettevalmistused keskaegsete pärgamentürikute teaduslikuks kirjeldamiseks e-kataloogis ESTER: keskaegsete ladinakeelsete tekstide väljalugemine; ürikute koostamisaja ja -koha määramine; paleograafiline kirjeldamine pärgamentürikute kataloogimiseks ESTERis.

Haruldaste raamatute kogu kasvas aastatel 2006-2009 annetuste, ostude ning raamatukogu teiste kogude läbitöötamise tulemusena 524 trükise võrra (223 eestikeelset ning 301 võõrkeelset). 2009. aasta lõpuks oli haruldaste raamatute kogus ca 20 000 eks.

Oksjonitelt osteti kaks 17. sajandi Tartu ülikooli trükikoja üllitist: Tholetus Theleti Arvikander. Disputatio physica de principiis corporum naturalium internis in genere... (Dorpati Livonorum, [1646])

ja Christophorus Kühnius. Oratio theologica de rstitutione hominis: quam ... (Dorpat, 1642). Mõningaid trükiseid saadi ka likvideeritud Humanitaarraamatukogust. Hinnalisemate ostudena olgu veel märgitud kahte Tartu ülikooli trükikoja trükist 1643. ja 1693. aastast (ostetud eraisikult), rikkalike sissekirjutustega „Karl XI. Kirchen-Gesets und Ordnung” (Stockholm, [1687]), mis lubab oletada, et tegemist on Liivimaal 1746-1827 tegutsenud superintendentide käsiraamatuga. Kirjandusmuuseum annetas aastakäigu „Lastelehte”; põhikogust võeti üle näitusel „Maaililised reisid” eksponeeritud gravüürialbumeid, 4 köidet M. A. v. Lestocqi annetuse hulgast pärit raamatuid.

Seisuga 31.12.2009. a oli ESTERis kirjeldatud ca 45% haruldaste raamatute kogust ning ca 17,5% vanaraamatust (ilmunud kuni 1830).

Käsitööde ja haruldaste raamatute osakonna kogusid tutvustati mitmel ulatuslikul näitusel: „Tartu Keiserliku Ülikooli muusikadirektor 200. Tartu ülikool ja muusika 19. sajandil”, „Akadeemiline kontsertmuusika Tartu Jaani kirikus 19. sajandil” (Tartu Jaani kirikus Teater „Vanemuine” tellimusel Eri Klasi meistrikursuse puhul), „Maailmamaine pianistid Eestis” (festivalil „Klaver06” Estonia kontserdisaalis; ühisprojekt Eesti Kontserdi, Rahvusraamatukogu, Teatri- ja Muusikaakadeemia ning Teatri- ja Muusikamuuseumiga) (2006); „Lust maailma näha. J. W. Krause joonistused” (pühendatud J. W. Krause 250. sünniaastapäevale), „Academia Dorpatensis – vaimuelu kandja Eesti- ja Liivimaal 17. sajandil” (2007); „Verba volant, scripta manent – KHO 50” (2008). Viimati nimetatud näitusega tutvusti TÜR unikaalseid kogusid ning nende kujunemislugu käsitlevaid uurimusi käsitööde ja haruldaste raamatute osakonna töötajatelt. Hea koostöö kunstikogu tutvustamisel on kujunenud TÜ Kunstimuuseumiga ning Eesti Kunstimuuseumiga.

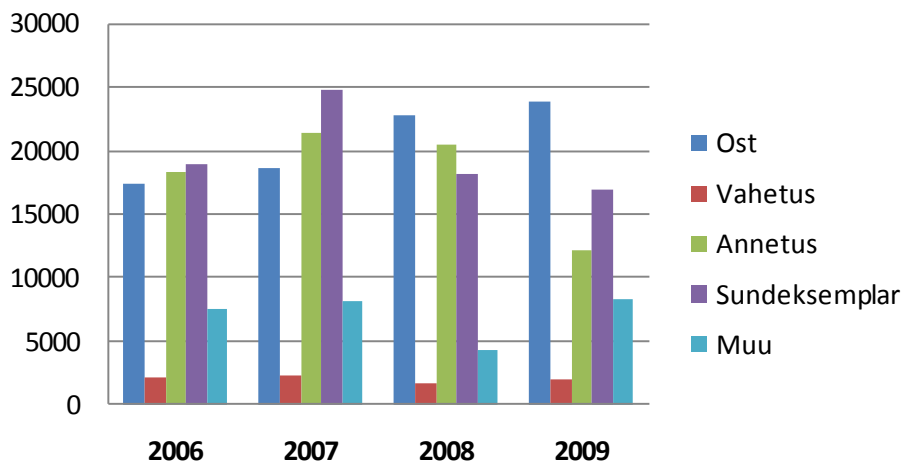
### **Kogude rekataloogimine aastatel 2006-2008**

2006. a kaartkataloogide retrokonversioonis oli peatähelepanu suunatud eestikeelsetele trükistele, aasta lõpuks oli ca 99 % eestikeelsest raamatutest ja noodikirjandusest kajastatud ESTER-is (töö lõpetati 2007. a veebruariks).

2007.-2008. aastal oli prioriteediks kogude läbitöötamine ning sedelkataloogide digiteerimine ja venekeelse kirjanduse kaartkataloogide retrokonversioon e-kataloogi ESTER, mille tulemusena oli 2008. aasta lõpuks 89% kõikidest raamatukogu teavikutest leitavad interneti teel, neist 49% e-kataloogist ESTER ja ca 40% pildifailidena lehitsetavast digiteeritud kataloogist. Rekataloogimisele eelnes kogude sisuline läbitöötamine ja ülikoolile mittevajalike väljaannete (üleliigsed dubletid, sisult vananenud ja mitteprofilsed trükised) kustutamine. Selle tööga olid hõivatud kõik referendid, mitmed õppejõud, komplekteerijad, kogude toimkond. Kustutamisele suunatud väljaannete vormistamise, tembeldamise, pakkimise ja transpordiga oli seotud peaaegu kogu raamatukogu personal. 2008. aastal kustutati kataloogist 125 000 nimetust, lisaks sellele veel hoidlast 102 800 dubletti ning skaneeriti umbes 265 000 kaarti. Venekeelse kaartkataloogi retrokonversiooni teostamiseks peeti läbirääkimisi kahe vastavat teenust pakkuva firmaga Venemaalt ja USAst. Seejärel korraldati riigihange ning võitjaks osutus Venemaa firma ProSoft- M, kellega sõlmiti ka leping. Kataloogikaardid skaneeriti raamatukogus ning failid saadeti firmasse ProSoft-M konverteerimiseks MARC-vormingusse. Tagasi saadud failid laaditi omakorda ESTERisse. Koostöö firmaga laabus hästi ning 2008. aasta lõpuks olid kõik failid ESTERisse laaditud.

Seisuga 31.12.2009. a oli Tartu Ülikooli raamatuvara suurus 3 741 244 arvestusühikut, sellest kasutuskogudes 3 407 913, kuhu lisandus 66 220 uut teavikut. Tartu Ülikooli kogudest kustutati 20 747 eks, sellest kasutuskogudest 17 057. Raamatukogu avakogudes on ca 300 000 eksemplari ja pidevalt tegeletakse avakogude kvaliteedi parandamisega.

**Kasutuskogusse arvele võetud teavikud 2006.-2009. a**



Aastatel 2006-2008 tegeleti suures mahus ESTER-i Tartu andmebaasi korrastamisega : tühjade kirjade kustutamine; kirjade ja eksemplaride ühendamine; teavikute laadide, keele- ja maakoodide täpsustamine (vt Lisa 1. Tabel 6. Kogude kirjeldamine e-kataloogis ESTER).

Seoses retrokonversiooniga lisandus 2008. aastal ESTERisse 382 179 retrokirjet. ESTERi kõrval on raamatukogu koduleheküljel kättesaadav tähestikulise sedelkataloogi digitaalne versioon (ladina tähestikus võõrkeelsed raamatud ilmunud kuni 1945 ja venekeelsed raamatud ilmunud kuni 1916).

2009. aasta lõpuks oli e-kataloogis ESTER kirjeldatud 51 % ehk 1881888 eksemplari (2008. a 49% ehk 1646791, 2007. a 36,3% ehk 1367761 ja 2006.a 33,8% ehk 1171297 eksemplari) Tartu Ülikooli raamatuvarast (pearaamatukogu eksemplarid 1385687; TÜ erialaraamatukogud —261104; kokku 1024627 nimetust). ESTER-iga on liitunud 40 Tartu Ülikooli struktuuriüksuse raamatukogu.

## ***Bibliograafiatöö***

Aastatel 2006-2009 jätkus TÜ isikkoosseisu artiklite ja Estonica artiklite bibliografeerimine.

2009. aasta jooksul bibliografeeriti 3885 artiklit (2006. a 7646 art, 2007. a 2486 art, 2008.a 3339 art).

2009. aasta alguses rakendati tööle koostöös ELNET Konsortsiumi raamatukogudega Eesti artiklite andmebaas ISE ja alustati bibliografeerimist uues andmebaasis. TÜ raamatukogu on kolme teemabaasi haldaja:

- meditsiin (koos TLÜ Akadeemilise Raamatukoguga)
- loodusteadused (koos TLÜ Akadeemilise Raamatukoguga)

- keeleteadus (rubriigis „keel ja kirjandus“ vastutab kirjanduse eest Rahvusraamatukogu, keele eest TÜ Raamatukogu)

Seoses uue andmebaasi kasutusele võtuga, laaditi artiklikirjed ESTERist ISE andmebaasi. ESTERist kadus eraldi kataloogi osa ARTIKLID.009.

## ***Koostöö***

Koostöö eesti ja välismaa raamatukogude ning erialaorganisatsioonidega realiseerus esmajoones Haridus- ja Teadusministeeriumi teadusraamatukogude direktorite nõukogu, ELNET Konsortsiumi, Kultuuriministeeriumi, Eesti Raamatukoguhoidjate Ühingu ja Eesti Muusikakogude Ühenduse toimkondade ja töögruppide kaudu. Koostöö sisuks oli teadusraamatukogude komplekteerimiskava ja finantseerimise põhimõtete väljatöötamine, infosüsteemi ESTER arendamine, ühiste andmebaaside (e-kataloog ESTER, ajakirjade jooksva analüütilise bibliograafia andmebaas ARTIKKEL, Eesti Märksõnastik EMS, artiklite andmebaas ISE) loomine, kogude säilituspõhimõtete fikseerimine ning elektroonilistele teadusajakirjadele juurdepääsu vahendamiseks ühiste kasutuslitsentside ostmine.

Raamatukogu osales aastatel 2006-2009 järgmistes rahvusvahelistes projektides:

- eIFL Electronic Information for Libraries — elektrooniliste inforessursside kättesaadavaks tegemiseks Ida- ja Kesk-Euroopa ning arengumaade raamatukogudele
- Gesangbuchbibliographie – eesmärgiks saksakeelse lauluraamatu üldandmebaasi loomine Deutsches Institut'i ja Johannes Gutenberg- Universität Mainz juhtimisel 2004-2007. Eestipoolne kuraator raamatukoguhoidja Geiu Rohtla.
- EOD – eBooks on Demand, Innsbrucki ülikooli raamatukogu juhitud projekt.

TÜR andmekogud on leitavad ka Baieri Riigiraamatukogu hallatava Ida-Euroopa-ainelise virtuaalraamatukogu (Virtuelle Fachbibliothek Ost; ViFaOst).

Traditsioonilisteks koostöö vormideks välismaa raamatukogudega on publikatsioonide vahetus, raamatukogudevaheline laenutus ning informatsiooniline koostöö.

Head koostöösuhted on kujunenud TÜ Viljandi Kultuuriakadeemia raamatukogunduse, infoteaduse ja dokumendihalduse osakonnaga. Alates 2007. aastast on TÜ Viljandi Kultuuriakadeemia üliõpilased läbinud Tartu Ülikooli raamatukogus teadusraamatukogude praktika, mille käigus raamatukogutöötajad pidasid neile loenguid.

2006. aasta Eesti-Saksa akadeemilise nädala Academica raames külastas raamatukogu Halle – Wittenbergi Ülikooli raamatukogu direktor Heiner Schelling ja pidas ettekande „Teadusraamatukogud Saksamaal: muutuste juhtimine“. 2008. aasta Eesti-Saksa akadeemilise nädala raames esines raamatukogus ettekandega „Libraries in partnership with research“. Göttingeni Ülikooli raamatukogu direktor Norbert Lossau. Sama aasta lõpus viibis raamatukogu kutsel Tartus Konstanzi Ülikooli raamatukogu asedirektor Oliver Kohl-Frey, kes pidas raamatukogutöötajatele loengu ja viis läbi seminari infokirjaoskuse teemal „Information literacy and portal solutions“.

2008. aasta lõpus sai raamatukogu koos TLÜ Akadeemilise Raamatukoguga CERLi (Euroopa Teadusraamatukogude Konsortsium) täisõiguslikuks grupiliikmeks. Liikmelisus võimaldab raamatukogul kiirendada oma vanaraamatu retrokonversiooni ja loob uurijatele võimaluse leida vajalikku infot Euroopa ja Põhja-Ameerika suuremate teadusraamatukogude vanaraamatu (ilm. 1455-1830) ühisandmebaasist.

2009. aasta lõpus oli raamatukogu järgmiste rahvusvaheliste organisatsioonide liige:

- Euroopa Informatsiooni Assotsiatsioon (EIA), Balti- ja Põhjamaade haru
- Euroopa Teadusraamatukogude Liit (LIBER, League of European Research Libraries)
- Euroopa Tervishoiuteabe ja Meditsiiniraamatukogude Assotsiatsioon (EAHIL; European Assotiation for Health Information and Library Association)
- Läänemeremaade Raamatukogude Ühendus Bilbiotheca Baltica
- Rahvusvaheline Muusikaraamatukogude, -arhiivide ja -dokumendikeskuste Assotsiatsioon (IAML; International Association of Music Libraries, Archives and Dokumentation Centres)
- Rahvusvaheline Heli- ja Audiovisuaalsete Arhiivide Assotsiatsioon (IASA; International Association of Sound and Audiovisual Archives)
- Rahvusvaheline Õigusraamatukogude Assotsiatsioon (IALL; International Assotiation of Law Libraries)
- Euroopa Teadusraamatukogude Konsortsium (CERL; The Consortium of European Research Libraries)
- Balti Audiovisuaalse Arhiivi Nõukogu (BAAC; Baltic Audiovisual Archival Council)

Raamatukogu direktor Martin Hallik kuulub LIBERi arhitektuurigrupi ja kogude direktor Kristina Pai LIBERi kogude toimkonna juhatusse.

LIBERi (Euroopa Teadusraamatukogude Assotsiatsioon) nõukogu otsusega toimub 2012. aastal LIBERi aastakonverents Tartu Ülikooli Raamatukogus.

## ***Teadustöö***

2006. aasta novembris moodustati raamatukogu teaduskeskus. 2009. aasta lõpu seisuga oli teaduskeskuse koosseisus 11 töötajat - üks korraline ja kuus erakorralist vanemteadurit ning kolm korralist ja üks erakorraline teadur.

Kuna raamatukogul puudusid 2006. ja 2007. aastal veel oma siht- ja baasfinantseeritavad teadusteemad, siis osalesid raamatukogu töötajad järgmistes TÜ teiste allüksuste Eesti Teadusfondi poolt sihtfinantseeritavates või uurimistoetustest rahastatavates projektides:

- SF0362482s03 „Teaduse retseptsioon Eesti ühiskonnas 18.–20. saj“ 2003–2007 (vanemteadurid ajal. knd Hain Tankler ja ajal. knd Arvo Tering)
- SF0182544s03 „Eesti-Vene kultuurilised, majanduslikud, poliitilised ja rahvussuhted 18.–20. saj. Vastastikuste mõjutuste pikaajalised arenguread“ 2003–2007 Raamatukoguhoidja PhD Ljudmila Dubjeva

- ETF5810 „Euroopa ajalookirjutus ja rahvuslikud ajalood: Eesti ajalookirjutus 19. ja 20. sajandil“ 2004–2007 Raamatukoguhoidja, PhD Ljudmila Dubjeva

Aastatel 2006-2009 kulges uurimistöö traditsiooniliselt järgmistes suundades:

### **1. Eesti teaduse ja kultuuri ajalugu; Tartu Ülikooli ajalugu, teadus- ja kultuurikontaktid Euroopa ülikoolide ja teadusasutustega**

Vanemteadur H. Tankler(25.07.1945-19.09.2008) uuris eelpoolnimetatud teemade raames meditsiini-, farmaatsia-ja keemiateaduse ajalugu Tartu Ülikoolis 19.–20. sajandil; TÜ raamatukogu ajalugu 19. sajandil. Töö väljundiks oli monograafia „Chemie an der Universität Dorpat/Tartu 1802–1918“ (kaasautor V. Past), mis sisaldab ülevaate keemiateaduse arengust Tartu ülikoolis ning keemikute tööde bibliograafia. Jätkus töö TÜ arstiteadlaste kontakte Saksamaa teaduskeskustega 19.-20. saj I poolel käsitleva monograafia käsikirjaga. Rahvusvahelises kogumikus ilmus 1 publikatsioon rahvusvahelises kogumikus. H. Tankler oli A. Rämmeri doktoritöö „Eesti, Läti ja Leedu kultuurilisest koostööst 1920.-1930. aastatel“ ning Kaarina Reinu doktoritöö „Antiigipärandi kajastumine Tartu ülikoolis 17.-19. sajandil kaitstud meditsiiniväitekirjades“ juhendaja.

Vanemteadur A. Teringu uuristeemaks oli Eest-, Liivi- ja Kuramaa haritlaskonna kujunemislugu (konkreetsemalt Baltimaade gümnaasiumide õpetajate hariduslik taust 18. sajandi teisel poolel) ning ideede retseptsioon varasel uusajal. Jätkus töö teatmeteose „Die Matrikel der est-, liv- und kurländischen Studenten“ biograafilise andmestiku täiendamine ja täpsustamine. 2008. aastal ilmus monograafia “Eesti-, liivi- ja kuramaalased Euroopa ülikoolides 1561-1798”. Koostamisjärgus oli mitu meditsiiniideede jõudmist Baltikumi varasel uusajal käsitlevat artiklit.

Raamatukoguhoidja Geiu Rämmer (EMTA doktorant) töötas teemaga „Muusikaelu 19. sajandi Eestis”. G. Rohtla oli seotud uurimisteemadega:

- Muusikaelu 19. sajandi Eestis, ETF 2006–2008, juhendaja prof. Toomas Siitan.
- Eesti muusikakultuuri struktuur, ajalooline kujunemine ja areng tänapäeval. SF 2007–2012, juhendaja prof. Jaan Ross;

2006. aastal kaitses L. Dubjeva doktoritöö „Историческая наука в Тартуском университете в конце XIX начале XX вв” (juhendaja prof Tiit Rosenberg, Tartu Ülikool). Samal aastal kaitsesid oma magistritööd Algo Rämmer „Tartu Ülikooli osa Eesti ja Läti kultuurisidemetes 1920.–30. aastatel” (juhendaja prof. Eero Medijainen, juhendajad prof E. Medijainen ja vanemteadur Hain Tankler; Tartu Ülikool) ja Kersti Taal „Õpetatud Eesti Selts: kujunemine rahvalgustuslikust seltsist teadusseltsiks” (juhendaja prof Tiit Rosenberg, Tartu Ülikool).

### **2. Raamatukogu ajalugu, kogude koostis ja kujunemislugu; raamatu ajalugu**

Käsil olid järgmised teemad:

- Tartu Ülikooli Raamatukogu ajalugu 1802–2002 — vanemteadur H. Tankler, osakonnajuhataja M. Ermel; väljundiks monograafia
- Tartu Ülikooli Raamatukogu kunstikogu — raamatukoguhoidja Moonika Teemus

- Musée Napoléoni maalikogu 1809. aastal Karl Morgensterni pilgu läbi. Kunsti retseptioonist Eestis 19. sajandi alguskümnendil — raamatukoguhoidja Moonika Teemus
- Karl Morgensterni aegsed arhiivimaterjalid TÜ Raamatukogus — raamatukoguhoidja M. Rand
- M. Rannal valmis arhiiviainesel põhineva artikli „Johann Simon Karl Morgenstern (1770-1852) im Spiegel seiner Privatkorrespondenz“ (22 lk.) käsikiri
- Köitekunsti ajalugu: TÜ Raamatukogu kogude näitel — raamatukoguhoidja Kadri Tammur.

15. septembril 2006. aastal toimus koostöös TÜ Ajaloo muuseumiga ettekandepäev „Tartu toomkirik — 175 aastat raamatukogu kodu, 25 aastat ajaloomuuseumi kodu“.

### 3. Raamatukogunduse ja informatsiooninduse kaasaja probleemid

2006. aastal kaitses bibliograafiaosakonna juhataja Krista Lepik Tallinna Ülikoolis magistritöö „Tartu mäluinstitutsioonide ühisportaali kontseptsioon“ ning talle omistati sotsiaalteaduste magistri kraad info-juhtimises (juhendaja lektor MA Janne Andresoo).

Jätkus traditsioon korraldada raamatukogus Friedrich Puksoo sünniaastapäevale pühendatud ettekandepäevi ning anda välja koos Eesti Raamatukoguhoidjate Ühinguga Friedrich Puksoo auhinda parima raamatuloo, raamatukogunduse või bibliograafia alase töö autori(te)le.

2007. aastal pälvis auhinna Aile Möldre monograafia „Kirjastustegevus ja raamatulevi Eestis aastail 1940–2000“ (Tallinn, 2005). Tunnustati Elle Tarikut koguteose „Majad, raamatud, inimesed: 90 aastat Tartu Linnaraamatukogu (Tartu, 2005) koostamise ning tema poolt koguteoses avaldatud uurimuslike artiklite eest; Olga Einastot uurimuse „Teenuse kvaliteedi monitooring teadusraamatukogu kasutaja tolerantsustsoonis kui teenuse arendamise lähtepunkt Tartu Ülikooli Raamatukogu näitel“ (Tartu, 2005) ning Jürgen Beyerit Eesti raamatulugu käsitlevate artiklite eest.

2009. aastal pälvis Friedrich Puksoo auhinna Meelis Friedenthali teadustöö „Tallinna Linnaarhiivi Tractatus moralis de oculo“ (Tartu, 2008). Jürgen Beyerit tunnustati raamatulooliste uurimuste eest 17.-18. sajandi Euroopa kultuurikontekstis ja Larissa Petinat uurimusartikli „Собрание книжных знаков Иваска и Руси в Национальной библиотеке Эстонии“ (lk. 162-175) ja artiklikogumiku „Omanikumärgid vanaraamatus“ (Tallinn, 2008) koostamise ja toimetamise eest.

2006. a toimus konverents „Digitaalraamatukogu ja selle kasutaja IV. ELNET Konsortsium 10“. Konverentsi ettekanded käsitlesid Eesti suurimaid teadusraamatukogusid ühendava konsortsiumi tulevikku, ühiselt kasutatava infosüsteemi arendusi ning raamatukogude osa infopädevuse arendamisel. 2007. a konverentsi „Digitaalraamatukogu ja selle kasutaja V“ teematika keskendus kogude ja teenuste arendamisele, indekseerimisele ja otsingule veebikeskkonnas. 2008. aastal toimunud konverentsi „Digitaalraamatukogu ja selle kasutaja VI“ ettekanded käsitlesid eelkõige avatud juurdepääsu teematikat, kuid arutleti ka raamatukogu vaba tarkvara ja raamatukogu e-poega seotud teemadel. 2009. aastal konverentsi ei toimunud.

Aastatel 2006-2009 korraldati jätkuvalt traditsioonilist teadusraamatukogude talveseminarit Kääriku puhke- ja spordikeskuses, vaid 2007. aastal toimus talveseminar Elvas (vt Lisa 4. Konverentsid, seminarid, ettekandepäevad 2006-2009).

Alates 2008. aastast on raamatukogul oma siht- ja baasfinantseeritavad teadusteemad. Teaduse ajaloo suunal oli üks sihtfinantseeritav ja üks baasfinantseeritav teema ning mitu uurimistoetust.

2008. aastal alustas TÜ raamatukogu teaduskeskus, erakorralise vanemteaduri **Sabine Brauckmanni** juhtimisel, uurimistööd baasfinantseeritava teemaga „Rakkude ja geenide visuaalsed maastikud, 1800-1960“. Projekti raames koostatakse piltide andmebaas, kus võrreldakse 19. sajandi joonistustel kujutatut arvutianimatsioonidega samadest objektidest, olgu selleks siis embrüo, rakk või geen. Võrdlev analüüs toob esile erinevate "nägemiskultuuride" olemasolu võrdlevast embrüoloogiast kuni hiljutiste in silico bioloogia lähenemisteni välja. Projekti üheks eesmärgiks on rahvusvahelise koostöö algatamine rakubioloogia valdkonnas. Koostöö edendamiseks toimus rahvusvaheline õpituba "Graphing Genes, Cells and Embryos. Cultures of Seeing 3D and Beyond" 2008. aasta juunis Max Plancki Teadusajaloo Instituudis (Berliin) ning selle ürituse peakorraldajaks oli raamatukogu teaduskeskus. 2009. aastal korraldas Sabine Brauckmann selle projekti raames koostöös AHHA keskusega ingliskeelsete teaduskohviku loengute seeria „Elupilte kujutades“. Teaduskohvikute sarjas võeti aasta jooksul käsile mitmed sisukad eluteemad nagu evolutsioon, areng, pärilikkus ja bioloogiline mitmekesisus. Esinema kutsuti ridamisi põnevaid maailmanimega esinejaid, loodusuurijaid ja filosoofe, kes üheskoos Eesti teadlastega pakkusid mõtlemisainet ja arutlemisvõimalust ka laiemale publikule. 2009. aastal toimus teaduskohviku sarjas viis loengut.

**Pärtel Piirimäe** juhitud sihtfinantseeritava teadusteema „Ideede ja teooriate levik ja retseptsioon Baltimaades Rootsi ja Vene võimuperioodil (17.saj.-20.saj. algus)“ laiemaks eesmärgiks on ideede ajaloo suuna arendamine Eestis. Selleks ühendatakse üheks uurimisgrupiks eri valdkondade teadlased, kes on seni oma uurimissuuna kitsamas raamistikus tegelenud teaduslike, teoloogiliste, õiguslike, poliitiliste ja historiograafiliste ideede ja teooriate ajalooga. Projekti esimese aasta jooksul tegeleti mitmesuguste ettevalmistavate töödega, sh hakati ette valmistama Tartu Ülikooli 17. sajandi dissertatsioonide digiandmebaasi ning jätkati uurimis- ja võrguprojektiga EEVA (Eesti vanema kirjanduse andmebaas). Uurimisgrupi liikmed osalesid aktiivselt rahvusvahelistes koostöövõrgustikes ja –projektides.

2009. aastal alustati Tartu Ülikooli 17. sajandi (1632-1710) akadeemiliste dissertatsioonide ja disputatsioonide andmebaasi koostamist vabatahtlase Zotero baasil, välja on töötatud andmebaasi põhistruktuur ja bibliograafilise kirjeldamise alused. Hetkel on andmebaasis 545 kirjet.

Uurimisgrupi liikmete seniseid teadustulemusi on hinnatud mitmete preemiatega. Arvo Tering pälvis oma monograafia „Eesti-, liivi- ja kuramaalased Euroopa ülikoolides 1561-1798“ eest 2009. a Eesti Vabariigi teaduspreemia, samuti tunnustati see 2008. a parimaks ajalooramatuks.

Meelis Friedenthal pälvis oma raamatuna ilmunud doktoritöö „Tractatus moralis de oculo“ eest 2009. a Friedrich Puksoo auhinna. Puksoo auhinna komisjon tunnustas Jürgen Beyerit eriauhinnaga raamatulooliste uurimuste eest 17.-18. sajandi Euroopa kultuuri kontekstis.

Raamatukogu töötajad olid seotud järgmiste uurimisteemadega:

- Projekt ETF7439 Eesti vanema kirjanduse uurimis- ja võrguprojekt EEVA, 2008-2011(erakorraline vanemteadur Liina Lukas).

- Projekt ETF7144 Euroopa ülikoolid Eesti-, Liivi- ja Kuramaa haritlaskonna koolitajaina ja uute teadusideede vahendajaina 18. sajandil, 2007-2010 (erakorraline vanemteadur Arvo Tering).
- Projekt SF0150004s07 Eesti muusikakultuuri struktuur, ajalooline kujunemine ja areng tänapäeval, 2007-2012 (teema juht prof. Jaan Ross, täitja raamatukoguhoidja Geiu Rämmer)
- Projekt EMP54 Keskkonnaruumide kultuuripärand: Eesti ja Norra võrdlev analüüs, 2008-2010 (vanemteadur Sabine Brauckmann)
- Projekt EKKM09-122 Tartu Ülikooli Raamatukogu käsikirjakogud - Eesti ja Euroopa kultuuriloo allikabaas, 2009-2013 (KHO juhataja Malle Ermel, raamatukoguhoidja Mare Rand)

## ***Raamatukogu struktuur ja organisatsioon***

1. jaanuarist 2006 lõpetas tegevuse Humanitaarraamatukogu.

2006. aasta veebruarist alustas tööd rekataloogimise osakond, mille ülesandeks on kaart- ja sedelkataloogide korrastamine ja hooldamine, nende üleviimine masinloetavasse vormi ning osalemine retrospektiivse rahvusbibliograafia koostamisel. Seisuga 31.12.2009 kuulub rekataloogimise osakonna koosseisu 9 töötajat (8,5 TTE ametikohta) ja osakonda juhib Anneli Sepp.

Samal aastal reorganiseeriti erialainfotalitus funktsionaalsest üksusest iseseisvaks struktuuriüksuseks. Sellele eelnes referentide töö ja koormuse analüüs, mille tulemusena jagati ümber tööülesanded ning vastutusalad. Seisuga 31.12.09 kuulub erialainfotalituse koosseisu 9 referenti (8,5 TTE ametikohta) ja talitust juhib Kärt Miil.

1. detsembril 2006 moodustati TÜ Raamatukogu teaduskeskus. Seisuga 31.12.09 kuulub teaduskeskusesse 11 töötajat (1 vanemteadur, 6 erakorralist vanemteadurit, 3 teadurit ja 1 erakorraline teadur) ja täidetud on 6,55 ametikohta.

2006. a lõpus kinnitas raamatukogu teadusnõukogu „Tartu Ülikooli Raamatukogu arengukava aastani 2010” (vt lk 93 Tartu Ülikooli arengukava aastani 2010). Arengukavas on raamatukogu seadnud endale järgmised ülesanded:

- oma kogusid arendades pakkuda parimal tasemel raamatukogu- ja infoteenuseid, olla usaldusväärne partner Tartu Ülikooli liikmetele jt kasutajatele nende õppe-, teadus- ja kutsetöös
- teha raamatukogus talletatav kultuuripärand teadustööks paremini kättesaadavaks ning tagada selle säilimine tulevastele põlvetele
- edendada rahvusvahelisele tasemele vastavat raamatukogu- ja infoteaduste alast teadus- ning arendustegevust.

2006. aastal arutati raamatukogu toimkondades kogude arendust (arvelevõtvate teavikute eksemplaarsus, säilituspõhimõtted) ja teavikute kasutamist käsitlevaid dokumente. Arenduskogu koosolekute peamine arutlusteema oli raamatukoguhoone rekonstrueerimise projekti lähteülesanne.

2007. aastal kinnitati direktori korraldusega mitmed olulised tegevusjuhised: infolevi skeem, ohukäitumise eeskiri, raamatukogu säilituspoliitika ning säilitusstrateegia aastani 2010, digikogu arendamise põhimõtted ning rahvusteavikute eksemplaarsus. Raamatukogu arenduskogu koosolekul täpsustati direktsiooni liikmete omavahelist tööjaotust; infolevi- ja sisekommunikatsiooni süsteemi; asedirektorite, osakonnajuhatajate, peaspetsialistide ning spetsialistide palgaastmeid; tasulisi ja tasuta teenuseid.

2008. aasta arenduskogu koosolekute peamised arutlusteemad olid seotud raamatukoguhoone renoveerimiskava ja kogude paigutuspõhimõtetega. Direktori korraldusega kinnitati mitmed olulised tegevusjuhised: haruldaste ja vanatrükiste ning erilaadsete teavikute kopeerimise reeglid, raamatuostude registreerimise kord TÜ Raamatukogus, teavikute deponeerimine TÜ Raamatukogu peakogust ja TÜ Raamatukogule annetatud ja üleantud teavikute vastuvõtmise korra muutmine.

Direktori korraldusega nr 1RT 5. jaanuarist 2009.a ühendati kodumaise kirjanduse ja väliskirjanduse osakond. Uue osakonna nimeks sai Kogude arenduse osakond (Collection Development Department). Ühinenud osakonnale lisafunktsioone ei tekkinud ja osakonna koosseisus selle loomisel muudatusi ei toimunud. Seisuga 31.12.2009 kuulub osakonna koosseisu 31 töötajat (27,75 TTE) ja osakonda juhib Kertu Uri.

Direktori korraldusega nr 2RT 5. jaanuarist 2009. a ühendati bibliograafia- ja liigitamisosakond. Uue üksuse nimeks sai Sisukirjelduse osakond (Subject Analysis Department). Sellega lisandus osakonna tööülesannete hulka kogu bibliograafia-alane töö: bibliografeerimine Eesti artiklite andmebaasi ISE, Tartu Ülikooli väljaannete ja TÜ kohta ilmunud artiklite bibliografeerimine ning päringutele vastamine. Seisuga 31.12.2009 kuulub osakonna koosseisu 14 töötajat (12,05 TTE) ja osakonda juhib Tiiu Tarkpea.

Direktori korraldusega nr 5RT 27. jaanuarist 2009.a nimetati muusika- ja keeleõppekeskus ümber fonoteegiks. Seisuga 31.12.2009 on fonoteegi koosseisus 3 töötajat (3 TTE) ja seda juhib Avo Kartul.

2009. aasta arenduskogu koosolekul oli päevakorras kaks teemat: raamatukogu kodulehe uuendamine ja II korruse renoveerimiskava. Raamatukogu erinevates toimkondades koostati aasta jooksul järgmised juhendid: Estonica sisuliste teavikute tähistamine ja laenureegel, tellimuskirjete tegemine (selle alusel alustati Eesti teavikute virtuaalse desideraatide nimekirja haldamist Millenniumis) ja teavikute raamatukoguvormistuse põhimõtted Tartu Ülikooli Raamatukogus.

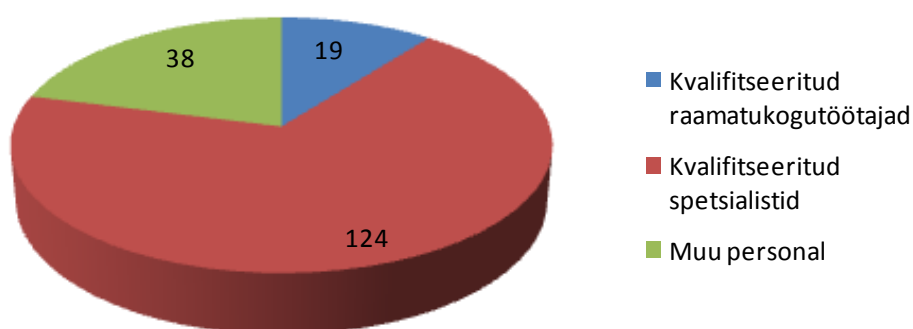
## ***Töötajad***

	<b>2006</b>	<b>2007</b>	<b>2008</b>	<b>2009</b>
Töötajate arv (seisuga 31.dets.)	183	180	192	181
Täidetud ametikohti (TTE), sh	160,85	159,85	164,8	158,7
1. raamatukogutöötajad	151	131	151	140
täidetud ametikohti	133,6	115,6	130,8	126,95
kõrgharidusega, sh	103	95	110	113
Infoteadustealane	11	13	14	17
teadus- või kutsekraadiga	12	12	18	18

	2006	2007	2008	2009
keskharidusega	45	36	37	36
2. muu personal	32	32	41	38
täidetud ametikohti	27,25	27,25	34	31,75

Seisuga 31.12.2009 oli raamatukogus 181 töötajat (158,7 täidetud ametikohta), sh kvalifitseeritud raamatukogutöötajad 19, kvalifitseeritud spetsialistid 124 ja muu personal 38.

### Raamatukogu töötajad 2009. a



Akadeemiline kõrgharidus oli 111 (raamatukogunduslik-14), rakenduslik kõrgharidus 2 (raamatukogunduslik-2) ja keskharidus 52 (raamatukogunduslik-4) töötajal. Teaduskraadiga töötajaid oli 15.

Vabariigi aastapäeval 2006. a autasustas vabariigi President tehnoloogiadirektor Heiki Epnerit Tartu Ülikooli Raamatukogu arendamise eest Valgetähe V klassi ordeniga. Tänuks Pärnu Kolledži ja Tartu Ülikooli Raamatukogu koostöösuhte arendamise eest sai erialaraamatukogude peaspetsialist Lilia Külv Pärnu Kolledži raamatukogu Kuldmärgi.

Vabariigi aastapäeval 2007. a autasustas vabariigi President raamatukoguhoidja Tatjana Šahhovskajat Valgetähe IV klassi ordeniga ning Malle Ermelit Valgetähe V klassi ordeniga.

Arvo Tering pälvis oma monograafia "Eesti-, liivi- ja kuramaalased Euroopa ülikoolides 1561-1798" eest 2009. a Eesti Vabariigi teaduspreemia.

2008. aastal tunnustati Tartu Ülikooli aumärgiga väliskirjanduse osakonna juhatajat Kertu Uri, lektrooniliste andmebaaside peaspetsialisti Marika Meltsast ning raamatukoguhoidjat Mare Randa.

2009. aastal tunnustati Tartu Ülikooli aumärgiga direktor Martin Hallikut, kogude direktorit Kristina Paid ja rekataloogimise osakonna juhatajat Anneli Seppa.

## ***Raamatukogu finantsid***

Aastad 2006-2009 on olnud raamatukogule finantsiliselt stabiilsed. Tabelist nähtub, et põhieelarve on neljal aastal jõudsasti kasvanud. Väike tagasimineku toimus 2009. aastal kui tulud vähenesid 7,3% võrreldes 2008. aastaga, kuid üleilmse majanduslanguse taustal ei ole see märkimisväärne tagasimineku. Seoses raamatukogu II korruse osalise renoveerimise ja uue kohviku avamisega kasvasid 2009. aastal hüppeliselt kapitaalvahutused ulatudes 6,3 milj kroonini (2008. a 859 tuhat kr, 2007. a 844 tuh kt, 2006. a 707 tuh kr). Aasta aastalt on kasvanud tööjõu- ja komplekteerimiskulud ning kulud kommunaalteenustele. Samuti on olnud iga aasta lõpus eelarve ülejääk.

	<b>2006</b>	<b>2007</b>	<b>2008</b>	<b>2009</b>
Tulud kokku (tuh krooni)	<b>49727,4</b>	<b>57442,2</b>	<b>84512,9</b>	<b>78394,6</b>
ülikooli eraldised	33236,7	40963,7	46119,4	47512,3
otse riigilt	13200,0	12765,2	29700,0	22201,3
tulud tasulistest teenustest	1799,3	2185,6	2734,9	2120,0
muud tulud (projektid, lepingud, ettevõtete ja eraisikute sponsorlus)	2460,4	1527,7	5958,6	6561,0
Kulud kokku (tuh krooni)	<b>40837,1</b>	<b>42518,7</b>	<b>58723,0</b>	<b>63224,6</b>
Jooksevkulud sh,	40129,9	41674,0	57863,9	56923,3
tööjõukulud	16374,1	19524,2	24778,1	24220,7
komplekteerimiskulud	16982,1	13916,9	21517,6	21810,4
infotehnoloogiakulud	552,7	600,0	300,0	450,0
kommunaalteenused	3685,8	3942,0	4284,2	4592,1
muud kulud (lähetused, transport, kantseleikulud, majanduskulud, koolitus jm)	2534,9	3690,9	6984,0	4470,7
Kapitalimahutused	707,5	844,7	859,1	6301,3
ehitiste soetamine ja kapitaalremont	706,4	844,7	609,1	6301,3
Investeeringud infotehnoloogiasse	1,1	0	250,0	0
Jääk	8844,0	14923,4	25789,8	15170,0

## ***Näitused ja üritused***

Oma kogude, Tartu ülikooli ning eesti teaduse ajaloo ning tänapäeva tutvustamiseks koostati aastatel 2006-2007 38 näitust. Külalishäituse eksponeeriti kahe aasta jooksul 56, sh viis välissaatkondade vahendatud rändnäitust. Aastatel 2008-2009 eksponeeriti 37 kunstinäitust ning koostati 42 näitust Tartu ülikooli, eesti teaduse ajaloo ning tänapäeva tutvustamiseks (vt Lisa 5. Näitused 2006-2009). Konverentsikeskuse teenuseid on kasutatud nelja aasta jooksul üle 900 korra.

Raamatukogu on olnud jätkuvalt Tartu kirjandusfestivali Prima Vista üks korraldajatest. Ürituse raamatukogupoolne peakorraldaja on turundusjuht Ilona Smuškina, raamatulaata on aidanud organiseerida Margit Leesik ja Helen Nigol. Aastatel 2006-2009 on kirjandusfestivali raames

külastanud raamatukogu paljud nimekad kirjanikud, tõlkijad, luuletajad nagu Umberto Eco, Ljudmila Ulitskaja, Elena Kostjukovitš, Aleksandra Marinina, Péter Rácz, Jean Sprackland, jt. Festivali ajal on toimunud raamatukogus palju erinevaid sündmusi– kohtumisi kirjanikega, raamatuesitlusi, õpitubasid, ekskursioone, konverentse jne, eksponeeriti mitmeid näitusi. Populaarseks sündmuseks on kujunenud kolmepäevane Prima Vista raamatulaat (kuni 2007. aastani Utlib Marketi nime all) raamatukoguesisel platsil.

## Lisa1. TÜ Raamatukogu arvudes 2006.-2009.a

**Tabel 1. Tulud ja kulud 2006.-2009. a (tuhat kr)**

	2006	2007	2008	2009
Tulud kokku (tuh krooni)	49727,4	57442,2	84512,9	78394,6
ülikooli eraldised	33236,7	40963,7	46119,4	47512,3
otse riigilt	13200,0	12765,2	29700,0	22201,3
tulud tasulistest teenustest	1799,3	2185,6	2734,9	2120,0
muud tulud (projektid, lepingud, ettevõtete ja eraisikute sponsorlus)	2460,4	1527,7	5958,6	6561,0
Kulud kokku (tuh krooni)	40837,1	42518,7	58723,0	63224,6
Jooksevkulud sh,	40129,9	41674,0	57863,9	56923,3
tööjõukulud	16374,1	19524,2	24778,1	24220,7
komplekteerimiskulud	16982,1	13916,9	21517,6	21810,4
infotehnoloogiakulud	552,7	600,0	300,0	450,0
kommunaalteenused	3685,8	3942,0	4284,2	4592,1
muud kulud (lähetused, transport, kantseleikulud, majanduskulud, koolitus jm)	2534,9	3690,9	6984,0	4470,7
Kapitalimahutused	707,5	844,7	859,1	6301,3
ehitiste soetamine ja kapitaalremont	706,4	844,7	609,1	6301,3
Investeeringud infotehnoloogiasse	1,1	0	250,0	0
Jääk	8844,0	14923,4	25789,8	15170,0

**Tabel 2. Tartu Ülikooli komplekteerimiskulud 2006.-2009. a (tuhat kr)**

	2006	2007	2008	2009
TÜ eelarvevahendid kokku	27043,0	30376,2	29483,9	18863,8
I. Peaaramatukogu	22635,1	24597,1	23400,0	16166,6
Komplekteerimiskulud kokku, sh	16982,1	13916,9	21517,6	21810,3
Jadaväljaannete tellimine	3210,0	722,2	4100,4	8975,1
Eestis ilmuvad	435,5	462,9	593,8	487,8
välismaal ilmuvad	2774,5	259,3	3506,6	8487,2
Monograafiad, õpikud jm trükised	6380,0	5910,2	8314,7	4818,1
Eestis ilmunud	1412,0	1486,3	1925,9	1416,1
välismaal ilmunud	4968,0	4423,9	6388,7	3402,0
Elektroonilised teavikud, andmebaasid	5534,5	5549,7	6572,4	5993,2
Helisalvestised	214,5	136,1	192,9	514,4
Publikatsioonide vahetus	805,0	740,8	921,7	720,3
Broneeritud (st tellitud teavikud, mille kohta arved ei olnud seisuga 31. detsember veel saabunud)	5653,5	10680,2	1882,4	2600,0
Eelarveväline komplekteerimine	4134,6	5131,9	6375,1	4078,6
annetustena saadud teavikud	3228,9	4263,2	5679,8	3289,7
vahetusena saadud teavikud	905,7	868,7	695,3	788,9
II. Teised TÜ raamatukogud	5245,5	5779,1	6083,9	2697,2

**Tabel 3. TÜ Raamatukogu (pearaamatukogu) komplekteerimiskulude jagunemine teaduskonniti 2006.–2009. a (tuhat kr)\***

	2006	2007**	2008**	2009**
Usuteaduskond	151,45	95,94	77,81	92,0
Õigusteaduskond	491,72	331,07	280,17	331,4
Arstiteaduskond	1390,68	1304,37	2276,17	1451,2
Filosoofiateaduskond	1671,95	1016,17	583,4	878,6
Bioloogia-geograafiateaduskond	1669,39	1417,75		
Füüsika-keemiateaduskond, Füüsikainstituut	1510,55	1627,42		
Loodus- ja tehnoloogiateaduskond			2309,18	3433,7
Haridusteaduskond	272,75	322,86	176,14	221,9
Kehakultuuriteaduskond	281,82	338,16	157,17	234,0
Majandusteaduskond	376,73	296,86	395,45	152,9
Matemaatika- informaatikateaduskond	296,94	835,43	468,16	619,9
Sotsiaalteaduskond	532,51	397,1	363,66	398,4
KOKKU	8646,49	7983,09	7087,35	7814,4

\*Jaotuse aluseks on teaduskonna eelarve osakaal ülikooli eelarves

\*\* Välismaine teadus- ja õppekirjandus

**Tabel 4. Lugejateeninduse näitajad 2006.–2009. a**

	2006	2007	2008	2009
Registreeritud lugejate arv, sh	42730	46246	51518	45588
TÜ üliõpilased	13293	15175	16801	16576
TÜ magistrandid, doktorandid	3269	4055	3749	3300
TÜ avatud ülikooli üliõpilased	3738	3496	4597	4438
TÜ õppejõud, teadurid	906	1047	1175	1207
TÜ teenistujad	1672	1708	1804	1687
EMÜ üliõpilased	4238	4352	4754	3721
EMÜ õppejõud, teadurid	180	184	195	198
teiste kõrgkoolide üliõpilased	3978	4142	4940	4206
teiste kõrgkoolide õppejõud	84	83	96	96
muud	11372	12004	13407	10159
Külastuste arv	244401	422763	403767	380118
pearaamatukogus		268840	260588	228300
teistes TÜ raamatukogudes		153923	143179*	151818*
Külastuste arv (virtuaalne)				800000
Laenutusi kokku, sh	808880	931328	959893	1060741
pearaamatukogus	618925	679552	742327	809229
laenutuste arv raamatukogutöötaja vahendusel (eks), sh	199435	195514	231001	247734
kojulaenutusi	181738	178686	210419	208103
lugemissaali	17697	16828	20582	39631
teenindusosakonnas	14043	11838	741997	808936
KHO	3654	4990	6024	3290

	2006	2007	2008	2009
esmakordsete laenutuste arv			303140	247734
laenutähtaja pikendamisi	419490	484038	656753	735664
Teistes TÜ raamatukogudes	189955	251776	217566	251512
esmakordsete laenutuste arv	88745	127916	73772	77343
laenutähtaja pikendamisi	101210	123860	143794	174169
Otsingud kaugjuurdepääsuga andmebaasides				
otsingute arv	922500	952567	829752	1031051
allalaaditud sisuüksuste arv	474704	554739	646018	802540
<b>RVL</b>				
abonentraamatukogude arv	80	86	51	87
Eestis	55	71	39	69
välismaal	25	15	12	18
RVL-ga saadetud kirjandus			1103	997
tellimused Eesti raamatukogudelt	1155	1216	1268	1072
rahuldamata tellimused	160	103	153	90
teistele raamatukogudele edasisaadetud tellimused	26	9	5	6
saadetud originaalid	757	870	771	697
saadetud koopiad	212	234	339	379
Tellimused välismaa raamatukogudelt	50	32	25	23
rahuldamata tellimused	11	4	2	0
välismaa raamatukogudele edasisaadetud tellimused	2	3	-	2
saadetud originaalid	14	5	8	6
saadetud koopiad	23	20	15	15
RVL-ga saadud kirjandus			2310	1977
tellitud Eesti raamatukogudest	1305	924	733	473
saadud originaalid	591	462	220	225
saadud koopiad	314	287	308	225
tellitud välismaa raamatukogudest	2628	2157	1781	1587
saadud originaalid	889	965	683	551
saadud koopiad	1610	987	1030	976
Vastused kirjalikele päringutele, sh elektrooniliselt	1537	688	1170	1609
Vastused suulistele päringutele**	758	650	1170	1609
pearaamatukogus	22024	42703	42643	42982
teistes TÜ raamatukogudes		10960	10693	10897
teistes TÜ raamatukogudes		31743	31950	32085
Kopeerimisteenused kasutajatele				
Koopiakeskuses	1200000	1200000	600000	450000
koopiade valmistamine materjalidest, originaali lk KHO	1094	1693	2932	967
skaneerimine, originaali lk	904	1498	1067	644
Raamatukoguõppused				
tunde, sh veebipõhine koolitus	41	306	512	486
osavõtjaid	1317	1928	2967	2969

\* Paljudes erialaraamatukogudes ei peeta arvestust külastuste üle

\*\* Valikstatistika andmed, pearaamatukogus jt TÜ raamatukogudes vastatud suulised päringud.

**Tabel 5. Tartu Ülikooli Raamatukogu kogud 2009. a (EVS-EN ISO 2789:2003 järgi)**

	Seis 31.12.2008	Lisandumine						Kustu- tatud	Seis 31.12.2009
		Kokku	Ostud	Vahetus	Annet.	Sund- eks.	Muu		
<b>Raamatud</b>									
eksemplar	2387457	35267	11399	1086	7788	9430	5564	15189	2407535
sh dissertatsioonid, eks	516170	2514	282	76	811	383	962	0	518684
nimetus		14939							
laudimeeter	39790								40125
<b>Jadaväljaanded</b>									
arvestusüksus	695030	12762	2416	868	3827	3197	2454	516	707276
nimetus		3147							
laudimeeter	17694								17996
<b>sh ajakirjad</b>									
aastakomplekt	195576	4235	929	287	1150	746	1123	150	199661
laudimeeter	6095								6224
<b>ajalehed</b>									
aastakomplekt	17476	1570	115	7	103	1304	41	37	19009
laudimeeter	707								770
<b>jätkväljaanded</b>									
eksemplar	481978	6957	1372	574	2574	1147	1290	329	488606
nimetus		2972							
laudimeeter	10935								11087
<b>Käsikirjad</b>									
säilik	38443	507	507	0	0	0	0	0	38950
laudimeeter	710								716
<b>Kaarditeavik</b>									
eksemplar	14328	490	55	0	120	300	15	1	14817
nimetus		236							
<b>Graafikateavik</b>									
sh fotod, eks	61205	7134	7134	0	0	0	0	0	68339
neist a) fotokogus	46228	6893	6893	0	0	0	0	0	53121
b) käsikirjakogus	27454	1	1	0	0	0	0	0	27455
kunstiteosed	18774	6892	6892	0	0	0	0	0	25666
	14977	241	241	0	0	0	0	0	15218
<b>Noodiväljaanded</b>									
eksemplar	5738	610	296	1	102	146	65	1	6347
nimetus		225							
laudimeeter	104								114
<b>Pisitrükised</b>									
Kokku paberandjal, eks	111370	3449	202	0	0	3247	0	0	114819
laudimeeter	3313571	60219	22009	1955	11837	16320	8098	15707	3358083
	58133								58924
<b>Mikrovormid</b>									
mikrofišš	11956	0	0	0	0	0	0	1306	10650
	7341	0	0	0	0	0	0	2	7339
mikrofilm	4615	0	0	0	0	0	0	1304	3311
<b>Auvised</b>									
audiaalteavik	28689	2687	1664	0	301	608	114	26	31350
	25901	1781	1304	0	47	322	108	24	27658

	Seis 31.12.2008	Lisandumine						Kustu- tatud	Seis 31.12.2009
		Kokku	Ostud	Vahetus	Annet.	Sund- eks.	Muu		
visuaalteavik	52	0	0	0	0	0	0	0	52
kombineeritud	2736	906	360	0	254	286	6	2	3640
<b>E-teavikud, eks</b> (füüsilisel kandjal)	7614	234	130	9	60	30	5	18	7830
<b>A. Kasutuskogud</b> kokku (eks)	3361830	63140	23803	1964	12198	16958	8217	17057	3407913
laudimeeter	57963								58767
<b>B. Vahetuskogu</b>									
eksemplare	31510	3080						1598	32992
laudimeeter	534								559
<b>C. Varukogu</b>	302431	0						2092	300339
laudimeeter	4757								4727
<b>KOGUD KOKKU (füüsilisel kandjal)</b>									
arvestusüksusi	3695771	66220	23803	1964	12198	16958	8217	20747	3741244
laudimeeter	64838								65636
Teised TÜ raamatukogud	261104	14350	7114	19	7211	0	6	3580	271874
TÜ raamatuvara kokku	3956875	80570	30917	1983	19409	16958	8223	24327	4013118
<b>D. Elektrooniline kogu</b>									
<b>Andmebaasid, nim</b>									
hangitud	108	1	1						109
<b>E-jadaväljaanded, nim</b>									
kaugjuurdepääsuga	20100	60	60						20160

**Tabel 6. Kogude kirjeldamine e-kataloogis ESTER 2006.–2009. a\***

	2006	2007	2008	2009
1. Originaalkirjed lisandunud teavikutele	15560	19651	21353	14005
raamatud, nim	13246	17018	16221	11285
2. Koopiakirjed uutele teavikutele	7308	9464	14121	9053
3. Retrokonversioon, originaalkirjed	17672	19307	29003	19172
4. Retrokonversioon, koopiakirjed	16943	21858	353176	7769
5. Liigitamine, märksõnastamine, nim	42051	45649	46261	48973
6. Uute märksõnanormikirjete koostamine	249	281	89	EMS
7. Märksõnade toimetamine	3240	1873	9242	EMS
8. Uute nime ja ühtluspealkirja normikirjete koostamine	1116	1282	1257	1125
9. Nime ja pealkirja normikirjete redigeerimine/andmebaasi korrastamine	1802	1644	393	1731
10. Nimetusi e-kataloogis	538912	620146	1024627	1080198
raamatud	472408	538085	927161	966965
ajakirjad	6839	7374	7642	8176
jätkväljaanded	11330	13113	15694	17423
ajalehed	2515	2576	2669	2966

	2006	2007	2008	2009
audioteavikud	9744	11763	13296	15965
kombineeritud auvised	579	1227	2208	2952
pisitrükised	594	1329	1358	1435
kaardid	5990	6785	7826	8366
noodid	3846	5015	6371	7601
käsitrukjad (dissertatsioonid, üliõpilastööd jm)	13326	17510	20457	24694
käsitrukjad (arhivaalid), säilik	6567	7549	9417	9988
kunstiteosed	1961	2930	4752	7289
fotod	2834	3275	3936	4284
muud (standardid, tarkvara, andmebaasid)	379	1615	1840	2094
eestikeelsed kirjed	134735	150136	160967	174304
inglisekeelsed kirjed	125672	150921	174029	182354
saksakeelsed kirjed	88583	113237	129188	139324
venekeelsed kirjed	63804	70803	450411	462360
teistes keeltes	69581	84575	103351	110302
11. Eksemplarikirjete arv (aasta lõpus)	1171297	1367761	1646791	1881888
12. Artiklikirjete arv (aasta lõpus)	63534	69317	82980	
12.a bibliografeerimine (uued artiklikirjed, nim)	7646	2486	3339	3885

\*Tabel sisaldab andmeid kõigi TÜ raamatukogude kohta

**Tabel 7. Kogude hooldus- ja ennistustööd 2006.–2009. a**

	2006	2007	2008	2009
Trükiste ja käsikirjade hügieeniline töötlemine				
tolmu eemaldamine koos kuivdesinfitseerimisega, eks	755 240	804 120	723 250	684210
hallitusnakkusega trükiste desinfitseerimine, eks	2288	2135	2469	2285
trükiste, käsikirjade jm leht-leheline desinfitseerimine, leht	4619	3976	3581	3496
Pärgament- ja täisnahkköidete puhastamine ja pehmemdamine, eks	3	4	3	0
Kõitmine (kd)	2521	2467	3141	2677
Suunatud restaureerimisele				
trükiseid (kd)	15	0	0	0
käsitrukju (leht)	349	247	527	0
graafikat, joonistusi, fotosid (leht)	21	7	90	0
geograafilisi kaarte (leht)	0	0	0	7
pärgamentürikuid	27	3	0	0
teisi materjale (eks)		18	9	0
Kulutused restaureerimisele konserveerimisele (tellimustöö teistelt asutustelt) kr	72779,7	44164,0	99337,0	6000,0

**Tabel 8. Kasutajakohad ja tehnilised vahendid 2006.-2009. a**

	<b>2006</b>	<b>2007</b>	<b>2008</b>	<b>2009</b>
Kasutajakohtade arv, sh kohtade arv, kus kasutajad saavad lülitada isiklikud arvutid võrku	748/785	728/728	728/728	708/708
Kasutajatele mõeldud arvutitöökohad	120	120	91	85
Avalikuks kasutamiseks mõeldud koopiamašinate arv	5	6	3	3
Kasutajate käsutuses olevate skannerite arv	2	3	3	3
Avalikuks kasutamiseks mõeldud printerite arv	2	3	3	3
Personalile mõeldud arvutitöökohtade arv	168	168	172	173

**Tabel 9. Töötajad 2006.- 2009. a**

	<b>2006</b>	<b>2007</b>	<b>2008</b>	<b>2009</b>
Töötajate arv (seisuga 31.dets.)	183	180	192	181
Täidetud ametikohti (TTE), sh	160,85	159,85	164,8	158,7
a) raamatukogutöötajad	151	131	151	143
täidetud ametikohti	133,6	115,6	130,8	126,95
kõrgharidusega, sh	103	95	110	113
Infoteadustealane	11	13	14	17
teadus- või kutsekraadiga	12	12	18	18
keskharidusega	45	36	37	36
b) muu personal	32	32	41	38
täidetud ametikohti	27,25	27,25	34	31,75

## **Lisa 2. TÜ Raamatukogu töötajate publikatsioonid 2006-2009**

### **2006**

Monograafiad, bibliograafiad, kalendrid jm

**Дубьева, Л. В.** Историческая наука в Тартуском университете в конце XIX–начале XX вв. Tartu : Tartu Ülikooli Kirjastus, 2006. 350 lk. (Dissertationes historiae Universitatis Tartuensis ; 13).

**Дубьева, Л. В.** Историческая наука в Тартуском университете в конце XIX–начале XX вв. Tartu : Tartu Ülikool. Filosoofiateaduskond, 2006. 350 lk. (Dissertationes historiae Universitatis Tartuensis ; 13). [Võrguteavik] – Kättesaadav URL: <http://hdl.handle.net/10062/967>.

**Johann Wilhelm Krause 250 : Kalender 2007** / koost. M. Teemus ; kujund. E. Valper ; tõlk. S. Lembinen ; toim. M. Rand. Tartu, 2006. [29] lk. [koos kaantega] : ill.

**Nigol, H.** Voorusisedes parandused, kordused ja valestandardid suulises eesti keeles : Magistritöö / juh. H. Uibo. Tartu : Tartu Ülikool. Filosoofiateaduskond. 90 lk. [Võrguteavik]. – Kättesaadav URL: <http://hdl.handle.net.10062.545>.

**Rämmer, A.** Tartu Ülikooli osa Eesti ja Läti kultuurisidemetes : Magistritöö / juh. E. Medijainen ; H. Tankler. Tartu : Tartu Ülikool. Filosoofiateaduskond, 2006. 113 lk. [Võrguteavik]. – Kättesaadav URL: <http://hdl.handle.net/10062.1007>.

**Taal, K.** Õpetatud Eesti Selts: rahvaalgustuslikust seltsist teadusseltsiks kujunemine : Magistritöö / juh. T. Rosenberg. Tartu : Tartu Ülikool. Filosoofiateaduskond, 2006. 179 lk. [Võrguteavik] – Kättesaadav URL: <http://hdl.handle.net/10062.798>.

Raal, A. ; Hinrikus, T. ; Tankler, H. **Pharmacy at the University of Tartu.** Tartu, 2006. 48 lk.

**Tartu ülikool ja muusika 19. sajandil.** Tartu Ülikooli Raamatukogu näitus (Tartu Keiserliku ülikooli muusikadirektor 200) detsember 2006–aprill 2007 : [näituse voldik] / koost. G. Roht-la. [Tartu, 2006]. [2] lk. : ill.

Artiklid, sõnumid

**Dubjeva, L.** Akadeemik Jevgeni Viktorovitš Tarle — Tartu Ülikooli üldajaloo professor 1913–1918 // Eesti Ajalooarhiivi Toimetised. 14 (21). Tartu : Eesti Ajalooarhiiv, 2006. Lk. 212–218.

**Dubjeva, L.** Das Zeitalter der Aufklärung im Spiegel einer bibliographischer Klassifikation // Books and Libraries in the Baltic Sea Region from the 16th to the 18th Century : [papers of the academic conference : April 4–5, 2002, Tallinn] = Bücher und Bibliotheken im Ostseeraum vom 16. bis 18. Jahrhundert / ed. by L. Kõiv ; T. Reimo. Tallinn, 2006. Lk. 110–117.

**Дубьева, Л.** Профессор всеобщей истории Тартуского университета Е. В. Тарле: некоторые аспекты педагогической деятельности // Труды Исследовательского центра в Эстонии. Вып. 4. Таллинн : Русский исследовательский центр в Эстонии, 2006. Lk. 100–116.

**Einasto, O.** Laenusautomaat ei oska naeratada // Raamatukogu, 2006, nr. 3, lk. 13.

**Einasto, O.** Mida lugeja tegelikult raamatukogult ootab? // Raamatukogu, 2006, nr. 6, lk. 9–14.

**Epner, H.** Võõtkooditehnoloogiast raamatukogus // Idee, 2006, nr. 1. (ID-Balti Infoleht ; 15).

**Epner, H., Vähk, V.** Midagi tekstivastusest ehk ühest võrdluskatses // Raamatukogu, 2006, nr. 4, lk. 25–26.

**Ermel, M.** Õnitleme värsked kutsetunnistuse saajaid // Raamatukogu, 2006, nr. 1, lk. 24.

**Ermel, M.** Kääriku talveseminar // Raamatukogu, 2006, nr. 3, lk. 34.

**Hallik, M.** Parim kanal väärtinformatsioonini // Raamatukogu, 2006, nr. 6, lk. 14–15.

**Hallik, M.** Teadusraamatukogudest teadmistepõhises Eestis // Riigikogu Toimetised. 13. Tallinn, 2006. Lk. 209–214.

**Hallik, M.** Teadusraamatukogudest teadmistepõhises Eestis // Riigikogu Toimetised. 13. 2006. [Võrguteavik]. – Kättesaadav URL: <http://www.riigikogu.ee/rva/toimetised/rito13/artiklid/27hallik.htm>.

**Jalas, K.** Elve-Viiu Klement 70 // Raamatukogu, 2006, nr. 1, lk. 37.

**Jalas, K.** Laenusautomaat on kohal // Raamatukogu, 2006, nr. 2, lk. 40.

**Jalas, K.** Raamat väsis ja kulub // Raamatukogu, 2006, nr. 6, lk. 14.

Arsitophanes. Linnud. Proloog ja parodos. Tõlk. M. Murdvee // Akadeemia, 2006, nr. 12, lk. 2686–2708.

Hesiodos. Tööd ja päevad (v. 47–108, 483–503, 519–528, 564–581, 597–694); Homerose hümnid Apollonile ; Sophokles. Aias ; Menandros. Pahurdaja ; Proklos. Hümn tundmatule. Tõlk. M. Murdvee // Vanakreeka kirjanduse antoloogia. Tallinn : Varrak, 2006, Lk. 71–76, 142–151, 322–370, 459.

**Poljakov, M.** Organisatsiooni maine // Raamatukogu, 2006, nr. 5, lk. 5–8.

**[Rand, M.]** In memoriam Tiina Nurk // Universitas Tartuensis, 2006, 8. dets., nr. 39, lk. 4.

**[Rand, M.]** In memoriam Tiina Nurk // Postimees, 2006, 9. dets., nr. 288, lk. 34.

**Rand, M.** „... meie ülikooli raamatukogul on olulisim pakutust juba olemas” : August Wilhelm Hupeli kogust Tartu Ülikooli Raamatukogu ostude näitel // Ruti raamat : Artikleid, lugusid, mälestusi : Pühendusteos Rutt Hindrikusele 7.05.2006. Tartu, 2006. Lk. 233–271.

**Rand, M.** Rara rarissima im Bibliotheksbestand : Die Tartuer/Dorpater Kantiana // Books and Libraries in the Baltic Sea Region from the 16th to the 18th Century : [papers of the academic conference : April 4–5, 2002, Tallinn] = Bücher und Bibliotheken im Ostseeraum vom 16. bis 18. Jahrhundert / ed. by L. Kõiv ; T. Reimo. Tallinn, 2006. Lk. 93–109.

**[Rand, M.]** Tiina Nurk 2. IX 1918–5. XII 2006 // Sirp, 2006, 15. dets., nr. 47, lk. 19.

**Rand, M.** ; Schmidt, K. Leopold Mozarti kiri Tartu Ülikooli raamatukogus // Eesti Ekspress : Areen, 2006, 10. aug., nr. 32, lk. B16.

**Rohtla, G.** Tartu Akadeemiline Musse ja muusikategemine 19. sajandi esimesel poolel (1841–1844) // Tuna : Ajalookultuuri ajakiri, 2006, nr. 2, lk. 19–36.

Hinrikus, T. ; Raal, A. ; **Tankler, H.** Text-Books as a Basis of Pharmacy Education at the University of Tartu During Earlier Period // European Association of Faculties of Pharmacy Annual Conference. Quality Assurance in Pharmacy Education : Programme and abstract Book. Tartu, 2006. Lk. 60–62.

Hinrikus, T. ; Raal, A. ; **Tankler, H.** Textbooks of Pharmacy, used at University of Tartu in the 19 th Century // Historiae scientarum Baltica : Abstracts of XXII Baltic Conference on the History of Science. II. Vilnius, 2006, Lk. 43–44.

Panov, A. ; **Tankler, H.** Feodor Yevetski (1851–1909), Professor of Ophthalmology at University of Tartu // Historiae scientarum Baltica : Abstracts of XXII Baltic conference on the History of Science. II. Vilnius, 2006. Lk. 100–101.

**Tankler, H.** ; **A. Rämmer** Joint Scholarly Endeavors between Estonia, Latvia and Lithuania in the 1920s and 1930s // Historiae scientarum Baltica : Abstracts of XXII Baltic conference on the History of Science. I. Vilnius, 2006. Lk. 94–95.

**Teemus, M.** Maaililised reisid : vaategraafikat TÜ Raamatukogu kogudes // Raamatukogu, 2006, nr. 1, lk. 35.

**Teemus, M.** ; Sootak, V. Ilmub raamatukogu uus kalender // Universitas Tartuensis, 2006, 10. nov., nr. 35, lk. 3.

**Terning, A.** Heliotsentrilisest maailmasüsteemist ja selle retseptioonist Baltimail 17. sajandil // Eesti Ajalooarhiivi toimetised ; 12(19). Tartu, 2006. Lk. 151–199.

**Vene, I.** Kirjanduspreemia teekond // Sirp, 2006, 6. okt., nr. 37, lk. 4.

**Vene, I.** Kolmas maailmasõda ja inimülesusega seonduvad tõekspidamised // Sirp, 2006, 17. veebr., nr. 7, lk. 2.

**Vene, I.** Kolmas platonism // Sirp, 2006, 5. mai, nr. 18, lk. 24.

**Vene, I.** Timurluse sajandi taustal // Sirp, 2006, nr. 2. juuni, nr. 22, lk. 24.

## 2007

Monograafiad, kogumikud, reklaamväljaanded jm

**Johann Wilhelm Krause 250** : [näituse voldik]. / Koost. [I. Sahlk] , [M. Teemus] ; kujund. [M. Roosi]. [Tartu, 2007]. [1] murt. l., [8] lk. : ill.

Past, V. ; Tankler, H. **Chemie an der Universität Tartu/Dorpat**. Tartu, 2007. 195 lk. ; 42 ill.

**Tartu Ülikooli Raamatukogu aastaraamat 2004–2005**. / Koost. ja toim. M. Ermel ; tõlk. M. Liivamägi ; kujund. E. Valper. Tartu, 2007. 195 lk.

**Universitatis ad honorem : Tartu Ülikooli Raamatukogu kalender 2008**. / Koost. K. Tammur ; kujund. E. Valper ; tõlk. S. Lembinen ; toim. M. Ermel ; produts. I. Smuškina ; [fotogr. M. Toom]. Tartu, 2007. 15 l. ; ill.

**Vaimuelust XVII sajandi Liivimaal** = Intellectual Life in 17th Century Livonia : Näituse kataloog. / Koost. L. Leppik ; tekst L. Leppik , K. Tammur. Tartu, 2007. 127 lk. ; ill.

Artiklid, sõnumid

**Bachmann, S.** Valvi Hiir 60. // Tartu Ülikooli Raamatukogu aastaraamat 2004–2005. Tartu, 2007. Lk. 90.

**Bachmann, S.** Publishing electronic dissertations at the University of Tartu Library. // Preservation of cultural heritage in electronic environment : Proceedings of the 8th Congress of Baltic Librarians. May 17–19, 2007. Tallinn, 2007. Lk. 72–74.

**Bernotas, A.** F 76 : Oissar, Edgar (1899–1977), pedagoog, raamatuteadlane, TÜ kasvandik : [ülevaade isikuarhiivist]. // Tartu Ülikooli Raamatukogu aastaraamat 2004–2005. Tartu, 2007. Lk. 56–57.

**Didrik, A.** ; **Pai, K.** Tartu Ülikooli filmikogu. // Tartu Ülikooli Raamatukogu aastaraamat 2004–2005. Tartu, 2007. Lk. 176–184.

**Einasto, O.** Ester Ilja 50. TÜ Raamatukogu teenuste kvaliteedi mõõtmisel ja teenuse arendamisel // Tartu Ülikooli Raamatukogu aastaraamat 2004–2005. Tartu, 2007. Lk. 105–106.

**Einasto, O.** Tolerantsustsooni kontseptsioon TÜ Raamatukogu teenuste kvaliteedi mõõtmisel ja teenuse arendamisel. // Tartu Ülikooli Raamatukogu aastaraamat 2004–2005. Tartu, 2007. Lk. 114–140. ; Summary: lk. 193.

**Einasto, O.** ; Tulmin, E. Tiiu Täpsi 50. // TÜ Raamatukogu teenuste kvaliteedi mõõtmisel ja teenuse arendamisel // Tartu Ülikooli Raamatukogu aastaraamat 2004–2005. Tartu, 2007. Lk. 112–113.

**Эйнасто, О.** Опыт мониторинга качества услуг библиотеки Тартуского университета. // Университетские библиотеки в изменяющемся мире образования науки и культуры: Материалы второй международной научно-практической конференции, Санкт-Петербург 21–24 мая 2007 г. Санкт-Петербург, 2007. Lk. 49–54.

**Ermel, M.** Erialahariduse andmine lähtub Tartu Ülikoolist. // Raamatukogu, 2007, nr. 3, lk. 8–11.

**Ermel, M.** Hain Tankler 60. // Tartu Ülikooli Raamatukogu aastaraamat 2004–2005. Tartu, 2007. Lk. 99–100.

[**Ermel, M.** ; **Ernits, M.**] Mare-Nelli Ilus 50. // Tartu Ülikooli Raamatukogu aastaraamat 2004–2005. Tartu, 2007. Lk. 106–107.

**Ermel, M.** Raamatukoguhoidja kutsekvalifikatsioonist. // Eesti Raamatukoguhoidjate Ühingu aastaraamat 2004/2005. 16/17. Tallinn, 2007. Lk. 33–36.

**Ermel, M.** ERÜ auliige Kaja Noodla. // Eesti Raamatukoguhoidjate Ühingu aastaraamat 2004/2005. 16/17. Tallinn, 2007. Lk. 72–73.

**Ermel, M.** Maailma raamatukogude ajalugu Boris Volodini pilgu läbi. // Eesti Raamatukoguhoidjate Ühingu aastaraamat 2004/2005. 16/17. Tallinn, 2007. Lk. 98–99

**Hallik, M.** Raamatukogu ülikooli teenistuses. // Universitas Tartuensis, 2007, 15. juun., nr. 24, lk. 3.

**Hallik, M.** Tartu Ülikooli Raamatukogu arenguprogramm. // Tartu Ülikooli Raamatukogu aastaraamat 2004–2005. Tartu, 2007. Lk. 76–78.

**Hallik, M.** Ühel lähtejoonel. // Raamatukogu, 2007, nr. 6, lk. 4.

- Kuha, A.**, Türn, M. Udo Otsus 60. // Tartu Ülikooli Raamatukogu aastaraamat 2004–2005. Tartu, 2007. Lk. 94–95.
- Lembinen, S.** Hilja Käsper 70. // Tartu Ülikooli Raamatukogu aastaraamat 2004–2005. Tartu, 2007. Lk. 88–90.
- Lukas, L.** Das Baltikum literarisch — hier oder woanders? Die Raumgestaltung estnischer und baltischer Literatur am Beispiel von Eduard von Keyserling und Jaan Oks. // Baltisches Welterlebnis. Die Kulturgeschichtliche Bedeutung von Alexander, Eduard und Hermann von Keyserling. / Toim. M. Schwidtal, J. Undusk, L. Lukas. Heidelberg: Winter Universitätsverlag, 2007. Lk. 219–233. (Beiträge zur neueren Literaturgeschichte ; 248).
- Lukas, L.** Kulturelle Konflikte in Estland im Spiegel der öffentlichen Diskussionen zu Beginn des 20. Jahrhunderts. // Europa der Regionen: der Finnische Meerbusen. Esten, Deutsche und ihre Nachbarn. / Toim. K. Brüggemann. München: Ladenius Communicate, 2007. Lk. 77–88.
- Lukas, L.** The Baltic-German Settlement Myth and Their Literary Developments. // We Have Something in Common : the Baltic Memory. / Toim. A. Mihkelev, B. Kalnach. Tallinn, Underi ja Tuglase Kirjanduskeskus, 2007. Lk. 75–85.
- Lukas, L.** Kulturkonflikte und ihre Lösungsstrategien in den Literaturen Baltikums Anfang des 20. Jahrhunderts. // Akten des XI. Internationalen Germanistikenkongresses Paris 2005 „Germanistik im Konflikt der Kulturen“. / Toim. J.-M. Valtning. Bern: Peter Lang Verlag, 2007. Lk. 177–182. (Jahrbuch für Internationale Germanistik ; 85).
- Miil, K.** Sissejuhatus : rahvusvahelise õiguse alased materjalid. // Rahvusvaheline õigus : loengukonspekt. 3. täiend. ja muud. tr. / M. Kiviorg, K. Land, K. Miil, H. Vallikivi. Tartu, 2007. Lk. 15–28.
- [Prank, S.]** Alla Saari 60. // Tartu Ülikooli Raamatukogu aastaraamat 2004–2005. Tartu, 2007. Lk. 97.
- [Rand, M.]** Ingrid Loosme 80. // Tartu Ülikooli Raamatukogu aastaraamat 2004–2005. Tartu, 2007. Lk. 85–86.
- Rand, M.** Ene-Lille Jaanson 70. // Tartu Ülikooli Raamatukogu aastaraamat 2004–2005. Tartu, 2007. Lk. 86–88.
- Rand, M.** Karl Morgenstern ja Tartu Kantiana. // Tartu Ülikooli Raamatukogu aastaraamat 2004–2005. Tartu, 2007. Lk. 156–175. : Summary: lk. 194–195.
- Rohtla, G.** Der „Akademische Gesangverein Dorpat“ (1857–1893) — die Quellen mateialien und Selbstbeschreibungen // Chorgesang als Medium von Interkulturalität: Formen, Kanäle, Diskurse : Berichte des interkulturellen Forschungsprojekts „Deutsche Musikkultur im östlichen Europa“. Bd. 3. / Hrsg. Von E. Fischer. Stuttgart: Franz Steiner, 2007. Lk. 86–98.
- Rohtla, G.** Die Universität als Musikzentrum der Stadt Dorpat in der ersten Hälfte des 19. Jahrhunderts: einige Einblicke in das Forschungsgebiet // Forschungen zur baltischen Geschichte. Bd. 2. / Hrsg. von M. Laur, K. Brüggemann. Tartu: Akadeemiline Ajalooselts, 2007. Lk. 197–202.
- Rohtla, G.** Maret Konson 50. // Tartu Ülikooli Raamatukogu aastaraamat 2004–2005. Tartu, 2007. Lk. 107–108.
- Rämmer, A.** Eesti, Läti ja Leedu vaimsest koostööst 1920.–1930. aastatel. // Tartu Ülikooli ajaloo osakonna doktorantide konverents 14. mail 2007 : [Teesid]. Tartu, 2007. Lk. 14–15.
- Sarap, E.** Reet Sonn 60. // Tartu Ülikooli Raamatukogu aastaraamat 2004–2005. Tartu, 2007. Lk. 98.
- Smuškina, I.** Boleslav Tšernjavski 50. // Tartu Ülikooli Raamatukogu aastaraamat 2004–2005. Tartu, 2007. Lk. 112.
- Šahhovskaja, T.** F 105 : Koop, Arnold (16.07.1922, Pihkva oblast, Dobroježi küla – 21.04.1988, Moskva), ajaloolane, Tallinna Pedagoogilise Instituudi rektor 1960–1968, Eesti NSV kõrg- ja keskerihariduse minister 1968–1970, Tartu Ülikooli rektor 1970-1988 : [ülevaade isikuarhiivist]. // Tartu Ülikooli Raamatukogu aastaraamat 2004–2005. Tartu, 2007. Lk. 58–59.
- Šahhovskaja, T.** F 147 : Aul, Juhan (1931. a-ni Johann Klein; 15.10.1897 Pärnumaa, Are vald – 29.08.1994, Tartu), antropoloog, Tartu Ülikooli professor : [ülevaade isikuarhiivist]. // Tartu Ülikooli Raamatukogu aastaraamat 2004–2005. Tartu, 2007. Lk. 59–61.

**Šahhovskaja, T. F 170** : Kudu, Elsa-Kristine (a-ni 1940 Kuddu; 21.01.1915, Moskva – 05.07.1993, Tartu), Tartu Ülikooli Raamatukogu raamatukoguhoidja-bibliograaf : [ülevaade isikuarhiivist]. // Tartu Ülikooli Raamatukogu aastaraamat 2004–2005. Tartu, 2007. Lk. 61–63.

**Šahhovskaja, T. F 171** : Soonvald, Jaan ( 5. juuli 1890, Nõo – 3. märts 1980, Võru), muusikateadlane, pedagoog ja helilooja : [ülevaade isikuarhiivist]. // Tartu Ülikooli Raamatukogu aastaraamat 2004–2005. Tartu, 2007. Lk. 63–64.

**Šahhovskaja, T. F 172** : Soonvald, Jaan jun. (16. august 1929, Tartu – 9. veebruar 2004, Tartu), saksa keele õpetaja, õppejõud Tartu Ülikoolis : [ülevaade isikuarhiivist]. // Tartu Ülikooli Raamatukogu aastaraamat 2004–2005. Tartu, 2007. Lk. 64–65.

**Šahhovskaja, T. F 173** : Eesti Abi. Invaliidifond : [ülevaade arhiivifondist]. // Tartu Ülikooli Raamatukogu aastaraamat 2004–2005. Tartu, 2007. Lk. 65–66.

**Šahhovskaja, T. F. 174** : Paim, Leo (a-ni 1935 Printsman; 22. veebr 1922, Rõngu vald – 29. okt 1990, Tartu), TÜ üliõpilane; Soome sõjaväe kapral; pedagoog : [ülevaade isikuarhiivist]. // Tartu Ülikooli Raamatukogu aastaraamat 2004–2005. Tartu, 2007. Lk. 66–67.

**Šahhovskaja, T. F. 176** : Eesti Teaduslik Selts Rootsisis : [ülevaade arhiivifondist]. // Tartu Ülikooli Raamatukogu aastaraamat 2004–2005. Tartu, 2007. Lk. 67–68.

**Šahhovskaja, T. F 177** : Nurk, Mart (Märt) (. 14. juuli 1892, Kaubi v. Pärnumaal – 5. nov 1948, Hamburg), õigusteadlane, Tartu Ülikooli ja Balti Ülikooli (Saksamaa) professor : [ülevaade isikuarhiivist]. // Tartu Ülikooli Raamatukogu aastaraamat 2004–2005. Tartu, 2007. Lk. 69–70.

**Šahhovskaja, T. F 178** : Eesti Teaduslik Instituut : [ülevaade arhiivifondist]. // Tartu Ülikooli Raamatukogu aastaraamat 2004–2005. Tartu, 2007. Lk. 70–71.

**Šahhovskaja, T. F 179** : Petersen, Wilhelm Konstantin (12. juuni 1854, Lihula – 3. veebr 1933, Tallinn), baltisaksa entomoloog-liblikateadlane ja pedagoog : [ülevaade isikuarhiivist]. // Tartu Ülikooli Raamatukogu aastaraamat 2004–2005. Tartu, 2007. Lk. 71.

**Taal, K.** Uurimisreisid Õpetatud Eesti Seltsi kogude täiendajana. // Tartu Ülikooli ajaloo küsimusi. 36. Tartu, 2007. Lk. 49–66.

**Taal, K.** Õpetatud Eesti Seltsi liikmeskonna kujunemise rahvuslikud ja poliitilised tagamaad. // Tartu Ülikooli ajaloo osakonna doktorantide konverents 14. mail 2007 : [Teesid]. Tartu, 2007. Lk. 9–10.

**Tammeorg, R.** Raamatukogu kutsub ELi poliitikale kaasa mõtlema. // Universitas Tartuensis, 2007, 13. sept, nr. 29, lk. 4.

[**Tammur, K.**] Mare Rand 60. // Tartu Ülikooli Raamatukogu aastaraamat 2004–2005. Tartu, 2007. Lk. 95–96.

**Tammur, K. ; Rand, M.** Aili Bernotas 50. // Tartu Ülikooli Raamatukogu aastaraamat 2004–2005. Tartu, 2007. Lk. 101–102.

**Tarkpea, T.** Ljudmila Dubjeva 50. // Tartu Ülikooli Raamatukogu aastaraamat 2004–2005. Tartu, 2007. Lk. 103–105.

**Tarkpea, T.** Tiina Sammelselg 50. // Tartu Ülikooli Raamatukogu aastaraamat 2004–2005. Tartu, 2007. Lk. 110–111.

**Teemus, M.** Johann Wilhelm Krause 250. // Raamatukogu, 2007, nr. 1, lk. 37.

**Teemus, M.** Johann Wilhelm Krause joonistused raamatukogus. // Universitas Tartuensis, 2007, 15. juuni, nr. 24, lk. 2.

**Teemus, M.** 250aastane Krause. // Areen, 2007, 27. sept., nr. 39, lk. B16–19.

**Teemus, M.** „Rändur vaimusilmas, kes sa järgned kunstnikule ja viibid seal, kus tema viibis...” // Tartu Ülikooli Raamatukogu aastaraamat 2004–2005. Tartu, 2007. Lk. 185–187.

**Tiik, M.** Heli Luik 50. // Tartu Ülikooli Raamatukogu aastaraamat 2004–2005. Tartu, 2007. Lk. 109–110.

**Vene, I.** Ainult kaks. // Looming, 2007, nr. 4, lk. 555–563.

**Vene, I.** Distanti paatos. // Sirp, 2007, 13. juuli, nr. 28, lk. 4.

Friedrich Hölderlin. Diotima. / tõlk. **I. Vene**. // Vikerkaar, 2007, nr. 4/5, lk. 1–2.

**Vene, I.** Maagiline tolm. // Tuna, 2007, nr. 3, lk. 4–9.

Marcus Tullius Cicero. Kohustustest. / tõlk. **I. Vene**. Tartu, Ilmamaa : 2007.

**Vene, I.** Merikarp mäetipul. // Roheline värav, 2007, 14. dets., nr. , lk. 2.

- Vene, I.** Nõiahulluse lunaraha. // Sirp, 2007, 12. okt., nr. 38, lk. 4–5.
- Vene, I.** Pühaduse jälitajad. // Sirp, 2007, 8. juuni, nr. 24, lk. 3.
- Vene, I.** Tammsaare ja Dostojevski. Maailmapiltide kõrvutus. // Keel ja Kirjandus, 2007, nr. 5, lk. 345–356.
- Vene, I.** Teetuse eitaja. // Jüri Arrak. Maalid = Paintings. [Tartu] : Ilmamaa, 2007. Lk. 35–65.
- Vene, I.** Valdusteta krahv: Tagantjärele uide Hermann von Keyserlingi teemal. // Keel ja Kirjandus, 2007, nr. 1, lk. 63–65.

## 2008

Monograafiad, kogumikud, reklaamväljaanded jm

- E. V. Tartu Ülikool 90 : Tartu Ülikooli Raamatukogu kalender 2009.** / Koost. M. Ermel, M. Rand, K. Tammur ; toim. M. Rand ; kujund. E. Valper ; tõlk. S. Lembinen ; fotod M. Toom ; products. I. Smuškina. [Tartu : Tartu Ülikooli Raamatukogu, 2008]. [28 lk.] : ill. Tering, A. **Eesti-, liivi- ja kuramaalased Euroopa ülikoolides 1561-1798.** Tartu : Eesti Ajalooarhiiv, 2008. 830 lk.

Artiklid, sõnumid

- Beyer, J.** Dorpater Dozentenabend, club for UT international staff. International Newsletter, University of Tartu, 10
- Beyer, J.** Europas Mitte liegt am Rande des Abendlandes. Estland im Zentrum europäischer Kultureinflüsse, in: Kathrin Pöge-Alder, Christel Köhle-Hezinger (toim.): Europas Mitte - Mitte Europas. Europa als kulturelle Konstruktion (=Schriftenreihe des Collegium Europaeum Jenense; 36), Jena: Collegium Europaeum Jenense 2008, lk. 111-134
- Beyer, J.** H as in Jerne, in: Stig Örjan Ohlsson, Siiri Tomingas-Joandi (toim.): Den otidsenlige Urban Hiärne. Föredrag från det internationella Hiärne-symposiet i Saadjärve, 31 augusti - 4 september 2005 (=Nordistica Tartuensia; 17), Tartu: Greif 2008, lk. 15-24
- Beyer, J.** Jürgen und der Ewige Jude. Ein lebender Heiliger wird unsterblich, in: Arv. Nordic Yearbook of Folklore 64 (2008), lk. 125-140
- Brauckmann, S.** A brief history of axonal transport. In Cytoskeleton in the Nervous System. Handbook of Neurochemistry and Molecular Neurobiology. vol. 13 (Abel Lahtja, ed.). New York: Springer Verlag [ilmumas]
- Brauckmann, S.** Axis, Plane and Tubes: Karl Ernst von Baer's Description of the Shaping Embryo, Studies in the History and Philosophy of the Biological and Biomedical Sciences [ilmumas]
- Brauckmann, S.; Thieffry, D.; Brandt, C.; Müller G., B., eds.** 2008/2009. Cultures of Seeing 3D and Beyond. MPI Preprint, Max-Planck Institute for the History of Science, Berlin [trükkimisel]
- Brauckmann, S.; Thieffry, D.** Cultures of Seeing Embryos, Cells and Genes in 3D and Beyond. Studies in the History and Philosophy of the Biological and Biomedical Sciences [ilmumas]
- Brauckmann, S.** Doctor Baer. A historical sketch on Karl Ernst von Baer. Biological theory : Integrating Development, Evolution and Cognition, xx-xx. [ilmumas]
- Brauckmann, S.** The Selected Works of Karl Ernst von Baer. Cambridge, MA: Harvard University Press [ilmumas]
- Dubjeva, L.** Ajalooteadus Tartu Ülikoolis 19. sajandi lõpul - 20. sajandi algul // Õpetatud Eesti Seltsi Aastaraamat. Tartu: Õpetatud Eesti Selts, 2008. Lk. 115-139.
- Dubjeva, L.** Väitekirjade kaitsmisest ajalooteaduses aastatel 1805-2005 //Eesti doktoriõppe kvaliteedi, tulemuslikkuse ja jätkusuutlikkuse süsteem: artiklid ja kokkuvõtted. IV. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 2008. Lk100-109.
- Einasto, O.** Kas hoidlas istuv prillidega nohik või erudeeritud range daam? // Sakala. – 06. september 2008

- Einasto, O.** Library Services and User Training for Digital Natives – the Time Challenge. - Proceeding of the 12th International Conference LIBCOM-2008 (Moskva, Jershovo, 17.-20.11.2008). URL <http://www.gpntb.ru/libcom8/eng/disk/trud.html>
- Einasto, O.** Mida ootab lugejalt raamatukoguhoidja? // Raamatukogu, 2008, nr.3, lk. 13-17.
- Einasto, O.** Using service quality monitoring to support library management decisions: A case study from Estonia // The International Information and Library Review. Article in Press, available online 22.11.2008, available in print 2009.
- [**Ermel, M.**] In memoriam Hain Tankler 25.07.1945-19.09.2008. // Universitas Tartuensis, [**Ermel, M.**] ; Hallik, M. ; Issakov, S. ; Rand, M. ; Pai, K. ; Rämmer, A. ; Lembinen, S. Hain Tankler 25.07.1945-19.09.2008. // Raamatukogu, 2008, nr. 6, lk. 40-42.
- Espenberg, L.** Eesti rohelised juured: papa Teder. // Sirp : Roheline Värav. – 7. märts 2008, lk. 7
- Espenberg, L.** Ideed tekivad metsi pildistades : [intervjuu Ingmar Muusikusega]. // Sirp : Roheline Värav. – 12. detsember 2008, lk. 3
- Espenberg, L.** Matsimäe hundikari peab manatee laienedes kolima. // Sirp : Roheline Värav. – 14. nov. 2008, lk. 7
- Espenberg, L.** Rooipi Hallimäe pärand: kutse taevavaatlusele. // Sirp : Roheline Värav. – 8. juuni 2008, lk. 4
- Friedenthal, M.** (2008). Tallinna Linnaarhiivi Tractatus moralis de oculo. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus
- Karo, R.; **Friedenthal, M.** (2008). Kenōsis, anamnēsis, and our place in history: A neurophenomenological account. Zygon, vol. 43, issue 4, pp. 823-836
- Kala, T.; Newhauser, R.; **Friedenthal, M.** (2008). The Work of an English Scribe in a Manuscript in Estonia. Scriptorium, vol. 62, issue 1, pp. 139-148
- Friedenthal, M.** (2008). Millisest kontekstist pärineb Tallinna Linnaarhiivi käsikiri Cm3? Ajalooline Ajakiri, 5 - 28.
- Friedenthal, M.** (2008). Miks keelata "Viimne kiusatus"? // Vikerkaar, 165 – 168.
- Kreem, Juhan; **Lukas, L.**: „Romeo ja Julia“ Liivimaa moodi? Barbara von Tiesenhauseni legend: ajalooline tagapõhi ja kirjanduslikud variatsioonid. – Keel ja Kirjandus 2008, nr 3, lk 156-177;
- Kuusik, J.; **Miil, K.** Guide to Estonian Legal System and Legal Research. Published: Aprill, 2008. Kättesaadav: <http://www.nyulawglobal.org/Globalex/ESTONIA.htm>
- Lilleorg, J. ; **Tankler, H.** ; Hindrikus, T. ; Raal, A. Pharmacy students from the Baltic provinces (Estonia, Livonia, Kurland) at the University of Tartu in 1892-1905. // Nova Miscellanea Historiae Scientiarum Baltica — 50 : Abstracts and Programme of the 23rd International Baltic Conference on the History of Science. (Riga, 9-10 October, 2008). Riga : RTU Publishing House, 2008. Lk. 53.
- Lukas, L.** Balti kirjakultuuri mitmekeelsest loomust. – Rahvuskultuur ja tema teised. Toim. Rein Undusk. Tallinn: Underi ja Tuglase Kirjanduskeskus, 2008, lk 23-33.
- Lukas, L.** The Baltic German culture as a focus of interest in contemporary Estonia. – Estonian Culture 2008, MMVII, nr 1, lk 26-29.
- Lukas, L.** Saksa kirjandus Noor-Eesti ajal. – Methis. Studia humaniora estonica, nr 1-2, 2008. Noor-Eesti erinumbr ( „Noor-Eesti 10 aastat: esteetika ja tähendus“). Eesti Kirjandusmuuseum ja TÜ kultuuriteaduste ja kunstide instituut. Toim. Tiina Ann Kirss, lk. 186-198.
- Meltsas, M.** EBSCO infopäev Tallinnas: Ülevaade aprillis 2008 Tallinnas toimunud EBSCO päeval räägitust. // Raamatukogu. – (2008), nr3- Lk.12
- Muru, Mati. Multidistsiplinaarsed infoteadused : kes kellele katust pakub?. // Raamatukogu. - (2008), nr. 4 - Lk. 18-19 Infoteaduse, raamatukoguteaduse jt. mõistete erinevatest käsitlustest. Kommentaar:
- Kärt Miil**
- Panov, A. ; **Tankler, H.** Doctoral Dissertations in Ophthalmology Defended in Tartu from 1802-1918. // Nova Miscellanea Historiae Scientiarum Baltica — 50 : Abstracts and Programme of the 23rd International Baltic Conference on the History of Science. (Riga, 9-10 October, 2008). Riga : RTU Publishing House, 2008. Lk. 62-63.
- Petti, U./**Võsa, A.**, „Der Christ in der Tiefe“: Fromme Geschichten aus den „Evangelischen Blätter“, erschienen in Tartu und Riga von 1832 bis 1842 – Manfred L.G. Dietrich, Tarmo Kulmar (Hg.), Body

- and Soul in the Conceptions of the Religions. Forschungen zur Anthropologie und Religionsgeschichte 42, Münster, Ugarit-Verlag, 2008, lk 157-166
- Põldvee, A.; **Beyer, J.** Johann Wolfgang Boecleri bibliograafia, in: Piret Lotman (toim.): Ajalookirjutaja aeg / Aetas historicorum (=Eesti Rahvusteamatukogu toimetised / Acta bibliothecae nationalis Estoniae, sari A: Raamat ja aeg / Libri et memoria; 1), Tallinn: Eesti Rahvusraamatukogu 2008, lk. 221-225
- Päll, J.; **Volt, I.** (Toim.) (2008). Inimene ja maailm kreeka tragöödias. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus
- Rohtla, G.** Berufungen der Universitätsmusikdirektoren an die Kaiserliche Universität Dorpat (Tartu) im 19. Jahrhundert“, vt <http://dspace.utlib.ee/dspace/handle/10062/6991>
- Rohtla, G.** Die Musikpflege und der Wirkungskreis eines Musiklehrers an der Kaiserlichen Universität in Dorpat/Tartu (1807-1893) // Universität und Musik im Ostseeraum. Hrsg. von Ekkehard Ochs, Peter Tenhaef, Walter Werbeck und Lutz Winkler (= Greifswalder Beiträge zur Musikwissenschaft, 17). – Berlin, Frank & Timme, 2008. S. 217-224.
- Rämmer, A. ; Tankler, H.** Estonian-Sweden contacts in the humanities during the 1920s-1930s. // Nova Miscellanea Historiae Scientiarum Baltica — 50 : Abstracts and Programme of the 23rd International Baltic Conference on the History of Science. (Riga, 9-10 October, 2008). Riga : RTU Publishing House, 2008. Lk.95-96.
- Taal, K.** Annotationen. Neuerscheinungen aus Ostmitteleuropa.2. Baltikum.//Berichte und Forschungen. Jahrbuch des Bundesinstituts für Kultur und Geschichte der Deutschen im östlichen Europa. 15/2007. München 2008, lk 311-326. (Koos Lea Teedemaga.)
- Taal, K.** Annotatsioonid (10) Eestis ilmunud ajalookirjandusest väljaande „Berichte und Forschungen. Jahrbuch des Bundesinstituts für Kultur und Geschichte der Deutschen im östlichen Europa.“
- Taal, K.** Õpetatud Eesti Selts aegade voolus// Paar sammukest. XXIV. Eesti Kirjandusmuuseumi aastaraamat 2007. Tartu 2008, lk 137-156.
- Taal, K.** Õpetatud Eesti Seltsi koostöö teadusseltsidega 19. sajandi II poolel: Teesid. // Tartu Ülikooli Ajaloo- ja Arheoloogia Instituudi doktorantide konverents 13.-14. mail 2008 Eesti Üliõpilaste Seltsi majas. Tartu 2008, lk 17-18.
- Taal, K.** Peterburi eestlased Õpetatud Eesti Seltsis// Õpetatud Eesti seltsi aastaraamat 2006. Tartu 2008, lk 227-246.
- Tammur, K.** Supereksliibrise muutumine ajas. Tartu Ülikooli Raamatukogu näitel. // Omanikumärgid vanaraamatus : artiklite kogumik = Ownership marks in old books : collection of articles = ..... / koost. L. Petina. Tallinn : [Eesti Rahvusraamatukogu], 2008. Lk. 148-161.
- Tammur, K.** [Tartu Ülikooli Raamatukogukalender 2008]. // Raamatukogu, 2008, nr. 1, lk. 36.
- Tammur, K.** Torontost Tartusse : Emil Eermne raamatukogu eksliibrised Tartu Ülikooli Raamatukogus. // Raamatukogu, 2008, nr. 3, lk. 36-37.
- Tankler, H.** Die Universität Tartu/Dorpat zu Anfang des 19. Jahrhunderts. // In Polen, Palermo und St.Petersburg : Vorträge der Colloquien zu Johann Gottfried Seume in Grimma, Riga und Tartu 2003 und 2005. / Hrsg. J. Drews. Bielefeldt : Aisthes-Verlag, 2008. Lk. 275-283.
- Tankler, H. ; Rämmer, A.** The University of Tartu during the Studies of Juris Alunāns (1856-1861) // Latvijas Universitātes Raksti. 731. sējums : Literaturzinātnē, Folkloristikā, mākslā = Scientific Papers University of Latvia. Vol. 731 : Literature, Folklore, Arts. [Riga] : Latvijas Universitāte, 2008. Lk. 50-61.
- Teriņg, A.** Die Seereisen baltischer Studenten in die Universitätsstädte Nord- und Westeuropas im 17. und 18. Jahrhundert // Forschungen zur baltischen Geschichte. Tartu, 2008, lk. 103-129.
- Vene, I.** Homeerilisest realismist. // Tuna, 2008, nr. 2, lk. 4.
- Vene, I.** Impressionismi sümbolika. // Sirp, 2008, 5. detsember, nr. 11, lk. 12-13.
- Vene, I.** Revolutsiooniline raamat revolutsiooni vastu. // Sirp, 2008, 5. august, nr. 7, lk. 5.
- Vene, I.** Taat, ae! // Sirp, 2008, 9. september, nr. 13, lk. 5.
- Vene, I.** Ühisuselt mõtlemisele. // Sirp, 2008, 23. mai, nr. 19, lk. 4.
- Lucius Anneus Seneca. Moraalikirjad Luciusesele. / Tõlk. **I. Vene.** [2. parand. ja täiend. tr.] Tartu : Ilmamaa, [2008].
- Aurelius Augustinus. Pihtimused (Confessiones). / Tõlk. **I. Vene.** [2. tr.]. Tallinn : Logos, 2007.

## 2009

Monograafiad, kogumikud, reklaamväljaanded jm

**ERÜ aastaraamat 2006-2007.** Tallinn, Eesti Raamatukoguhoidjate Ühing, 2009. Ilona Runnel, toimetaja

**Kel on laulud laulda : 140 aastat Tartumaa laulupidusid /** [tekstid: Liina Espenberg ... jt. ; koostanud Juhani Püttsepp ; toimetanud Katrin Raid ; järelsõna tõlkinud Markus Leppoja ; kujundanud Maarja Roosi ; pildistanud Margus Ansu]. Tartu : [Tiigi Seltsimaja], 2009. 142, [1] lk. : ill., noot.

**Manu scripta et illuminata : TÜ Raamatukogu kalender 2010 /** Koost. M. Lepajõe ; toim. M. Rand, K. Kolk ; tõlk. S. Lembinen ; fotod M. Toom ; kujund. E. Valper ; produtsent I. Smushkina. [Tartu]: Tartu Ülikooli Raamatukogu, 2009. [28] lk. : ill.

**Rooma kirjanduse antoloogia /** Koost. K. Kolk. Tallinn: Varrak, 2009. 840 lk. ISBN 978-9985-3-1605-4

Artiklid, sõnumid

**Aabrams, V.** (2009). Carl Grass. Ühe Balti pastoripoja tee kirjanduse ja kunstini = Carl Grass: ein baltischer Pfarrersohn auf dem Weg zu Kunst und Literatur. Kadi Polli (Toim.). Šveitsi maastikud Balti valgustusaja kunstis = Schweizer Landschaften in der baltischen Kunst der Aufklärungszeit (163 - 194). Tallinn: Eesti Kunstimuseum

**Beyer, J.;** Chesnutt, M. (2009). Some theoretical statements by Isidor Levin. Fabula. Zeitschrift für Erzählforschung, 50, 205 - 207.

**Beyer, J.;** John, P.O. (2009). The book triumphant: the book in the second century of print, 1540-1640. H-Soz-u-Kult

**Beyer, J.;** Maier, I. (2009). Johan Roslin (\*1617? - †1657) / Johan Roslin (\*1617? - †1657) / Иоган Рослин (1617 ? – 1657). EEVA. Eesti vanema kirjanduse digitaalne tekstikogu / EEVA. Digitale Textsammlung älterer Literatur , x - x.

**Beyer, J.** (2009). Mis teeb Eesti luterluse kultuuriloole huvitavaks? Vikerkaar, 24(7/8), 79 - 90.

**Beyer, J.** (2009). Der Beginn Dorpater Gelegenheitsdichtung in Volkssprachen. Mit einer Edition dreier niederdeutscher Gelegenheitsgedichte von Adrian Verginius aus dem Jahr 1638. Schmelz, C.; Zimdars, J. (Toim.). Innovationen im Schwedischen Großreich. Eine Darstellung anhand von Fallstudien (181 - 207). Hamburg: Kovač

**Beyer, J.** (2009). Vagaduse edendamise strateegiad Eesti- ja Liivimaal (1621-1710). Konfessionaliseerimine ja pietism. Küng, E. (Toim.). Läänemere provintside arenguperspektiivid Rootsi suurriigis 16./17. sajandil (80 - 95). Tartu: Eesti Ajalooarhiiv

**Beyer, J.** (2009). Jürgen ja „igavene juut“. Elav pühak saab surematuks . Tuna. Ajalookultuuri ajakiri, 12(2), 28 - 38.

**Beyer, J.** (2009). Fünf Fahrräder. Everrist. Kreis der Ehemaligen und Freunde des Johann-Rist-Gymnasiums e. V., 12, 49 - 52.

**Beyer, J.** (2009). Herrnhutische Lebensläufe aus Est- und Livland (ca. 1730-1850). Eine Erzähltradition. In: Alter Adam und Neue Kreatur. Pietismus und Anthropologie. Beiträge zum II. Internationalen Kongress für Pietismusforschung 2005: (Toim.) Udo Sträter et al.. Tübingen: Max Niemeyer, 2009, (Hallesche Forschungen; 28, 1), 337 - 344.

**Dubjeva, L.** Research and teaching of history at the end of the 19th and the beginning of the 20th century. // Trames : Journal of the Humanities and Social Sciences. Vol 13, No2, 2009. Pp 153-172

**Einasto, O.** A conceptual model for evaluating the service quality of research libraries (based on the example of University of Tartu Library) // Service Quality – Library Performance Indicator. – Transaction of the National Library of Estonia, nr. 12B, Tallinn: RR, 2009. P. 101-117

**Einasto, O.** Kontseptuaalne mudel teadusraamatukogu teenuse kvaliteedi hindamiseks (TÜ Raamatukogu näitel) // Teenuse kvaliteet – raamatukogutöö tulemuslikkuse näitaja. – Eesti Rahvusraamatukogu Toimetised, nr. 12B, Tallinn: RR, 2009. Lk. 86-101

- Эйнасто, О.** Редизайн библиотечных услуг для Digital Natives – вызов времени // Библиотека в школе, 2009, 1-15.10, № 19(247). [http://lib.1september.ru/view\\_article.php?id=200901905](http://lib.1september.ru/view_article.php?id=200901905)
- Einasto, O.** Using service quality monitoring to support library management decisions: A case study from Estonia // The International Information and Library Review, 2009, 41, p. 12-20
- Epner, H.** Open Access and a University Library. ScieCom Info, 2009, 1(1), 11 – 14 <http://nile.lub.lu.se/ojs/index.php/sciecominfo/index>
- Espenberg, L.** Aastal 2009 mõtlemine kodukakule // Roheline Värav : roheline kultuuri ajaleht, 2009, 9. jaan. , nr. 21 (81), lk. 4.
- Espenberg, L. , Püttsepp J.** Kui Helju Vals meid (k)arvustaks // Roheline Värav : roheline kultuuri ajaleht, 2009, 13. märts , nr. 23 (83), lk. 4.
- Espenberg, L.** Raamat, mille võiks metsa kaasa võtta : [raamatuarvustus] // Loodusesõber, 2009, nr. 5, lk. 42.
- Espenberg, L.** Raamatukogupäevad algavad sinust! // Nimeta Leht : Tartu Ülikooli Raamatukogu uudisteleht, 2009, 29. okt., nr. 325, lk. 1-2.
- Espenberg, L.** Restoran keetis nõgesesuppi // Roheline Värav : roheline kultuuri ajaleht, 2009, 8. mai, nr. 25 (85), lk. 5.
- Espenberg, L.** Saame koos koju // Roheline Värav : roheline kultuuri ajaleht, 2009, 9. Okt., nr. 29 (89), lk. 5.
- Espenberg, L.** Seletuskiri: miks ma RR-is käisin // Nimeta Leht : Tartu Ülikooli Raamatukogu uudisteleht, 2009, 16. dets., nr. 327, lk. 4-5.
- Espenberg, L.** Seminar bibliofiili hingeelust // Nimeta Leht : Tartu Ülikooli Raamatukogu uudisteleht, 2009, 30. sept., nr. 324, lk. 14.
- Espenberg, L.** Sähvatusi portaalist anno 2009 // Roheline Värav : roheline kultuuri ajaleht, 2009, 11. Dets., nr. 31 (91), lk. 5.
- Espenberg, L.** Sääserahvast taltsutades // Roheline Värav : roheline kultuuri ajaleht, 2009, 12. juuni, nr. 26 (86), lk. 5.
- Friedenthal, M.** (2009). Deemonid ja trilobiidid. Vaher, B. (Toim.). Tartu rahutused (x - x). Tartu: Petrone Print
- Haak, Arvi; Jonuks, Tõnno; **Friedenthal, Meelis** (2009). Märkidega kiviketas Rattama talust. Vislapuu, Ain (Toim.). Viljandi muuseumi aastaraamat 2008 (47 - 61). Viljandi: Viljandi Muuseum
- Kartul, Avo.** Katse portreeterida festivali // Sirp, 2009, 23. oktoober
- Kartul, Avo.** Maa ja ilma helid Tartus // Muusika, 2009, nr. 4, lk. 32
- Kartul, Avo.** Väljavõtteid folgilise päevaraamatust // Sakala, 2009, 29. juuli
- Kass, K.** Setude usuelu // Setomaa. 2, Vanem ajalugu muinasajast kuni 1920. aastani / [koostajad ja toimetajad Heiki Valk, Anti Selart, Anti Lillak ; tõlkijad Õie Sarv ... jt. ; peatoimetaja Mare Aun ; kaanekujundus: Anna Lauk], Tartu : Eesti Rahva Muuseum, 2009 (Tallinn : Tallinna Raamatutrükikoda) 9789949417513 (2. köide) 480 lk. : ill., kaart., portr., lk.330-331
- Külv, L.** Türi ja Tartu Ülikooli Türi Kolledž // Nimeta Leht, 2009, 18. detsember, nr. 327
- Külv, L.** Türi ja Tartu Ülikooli Türi Kolledž // Nimeta Leht, 2009, 18. detsember, nr. 327
- Lepik, K.** (2009). Tartu University Library as a medium between different patrons. In: QQML2009 Proceedings: International Conference on Qualitative and Quantitative Methods in Libraries; Chania, Greece; May the 26th-29th, 2009. (Toim.) Katsirikou, A., 2009.
- Lukas, L.** (2009). Estnische Ortssagenmotive in deutschbaltischen Balladen. Interlitteraria, 14, 104 - 128.
- Loorits, E.** Kuhu kaovad kataloogid? // Nimeta Leht, 2009, nr 320.
- Loorits, E.** Muljeid kirjepäevast // Nimeta Leht, 2009, nr 326.
- Naggel, P.** Külas Oulu Ülikooli raamatukogus // Nimeta Leht, 2009, 30. sept., nr. 324
- Rand, M.** Ilmunud on Tartu Ülikooli Raamatukogu kalender 2010 // Raamatukogu, 2009, nr. 6, lk. 40
- Rämmer, A.** The Baltic-Nordic conferences of intellectual cooperation – a tradition restored. // The Baltics as an intesection of civilization identities. Kaunas : Vytautas Magnus University, 2009, p. 132.

- Seiler, V.** Challenges in teaching information literacy in online courses // QQML2009: Qualitative and Quantitative Methods in Libraries, International Conference, Chania Crete Greece, 26-29 May 2009. <http://www.isast.org/proceedingsQQML2009/>
- Seiler, V.** Challenges in teaching information literacy in online courses // Qualitative and Quantitative Methods in Libraries: Theory and Applications. Proceedings of the International Conference on QQML2009 (Chania, Crete, Greece, 26 – 29 May 2009). — Singapore: World Scientific, 2010 (ilmumas) <http://www.worldscibooks.com/compsci/7691.html> (ETISe klassifikatsioonis 3.1)
- Seiler, V. Miil, K.** E-Learning – Brücke zwischen Bibliothek und Universität. Vermittlung von Informationskompetenz an der UB Tartu // Bibliothek: Forschung und Praxis, 2009, nr. 1, lk. 69–77.
- Seiler, V. Uri, K.** Mõnikord tuleb ära sõita, et aru saada, kui hästi me siin elame... // Nimeta Leht, 2009, juuni, nr. 323
- Serpente, N.** (2009). Visualizing the invisible in cell biology: The new face of the cell from the late 1980s. Brauckmann, S.; Thieffry, D.; Brandt, C. (Toim.). Graphing of Genes, Cells and Embryos: Cultures of Seeing 3D and Beyond (x - x). Max-Planck Institute
- Serpente, N.** (2009). Book review: 'Objectivity' by L. Daston and P. Galison. (2007). Medical History, 53(2), 319 – 321
- Taal, K.** Annotationen. Neuerscheinungen aus Ostmitteleuropa. 2. Baltikum. // Berichte und Forschungen. Jahrbuch des Bundesinstituts für Kultur und Geschichte der Deutschen im östlichen Europa. 2008. Bd. 16. München, 2009, S. 299-304 (Koos Lea Teedemaga.)
- Taal, K.** Georg Julius Schultz-Bertram – baltisakslasena eestlaste seas. // Õpetatud Eesti Seltsi aastaraamat. 2008. Tartu, 2009, 183-200.
- Taal, K.** Väljajätmised ja mahavaikimised Õpetatud Eesti Seltsi ajaloos. // Arhiiv ja narratiiv. Nüpli 16. kevadkool 1009. Teesid. Tartu, 2009, lk 7.
- Tammur, K.** Saksakeelse lauluraamatu köitest ja sissekirjutustest // Eesti Kirik, 2009, 8. aprill, nr 14/15, lk. 8
- Teriing, A.** Baltimaade õpetatud arste koolitanud ülikoolid 17. sajandil ja 18. sajandi algul // Läänemere provintside arenguperspektiivid Rootsi suurriigis 16/17. sajandil. 3. / Koost. Enn Küng. Tartu: Eesti Ajalooarhiiv, 2009. Lk. 280-314. (Eesti Ajalooarhiivi toimetised, 17 (24)).
- Vene, I.** Vaimne demokratiseerumine / Sirp, 2009, 23. jaan., lk. 3
- Vene, I.** Kitshi vilkuv tuli / Sirp, 2009, 22. mai, lk. 5
- Vene, I.** Uku Masing – negatiivse keskmelisuse näitlikustaja // Looming, 2009, nr. 8, lk. 1121-1130.
- Vene, I.** Suurim pööre // Tuna, 2009, nr. 3, lk. 2-11
- Vene, I.** Ristiusu mõistatus : Jumalinimesest inimjumalani. Tallinn: Patmos, 2009. 204 lk. ISBN 978-9985-9985-0-2
- Vene, I.** Teatrilugu // Looming, 2009, nr. 12, lk. 1663-1674
- Haliste, P. (2009). Hagerist Hellaseni. **Volt, I.** (Koost.). Tartu: Ilmamaa
- Volt, I.** (2009). Lucilius, nn vooruse-fragment (v 1326-1338 M. = 1196-1208 W.).
- Volt, I.** (2009). Luxorius: Epigrammid 283 SB (288 R), 298 SB (303 R), 301 SB (306 R), 312 SB (317 R), 352 SB (357 R), 363 SB (368 R).
- Volt, I.** (2009). Priapuse laulud (Carmina Priapea) 9, 11, 13, 16, 35, 41, 56.
- Volt, I.** (2009). Martialis: Epigrammid 11.62, 11.71.
- Volt, I.** (2009). Lucanus: Kodusõda (Pharsalia) 1.67-157, 7.617-646.
- Volt, I.** (2009). Appendix Vergiliana: Kõrtsinaine (Copa).
- Volt, I.** (2009). Domitius Marsus: fragmente.
- Volt, I.** (2009). Furius Bibaculus: fragmente.
- Volt, I.** (2009). Valerius Aedituus, Lutatius Catulus, Porcius Licinus: fragmente.
- Volt, I.** (2009). Social identities and ethnic friction in Greek papyrus letters from Egypt. Kämmerer, T.R. (Toim.). Studien zur Sozialgeschichte im antiken Ostmittelmeerraum (x - x). Berlin; New York: Walter de Gruyter & Co [ilmumas]
- Volt, I.** (2009). The comic in the characters of Theophrastos: what's so funny? Rūmniece, I.; Lāms, O.; Aleksejeva, B. (Toim.). Antiquitas viva 3: studia classica (60 - 72). Riga: LU Akadēmiskais apgāds

**Vösa, A.** (2009). Die Lehre von dem dreifachen Menschen. Johann Georg Gichtel als Interpret der theologischen Anthropologie Jakob Böhm's . In: Alter Adam und Neue Kreatur. Pietismus und Anthropologie. Beiträge zum II. Internationalen Kongress für Pietismusforschung 2005: Die "Neue Kreatur". Erinnerung – Erneuerung – Erwartung, Halle a.d. Saale 28.08.2005-01.09.2005. (Toim.) Udo Sträter, Hartmut Lehmann, Thomas Müller-Bahlke, Christian Soboth, Johannes Wallmann. Tübingen: Max Nimeyer Verlag, 2009, (Hallesche Forschungen ; 28), 127 - 135.

**Vösa, A.** (2009). Von der Tugend der Ehelosigkeit. Johann Georg Gichtels Einfluss auf August Gottlieb Spangenberg . *Unitas Fratrum : Zeitschrift für Geschichte und Gegenwartsfragen der Brüdergemeine*, 61/62, 9 - 21.

### **Lisa 3. TÜ Raamatukogu töötajate ettekanded 2006-2009**

#### **2006**

Konverentsidel ja seminaridel

**Dubjeva, L.** Vene ajaloolased Tartu ülikoolis 19. saj lõpus–20. saj algul — Õpetatud Eesti Seltsis, 12.04.

**Einasto, O.** Tartu — konverentside linn — seminaril „Konverents ja incentiv-turism Eestis“ Peterburis, 04.10.

**Einasto, O.** Tartu Ülikooli Raamatukogu teenuste kvaliteedi monitooring ja teenuste arenda-mine — Teadusraamatukogude suveseminaril Ojaäärsel, 20.09.

**Ermel, M.** Teekond Toomelt Struve tänavasse — ettekandepäev „Tartu toomkirik 200 aastat ülikooli teenistuses — 175 aastat raamatukogu kodu, 25 aastat ajaloomuuseumi kodu“, 15.09.

**Hallik, M.** Ülikooli raamatukogu hoone aastal 2010 — ettekandepäeval „Tartu toomkirik 200 aastat ülikooli teenistuses — 175 aastat raamatukogu kodu, 25 aastat ajaloomuuseumi kodu“, 15.09.

**Kask, K. K.** Autentimisest, printimisest jm TÜ raamatukogus — konverentsil „Digitaalraama-tukogu ja selle kasutaja IV. ELNET Konsortsium 10“, 25.10.

**Külv, L.** Muudatustest Tartu Ülikooli raamatukoguvõrgu töös — V kirjepäev TÜ Raamatu-kogus, 29.11.

**Loorits, E.** Uut kataloogijale : info uutest kirjestandarditest — V kirjepäev TÜ Raamatuko-gus, 29.11.

**Miil, K.** Uut lugejakoolituses TÜ Raamatukogus — Referentide suvekoolis Vihulas, 29.05.

**Miil, K.** ESTER-i kasutaja ülikooli raamatukogus : konsultandi tähelepanekud kirjeldajale, märksõnastajale ja tehnilisele poole — V kirjepäev TÜ Raamatukogus, 29.11.

**Moont, K.** Uut kataloogijale : e-raamatute kataloogimine — V kirjepäev TÜ Raamatukogus, 29.11.

**Meltsas, M.** E-väljaannete ühishangetest — Raamatukogude talveseminaril Käärikul 08.03.

**Meltsas, M.** Ühiselt hangitud e-väljaannete väärtusest — konverentsil „Digitaalraamatukogu ja selle kasutaja IV. ELNET Konsortsium 10“, 25.10.

**Pai, K. ; Sepp, A.** Kaartkataloogide retrokonversioon [TÜ Raamatukogus] — Raamatukogude talveseminaril Käärikul, 08.03.

**Parts, R.** ESTER-i kasutaja ülikooli raamatukogus : normikirje nähtavaks ka lugejale — V kirjepäev TÜ Raamatukogus, 29.11.

**Poljakov, M.** Raamatukogu maine — Eesti Raamatukoguhoidjate Tartumaa kogus 26.04.

**Poljakov, M.** Enesekehtestamine — teeninduse võti — Kohtla-Järve Keskraamatukogu tööta-jatele, 18.10.

**Rand, M. ; Bernotas, A. ; Šahhovskaja, T.** „Eesti rahvas vaatamata kõigele on siiski üks“ : väliseesti isiku- ja asutuste/organisatsioonide arhiivid TÜ Raamatukogus — „Invernational Conference on the Baltic Archives Abroad“ Eesti Kirjandusmuuseumis, 27.06.–01.07.

**Rand, M.** Jälgi A. W. Hupeli raamatukogust — konverents „Raamatukogude roll Põltsamaa ajaloos“ Põltsamaal, 20.04.

**Rohtala, G.** Berliini Filharmoonikute kontserdid Tartus 1899. aastal — Akadeemiline Balti-saksa Kultuuriselts Tartus ettekandekoosolek, 16.05.

**Rohtla, G.** Akademischer Gesangverein Dorpat (Tartu) — rahvusvaheline ettekandepäev „Chorgesand als Medium von Ingterkulturalität : Formen, Kanäle, Diskurse“ Bonni ülikoolis, 25.–27.05.

**Rohtla, G.** Die Musikpflege und der Wirkungskreis eines Musiklehrers an der Kaiserlichen Universität in Dorpat/Tartu (1807–1893) — „11. musikwissenschaftliche Konferenz Musica Baltica : Universität und Musik im Ostseeraum“ Greifswaldi ülikoolis, 13.–15.09.

- Rämmer, A.** Eesti ja Läti teadustöö arengusuunad 1920.–1930. aastatel — Eesti Maaülikooli ja Eesti Noorte Teadlaste Akadeemia teadusloo konverentsil (stendiettekanne), 20.04.
- Seiler, V.** Lugejakoolitus Tartu Ülikooli Raamatukogus — teadusraamatukogude suvesemi-naril Ojaäärsel, 20.09.
- Seiler, V. ; Miil, K.** E-õpe — uus ühenduslülili raamatukogu ja ülikooli koostöös —konverentsil „Digitaalraamatukogu ja selle kasutaja IV. ELNET Konsortsium 10” 25.10.
- Sepp, A.** — Recataloguing in University of Tartu Library — past, present, future — Läti Üli-kooli Raamatukogu konverentsil, 07.04.
- Sepp, A.** Koostöövõimeline eesti raamatukogundus — meie erialaorganisatsioonidest — Eri-alapäev TÜ Viljandi Kultuuriakadeemias, 20.04.
- Sepp, A.** Estonian view — Nordic Innovative Users Group’i aastakoosolek Helsingis, 13.10.
- Sepp, A.** Ülevaade ESTER-i uueningemisest — V kirjepäev TÜ Raamatukogus, 29.11.
- Sepp, A.** Uut kataloogijale : täisteksti lingid Tallinnas ja Tartus — V kirjepäev TÜ Raamatu-kogus, 29.11.
- Sepp, A.** Our new friends, ESTER, RIKS and URRAM, the library systems in Estonia — konverentsil „15 aastat raamatukogude automatiseerimisest” Läti Ülikooli Raamatukogus, 15.12.
- Taal, K.** Uurimisreisid Õpetatud Eesti Seltsi kogude täiendajana — TÜ Ajaloo muuseumi konverentsil „Uurimisreisid ja muuseumikogud”, 06.–07.12.
- Taal, K.** Peterburi eestlased Õpetatud Eesti Seltsis — TÜ Ajaloo muuseumi ja Õpetatud Eesti Seltsi ettekandepäeval „Keisritohter Philipp Jakob Karell 200”, 20.12.
- Tankler, H.** Botanical „staff” at the University of Tartu Library — The European Botanical and Horticultural Libraries Group’i 13. aastakoosolekul Tallinnas, 19.05.
- Tankler, H.** Kirikust raamatukoguks — ettekandepäeval „Tartu toomkirik 200 aastat ülikooli teenistuses — 175 aastat raamatukogu kodu, 25 aastat ajaloomuuseumi kodu”, 15.09.
- Tankler, H. ; Rämmer, A.** Joint scholarly endeavors between Estonia, Latvia and Lithuania in 1920s and 1930s — Balti teadusajaloo 22. konverentsil Vilniuses ja Kaunases, 06.10.
- Hinrikus, T. ; Raal, A. ; **Tankler, H.** Text-Books as a basis of pharmacy education at the University of Tartu during earlier period — Euroopa Farmaatsiateaduskondade aastakonve-rentsil 2006
- Hinrikus, T. ; Raal, A. ; **Tankler, H.** Textbooks of pharmacy, used at Univeristy of Tartu in the 19th century — Balti teadusajaloo 22. konverentsil Vilniuses ja Kaunases, 06.10.
- Panov, A. ; **Tankler, H.** Feodor Yevetski (1851–1909), professor of ophthalmology at University of Tartu — Balti teadusajaloo 22. konverentsil Vilniuses ja Kaunases, 06.10.
- Tarkpea, T.** ESTER-i kasutaja ülikooli raamatukogus : küsimus lisadega teavikute kataloogi-misest — V kirjepäev TÜ Raamatukogus, 29.11.
- Teemus, M.** Toareisid: meelelahutuslikust silmaringi laiendamisest Tallinnas ja Tartus 19. saj I poolel — Kadrioru Kunstimuuseumi kunstiajaloo seminaril 24.10.
- Tering, A.** Gelehrte Kontakte der Universität Greifswald zu Estland, Livland und Kurland im 17. und 18. Jahrhundert — ettelõetud maikuus Greifswaldi ülikoolis toimund rahvusvahelisel konverentsil
- Zettur, P.** ESTER-i kasutaja ülikooli raamatukogus : millest kirjutab lugeja? — V kirjepäev TÜ Raamatukogus, 29.10.

#### Koolitusüritustel

- Einasto, O.** Dorpati Puškiniana — Tartu Rahvaülikoolis, 24.04.
- Einasto, O.** TÜ Raamatukogu teenused ja teeninduse korraldamine — Narva Keskraamatuko-gu töötajatele, 29.09.
- Miil, K.** Õiguslased andmebaasid — TÜ Õigusinstituudi üliõpilastele ja õppejõududele
- Lembinen, S. H. W. F.** Talboti kogu — Tartu Kõrgema Kunstikooli üliõpilastele, 03.03.
- Lembinen, S. H. W. F.** Talboti ja E. Russowi fotokogu, dagerrotüübid TÜR-is — Tartu Kõr-gema Kunstikooli üliõpilastele, 10.11.
- Rohtla, G.** Akademische Konzertmusik und –wesen in Tartu/Dorpat im 19. Jahrhundert — Saksa muusikanõukogu dirigentide eriseminaril Tartus, 04.05.

- Šahhovskaja, T.** TÜ Raamatukogu käsikirjakogud — TÜ Viljandi Kultuuriakadeemia üliõpi-lastele, 22.02.
- Tammeorg, R.** EL ametlik dokumentatsioon ja andmebaasid — TÜ sotsiaalteaduskonna sotsiaalteaduste ja riigiteaduste eriala üliõpilastele, 23.03.
- Tammeorg, R.** Euroopa Liidu dokumentatsioon ja andmebaasid — TÜ Euroopa Kolledži üli-õpilastele, 05.05.
- Tammeorg, R.** Euroopa Liidu dokumentatsioon ja andmebaasid. EL informatsioon Internetis — Jõgeva maakonna raamatukoguhoidjatele, 29.11.
- Tammur, K.** Haruldused TÜ Raamatukogus — TÜ Viljandi Kultuuriakadeemia üliõpilastele 18.01., 20.11.
- Tammur, K.** Köiteharuldusi TÜ Raamatukogus — Tartu Kõrgema Kunstikooli üliõpilastele, 02.02., 27.11.
- Tammur, K.** Kirja ja trükikunsti arengust — TÜ saksa filoloogia üliõpilastele, 08.05.
- Teemus, M.** Lääne-Euroopa varane graafika — Eesti Kunstiakadeemia graafikaeriala üliõpilastele, 28.02.

## 2007

- Bachmann, S.** Publishing electronic dissertations at the University of Tartu Library. — Balti Raamatukoguhoidjate Kongressil 17.–19. mail Tallinnas
- Dubjeva, L.** Индексирование в Библиотеке Тартуского университета: история и со-временность. — Läti Ülikooli Raamatukogu seminaril „Elektronkataloog: probleemid ja lahendused” Riias 2. märtsil
- Einasto, O.** Kuidas vastata lugeja ootustele? — Narva Keskraamatukogus 22. veebruaril
- Einasto, O.** Lugejateenindaja roll raamatukogu imago kujundamisel. — Jõhvi Keskraamatukogus 29. märtsil
- Einasto, O.** Kuidas korraldada hea ja tulemuslik lugejate küsitlus? — Eesti Rahvusraamatukogu seminaril „Teenuse kvaliteet — raamatukogutöö tulemuslikkuse näitaja” 12. aprillil
- Einasto, O.** Мониторинг качества услуг Научной библиотеки Тартуского университета. — Rahvusvahelisel konverentsil „Университетские библиотеки в изменяющемся мире образования, науки и культуры” Peterburis 22. mail
- Einasto, O.** Конференция в университетском городе — конференц-сервис Тарту и Тартуского университета. — Infoseminaril „Uued konverentsiturismi võimalused Ees-tis” Peterburis 5. oktoobril
- Einasto, O.** Raamatukoguhoidja — see kõlab uhkelt!? — VII Eesti Maaraamatukogu-hoidja päeval Valgas 30. oktoobril
- Einasto, O.** Service Quality Monitoring as a Starting Point for Academic Library Service Development. — Rahvusvahelisel seminaril „Quality of Service for Academic Library” Läti Ülikooli Raamatukogus 10. detsembril
- Einasto, O.** Raamatukogu arvutimängudes — kuidas seal ellu jääda. — TÜ Raamatukogu konverentsil „Digitaalraamatukogu ja selle kasutaja V” 14. novembril
- Epner, H.** Digiteeritud sedelkataloogid Tartu Ülikooli Raamatukogus. — Tartu Ülikooli Raamatukogu VI kirjepäeval 29. novembril
- Epner, H.** ; Mölder, Ü. Laiskuse kiituseks elik kahest andmebaasist TÜ Raamatukogus. — TÜ Raamatukogu konverentsil „Digitaalraamatukogu ja selle kasutaja V” 14. novembril
- Ermel, M.** „See on esimene juhus Tartu ülikoolis, kus ültähendatud aine teiste ainete kõrval figureerib”. — Friedrich Puksoo 117. sünniaastapäevale pühendatud ettekande-päeval „80 aastat kõrgemat raamatukoguharidust Eestis” 23. jaanuaril
- Ermel, M.** Sisekommunikatsioonist Tartu Ülikooli Raamatukogus. — Teadusraamatukogude suveseminaril „Edukas sisekommunitatsioon — võti töötaja südamesse” 11.–12. septembril Valklas
- Kask, K. K.** Kämpuses piisab ühest sisselõgimisest — LDAP ja ESTER. — Raamatukogude talveseminaril Elvas 8.–9. märtsil

- Kask, K. K.** Digitaalrepositooriumi tarkvara valimisest ja DSpace'i juurutamisest Tartu Ülikooli Raamatukogus. — TÜ Raamatukogu konverentsil „Digitaalraamatukogu ja selle kasutaja V” 14. novembril
- Lukas, L.** Ortssagen als Balladenquelle in der Deutsbaltischen und estnischen Literatur. — IV rahvusvahelisel baltisaksa kirjakultuuri sümposiumil „Keskkonnanfilosoofia ja loo-dusmõte Balti kultuuriruumis” Tartus 27.–29. septembril
- Meltsas, M.** Teaduse informatsiooniline e-infrastruktuur: hetkeseis ja vajadused ehk miks sündis Estica projekti üleskutse. — Raamatukogude talveseminaril Elvas 8.–9. märtsil
- Meltsas, M.** Towards seamless access to research information. — Projekti eIFL peas-sambleel Belgradis 9. novembril
- Moont, K.** Andmebaaside kataloogimisest. — TÜ Raamatukogu VI Kirjapäeval 29. novembril
- Moont, K.** Lingis ESTERis — kuidas võrgujuurdepääsuga teravikud lugejale paremini nähtavaks teha. — TÜ Raamatukogu VI Kirjapäeval 29. novembril
- Pall, I.** Infopädevuse alused ja märksõnastamine. — Eesti Raamatukoguhoidja Ühingu liigitamise ja märksõnastamise toimkonna teabepäeval Tartus 30. novembril
- Rohtla, G.** Tartu ülikool ja muusika 19. sajandil. — Akadeemilise Baltisaksa Kultuuriseltsi 156. ettekandekoosolekul 20. märtsil
- Rohtla G.** Tartu muusikaelu enne ja pärast ülikooli taasavamist 1802. aastal. — Tartu Ülikooli Ajalooringi koosolekul 19. aprillil
- Rohtla, G.** Die Berufungen der akademischen Musikdirektoren zu der Kaiserlichen Uni-versität Dorpat (Tartu) im 19. Jahrhundert – rahvusvahelisel konverentsil „Tartu ülikooli muusikadirektor 200” Tartus 1.–2. oktoobril
- Rämmer, A.** Eesti, Läti ja Leedu vaimsest koostööst 1920.–1930. aastatel — Tartu Ülikooli ajaloo osakonna doktorantide konverentsil 14. mail
- Rämmer, A.** Estonian, Latvian and Lithuanian cultural cooperation in 1920s–1930s — Marie Curie Stipendiumi stipendiaatide seminaril Ateena ülikoolis 27.–29. septembril
- Tarkpea, T.** UDK — Kellele? Milleks? Kuidas? — Tartu Ülikooli Raamatukogu VI Kirjapäeval 29. novembril
- Sepp, A.** RB leidumus Tartu ja Tallinna ESTERis (märts 2007). — Raamatukogude talveseminaril Elvas 8.–9. märtsil
- Sepp, A.** Ülevaade raamatukogu digiprojektide hetkeseisust (märts 2007). — Raamatukogude talveseminaril Elvas 8.–9. märtsil
- Sepp, A.** ESTERi uudised. — Tartu Ülikooli Raamatukogu VI Kirjapäeval 29. novembril
- Sepp, A. Retrokataloogimise seis Tartu ESTERis. — Tartu Ülikooli Raamatukogu VI Kirjapäeval 29. novembril
- Taal, K.** Õpetatud Eesti Seltsi muuseumist. — Eesti Rahva Muuseumi konverentsil ” Tee Eesti muuseumi I” 17. jaanuaril
- Taal, K.** Õpetatud Eesti Seltsi liikemskonna kujunemise rahvuslikud ja poliitilised tagamaad. — Tartu Ülikooli ajaloo osakonna doktorantide konverentsil 14. mail
- Taal, K.** Õpetatud Eesti Seltsi aegade voolus. — 51. Fr. R. Kreutzwaldi päevadel Eesti Kirjandusmuuseumis 13. detsembril

## 2008

- Beyer, J.** The first century of the Reformation in the Baltic: Bornholm, Gotland and Saaremaa—Sixteenth Century Society and Conference, St. Louis 23.-26. oktoobril 2008
- Brauckmann, S.** Baer's Reception of Darwinian Evolution vs. Historians' Reception of Baer's Reception. — ettekanne konverentsil "Darwin Industries, Inc.: Getting in Gear for 2009", University of Aarhus (Taani), 7.-8. veebruaril 2008

- Brauckmann, S.** Marginalia zu Form und Umgebung: Die Morpho-Umwelten des Richard Woltereck. — ettekanne konverentsil "Die Gabe der Umgebung. Erwerbung und Vererbung von Lamarck bis zur Epigenetik", Zentrum für Literatur- und Kulturforschung, Berlin, juulis 2008
- Dubjeva, L.** Professor A. N. Jassinski pedagoogiline tegevus ja naiskursused Tartus — konverentsil "100 aastat erakõrgharidust Eestis", Tartu Ülikooli ajaloo muuseumis 10. novembril 2008
- Einasto, O.** Kuidas kujundada uus raamatukoguhoidja imago. — ettekanne Lääne-Virumaa raamatukoguhoidjatele, Haapsalus 10.oktoobril 2008
- Einasto, O.** Library Marketing: what it is and what it is not. — ettekanne rahvusvahelisel seminaril „Library Marketing” ja meister-klass Läti Ülikooli Raamatukogu töötajatele Läti Ülikoolis, Riias 20. oktoobril 2008
- Einasto, O.** Library Services and User Training for Digital Natives — the Time Challenge. - ettekanne rahvusvahelisel konverentsil “LIBCOM 2008”, Moskva, Jershovo 19.novembril 2008
- Einasto, O.** Lugejate isikuandmete kaitsest TÜ Raamatukogus. — ELNET Konsortsiumi talveseminaril, Käärikul 21.veebruaril 2008
- Einasto, O.** Mis on hea teenindus raamatukogus ja kas me töötame hea teenindusega raamatukogudes? — ettekanne A. Sibulale pühendatud erialapäeval „Hea lugejateenindus”, Tallinna Keskraamatukogus 07. novembril 2008
- Einasto, O.** Mission impossible?..Raamatukoguhoidja tuleviku väljavaated. — ettekanne ERÜ I Teadus- ja erialaraamatukogu Päeval, Tallinn, Majanduskoolis 22. oktoobril 2008
- Einasto, O.** Raamatukoguhoidja imago laste ja noorte silmis. — ettekanne Maaraamatukoguhoidja Päeval, Põlva, 28. oktoobril 2008
- Einasto, O.** Raamatukoguhoidja imago: need igavesed stereotüübid. — ettekanne kirjandusfestivali Prima Vista foorumil „Raamatukogu viimsed päevad”, TÜ Raamatukogus, 08. mail 2008
- Epner, H.** Open Access siin, eile ja täna. — TÜ Raamatukogu konverentsil „Digitaalraamatukogu ja selle kasutaja VI” 30. oktoobril 2008
- Ermel, M.** Kuidas toetas raamatukogu teadustööd ülikoolis? — Tartu Ülikooli ajaloo muuseumi konverentsil 5.-6. detsembril 2008
- Kask, K.** Vabast tarkvarast raamatukogudele - eIFL soovitusel. "Küsi raamatukoguhoidjalt" tüüpi lahendus ja muid rakendusi TÜ raamatukogus OTRS baasil. — TÜ Raamatukogu konverentsil "Digitaalraamatukogu ja selle kasutaja VI" 30. oktoobril 2008
- Lembinen, L.** E-raamatupood raamatukogus. — TÜ Raamatukogu konverentsil "Digitaalraamatukogu ja selle kasutaja VI" 30. oktoobril 2008
- Meltsas, M.** Library issues in emerging regions. — ALPSP Seminar: Success in East and Central Europe, London 3. oktoobril 2008
- Meltsas, M.** Teadusinformatsioon vabakasutuseks. — TÜ Raamatukogu konverentsil "Digitaalraamatukogu ja selle kasutaja VI" 30. oktoobril 2008
- Miil, K.** Effective use of OPAC-challenge for teaching and learning.— rahvusvahelisel konverentsil „Nordic Innovative Users Group” Tartu Ülikooli Raamatukogus 16.-17. oktoobril 2008
- Miil, K.** TÜ raamatukogu ja Web 2.0.— teadusraamatukogude suveseminaril Viinistus 26.-27. augustil 2008
- Moont, K.** Võrgulinkide vahetamisest Tartu ja Tallinna ESTRi vahel. — TÜ Raamatukogu VII Kirjepäeval 27. novembril 2008
- Pai, K.; Sepp, A.** Retroaasta, ehk kuidas ühe aastaga teha ära kümne aasta töö. — TÜ Raamatukogu VII Kirjepäeval 27. novembril 2008
- Rohtla, G.** Tartu muusikaelu ja ülikooli muusikadirektorite institutsioon 19. sajandil. - teadlaste öö „Teadus muusikas ja muusika teaduses” Eesti Teaduste Akadeemias — 26.septembril 2008
- Rohtla, G.** Die Händel-Aufführungen in Tartu (1821-1904). — 19th-Century Musical Life: Structures and Processes / Musikleben im 19. Jahrhundert: Strukturen und Prozesse. —rahvusvahelisel konverentsil „41st Baltic Musicological Conference / 41. baltische musikwissenschaftliche Konferenz“ Eesti Muusika- ja Teatriakadeemias 10.–12. oktoobril 2008
- Rohtla, G.** Georg Julius Schultzi aegne Tartu muusikaelu (1826-1836). — Õpetatud Eesti Seltsi tegevuse taastamise 20. aastapäevale, prof. Herbert Ligi 80. sünniaastapäevale ja Georg Julius

- Schultz-Bertrami 200. sünniaastapäevale pühendatud konverentsil TÜ ajaloo muuseumis 24. oktoobril 2008
- Rämmer, A.** Estonian, Latvian and Lithuanian cultural cooperation in 1920s-1930s —Concluding Seminar of Marie Curie Fellows, Groningen 12-14. juunil 2008
- Rämmer, A.** Estonian-Swedish contacts in the humanities during the 1920s-1930s —(kaasettekanne) 23rd International Baltic Conference on the History of Science, Riga 9. -10. oktoobril 2008
- Rämmer, A.** The Baltic-Nordic conferences of intellectual cooperation — konverents Interwar Internationalism: Conceptualising Transnational Thought and Action, 1919-1939, University College London 02. mail 2008
- Seiler, V.** Kursuse Infopädevuse alused tutvustus projektide REDEL ja e-VÕTI lõpukonverentsil Pärnu SPA ja Konverentsihotellis 20.-21.05.08
- Sepp, A.** Estonian overview. — rahvusvahelisel konverentsil „Nordic Innovative Users Group“ Tartu Ülikooli Raamatukogus 16.-17. oktoobril 2008
- Sepp, A.** ESTERi uudised. — TÜ Raamatukogu VII Kirjepäeval 27. novembril
- Taal, K.** Gustav Hirsch Eesti kultuuriloos. — Kullamaa Rahvuspäeval 18. oktoobril 2008
- Taal, K.** G.J. Schultz-Bertram – sakslasena eestlaste seas. — Õpetatud Eesti Seltsi tegevuse taastamise 20. aastapäevale, Herbert Ligi 80. sünniaastapäevale ja Georg Julius Schultz-Bertrami 200. sünniaastapäevale pühendatud konverentsil TÜ ajaloo muuseumis 24. oktoobril 2008.
- Taal, K.** G.J. Schultz-Bertrami tegevus Õpetatud Eesti Seltsis ja „Kalevipoja“ saamisluu — G. J. Schultz-Bertrami 200. sünniaastapäeva konverentsil Tormas 19. septembril 2008.
- Taal, K.** Teadusseltsid nõukogude ühiskonnas. — konverentsil „Nõukogude teadus- sisult sotsialistlik, vormilt rahvuslik?“ TÜ ajaloo muuseumis 5.-6. detsembril 2008.
- Taal, K.** Võrumaa ja Õpetatud Eesti Selts. — FR. R. Kreuzwaldi Memoriaalmuuseumi aastapäeval Võrus 08. veebruaril 2008.
- Taal, K.** Õpetatud Eesti Seltsi koostöö teadusseltsidega 19. sajandi II poolel. — Tartu Ülikooli Ajaloo- ja Arheoloogia Instituudi doktorantide konverentsil Eesti Üliõpilaste Seltsi majas 13.-14. mail 2008.
- Tarkpea, T.** EMS – ühiselt ühiseks. — teadusraamatukogude talveseminaril Käärikul 21.-22. veebruaril 2008
- Volt, I.** Linguistic and social identities in Greek papyrus letters from Egypt. — ICAEM 2008- 10th International Congress for Ancient East-Mediterranean Studies in Tartu: Identities and Societies in the Ancient East-Mediterranean: Comparative Approaches, Tartus 02. juunil 2008.
- Volt I.** Not valuing others: social pathology in the Characters of Theophrastos. —Penn-Leiden Colloquium on Ancient Values V: Valuing Others, Leidenis 06.-08. juunil 2008.
- Volt, I.** Omniincipides, Nihilabsolvides: on some aspects of the philological activities of Karl Morgenstern (1770-1852). —colloquium Balticum VIII, Vilniuses 12.-15. novembril 2008.
- Võsa, A.** Die Ehe bei Jacob Böhme und Johann Georg Gichtel. —konverents „Die Ehe im Pietismus“, Saksamaal, Halles, 20.-22. novembril 2008.
- Võsa, A.** Geistliche Lyrik der baltischen Dichterin Julie Hausmann (1826-1901). — sümposium „Aufbruch in die Moderne versus Festhalten am Überkommenen. Bibelauslegungen von Frauen im Kontext des 19. Jahrhunderts“, Austria, Gratz 04.-06. detsembril 2008.

## 2009

- Einasto, O.** Klienditeenindus ja teenuse kvaliteet. – Loeng Tartu Rahvaülikoolis 25.veebruaril
- Einasto, O.** Raamatukogu kasutaja kui teenuse kvaliteeti mõjutav tegur. – Ettekanne kõnekoosolekul ja raamatu esitlusel „Teenuse kvaliteet - raamatukogutöö tulemuslikkuse näitaja“ Eesti Rahvusraamatukogus 20. oktoobril
- Einasto, O.** Vene kultuuri jälg Tartus.— Loeng Tartu Vene Lütseumi koolilastele EV presidendi üleskutse „Tulge kooli!“ raames 22.veebruaril
- Ermel, M.** Pool sajandit KHOD. – Friedrich Puksoo 119. sünniaastapäevale pühendatud ettekandepäev „Raamatust, raamatukogust, raamatukoguhoidjast“ TÜ Raamatukogus 23. jaanuaril

**Ermel, M.** EOD ja CERL – Reedene retoorika ehk koristuspäeva koolitused 2009 TÜ Raamatukogus 27. märtsil

**Ermel, M.** Old Books and Historical Special Collections in the University of Tartu Library. – CERLi seminar Tallinna Ülikooli Akadeemilises Raamatukogus 17. juunil

**Ivanova, J.** Tööoperatsioonid elektroonilises teenindusmoodulis. – Ettekanne Riia kõrgkoolide raamatukogude raamatukoguhoidjatele Tartu Ülikooli Raamatukogus 25. märtsil

**Külv, L.** Erialakogud – millised nad on ja mida nad teevad? — Reedene retoorika ehk koristuspäeva koolitused 2009 TÜ Raamatukogus 25. septembril

**Külv, L.** TÜ raamatukogu erialaraamatukogude ühtne võrk – 10 aastat. — Ettekanne VIII kirjepäeval TÜ Raamatukogus 25. novembril

**Lukas, L.** Die politische Dimension des baltischen Zeitromans um 1900. — Ettekanne V rahvusvahelisel baltisaksa kirjakultuuri sümposiumil "Baltisaksa kirjakultuuri poliitiline pale" TÜ Raamatukogus 21. septembril

**Meltsas, M.** E-raamatud – kellele ja milleks? — ERÜ kõnekoosolek „E-raamat ja ehe raamat“ 27. veebruaril

**Meltsas, M.** Ühisotsingu kogemusi. — Ettekanne teadusraamatukogude talveseminaril Käärikul 4. märtsil

**Miil, K.** Erialainfospetsialistid teadusraamatukogudes. — Loeng Viljandi Kultuuriakadeemia tudengitele aine „Teadus- ja kõrgkooliraamatukogud“ raames TÜ Raamatukogus 7. jaanuaril

**Miil, K.** Ettekanne seminaril „Infopädevus ehk miks Google’st ei piisa TÜ Raamatukogus“ 4. detsembril

**Miil, K.** Raamatukogu kui infokeskus. — Loeng Tallinna ülikooli üliõpilastele TÜ Raamatukogus 12. mail

**Mölder, Ü.** Vanaraamatu kataloogimisest – VIII Kirjepäev TÜ Raamatukogus 26. novembril

**Pai, Kristina.** Tartu Ülikooli Raamatukogu vastuvõtja ja väljaandjana— Seminar „Vastuvõtmine ja väljaandmine“ TÜ Raamatukogus 17. september 2009

**Pai, Kristina.** Kartograafilised pärandkogud Tartu Ülikoolis—Stendiettekanne konverentsil „Eestikeelne atlas 150“ koos Tõnu Oja, Raivo Aunapi ja Edgar Sepaga 24. aprillil

**Pai, Kristina.** Ettekanne Tartu Kirjanduse Majas toimunud seminaril „Aeg“ 06.veebruaril

**Rand, M.** Karl Morgensterni siirdumine 1802. a Danzigist Dorpatisse tema kirjavahetuses ja päevikutes. – Friedrich Puksoo 119. sünniaastapäevale pühendatud ettekandepäev „Raamatust, raamatukogust, raamatukoguhoidjast“ TÜ Raamatukogus 23. jaanuaril

**Runnel, I.** Laulval rännul: Masingu tekstid muusikas.— Uku Masingu 100. sünniaastapäevale pühendatud kirjanduskonverents „Rännates Masingu luuleradadel“ Raplamaal Raikküla vallas Lipa külas 11.augustil

**Rämmer, A.** Balti Komitee ja Akadeemiline Rootsi-Eesti Selts – ühendused, mis lähendasid naabermaid.— Ettekanne TÜ Ajaloo ja Arheoloogia Instituudi doktorantide konverentsil 17. aprillil

**Seiler, V.** Challenges in teaching information literacy in online courses.— Ettekanne rahvusvahelisel konverentsil QQML2009: Qualitative and Quantitative Methods in Libraries Chanias Kreetal Kreekas 26.-29.mail

**Seiler, V.** Infootsingust ja infoallikatest. — Loeng ÜPUI (Ühiksondlik Pedagoogika Uurimise Instituut) suveseminaril Nõo Reaalgümnaasiumis 9. juunil

**Seiler, V.** Infopädevus e-õppe teel.— Ettekanne Viljandi Kultuuriakadeemia raamatukogunduse ettekandepäeval "Raamatukogud ja koolitus" 16. aprillil

**Seiler, V.** Raamatukogu osa õppeprotsessis, infokirjaoskus. — Loeng Viljandi Kultuuriakadeemia tudengitele aine „Teadus- ja kõrgkooliraamatukogud“ raames TÜ Raamatukogus 7. jaanuaril

**Sepp, A.** ESTERi uudised.— Ettekanne VII Kirjepäeval TÜ Raamatukogus 25. novembril

**Sepp, A.** Tarkvara Millennium arendused 2009.— Ettekanne ELNET Konsortsiumi suveseminaril 8. Eesti IUG-I 15.-16. juunil

**Taal, K.** Faehlmanni vaim Õpetatud Eesti Seltsis.— Ettekanne Õpetatud Eesti Seltsi ettekandekoosolekul 18. veebruaril

**Taal, K.** Teadusseltside hiilgeaeg Eestis 1920.-1930. aastatel.— Ettekanne TÜ Ajaloo ja Arheoloogia Instituudi doktorantide konverentsil 17. aprillil

**Taal, K.** Noor Eduard Laugaste teadusseltside lummuses.— Ettekanne prof Eduard Laugaste 100. sünniaastapäevale pühendatud konverentsil "Järge oodates...". TÜ ajaloo muuseumis 22. mail

**Taal, K.** Väljajätmised ja mahavaikimised Õpetatud Eesti Seltsi ajaloos.— Ettekanne Eesti Kirjandusmuuseumi Nüpli 16. kevadkoolis „Arhiiv ja narratiiv“ 19. juunil

**Taal, K.** Õpetatud Eesti Seltsi muuseumi asutamisest.— Ettekanne Eesti Ajaloomuuseumi teaduspäeval „Provintsiiaalmuuseum 145 ja muuseumitraditsiooni algus Eestis“ 16. septembril

**Taal, K.** Kuidas liikus Friedrich Reinhold Kreutzwald?— Ettekanne teedeajaloo päeval Eesti Maanteemuuseumis Varbusel 26. novembril

**Taal, K.** Üliõpilased teadusseltsides.— Ettekanne konverentsil „Üliõpilaskonna roll ühiskonnas 1919-1940“ Korp! Filiae Patriae ruumides Struve 4, 5 detsembril

**Tammeorg, R.** Euroopa Liidu teabevõrgustikest Eestis ja Eurodokumentatsiooni Keskuse töös. — Ettekanne Leedu tarbijakaitseorganisatsiooni esindajatele TÜ Raamatukogus 29.novembril

**Tammeorg, R.** Ülevaade Eurodokumentatsiooni Keskuse tööst. Uuenenud Euroopa Liidu ametlik koduleht. —Ettekanne Europe Direct Viljandi teabepunkti Euroopa Liidu alasel teavitussüritusel TÜ Raamatukogus 10.detsembril

**Tammur, K.** Lauluraamatu köitest ja provinientsist. – TÜ Raamatukogu ja Eesti Hümnoloogia Seltsi ettekandekoosolek „Laulud ja lauluraamatud“ 8. jaanuaril

**Tammur, K.** Vanaraamatu köitest 27. märts 2009 – Reedene retoorika ehk koristuspäeva koolitused 2009 TÜ Raamatukogus 27. märtsil

**Tarkpea, T.** „Eesti üldise märksõnastiku“, INGRIDi ja „Eesti märksõnastiku“ kujunemise lugu.— Ettekanne „Eesti märksõnastiku“ esitlusel 29. mail

**Tarkpea, T.** „Eesti märksõnastik“.— Ettekanne ELNET Konsortsiumi suveseminaril 8. Eesti IUG-I 15.-16. juunil

**Uri, K.** Komplekteerimine – see on imelihtne. — Reedene retoorika ehk koristuspäeva koolitused 2009 TÜ Raamatukogus 25. septembril

**Vene, I.** Kahtlemisajastu kristlane.— Uku Masingu konverents TÜ Ajaloo muuseumis 23. septembril

**Volt, I.** Herculaneum ja selle aarded.—TÜ Kunstimuuseumi „Antiigiakadeemia“ sarjas 28. septembril

**Võsa, A.** Julie Hausmann – lauluteksti „Oh võta mind, mu Jumal“ (KLPR 344) autor. – TÜ Raamatukogu ja Eesti Hümnoloogia Seltsi ettekandekoosolek „Laulud ja lauluraamatud“ 8. jaanuaril

**Võsa, A.** Über das Menschenbild in der Religionsphilosophie von Gustav Teichmüller. – Gemeinsames Symposium „Menschenbild in der Konzeption der Religionen=Idea of Man in the Conceptions of the Religions“ der Theologischen Fakultät der Universität Tartu, der Deutschen Religionsgeschichtlichen Studiengesellschaft, der Estnischen Studiengesellschaft für Morgenlandkunde und der Studiengesellschaft für Theologie 2.-3. oktoobril

## ***Lisa 4. Konverentsid, seminarid ja ettekandepäevad 2006-2009***

### **2006**

#### **Raamatukogude talveseminar Käärikul 8.–9. märtsil (koostöös ELNET Konsortsiumiga)**

- Avasõna. M. Hallik, TÜ Raamatukogu
- ESTER — kvaliteet ja turvalisus. R. Olonen, ELNET Konsortsium
- Kaartkataloogide retrokonversioon. S. Tõnisson, Eesti Rahvusraamatukogu/ELNET Konsortsium, K. Kaugver, TLÜ Akadeemiline Raamatukogu/ELNET Konsortsium, K. Pai, A. Sepp, TÜ Raamatukogu
- Digipoliitikast raamatukogude ja Konsortsiumi digiteerimiskeskuse perspektiivid. M. Reial, Eesti Rahvusraamatukogu/ELNET Konsortsium
- E-väljaannete ühishangetest. M. Meltsas, TÜ Raamatukogu/ELNET Konsortsium
- Eesti teadusinfosüsteem ETIS. H. Alekand, Haridus- ja Teadusministeerium
- Raamatukogude ühisportaalist. A. Gergeleziu, Eesti Rahvusraamatukogu/ELNET Konsortsium

#### **Ettekandepäev „Tartu toomkirik 200 aastat ülikooli teenistuses — 175 aastat raamatukogu kodu, 25 aastat ajaloomuuseumi kodu” 15. septembril (koostöös TÜ Ajaloo muuseumiga)**

- Pisut arhitektuuriloost ja restaureerimisest. K. Alttoa
- Kirikust raamatukoguks. H. Tankler
- Toomelt Struve tänavasse. M. Ermel
- Kuidas ajaloomuuseum toomkiriku vallutas. E.-H. Martis
- Ülikooli raamatukogu hoone aastal 2010. M. Hallik
- Ülikooli ajaloo muuseum — vaadates tulevikku. R. Mägi.

#### **Konverents „Digitaalraamatukogu ja selle kasutaja IV. ELNET Konsortsium 10” 25. oktoobril (koostöös ELNET Konsortsiumiga)**

- Ülikooli ja riigi ootused ja vajadused teadusraamatukogude suhtes.
- Prof J. Aaviksoo, Tartu Ülikool
- Kümme aastat hiljem. M. Reial, ELNET Konsortsium
- Millennium — what next? Graham Woodruff, Innovative Interface Inc
- FinELibconsortsium supporting research, teaching and learning in Finland.
- K. Hormia-Poutanen, Soome Rahvusraamatukogu.

#### **V kirjepäev 29. novembril**

- Ülevaade ESTER-i uuenemisest. A. Sepp, TÜ Raamatukogu
- Otsing ESTER-is ja linnaraamatukogu lugeja soovid.
- J. Šepel, Tartu O. Lutsu nim Linnaraamatukogu
  
- ESTER-i kasutaja ülikooli raamatukogus
- Konsultandi tähelepanud kirjeldajale, märksõnastajale, tehnilisele poolele.
- K. Miil, TÜ Raamatukogu
- Küsimus lisadega teavikute kataloogimisest. T. Tarkpea, TÜ Raamatukogu
- Normikirje nähtavaks ka lugejale? R. Parts, TÜ Raamatukogu
- Millest kirjutab lugeja? P. Zettur, TÜ Raamatukogu
- Kollektiivide normikirjed. S. Nilbe ja M. Mahlapuu, Eesti Rahvusraamatukogu
- Muudatustest ülikooli raamatukoguvõrgu töös. L. Külv, TÜ Raamatukogu
- Eesti ajakirjanduse analüütilise bibliograafia andmebaas.
- H. Laas, EKM Arhiivraamatukogu
- Pseudonüümide andmebaas. A. Onoper, EKM Arhiivraamatukogu
- Uut kataloogijale

- E-raamatute kataloogimine. K. Moont, TÜ Raamatukogu
- Täisektesti lingid Tallinnas ja Tartus. A. Sepp, TÜ Raamatukogu
- Info uutest kirjestandarditest, E, Loorits.

## 2007

### **Friedrich Puksoo 117. sünniaastapäevale pühendatud ettekandepäev „80 aastat kõrgemat raamatukoguharidust Eestis” 23. jaanuaril**

- M. Ermel. „See on esimene juhus Tartu ülikooli ajaloos, kus ülaltähendatud aine teiste ainete kõrval figureerib”.
- I. Vaaro. Raamatukogunduse õpetamise seostest Tartus ja Viljandis.
- S. Virkus, A. Lepik. Tallinna Ülikooli infoteaduste osakond muutuste kontekstis.
- A. Must. Infokorralduse magistriõppekava Tartu Ülikoolis.

### **Raamatukogude talveseminar Elvas 8.–9. märtsil**

- K. Solo, H. Jürma, K. Lepik. Eesti ühine artiklite andmebaas tulekul.
- M. Meltsas. Teaduse informatsiooniline e-infrastruktuur: hetkeseis ja vajadused ehk miks sündis Estica projekti üleskutse.
- M.-N. Ilus. ELNET Konsortsiumi tööruhmadest.
- A. Sepp. RB leidumus Tartu ja Tallinna ESTERis (märts 2007)
- A. Sepp. Ülevaade raamatukogu digiprojektide hetkeseisust (märts 2007)
- K. K. Kask. Kämpuses piisab ühest sisselogimisest — LDAP ja ESTER.
- S. Nilbe. Eesti üldine märksõnastik — kas ka ühine?

### **Konverents „Digitaalraamatukogu ja selle kasutaja V” 14. novembril**

- Prof. M. Koit. Semantiline veeb kasutaja seisukohast.
- T. Tärna. Arhiivi infosüsteemist virtuaalse uurimissaalini — arengutest Rahvusarhiivi veebirakendustes.
- J. Andresoo, R. Šestakov. Võrguväljannete arhiveerimise valikud ja lahendused.
- Digitaalrepositooriumi tarkvara valimisest ja DSpace'i juurutamisest Tartu Ülikooli Raamatukogus.
- T. Saluvere. Eesti Kultuuriloolise Arhiivi (EKLA) andmebaasist ELLEN.
- L. Vesik, M. Kõiva. Saage tuttavaks — BERTA!
- H. Epner, Ü. Mölder. Laiskuse kiituseks elik kahest digitaalandmebaasist TÜ Raamatukogus.
- O. Einasto. Raamatukogu arvutimängudes — kuidas seal ellu jääda.

### **VI Kirjepäev 29. novembril**

- H. Epner. Digiteeritud sedelkataloogid Tartu Ülikooli Raamatukogus.
- A. Sepp. Retrokataloogimise seis Tartu ESTERis.
- K. Moont. Lingid ESTERis — kuidas võrgujuurdepääsuga teavikud lugejale paremini nähtavaks teha.
- A. Sepp. ESTERi uudised.
- A. Gergeleziu. Mis on valmis-teoksil-kavas bibliograafilise arvestuse vallas : IFLA kataloogimise ja bibliograafia sektsioonide töomailt.
- H. Jürma. Artiklite ühisandmebaasist.
- K. Moont. Andmebaaside kataloogimisest.
- T. Tarkpea. UDK — Kellele? Milleks? Kuidas?

Raamatukogu osales 2007. aastal kahe rahvusvahelise konverentsi korraldamises:

- Neljas rahvusvaheline baltisaksa kirjakultuuri sümposium „Keskonnafilosoofia ja loodusmõte Balti kultuuriruumis” 27.–29. septembril
- „Tartu Ülikooli muusikadirektor 200” 1.–2. oktoobril .

## 2008

### Raamatukogude talveseminar Käärikul 20.-21.veebruariil

- Aare Kirna. ID-põhine autentimine-miks vanamoodi enam ei saa?
- Raamatukogude ülevaated. Isikuandmete töötlemine raamatukogus.
- Anu Realo. Kultuur, isiksus ja eluga rahulolu.
- Raamatukogude ettekanded 5-7 minutit. Kuidas me arhiveerime oma tegevusi (sh foto- jm kroonikad, pressiteated jne)?
- Riin Olonen. Eesti ühine artiklite andmebaas tulekul! II
- Rita Iher, Aivar Proos. Automaatsel tuvastusel põhinevad süsteemid ja rakendused raamatukogudes.
- Tiiu Tarkpea. Eesti märksõnastik-ühiselt ühiseks.
- K. K. Kask. Vaba ja kommertstarkvara müüdid. eIFL FOSS raamatukogusüsteemid.

### Rahvusvaheline konverents „Nordic Innovative Users Group“ 16.-17. oktoobril

- Susanna Aakko. Finnish overview.
- Anna Brynolf. Swedish overview.
- Anneli Sepp. Estonian overview.
- Maryvonne Enjolras. Corporate introduction
- Graham Woodruff. New products
- Graham Woodruff. Digital Asset Management (Media Manager/XML Harvester/Metadata Builder and Encore/Harvesting/Content Pro).
- Anna Brynolf. Formalities, IUGs, enhancements, next meeting.
- Eva Lachonius. Millennium service presentation.
- Susanna Aakko, Nina Penttinen. Maintaining a multi-lingual system.
- Susanna Aakko, Ewa Helgesson. RFID implementation in a multi-branch system.
- Anna Brynolf. Redesigning the Webpac.
- Kadri Steinbach. Enrichments in cooperative catalogue ESTER: Estonian experience.
- Vilve Seiler, Kärt Miil. Effective use of OPAC- challenge for teaching and learning.
- Siret Mikumets. How to find books from TUT Library open stacks – Electronic open stack directory.

### Konverents „Digitaalraamatukogu ja selle kasutaja VI“ 30. oktoobril

- Prof. J. Allik. Avatud juurdepääs teadustulemustele.
- Heiki Epner. Open Access siin, eile ja täna.
- Anneli Kuiv. Juurdepääs üliõpilastöödele Eesti võrguteenuste kaudu.
- Janne Järvinen. Teenuste esitlus. Trükitud ja elektroonilise materjali hanked ja haldamine.
- Marika Meltsas. Teadusinformatsioon vabakasutuseks.
- Esa-Pekka Keskitalo. Open Access Soomes ( ettekande loeb ette Heiki Epner).
- Kalju Kill Kask. Vabast tarkvarast raamatukogudele - eIFL soovitusel. "Küsi raamatukoguhoidjalt" tüüpi lahendus ja muid rakendusi TÜ raamatukogus OTRS baasil.
- Liisi Lembinen. E-raamatupood raamatukogus.

### VII Kirjepäev 27. Novembril

- Kristina Pai, Anneli Sepp. Retroaasta, ehk kuidas ühe aastaga teha ära kümne aasta töö.
- Tiina Sulg. Märkused, täiendused, viited ja muu lisainfo kirjes - kas väärrib vaeva?
- Helle Maaslieb. Kalendrite digiteerimisest Eesti Kirjandusmuuseumi Arhiivraamatukogus.
- Külli Moont. Võrgulinkide vahetamisest Tartu ja Tallinna ESTERi vahel.
- Anneli Sepp. ESTERi uudised.
- Sirje Nilbe. Eesti märksõnastik.
- Külli Solo. Eesti artiklite andmebaas ISE

## 2009

### **Friedrich Puksoo 119. sünniaastapäevale pühendatud ettekandepäev „Raamatust, raamatukogust, raamatukoguhoidjast“ 23. jaanuaril**

- Rein Saukas. Friedrich Puksoo eksliibrisekogust.
- Tiiu Reimo. Eestikeelse kodu- ja kirikuraamatu kolm sajandit.
- Larissa Petina. Eestimaa kubermanguvalitsuse raamatukogu raamatutest.
- Mare Rand. Karl Morgensterni siirdumine 1802.a Danzigist Dorpatisse tema kirjavahetuses ja päevikutes.
- Malle Ermel. Pool sajandit KHO-d.

### **XI teadusraamatukogude talveseminar Käärikul 04.-05. märtsil**

- Kuldar Aas, Lauri Leht. Rahvusarhiivi infosüsteemi AIS tehnilised arendused.
- Kaie Jeesser. Muuseumide infosüsteemi MuIS olevik ja tulevik.
- Kristina Rood. Eesti Rahvusraamatukogu integreeritud otsingusüsteemiga portaalist.
- Liina Enok. ELNET raamatukogudes kasutatavate süsteemide koostöövõime.
- Kristina Pai, Anneli Sepp. Retroaasta TÜ raamatukogus.
- Ago Pajur. Vastuolud Eesti ajaloo käsitlemisel.
- Vadim Andrenjuk, Natalia Katšina. Korporatsiooni “Electronic Archive” kogemused ja innovaatilised lahendused e-ressursside loomisel.
- Vadim Andrenjuk. Retroaasta Tartu Ülikooli Raamatukogus ja firmas ProSoft-M.
- Marika Meltsas. Ühisotsingu kogemusi.

### **Seminar „Väljaandmine ja vastuvõtmine—Tartu mõõde“ 10. septembril**

#### I Kirjutajad-avaldajad

- Toomas Kiho
- Mart Jagomägi
- Leida Lepik
- Hannes Varblane
- Rutt Hinrikus. Elulugude kogumisest ja avaldamisest.

#### II Vahendajad-vastuvõtjad

- Age Salo. Kirjandusõpetaja vaade.
- Ülo Matjus. Raamatukogu bibliofiili vaatenurgast.
- Elle Tarik. Tartu Linnaraamatukogu kodulehekülje kirjanduse rubriigist.
- Kristina Pai. Tartu Ülikooli Raamatukogu vastuvõtja ja väljaandjana.
- Vaiko Sepper, Kalju Tammaru. Eesti Hoiuraamatukogu – abiks raamatukogudele.

### **V rahvusvaheline baltisaksa kirjakultuuri sümposium "Baltisaksa kirjakultuuri poliitiline pale" 19.-21. septembril**

#### 19. september-sümposiumi avamine

- Peeter Tulviste
- Rein Taagepera
- Juhan Undusk

#### 20. september

9.30-11.30

- Linda Kaljundi. Adapting Historical Identities: Uses of Henry of Livonia as a Model for the Livonian-Latvian-Estonian Case.
- Pärtel Piirimäe. Swedish or Livonian „patria“? The attitudes of Livonian nobility to Swedish overlordship at the end of the Swedish rule.
- Martin Klöker. Gegen den Strich gebürstet. „Politische“ Absichten in altlivländischen

- Gelegenheitsschriften des 17. Jahrhunderts?

12.00-13.30

- Ulrich Kronauer. Über die „bürgerliche Verbesserung“ der Letten. Garlieb Merkel im Kontext der Aufklärung.
- Julija Boguna. Auf der Suche nach dem verlorenem Text oder Merckels „Die Letten“ und dessen Übersetzung ins Lettische durch Janis Pulans.

15.00-17.00

- Aiga Šemeta. Volksaufklärung im Baltikum im Spiegel livländischer und kurländischer Periodika der 2. Hälfte des 18. Jahrhunderts. Zum abolitionistischen Charakter der Volksbildung.
- Pauls Daija. The Program of the Popular Enlightenment into Praxis: 18th Century Latvian Periodicals and the Emancipation of Peasants.
- Ulrike Plath. Schuld und Sühne im Baltikum. Zur politischen Rhetorik um 1800.

17.30-19.30

- Heinrich Bosse. Lenz: 3 Botschaften an den livländischen Adel.
- Hans Graubner. Zur politischen Bedeutung der Schulactus des Rektors Johann Gotthelf Lindner an der Domschule in Riga von 1755 bis 1764.
- Mari Tarvas. Von der barocken Poetik bis zur pietistischen Beschaulichkeit. Eine Analyse der Bibliothek von Anton(ius) Mickwitz.

21. september

9.00-10.30

- Martin Hallik. Tervitussõnad.
- Kairit Kaur. Deutschbaltische Frauen zur Leibeigenschaft. Drei Stimmen aus dem ausgehenden 18. Jahrhundert.
- Tiina Ann Kirss. August Bebel and the Problematics of Women`s Emancipation: Estonian and Baltic-German Contexts.

11.00-13.30

- Gert von Pistohlkors. Zur Reichweite deutschbaltischer Öffentlichkeitsarbeit zwischen 1860 und 1914.
- Lilija Žunda. Samarin vs. Schirren: Zur rhetorischen Dimension der ‚Ostseefrage‘.
- Michael Schwidtal. V. Hehn zur russischen Baltikumpolitik und zu den Perspektiven für Deutsche, Esten und Letten.
- Imants Cīrulis „Selbstslavisierung“ als variables Motiv in der junglettischen Publizistik.

15.00-17.00

- Ralph-Rainer Wuthenow. Sozialkritik in den Dialogen bei Eduard von Keyserling.
- Liina Lukas. Die politische Dimension des baltischen Zeitromans um 1900.
- Māra Grudule. Water – an image in crossroads in German Baltic Literature at the 1st half of the 20th century.

17.30-19.30

- Tiina Metso . The Forgotten Soldiers - Baltic German Corps members in Estonian Freedom War 1918-1920.
- Thomas Taterka. Von der Schrift und vom Schreiben. Deutschbaltische Literatur als Kolonialliteratur.
- Jaan Undusk. Vom Geist der Gesetze im baltischen Raum.

**Raamatukogupäevade „Rahvas algab raamatust“ avamine 20. oktoobril**

- Tõnis Lukas, Martin Hallik, Anneli Sepp. Avasõnad.
- Hando Runnel. Rahvas algab raamatust.
- Krista Aru. Raamatukogu kui hoidja ja looja.
- Krista Ojasaar. Lugemisaastast. Hetkeseis ja võimalused.
- Juhani Püttsepp. Professor B. peidetud sõnum.

#### **VII Kirjepäev 25. novembril**

- Sirje Nilbe. Valmimas on RDA-Mis meist saab Gabriel?
- Külli Moont. Juhendid, juhendid, juhendid.
- Ülle Mölder. Vanaraamatu kataloogimisest.
- Anneli Sepp. ESTERi uudised.
- Maria Luštšik. ESTER pakub EOD
- Lilia Külv. Erialakogude võrk 10
- Kaie Oks. Väikese raamatukogu eelis suure raamatukogu ees.

## **Lisa 5. Näitused 2006-2009**

### **2006**

Raamatukogus koostatud näitused

1. Prof Emil Kraepelin 150
2. Prof Harald-Heino Peep 75
3. Leiu Heapost 70
4. Dots Ants Raik 75
5. Ain Kaalep 80
6. Prof Sulev Vahtre 80
7. Sedes domesticae Bibliothecae universitatis Tartuensis — Tartu ülikooli raamatukogu kodu 1806–1982
8. C. G. Rücker 150
9. Prof Viktor Palm 80
10. Raamat vajab kaitset
11. Prof Aleksandr Dulitšenko 65
12. Tartu Keiserliku Ülikooli muusikadirektor 200. Tartu ülikool ja muusika 19. sajandil
13. Prof Ülo Kaasik 80
14. Tartu Ülikooli Keelekeskus 15
15. Eesti teaduspreemiate laureaadid Tartu Ülikoolist 2005.– 2006. a
16. Pent Nurmekund 100
17. Tartu ülikooli meteoroloogiaobservatoorium 140
18. Prof Sergei Issakov 75
19. Akadeemiline kontsertmuusika Tartu Jaani kirikus 19. sajandil. Vanemuise teatri tellimisel eksponeeritud Jaani kirikus Eri Klasi meistrkursuse puhul
20. Maailmamainega pianistid Eestis. Festivalil "Klaver06" Estonia kontserdisaalis (ühisprojekt Eesti Kontserdi, Rahvusraamatukogu, Teatri- ja Muusikaakadeemia ning Teatri- ja Muusikamuuseumiga)
21. Meistriteoste lummus. (Näitusele Kadrioru lossis deponeeriti 10 teost raamatukogu kunstikogust)
22. Vene valitsejad. (Näitusele Kadrioru lossis deponeeriti 31 teost).

Eksponeeritud külalisnäitused

1. Prof Juri Lotmani mälestusmärgi konkursi auhinnatööd
2. Euroopa Liidu sotsiaalabi fondid. Sotsiaalministeeriumi rändnäitus
3. Eesti Naisüliõpilaste Selts 95
4. Kunstiraamat (Kunstikuu raames koostöös Tartu Kõrgema Kunstikooli raamatukoguga)
5. Raamatukunst. Tartu Kõrgema Kunstikooli ja Eesti Kunstiakadeemia nahakunsti eriala üliõpilaste töö
6. Kunstiraamat — raamatukunst. Kunstikuu raames koostöös Tartu Kõrgema Kunstikooli raamatukoguga)
7. Kaunase kunstnike tööde näitus.
8. Hingevabadus. Ülo Vilimaa maalid 2004–2006 Kalli Kalde illustratsioonid Jaan Kaplinski raamatule „Kaks päikest“
9. Kood. TÜ maalikunsti osakonna üliõpilastööde näitus
10. Kristel Pallasmaa akvarellid
11. Saage tuttavaks, Tartu linnapea Karl Luik. Tartu Linnamuuseumi rändnäitus
12. Konrad Mäe maalistuudio õpilaste lõputööde näitus
13. Peotäis raamatupilte

14. A.Vinkuse maalid (Leedu)
15. ELAME KOOS. Türgi saatkonna vahendatud rändnäitus 14. Atlandi-Norra luules ja pildis. Dmitri ja Igor Kotjuhhi fotod
16. Tartu Kõrgema Kunstikooli tekstiiliosakonna üliõpilastööde näitus
17. Täheaine. Boris Šestakovi maalid
18. Valgus, vari, värv ja ruum. Jaanus Eensalu pastellid
19. Hei, pime, vaata siia! Tartu Kõrgema Kunstikooli üliõpilaste fotonäitus
20. Üliõpilaste fotoklubi UNESCO näitus
21. TÜ maalikunstiosaonna Tiit Pääsukese loova joonistuse kursuse üliõpilastööde näitus
22. Liive Koppeli õlimaalid
23. Lootus vabadusele. Ungari ja Eesti Ungari Instituudi vahendatud Ungari revolutsiooni 50. aastapäevale pühendatud rändnäitus
24. Sügismotiivid. Tartu fotoklubi noorte näitus
25. Ühiskond kõigile. Sotsiaaldemokraatliku Erakonna noorteühenduse fotonäitus
26. Kubism tšehhi arhitektuuris. Tšehhi saatkonna vahendatud rändnäitus
27. Evar Riitsaare maalid setu motiividel
28. Tartu Kõrgema Kunstikooli skulptuuriosakonna üliõpilaste pisiplastika näitus
29. Azulejo kunst Portugalis. Portugali saatkonna vahendatud rändnäitus.

## 2007

### Raamatukogus koostatud näitused

1. Professor Juri Lotman 85. ja professor Zara Mints 80. sünniaastapäevale ning Tartu Ülikooli vene kirjanduse õppetooli 60. aastapäevale pühendatud näitus.
2. Prof Raimund Hagelberg 80
3. Eestikeelne kõrgkooliõpik Tartu Ülikoolis 1991–2006
4. Tartu Ülikooli silmapaistvaid zoolooge
5. Mu süda, ärka üles! Paul Gerhardt 400
6. 210 aastat metsandusalast trükist Eestis
7. Lust maailma näha. J. W. Krause joonistused. Pühendatud J. W. Krause 250. sünniaastapäevale.
8. Korp! Fraternitas Estica 100
9. Tartu Ülikooli semiootika osakond 15
10. Tartu Rahvaülikool 20. Publikatsioonide väljapanek.
11. Jakob Kents — koolimees ja geograaf 1883–1947
12. Professor Jüri Tamm 70
13. Tartu Ülikooli õigusteadus ajaloopeeglis. Peeter Järvelaid 50
14. Prof Kalle Kasemaa eksootiliste kultuuride vahendajana
15. Tartu Ülikooli Raamatukogu laenutuse top 10
16. Eesti kaunimad raamatud 2006
17. Academia Dorpatensis – vaimuelu kandja Eesti- ja Liivimaal 17. sajandil
18. "Raamat vajab kaitset" Lääne-Virumaa Keskraamatukogus, Narva Linnaraamatukogus, TÜ Narva Kolledžis ja Võru

### Eksponeeritud külalishäitused

1. Ronald Baumani maalid
2. Tšehhi barokkarhitektuuri ilu (koosöösTšehhi Vabariigi Eesti Suursaatkonna vahendus
3. „Maalikunsti semantika” (koostöös Peterburi Ülikooli Djagilevi Keskusega)
4. Tartu Kõrgema Kunstikooli tekstiiliosakonna lõputööde näitus
5. "Killuke siit ja teine sealt" Viive Noore lasteraamatute illustratsioonid

6. „Suur pildipidu” Eesti Lastekirjanduse Illustraatorite Ühenduse näitus
7. Üks suppilusikas linna. Eesti UNESCO Noorte Fotoklubi
8. Õppimisvõimalused Belgias. Plakatid.
9. Fotonäitus vabatahtlike tööst Gruusias, Kamerunis ja Lõuna-Aafrika Vabariigis
10. Muinasjutuline Budapest I. Ildikó Takacsi akvarellid I
11. Konrad Mäe Maalistuudio õpilaste näitus
12. Plakatinäitus „Erinevuste poolt. Diskrimineerimise vastu“
13. „Gnoosise faasis”. Mihkel Ilusa isikunäitus
14. Fotonäitus „Euroopa Liit 50 – 50 Eesti pressifotot”
15. „Sissevaated raamatukokku” Karin Leesmanni fotod
16. Tartu Rahvaülikooli maalistuudio õpilaste tööde näitus
17. „Kingsepa kindad”. Tartu Lastekunstikooli õpetajate tööde näitus
18. Tartu Rahvaülikooli vitraažistuudio õpilaste tööde näitus
19. Ungari noorte fotokunstnike tööde näitus (koostöös Eesti-Ungari Kultuuriseltsiga)
20. Portugal — maailma kultuuripärand (koostöös Portugali Suursaatkonnaga)
21. Rekalaamide paroodia. Ühenduse Eesti Roheline Liikumine fotonäitus
22. Kaheksa põhjust miks kasutada jalgratast
23. Viive Noor „Jõuluootus”
24. Meta Narusbergi maalinäitus
25. Mõtlematuse hind. Tartu linna üldhariduskoolide õpilaste plakatinäitus
26. Vabatahtlikud Gruusias, Kamerunis ja Lõuna-Aafrika Vabariigis. Fotonäitus
27. Tartu Rahvaülikooli keraamikastuudio õpilastööde näitus
28. Tartu Rahvaülikool 20. Soome kunstnike-koostööpartnerite tööde näitus.

## 2008

### Raamatukogus koostatud näitused

1. Jõulu- ja uusaastatervitused raamatukogu sõpradelt 2008.
2. Arnold Humal 100.
3. Tartlane Rein Taagepera-hingelt noor tipptheadlane.
4. Raamat vajab kaitset.
5. Kaunimad Soome raamatud.
6. 25 kaunimat eesti raamatut.
7. Näitus „Vene trükisõna ja kultuur Eestis Teise maailmasõja ajal (1939-1945)“.
8. Gennadi Vainikko 70.
9. Eesti filosoofia juured, võrsed ja õied.
10. USA ülikoolide kataloogid.
11. Juhan Viidingu 60. sünniaastapäevale pühendatud näitus.
12. Professor Jaan Sootaki 60. juubelile pühendatud näitus „Kes on Eesti kriminaalõiguse taga?“
13. Aino Lunge 80.
14. Professor Eve Oja 60.
15. Näitus „Verba volant, scripta manent“.
16. Näitus „80 aastat kehakultuuriharidust Tartu Ülikoolis“.
17. Marika Mikelsaar 70.
18. Kirjanik Hando Runnel 70.
19. Näitus „Silmaarst Aleksei Panov“.

### Eksponeeritud külalishäädused

1. Fotonäitus „Praha kevadest Sametrevolutsioonini“.
2. 50 põhjust välisülikoolis õppimiseks.
3. Grigori Lotmani maalid.
4. Tartu Üliõpilaste Loodusring 50. Jaan Eilart 75.

5. Posternäitus „Juudid Tšehhis ja Moraavias“.
6. Näitus „Paljukultuuriline Rzeczpospolita“.
7. Näitus „180 aastat järjepidevat õpetajakoolitust Tartus“.
8. Fotonäitus „XX sajandi esimene genotsiid“.
9. Tartu Kõrgema Kunstikooli näitus „Ise loom“.
10. Tartu muinsuskaitsepäevad 14.-17.aprill 1988.
11. Eesti Kirjanduse Seltsi rändnäitus „EKS-100“.
12. Viive Noore lasteraamatute illustratsioonide näitus „Suur pildipidu 2009“.
13. Konrad Mäe stuudio traditsiooniline aastanäitus.
14. Fotonäitus „Müstilised maastikud“.
15. Alvar Aalto
16. Eesti Kujunduskunstnike Ühenduse ja Eesti Arhitektuurimuuseumi näitus.
17. Tartu Kõrgema Kunstikooli tekstiili osakonna üliõpilaste lõputööde näitus.
18. Jaan Lüsi fotomeenutusi.
19. Kalli Kalde maalinäitus „Suvesinine“.
20. Tartu Kõrgema Kunstikooli nahadisaini eriala üliõpilaste tööde näitus „Kokaraamatud said uued kuued“, „Etüüdid“.
21. Karula loodusmaalide näitus.
22. Viive Tolli ekliibrised ja vabagraafika Rene Kuulmanni ja Mart Lepa kogudest.

## 2009

### Raamatukogus koostatud näitused

1. Afroameerika ajaloo kuu
2. Akadeemik Jaan Einasto 80. sünnipäevale pühendatud näitus “PER ASPERA AD ASTRUM”
3. Tartu Ülikooli silmapaistvaid zoolooge
4. Rotermanni soolalao urbanistliku pargi arhitektuurivõistluse tööd
5. Vladimir Leiman 55 aastat fotograafiaga
6. Rahvusvaheline ja rahvuslik sillaehitaja matemaatik - statistik professor Ene-Margit Tiit
7. Umberto Eco ja Juri Lotmanile pühendatud näitus
8. „Kuld on jäänud jälgedesse“ – Juhan Peegel 90
9. Akadeemik emeriitprofessor Ülo Lumiste 80
10. Uku Masing 100 ja Arthur Võõbus 100
11. Emeriitprofessor Leonid Stolovitš 80
12. Ameerika päev
13. Eesti juriidiline perioodika 100
14. Rahvusülikool 90

### Eksponeeritud külalishäitused

1. Tartu ja Tallinna maavõistlus fantaasias
2. Arhitektuuriaasta rändnäitus „Arhitektuur on kohal“
3. Tartu Observatooriumi astronoomia aastale pühendatud plakatinäitus
4. Alo Põldmäe loodusfotode näitus „Semiootiline Neeruti“
5. Türgi 85 – Eesti 90: sõprus läbi aegade
6. Korp! Indla 85
7. Fotonäitus "Euraasia süda Kasahstan"
8. Fotonäitus "Budistlik traditsioon Eestis"
9. Maarika Naadeli maalinäitus "AU PRIMAVERALE!"
10. Siret Rootsi graafika- ja maalinäitus
11. Punamonumentide näitus
12. Kiira Kahro akvarellid "Haprud hetked"
13. Mare Ikonojani fotonäitus "Tallinna botaanikaia kaunis loodus"

14. 150 aastat esimesest eestikeelsest atlasest
15. Eesti Kaunimad raamatud
16. Suur Kreutzwaldi-teemaline näitus "Kullaketrajad"
17. Konrad Mägi ateljee kevadnäitus
18. Tunne Kelami fotonäitus Europarlamendist
19. Vanemuise Tantsu- ja Balletikooli fotonäitus
20. 2008. aasta Soome kauneimate raamatute näitus
21. Andrus Kasemaa joonistused
22. Rännakud kunstimaailmas
23. Head mõtted tekstiilimosaiigis
24. Korp! Sakala 100

## Fotod

### *2006. aasta fotokroonika*



**Pilt 1 Näitus prof Juri Lotmani mälestusmärgi konkursi auhinnatöödest. Foto: Boleslav Tšernjavski**



**Pilt 2 Renoveeritud 3. lugemissaal. Foto: Boleslav Tšernjavski**



Pilt 3 Etenduse „Roosad doominod“ näitetrupp. Foto: Boleslav Tšernjavski



Pilt 4 Raamatukogu jõulupidu 1. lugemissaalis. Foto: Olli Nukk



**Pilt 5 Jõulupeo karaoke. Foto: Boleslav Tšernjavski**

## 2007. aasta fotokroonika



Pilt 6 Professor Juri Lotman 85. ja professor Zara Mints 80. sünniaastapäevale ning Tartu Ülikooli vene kirjanduse õppetooli 60. aastapäevale pühendatud näitus. Foto: Boleslav Tšernjavski



Pilt 7 Raamatukogu sai kõrge rahvusvahelise auhinna IFLA Marketing Award First Place – ööraamatukogu ja lastetoa projekti eest. Pildil Martin Hallik ja Olga Einasto. Foto: Olga Einasto



**Pilt 8 Juri Lotmani skulptuuri avamine TÜ Raamatukogu esisel platsil. Foto: Andres Tennus/TÜ**



**Pilt 9 Juri Lotmani skulptuur. Foto: Andres Tennus/TÜ**



Pilt 10 Etenduse „See marmelaad on eht“ näitetrupp. Foto: Boleslav Tšernjavski



Pilt 11 Jõulupidu restoranis Enter. Foto: Olli Nukk

## 2008. aasta fotokroonika



Pilt 12 Kirjandusfestivali Prima Vista korraldajad. Foto: Internet ([www.kirjandusfestival.tartu.ee](http://www.kirjandusfestival.tartu.ee))



Pilt 13 Retroprojekti osales terve maja—laupäevakulisteks on liigitusosakonna ja rekataloogimisosakonna töötajad. Foto: Kristina Pai



**Pilt 14 Raamatukogu aastapäeva aktus. Foto: Boleslav Tšernjavski**



**Pilt 15 Tort Parim meeskond 2008. Foto: Boleslav Tšernjavski**



Pilt 16 Väljasõit Eesti Lennundusmuuseumi. Foto: Olli Nukk



Pilt 17 Väljasõit Eesti Lennundusmuuseumi. Foto: Olli Nukk



Pilt 18 Näituse „Verba volant, scripta manent“ avamine. Pildil Malle Ermel.  
Foto: Boleslav Tšernjavski

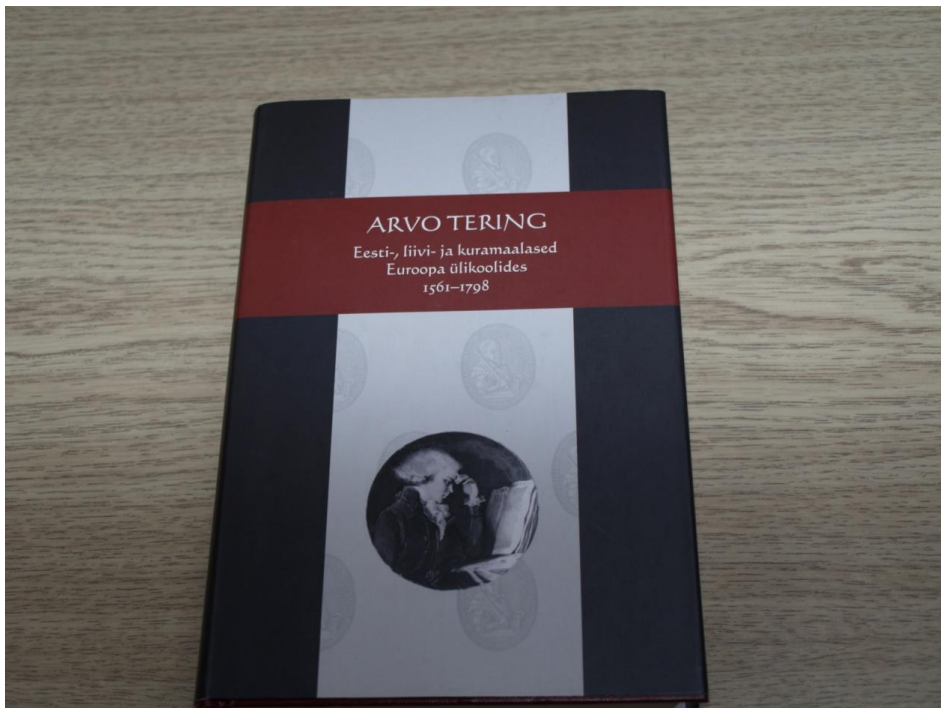


Pilt 19 Etenduse „Pihlakavein“ näitertupp. Foto: Boleslav Tšernjavski

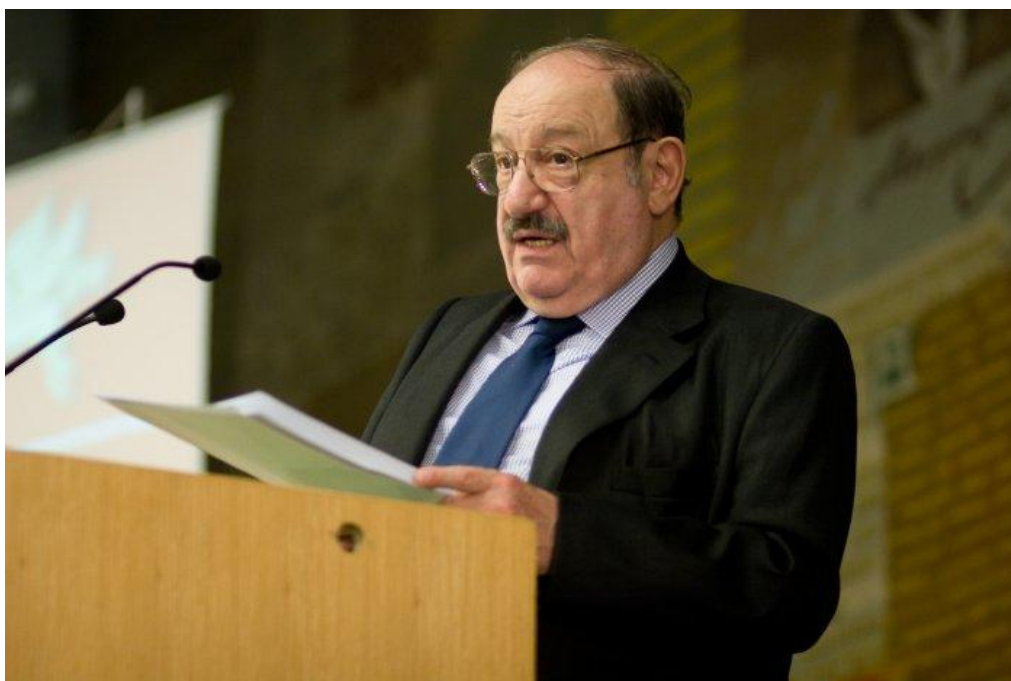


**Pilt 20 Raamatukogu jõulupidu kataloogisaalis. Foto: Olli Nukk**

## 2009. aasta fotokroonika



Pilt 21 Arvo Teringu monograafia “Eesti-, liivi- ja kuramaalased Euroopa ülikoolides 1561-1798” pälvis Eesti Vabariigi teaduspreemia. Foto: Katriin Kaljovee



Pilt 22 Prima Vista aukülaline Umberto Eco kirjandusfestivali avamisel TÜ raamatukogus. Foto: Internet ([www.kirjandusfestival.tartu.ee](http://www.kirjandusfestival.tartu.ee))



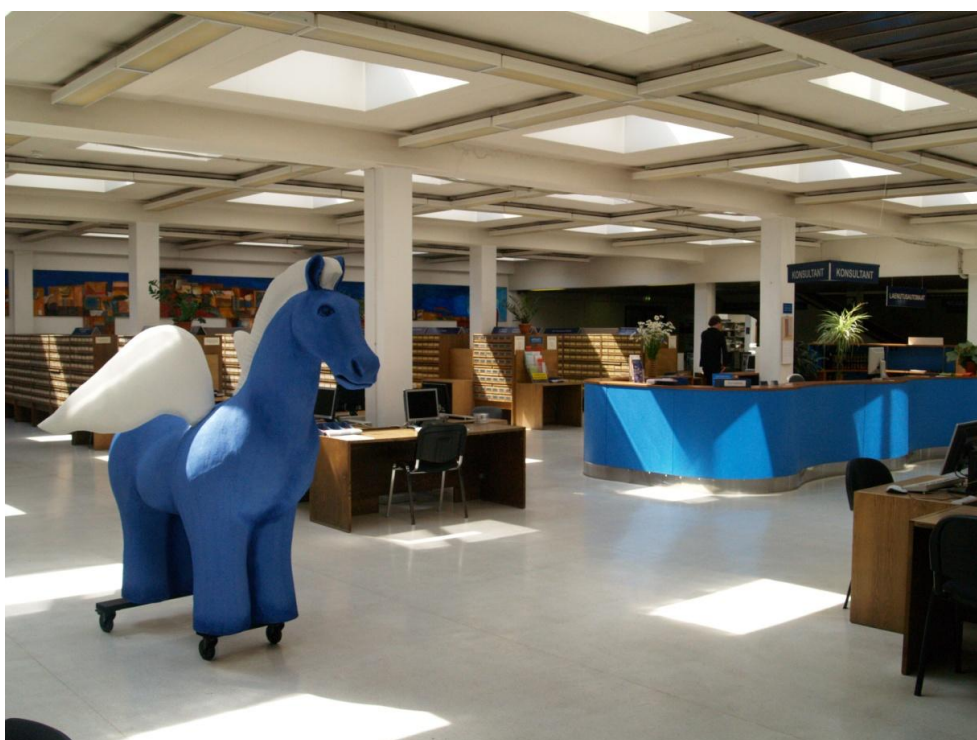
**Pilt 23** Eksamissessioonide ajal on raamatukogus avatud lastetuba Nimmik-Nummik.  
**Foto:** Olga Einasto



**Pilt 24** Raamatukogu aastapäevaüritus korporatsioonis Rotalia. **Foto:** Olli Nukk



**Pilt 25 Aastapremia pälvis kogu raamatukogu kollektiiv abi eest retroprojekti läbiviimisel. Auhinnaks oli tort, mida Anneli Sepp ja Kristina Pai lahti lõikavad. Foto: Boleslav Tšernjavski**



**Pilt 26 Kataloogisaal 2009. aasta alguses. Foto: Boleslav Tšernjavski**



**Pilt 27 Kataloogisaal remondi perioodil . Foto: Boleslav Tšernjavski**



**Pilt 28 Suur saal ehk endine kataloogisaal peale renoveerimist. Foto : Katriin Kaljovee**



**Pilt 29 Vanaraamatu ja käsikirjade lugemissaal RARA ehk endine teatmekirjanduse lugemissaal.  
Foto: Katriin Kaljovee**



**Pilt 30 Vanaraamatu ja käsikirjade lugemissaal RARA ehk endine teatmekirjanduse lugemissaal.  
Foto: Katriin Kaljovee**



**Pilt 31 Meediasaal. Foto Katriin Kaljovee**



**Pilt 32 Rühmatööruumid endises ajalehte lugemissaalis. Foto: Katriin Kaljovee**



Pilt 33 Rühmatööruum „Karja“. Foto: Katriin Kaljovee



Pilt 34 Etenduse „Armastavad naised“ näitertupp. Foto: Olli Nukk



**Pilt 35 Jõulupidu vastavatud kohvikus Gaudeamus. Foto: Olli Nukk**

# Tartu Ülikooli Raamatukogu arengukava aastani 2010

## Tartu Ülikooli Raamatukogu (TÜR) missioon on:

- oma kogusid arendades pakkuda parimal tasemel raamatukogu- ja infoteenuseid, olla usaldusväärne partner Tartu Ülikooli liikmetele jt kasutajatele nende õppe-, teadus- ja kutsetöös.
- teha raamatukogus talletatav kultuuripärand teadustööks paremini kättesaadavaks ning tagada selle säilimine tulevastele põlvetele
- edendada rahvusvahelisele tasemele vastavat raamatukogu- ja infoteaduste alast teadus- ning arendustegevust.

## Lähtealused

Tartu Ülikooli Raamatukogu arengukava juhindub Tartu Ülikooli seadusest (1995), Sundeksemplari seadusest (1997), Tartu Ülikooli põhikirjast (1999; ptk III. 3.2.1. Tartu Ülikooli Raamatukogu), Tartu Ülikooli arengukavast 2008 (kinnitatud 19.12.2003), Tartu Ülikooli Raamatukogu põhikirjast (kinnitatud 28.10.2005) ning EV haridus- ja teadusministri määrusest „Teadusraamatukogudele ja arhiivraamatukogudele esitatavad nõuded, teadusraamatukogu ja arhiivraamatukogu nimetamise tingimused ja kord” (15.01.2002, nr 10).

## Visioon

Tartu Ülikooli Raamatukogu on Eesti juhtiv teadusraamatukogu ja arhiivraamatukogu, hinnatud kultuurivaramu, rahvusteadustealane infokeskus, nõustamis- ning kompetentsikeskus raamatukogudele.

Tartu Ülikooli konkurentsivõime tugevdamiseks Eestis ja rahvusvahelises ulatuses teostub raamatukogu areng järgmistes valdkondades:

1. kogud
2. e-raamatukogu
3. teenused
4. teadus- ja arendustegevus
5. töö- ja õpikeskkond
6. organisatsioon.

## 1. KOGUD

**Kindlustada ülikooli õppe- ja teadustööks vajaliku informatsiooni esindatus TÜR-i kogudes parimal võimalikul tasemel.**

Tegevuskavad:

1. Suurendada elektrooniliste väljaannete osakaalu, et TÜ liikmetele olulisimad andmebaasid ja elektroonilised teadusajakirjad oleksid kättesaadavad, milleks saavutada 2010. a raamatukogu komplekteerimiseelarve mahuks 2 mln eurot

2. Täiendada järjepidevalt kogusid rahvustrükiste ja *Estica/Baltica* trükistega, vähendada aastakümnete jooksul tekkinud puudujääke humanitaarvaldkonna teaduskirjanduse osas 2008. aastaks
3. Arendada kogusid, aitamaks kaasa TÜ õppekavade akrediteerimisele; arvestada võõrkeelsete õppekavadega
4. Ressursside otstarbekama kasutamise eesmärgil töötada koostöös teaduskondade ja asutustega 2007. aastaks välja ülikooli raamatukogude kogude arendamise põhimõtted
5. Kogudele juurdekasvuruumi kindlustamiseks olemasolevates hoidlates ning hoidlapindade ökonoomsemaks kasutamiseks kooskõlastada 2008. a säilitusstrateegiad teiste teadusraamatukogudega ning Eesti Hoiuraamatukoguga.

## **2. E-RAAMATUKOGU**

**Informatsioonile ja raamatukogu teenustele ligipääsu laiendamiseks arendada e-raamatukogu.**

Tegevuskavad:

6. Kogude ja teenuste arendamiseks e-keskkonnas jõuda 3. ja 4. tasandile EL e-halduse klassifikatsiooni järgi, mis sisaldab:
  - 6.1 kaartkataloogide konverteerimist elektrokataloogi ESTER
  - 6.2 märksõnastiku INGRID arendamist ning koostööd Eesti Rahvusraamatukoguga tema poolt hallatava „Eesti üldise märksõnastiku” ja INGRID-i ühendamiseks
  - 6.3 ajalooliste ja erikogude (käsikirjad, kunstiteosed, fotod, geograafilised kaardid) digiteerimisel masstootmise tehnoloogia (10 kaadrit minutis) rakendamist
  - 6.4 e-konspektide avaldamist ülikooli vajadustest lähtudes ning kooskõlas autoriõigustest tulenevate tingimustega alates 2007. aastast
  - 6.5 teadustööde jt materjalide repositooriumi loomise ja kasutamise põhimõtete väljatöötamist koostöös Eesti Teadusinfosüsteemi arendajate ning haldajatega alates 2007. aastast
7. Raamatukogu tõhusamaks integreerimiseks õppetöösse arendada koostööd teaduskondadega ning Eesti e-ülikooliga, pakkudes e-konspektide avaldamisvõimalusi ning osaledes e-kursuste väljatöötamisel ning läbiviimisel; luua e-õpikute kogu
8. Seada eesmärgiks digikogude integreeritud haldamine, kirjeldamine ja kasutamine aastast 2010
9. Jätkata raamatukogu infotehnoloogilise infrastruktuuri arendamist, sh.
  - 9.1 laiendada 2007. aastaks traadita interneti leviala kõikjale lugejatele mõeldud alale
  - 9.2 e-õppe toetuseks suurendada 2010. aastaks kasutajate arvutikohtade arvu 200-ni
  - 9.3 tagada võrguühendus min 100 MB/s võrgu igas punktis ning võrgu, sh serverite stabiilne funktsioneerimine

## **3. TEENUSED**

**Teha raamatukogu kasutamine lihtsaks ja mugavaks, pakkuda mitmekesiseid parima kvaliteediga teenuseid.**

**Teenuste väljatöötamisel ning pakkumisel lähtutakse erinevate sihtgruppide (üliõpilased, õppejõud, Avatud Ülikooli üliõpilased) infovajadustest ning arvestatakse kaasaegsete õppe- ja õpetamise meetoditega, kasutades maksimaalselt info- ja kommunikatsioonitehnika võimalusi.**

Tegevuskavad:

10. Kiirendada kaartkataloogide üleviimist masinloetavasse vormi. Optimeerides olemasolevaid ressursse jõuda selleni, et 2009. a on e-kataloogis ESTER kirjeldatud 1945.–1998. a ilmunud võõrkeelsed, eestikeelsed, Eestis ilmunud ning *Estonica*\* trükised
11. Suurendada iseteeninduse osatähtsust, sh hankida 2007. aastaks vajalikud tehnilised vahendid tagastatud trükiste iseteeninduslikuks registreerimiseks
12. Suurendada avakogusid (praegu ca 230000 eks – 400000 eksemplarile)
13. Töötada 2007. aastal välja tasuliste infoteenuste mudel
14. Infopädevuse\*\* arendamiseks töötada 2006/2007. õppeaastaks välja veebipõhise kursuse pilootprojekt ning aastaks 2009 kursused kõikidele teaduskondadele
15. Rahvusteadustealase uurimistöö toetamiseks talletada ülikooliga seotud informatsiooni, luua rahvusteadustealaseid andmebaase

#### 4. TEADUS- JA ARENDUSASUTUS

**Teadus- ja arendustegevus TÜR-is on rahvusvahelisel tasemel.**

Tegevuskavad:

16. Tegutseda initsiatiivikalt Eesti e-raamatukogu arendamisel; osaleda üleriigilistes ja rahvusvahelistes projektides
17. Arendada TÜR Eesti ülikooli- ja teadusraamatukogude nõustamis- ja kompetentsikeskusena
18. Arendada TÜR 2007. aastaks atraktiivseks praktikabaasiks Viljandi Kultuurikolledži raamatukogunduse ja infoteaduse eriala üliõpilastele
19. Pakkuda täiendkoolituskursusi raamatukogu töötajatele; kujundada TÜR-i töötajate hulgast 2010. aastaks vastav lektorite kaader
20. . Arendada raamatukogu- ja infoteaduste ning raamatuteaduse alast, teaduse ja TÜ ajalugu puudutavat teadustööd; luua raamatukogus 2006. aastaks struktuuriüksus teadusuuringute tulemuslikuks läbiviimiseks
21. Korraldada regulaarselt metoodilisi ja teaduslikke seminare, konverentse jm üritusi. Teha ettevalmistusi selleks, et LIBER-i (Ligue des Bibliothèques Européennes de Recherche; Euroopa Teadusraamatukogude Ühendus) aastakonverentsi toimuks Tartus
22. Jätkata koos Eesti Raamatukoguhoidjate Ühinguga Friedrich Puksoo auhinna väljaandmist parima raamatukogunduse, raamatuteaduse või bibliograafiaalase töö autorile.

#### 5. TÖÖ- JA ÕPIKESKKOND

**Tartu Ülikooli Raamatukogu füüsiline töö- ja õpikeskkond vastab erinevate sihtgruppide ootustele ja vajadustele, on erinevatesse kampustesse koondunud ülikooliperele atraktiivne kohtumis- ja suhtlemiskoht.**

Tegevuskavad:

---

\* Eestit käsitlevad või Eesti kohta andmeid sisaldavad võõrkeelsed teavikud

\*\* Infopädevus, mittesv: infokirjaoskus - teadlikkus informatsiooni ja vastavate allikate potentsiaalset ning võime neid kasutada // Informatsioon ja dokumentatsioon : sõnastik. Tallinn : Eesti Standardikeskus, [2004]. Lk. 124. (Eesti standard EVS-ISO 5127:2004)

23. Koostada 2006. aastaks raamatukoguhuone täieulatusliku renoveerimise kava lähteülesanne ning renoveerimise tulemuslik finantsplaan
24. Raamatukogu paremaks integreerimiseks ülikooli õppetöösse luua rühmatööruume ning kaasaegse tehnikaga varustatud loenguruume; üliõpilastele paremate võimaluste loomiseks raamatukogus töötamiseks suurendada 2010. aastaks funktsionaalsete lugejakohtade arvu 600-ni
25. Arendada tehniliselt raamatukogu konverentsikeskust, pakkumaks kõrgetasemelist teenust TÜ teaduskondadele jt asutustele konverentside jm ürituste korraldamisel. Teha konverentsiteenuse pakkumisel koostööd TÜ (teadus- arendusosakond, multimeedia talitus ning filmi- ja videotalitus), Eesti Maaülikooli jt Tartu asutustega. Saavutada konverentsikeskuse aastakäibe kasv 10%.

## **6. ORGANISATSIOON**

**Tartu Ülikooli Raamatukogu on innovaatilise töökorraldusega, motiveeritud ja uutele ideedele avatud töötajatega õppiv organisatsioon.**

Tegevuskavad:

26. Koostöös teaduskondade, kolledžite ja asutustega kujundada TÜ raamatukogud 2008. aastaks ökonoomselt ja efektiivselt toimivaks võrguks  
Koostöös teaduskondade, kolledžite ja asutustega kujundada TÜ raamatukogud ökonoomselt ja efektiivselt toimivaks võrguks
27. Rakendada meetmed personali sidususe, järjepidevuse ning jätkusuutlikkuse tagamiseks
28. Luua TÜ partnerülikoolide raamatukogudega personalivahetuse sidemed; saavutada, et raamatukogu juhtivad spetsialistid stažeeriksid välismaal vähemalt kord viie aasta jooksul
29. Efektiivsuse suurendamiseks luua personalile parimad töötingimused ning kindlustada kõik töötajad kaasaegsete töövahenditega
30. Rakendada 2009. aastaks kvaliteedimonitooringu süsteem, juhindudes kvaliteedistandarditest
31. Taotleda ELNET Konsortsiumi kaudu riigieelarvelist otsefinantseerimist avaliku teenuse osutamise eest ning kultuuriväärtuste säilitamiseks rahvusvahelistele nõuetele vastava infrastruktuuri arendamiseks
32. Kaasata erasektori panus raamatukogu tegevuste edendamiseks ja infrastruktuuri parendamiseks.

# Raamatukogu tänab ja tunnustab

## 2006

### Teenetemärk

- Ülo Treikelder, Tartu Oskar Lutsu nimelise Linnaraamatukogu osakonnajuhataja (TÜR teenistuses 1991–2006) — Olulise rolli eest raamatukogu viimisel kaasaegsesse infokeskkonda (märk nr 39)
- Sirje Madisson, Eesti Rahva Muuseumi Sõprade Seltsi sekretär (TÜR teenistuses 1988–2006) — UTLIB.TEATER kunstilisele juhile, raamatukogurahvast ühendavate ettevõtmiste hingele (märk nr 40)
- Prof Paul Kaegbein, Kölni Ülikooli raamatukogunduse emeriitprofessor — pikaajalise toetuse ja koostöö eest (märk nr 41)
- Tarmo Sild, Advokaadibüroo Lextal — Toetuse ning koostöö eest (märk nr 42)
- Mare-Nelli Ilus, ELNET Konsortsiumi tegevdirektor (TÜR teenistuses 1977–2005) — Pikaajalise tulemusliku töö eest kogude korraldamisel ja teenuste arendamisel (märk nr 43)

### Aastapremia

- Piret Zettur — Olulise panuse eest raamatukogu toimimisel kaasaegses infokeskkonnas, eriti inventuurisüsteemi ja iseteenindusliku laenusmooduli rakendamise eest
- Moonika Teemus — Aktiivse ja loomingulise töö eest kunstkogu avamisel maailmale

### Tegija

- Loris Baer — Loomingulise ja tulemusliku töö eest vanaraamatu säilitamisel
- Andres Didrik — Tulemusliku töö eest Tartu Ülikooli filmiarhiiviga
- Eve Kümnik — Tegusale ja abivalmis tarkvarahaldurile
- Ülle Mölder — Vanatrükiste kompetentse kataloogimise eest

### Algataja

- Malle Ernits — Aktiivse ja loomingulise töö eest lugejateeninduses
- Sulo Lembinen — Aktiivse ja loomingulise töö eest digitaalraamatukogu arendamisel

### Igiliikur

- Mare Kahi — Kolmekümneaastase pühendumise eest raamatukogule ning abivalmiduse, täpse ja kiire töö eest väliskirjanduse osakonnas
- Marina Ostrovskaja — Suurepäraselt korraldatud teatmeteeningustuse töö eest

- Ivika Pall — Põhjalik ning asjatundlik liigitaja ja konsultant
- Marianne Tiik — Referentide hoolivale koostööpartnerile
- Aili Tomingas — Kahekümne viie aastase pühendumise eest raamatukogule

#### **Parim teenindaja**

- Merike Poljakov

#### **Parim uustulnuk**

- Elmer Voolaid

#### **Parim meeskond**

- Infopunkti kollektiiv

#### **Eripreemia**

- Humanitaarraamatukogu ületoojad

### **2007**

#### **Teenetemärk**

- Mare Rand (TÜR käsikirjade ja haruldaste raamatute osakonna juhataja) — Tartu Ülikooli Raamatukogu käsikirjade ja haruldaste raamatute osakonna kauaaegse juhtimise ja tulemusliku töö eest raamatukogu heaks (märk nr 44)
- Vello Helk (Taani Riigiarhiivi ülemarhivaar 1970–1990, Tartu Ülikooli audoktor) — Aastatepikkuse abi eest Tartu Ülikooli Raamatukogu kogude täiendamisel (märk nr 45)
- Kalju Tammaru (Eesti Hoiuraamatukogu pearaamatukoguhoidja) — Aastatepikkuse abi eest Tartu Ülikooli Raamatukogu kogude täiendamisel (märk nr 46)

#### **Aastapremia (5000 krooni)**

- Vilve Seiler — Veebipõhise infopädevuse kursuse väljatöötamise ja rakendamise eest

#### **Algataja**

- Geiu Rohtla — Pühendunud tegevuse eest Tartu Ülikooli Raamatukogu muusikakogude avamisel ja tutvustamisel

#### **Tegija**

- Margit Leesik — Pühendunud tegevuse eest humanitaarteaduste lugemissaali vanemana ning „utlib.market 2007” väga hea organiseerimise eest
- Reet Olev — Pühendunud tegevuse eest A korruse vanemana, varukogu korrastamisel ning lugejate teenindamisel

- Svea Pärsimägi — Aktiivse ja innuka tegevuse eest Tartu Ülikooli Raamatukogu muusikakogu kujundamisel
- Kadri Tammur — Pühendunud tegevuse eest Tartu Ülikooli Raamatukogu käsikirjade ja haruldaste raamatute osakonna kogude korrastamisel, säilitamisel, uurimisel ning tutvustamisel

### **Igiliikur**

- Tiiu Fahrutdinova — Kahekümne viie aastase pühendumise eest raamatukogule ja töö eest raamatuvarade säilitamisel
- Kaja Kruus — Tulemusliku töö eest liigitamisel ja märksõnastamisel
- Marju Murumets — Tulemusliku töö eest perioodikakogu ja ajalehtede kogu hooldajana
- Jelena Raid — Pikaajalise pühendunud töö eest väliskirjanduse osakonnas
- Terje Rand — Pikaajalise pühendunud töö eest kodumaise kirjanduse kataloogimisel ja kataloogitoimkonnas

### **Parim uustulnuk**

- Eve Valper
- Ilona Runnel

### **Parim teenindaja**

- Karin Leesmann

### **Parim meeskond**

- Teenindustoimkond

### **Eripreemia**

- „Utlib.teater” näitetrupp — Vaatamata staaride lahkumisele on teatri kunstiline tase jätkuvalt kõrge

### **Tartu Ülikooli Raamatukogu tänukiri**

- Korp! Amicitia — Koostöö ja toetuse eest
- Korp! Filiae Patriae — Koostöö ja toetuse eest
- Korp! Indla — Koostöö ja toetuse eest
- Tartu Ülikooli Üliõpilasesindus — Koostöö ja toetuse eest
- Aivar Urboja — Tulemusliku (t)öise tegevuse eest raamatukogu arvutipargi hooldajana
- Elsa Loorits — Neljakümneaastase pühendumise eest raamatukogule

- Ludmilla Eeber — Kolmekümne viie aastase pühendumise eest raamatukogule
- Helgi Laanes — Kolmekümne viie aastase pühendumise eest raamatukogule
- Tiiu Sade — Kolmekümne viie aastase pühendumise eest raamatukogule
- Elo Tulmin — Kolmekümne viie aastase pühendumise eest raamatukogule
- Kaarin Viirsalu — Kolmekümne viie aastase pühendumise eest raamatukogule
- Piret Ladva — Kahekümne viie aastase pühendumise eest raamatukogule
- Heli Luik — Kahekümne viie aastase pühendumise eest raamatukogule
- Maria Luštšik — Kahekümne viie aastase pühendumise eest raamatukogule
- Siiri Reinola — Kahekümne viie aastase pühendumise eest raamatukogule
- Tiiu Täpsi — Kahekümne viie aastase pühendumise eest raamatukogule
- Aino Antsov — Kahekümneaastase pühendumise eest raamatukogule

## **2008**

### **Teenetemärk**

- Hain Tankler – kauaaegse pühendunud töö eest raamatukogu heaks (märk nr 47)
- Kaarin Viirsalu – kauaaegse tulemusliku töö eest Eesti trükise komplekteerijana (märk nr 48)

### **Aastapremia (5000 krooni)**

- Ilona Smuškina – Raamatukogu ühiskondliku nähtavuse suurendamise eest
- Kalju Kill Kask – Repositooriumi DSpace töösse rakendamise eest

### **Tegija**

- Tiina Kuusik – Erialaportaali uue lahenduse ning raamatuostuarvete registreerimise programmi eest
- Anne Kliimask – Sihikindla ja süsteemse töö eest perioodika kataloogimisel
- Kadri Nelis – Dispetšerpunkti ning A-korruse hoidla töö sujuva korraldamise eest

### **Algataja**

- Helen Nigol – Referenditöösse värskete ideede toomise ja rakendamise ees

### **Igiliikur**

- Elli Jakobson
- Indrek Sepp

- Tiina Vesterova

#### **Parim teenindaja**

- Marina Ostrovskaja

#### **Parim uustulnuk**

- Kersti Kuusemäe
- Liisi Lembinen
- Maarika Tomingas

#### **Parim meeskond**

- Prof Boris Meissneri raamatuannetuse läbitöötajad

#### **Tartu Ülikooli Raamatukogu tänukiri**

Raamatukogu tänab järgmisi õppejõude, kes olid abiks venekeelsete mitteprofiilsete väljaannete ning üleliigsete dublettide eraldamisel võõrkeelse kirjanduse kogust:

- Mati Abel
- Toomas Anepaio
- Rainis Haller
- Petar Kehayov
- Tõnu Kollo
- Henn Käärrik
- Valdis Laan
- Toivo Leiger
- Tiit Lepmann
- Peep Miidla
- Ants Nurmekivi
- Rein Prank
- Kalev Pärna
- Anti Selart
- Florian Siegl
- Tõnu-Andrus Tannberg

- Mait Tombak
- Rein Toomla

#### **Tartu Ülikooli Raamatukogu tänukiri /tööjuubelid**

- Marju Kolk – Neljakümneaastase pühendumise eest raamatukogule
- Kiira Schmidt – Neljakümneaastase pühendumise eest raamatukogule
- Lilia Külv – Kolmekümne viie aastase pühendumise eest raamatukogule
- Asta Kuha– Kolmekümneaastase pühendumise eest raamatukogule
- Ljudmila Dubjeva - Kolmekümneaastase pühendumise eest raamatukogule
- Loris Baer - Kolmekümneaastase pühendumise eest raamatukogule
- Marianne Marlene Tiik - Kolmekümneaastase pühendumise eest raamatukogule
- Svetlana Kuul – Kolmekümneaastase pühendumise eest raamatukogule
- Avo Kartul– Kahekümne viie aastase pühendumise eest raamatukogule
- Liina Espenberg– Kahekümne viie aastase pühendumise eest raamatukogule
- Natalja Jevtjuhova – Kahekümne viie aastase pühendumise eest raamatukogule
- Margit Leesik – Kahekümne viie aastase pühendumise eest raamatukogule
- Eda Linnumägi – Kahekümne viie aastase pühendumise eest raamatukogule
- Ülle Mölder – Kahekümne viie aastase pühendumise eest raamatukogule
- Tiiu Tarkpea – Kahekümne viie aastase pühendumise eest raamatukogule
- Kertu Uri – Kahekümne viie aastase pühendumise eest raamatukogule
- Tiina Vesterova – Kahekümne viie aastase pühendumise eest raamatukogule
- Tiina Sammelselg – Kahekümneaastase pühendumise eest raamatukogule
- Marika Liivamägi - Kahekümneaastase pühendumise eest raamatukogule
- Külli Soobik – Kahekümneaastase pühendumise eest raamatukogule
- Agnes Kivi – Kahekümneaastase pühendumise eest raamatukogule
- Marie Prints – Kahekümneaastase pühendumise eest raamatukogule

## **2009**

### **Teenetemärk**

- Arvo Tering – pikaajalise ning silmapaistva töö eest Tartu Ülikooli ja Eesti teadusajaloo uurimisel (märk nr 49)
- Ilona Smuškina – kauaaegse tulemusliku töö eest raamatukogu maine kujundamisel (märk nr 50)

### **Aastapremia**

- Raamatukogu kollektiiv - abi eest retroprojekti läbiviimisel

### **Algataja**

- Liisi Lembinen – innuka töö eest e-õpiku projekti edendamisel

### **Tegija**

- Jelena Ivanova - pühendunud ja tulemusliku töö eest loodusteaduste saali töö korraldamisel ning lugejate teenindamisel
- Mare Pikkel – suurepärase koostöö eest referentidega
- Leo Puusepp - suurepärase organisaatoritöö ja loova insenerimõtlemise eest
- Tatjana Šahhovskaja - pühendunud ja tulemusliku töö eest käsikirjade ja rariteetsete trükiste kataloogimisel

### **Igiliikur**

- Natalja Gordejeva
- Anne Kõre
- Elo Tulmin
- Tuuli Vähk

### **Parim teenindaja**

- Malle Ernits

### **Parim meeskond**

- Tiiu Tarkpea ja märksõnastiku (EMSi) meeskond

### **Tartu Ülikooli Raamatukogu tänukiri**

- Piia Post-abi eest Tartu Ülikooli Raamatukogu METOBSi (Meteoroloogia Observatooriumi) kogu arendamisel

- Raivo Aunap- abi eest Tartu Ülikooli Raamatukogu kaardikogu arendamisel
  - IUG Nordic konverentsi korraldajad — rahvusvahelise konverentsi eduka läbiviimise eest
- |              |             |                |
|--------------|-------------|----------------|
| Anneli Sepp  | Külli Moont | Jelena Ivanova |
| Piret Zettur | Reet Olev   |                |

#### **Raamatukogu tänukiri/tööjuubelid**

- Mare Rand – Neljakümneaastase pühendumise eest raamatukogule
- Jelena Raid — Kolmekümne viie aastase pühendumise eest raamatukogule
- Ilona Smuškina — Kolmekümne viie aastase pühendumise eest raamatukogule
- Marje Burenkov — Kolmekümneaastase pühendumise eest raamatukogule
- Indrek Sepp — Kolmekümneaastase pühendumise eest raamatukogule
- Kersti Taal — Kolmekümneaastase pühendumise eest raamatukogule
- Ilmar Vene — Kolmekümneaastase pühendumise eest raamatukogule
- Natalja Gordejeva — Kahekümne viie aastase pühendumise eest raamatukogule
- Larissa Kivenko — Kahekümne viie aastase pühendumise eest raamatukogule
- Kaja Kruus — Kahekümne viie aastase pühendumise eest raamatukogule
- Tiina Kuusik — Kahekümne viie aastase pühendumise eest raamatukogule
- Kadri Nelis — Kahekümne viie aastase pühendumise eest raamatukogule
- Jaan Tulmin — Kahekümne viie aastase pühendumise eest raamatukogule
- Tuuli Vähk — Kahekümne viie aastase pühendumise eest raamatukogule
- Irina Opletajeva — Kahekümne viie aastase pühendumise eest raamatukogule
- Silja Tänavots — Kahekümneaastase pühendumise eest raamatukogule
- Tiit Võlli — Kahekümneaastase pühendumise eest raamatukogule

## Uurimusi

### ***Johann Christian Schünmanni trükikoda Tartus 1814-1840: tegevuskäik ja trükitoodang\****

Ene-Lille Jaanson

Sissejuhatuseks

#### 1. J. C. Schünmanni trükikoda

1. 1 Uus trükikoda Tartus

1. 2. Schünmanni isiku- ja perekonnaloost

1. 3. Trükikoja asukoht

1. 4. Kodumaise trükinduse seis 19. sajandi algupoolel

1. 5. Trükikoja sisseseade

1. 6. Töökorraldus

1. 7. Trükihinnad

1. 8. Kirjastajad

#### 2. J. C. Schünmanni trükitoodang

##### 2. 1. Eestikeelne trükis

##### 2. 1. 1. Vaimulik kirjandus

Katekismused

Lauluraamatud

Palveraamatud

Piiblilood

Piibliseletused, usuteemalised arutlused, jutlused

Tartu Piibliseltsi aruanded

##### 2. 1. 2. Ilmalik kirjandus

Ühtse eesti kirjakeele väljaarendamine ja täiustamine

Aabitsad ja kooliõpikud

Juturaamatud, luuletused, laulud

Aimekirjandus

Seadused

Perioodilised väljaanded

2. 2. Saksa-, vene- ja muukeelne trükis

2. 2. 1. Ülikoolitrükised

*Theologica*

*Juridica*

*Medica*

*Philologica & philosophica*

*Historica*

*Naturalia & realia*

*Agricultura*

*Paedagogica*

2. 2. 2. Kirjandus- ja kultuuriväljaanded

2. 2. 3. Lastekirjandus

2. 3. Kalendrid

Kokkuvõtteks

## Sissejuhatuseks

Käesolev ülevaade käsitleb veerandsaja-aastast lõiku Tartu trükikodade ajaloost 19. sajandi esimesel poolel. Vaatluse alla on võetud *Johann Joachim Christian* Schünmanni (1780–1840) tegevus Tartu ülikooli trükikalina, samuti tema töö väljapoole ülikooli ja tulemused eestikeelse trükisõna rohkendamisel.<sup>1</sup>

1632. aastal tööd alustanud Tartu ülikooli trükikoda oli esimene trükiasutus Eestis. Kui *Academia Dorpatensis* siirdus sõjaohtu aimates 1699. aasta suvel idapiirist kaugemale — mereäärsesse Pärnu linna, viidi sinna üle ka trükikoda. Tartus taastus raamatute trükkimine alles 90 aastat hiljem, kui 1789. aastal alustas linnas tööd Põltsamaalt siia ülekolinud Johann Michael Gerhard Grenziuse (1759–1822) trükipress.<sup>2</sup> 1800. aastal ostis Grenzius Riia trükikalilt Julius Conrad Daniel Müllerilt (1759–1830) eestikeelsete kiriku- ja kooliraamatute kirjastamise ja trükkimise eesõiguse.

Grenziuse trükitegevus Tartus sai hoogu keiserliku ülikooli avamisega 1802. aastal, kuid trükikoja algaastate raskustele lisandus ajapikku üha uusi — takistused oskustöölise hankimisel välismaalt, Napoleoni-sõjad ja sõjategevuse kandumine Venemaa pinnale, rahakursi langus, aga võib-olla ka õige äriavaistu puudumine tärkava kapitalismi tingimustes — mis viisid Grenziuse ettevõtte 1813. aastaks allakäigu lõpu lähedale. Varem tööpuuduse üle kurtnud trükikal ei suutnud enam rahuldada nõutava kiirusega ülikooli ja kohalike literaatide järk-järgult suurenevaid trükivajadusi.<sup>3</sup> Rida valminud käsikirju, sh väitekirju, seisis trükiootel. Just sellel aastal kerkis Tartus üles veel üks trükinõudleja — Riias kolis Tartusse üle Liivimaa Üldkasulik ja Ökonoomiline Sotsietet (LÜÖS, asutatud 1792), mille eesmärgiks oli maaelu edendamine, põllumajandusalaste teadmiste ja praktiliste oskuste levitamine, seega ka asjakohaste trükiste koostamine ja avaldamine.

---

\*Käesoleva artikli on toimetanud Mare Rand.

<sup>1</sup> Schünmanni trükikoja arhiiv pole säilinud. Artiklis toetutakse varasematele raamatu-, trüki- ja kultuuriloo uurijate töödele, tolaeagse ajakirjanduse andmetele, mitmesugustele Eesti Ajalooarhiivis (EAA), Tartu Ülikooli Raamatukogus (TÜR), Eesti Kirjandusmuuseumi Arhiivraamatukogus (KMAR) säilitatavatele materjalidele ja raamatuvarale, Eesti rahvusbibliograafia väljaannetele (Eestikeelne raamat 1525–1850 / toim. Endel Annus. Tallinn, 2000; Eestikeelne ajakirjandus 1766–1940. Kd. 1–2 / toim. Endel Annus, Tiina Loogväli. Tallinn, 2002; Eestis ilmunud saksa-, vene- ja muukeelne perioodika 1675–1940 / toim. Endel Annus. Tallinn, 1993), publikatsioonile: Otto Wilhelm Masingu kirjad Johann Heinrich Rosenplänterile, 1814–1832. Kd. 1–4 / koost. Leo Anvelt jt. Tartu, 1995–1997 ja teistele asjakohastele allikatele.

Schünmanni tegevuse kohta ülikooli trükikalina on autor varem avaldanud saksakeelse artikli: Ene-Lille Jaanson. Johann Joachim Christian Schünmann (1780–1840). Der zweite Buchdrucker der Universität Dorpat im 19. Jahrhundert // Buch und Bildung im Baltikum. Münster, 2005. S. 343–384. Käesolev käsitlus täiendab seda oluliselt, täiesti uus osa on ülevaade Schünmanni trükikojas ilmunud eestikeelsetest trükistest.

<sup>2</sup> Esialgu renditud trükipressi omandas Grenzius 1791. aastal Põltsamaa lossiomaniku Woldemar Johann von Lauw varanduse oksjonilt. Vt: Ene Jaanson. M. G. Grenziuse tegevusest ülikooli trükikalina aastail 1802–1817 // Tartu ülikooli ajaloo küsimusi. 7. Tartu, 1979. Lk. 93–104 ; M. G. Grenziuse trüki- ja kirjastustoodang 1786–1818 : bibliograafianimestik / koost. Ene Jaanson. Tartu, 1985.

<sup>3</sup> Ülikooli nõukogu arvamus 8. juulist 1813. – EAA, F 402, n. 4, s. 125, l. 91.

# 1. J. C. Schünmanni trükikoda

## 1. 1 Uus trükikoda Tartus

Uue teovõimelise trükikoja rajamisest Tartus olid huvitatud nii ülikool kui sotsieet. Trükkali värbamise võttis enda peale sotsieeedi presidendi Reinhold Wilhelm von Lipharti (1750–1829) palvel ülikooli kõnekunsti, klassikalise filoloogia, kirjandus- ja kunstiajaloo professor, raamatukogu direktor Johann Karl Simon Morgenstern (1770–1852). Viimasel endalgi oli valminud avaldamiseks rida käsikirju ja mõlkus peas kuulutustelehe „Intelligenz-Blatt“ väljaandmine. Mais 1813 pöördus Morgenstern uue trükikoja juhataja otsingutel Königsbergi, kuid seal sobivat kandidaati ei leidnud.<sup>4</sup> Kokkuleppele jõuti aga Riias asuva kroonutrükkali Julius Conrad Daniel Mülleri trükikoja tehnilise juhi Johann Christian Schünmanniga. Viimane oli varem juba ise teinud katset Grenziuse ettevõtet ära osta, kuid leidnud omaniku poolt vastuseisu. Nüüd pakkus Morgenstern Schünmannile uue trükiettevõtte rajamiseks ja arendamiseks Tartus toetust ning sobivaid tingimusi: trükikoda pidi end ise majandama, kuid arvestada võis sotsieeedi toimetiste trükkimisega (ligi 40 poognat aastas), kasutades soovi korral sotsieeeditrükkali tiitlit, samuti ülikooli dissertatsioonide ning professorite kirjatööde paljundamisega, sest Grenzius jõudis valmis vaid poolega neist. Peale selle võisid arvesse tulla ka tellimused väljastpoolt, sest Tartus saavat odavamalt trükkida kui Riias, Miitavis (Jelgavas) jm. Hädakorral võiks tulevane trükkal saada eraisikutelt, näiteks Morgensternilt endalt, paar tuhat rubla laenu Tartus käibivate protsentidega.<sup>5</sup>

Sotsieeedi ja ülikooli kaasabil sai Schünmann Peterburist trükikoja asutamise loa, samuti Liivimaa kubermanguvalitsuse nõusoleku, kuigi Tartu raad oli linnas teise trükikoja avamise vastu. Asja edendamiseks oli sotsieet valmis ära ostma hiljuti surnud Ruhja pastori ja kirjamehe Gustav Bergmanni (1749–1814) trükikoja sisseseade. Viimasest loobuti aga Schünmanni enda nõul,<sup>6</sup> sest Bergmanni trükikoda oli trükitüüpide poolest ülikooli jaoks liiga väike ja vilets ning need poleks sobinud kokku uute trükikirjadega. Nende koguse suurendamiseks ja Tartusse transportimiseks laenas sotsieet trükkalile kahel korral raha, kokku 800 hõberubla.<sup>7</sup> Antiikvatüübid osteti Berliinist Johann Friedrich Ungerile lese tähevalukojast, fraktuur telliti Königsbergist tähevalaja Burré juurest. Juba oli muretsetud kaks täiesti uut trükipressi ja varutud töö alustamiseks vajalikku sisustust.

Schünmann alustas trükitegevust Tartus 1814. aasta mais. Linnalehes „Dörptsche Zeitung“ (DZ)<sup>8</sup> teatas ta, et avab Tartus põhimõtteliselt uue trükikoja ja tutvustas rajatava ettevõtte töökorraldust ning edaspidiseid kavatsusi. Juba algusest peale ületas uus ettevõtte raamatute trükkimises Grenziust. LÜÖSi trükkali juures ilmus rida dissertatsioone ja

<sup>4</sup> TÜR KHO (Tartu Ülikooli Raamatukogu käsikirjade ja haruldaste raamatute osakond), F 3, Mrg DCIX, l. 12.

<sup>5</sup> TÜR KHO, F 3, Mrg DCIX, l. 16p., 17.

<sup>6</sup> Schünmanni kiri Riias 24.6.1813. – EAA, F 402, n. 4, s. 125, l. 89–90. Gustav Bergmanni trükiseade ostis tema leselt 1814. aasta teisel poolel estofiil ja eesti keele arendaja Pärnu pastor Johann Heinrich Rosenplänter (1782–1846) kavatsusega hakata trükkima ajakirja „Beiträge zur genauern Kenntniß der ehstnischen Sprache“ (Lisandusi eesti keele täpsemaks tundmiseks). Liivimaa kubermanguvalitsus ei andnud siiski luba ettevõtte avamiseks, sest Pärnu vajadusi rahaldas linnas juba töötav Johann Gotthard Marquardt (1780–1858) trükikoda. – Otto Wilhelm Masingu kirjad Heinrich Rosenplänterile, 1814–1832. 1. kd., 1814–1818 / koost. L. Anvelt jt. Tartu, 1995. Lk. 121 ; Leo Anvelt. O. W. Masing ja kaasaegsed. Tallinn, 1979. Lk. 182–184.

<sup>7</sup> EAA, F 1185, n. 1, s. 38, l. 9, 24.

<sup>8</sup> DZ, 1814, Nr. 35. Teadaolevalt varajaseim Schünmanni ofitsiinis trükitud raamat kannab Tartu tsensori ilmumisluba 28. märtsist 1814. See on LÜÖSi sekretäri Andreas von Löwise kirjatükk: Über Gegend von Heidelberg. Dorpat, 1814. 120 S. 12°.

professorite töid, mis oli õigupoolest sissetung ülikoolitrükkali tööpõllule. Esialgu Grenzius jätkas, kuid suutmata siiski konkrentsis vastu pidada, andis ta lõpuks alla. Detsembris 1817 müüs ta Schünmannile oma trükikoja sisseseade ja õiguse välja anda esimest Tartu saksa ajalehte „Dörptsche Zeitung“.<sup>9</sup> Lepingu järgi kohustus Schünmann kindlustama Grenziusele ülalpidamise elu lõpuni. Vastutasuks sai ta lubaduse, et Grenzius loobub alatiseks nii enda kui oma pärijate õigusest asutada trükiäri ülikoolilinnas. Veebruaris 1818 kinnitas ülikooli nõukogu Schünmanni „ülikoolitrükkaliks“ samadel tingimustel, mis olid Grenziusel: trükikoda säilitas eratrükikoja staatuse, kuid allus ülikooli jurisdiktsioonile.<sup>10</sup> Nagu kõik ülikooli liikmed vabastati ka trükkal maksudest, ta kohustus esmajärjekorras ja kokkulepitud hinnaga täitma ülikooli tellimusi. Trükitöödeks oli ülikooli eelarves ette nähtud 800 bankorubla aastas. Raha kasutamise üle otsustas ülikooli nõukogu.

Ukaasiga 11. augustist 1819 rahuldab rahvahariduse ministeerium Tartu ülikooli palve vabastada raamatutrükkal ja -kaupmees ülikooli jurisdiktsiooni alt.<sup>11</sup> Põhjenduseks toodi nende ametimeeste lõtvat sidet ülikooliga ja tegutsemist töönduses tavakodanikena. Selle otsusega kaotas Schünmann ülikooli liikmetele ettenähtud vabastuse kroonumaksudest ja õiguse töötada Tartus välismaalana. Tööloa saamiseks pidi ta astuma Vene kodakondsusesse, mis saigi teoks juunis 1820. Nüüd asus tegevusse Tartu käsitöölise Püha Antoniuse Gild, kes pidas loomulikuks trükkali kuulumist endi hulka (kulla- ja kellasepad, maalrid, plekksepad, lukksepad, rätsepad pole ju vähem kunstnikud!) ja sellega lülitumist korteri- ja politseimaksu-kohustuslaste ringi. Schünmann aga oli teist meelt. Kirjas raele palus ta ennast mitte arvestada tsunftikäsitööliseks, vaid „kehtivate seaduste kohaselt kunstnikuks ja manufakturistik“ ning seega kõikidest maksudest priiks.<sup>12</sup> Lõpuks tüli vaibus. Schünmann sai linnakodanikuks, makstes aastas linnale 600 rbl. makse ja tehes tasuta trükitööd vaeste hoolekandeaasutusele, kuid, erinevalt hilisematest Tartu trükkalitest Heinrich Laakmannist (1802–1891) ja Carl Gottlieb Mattiesenist (1809–1865), tsunftikäsitöölise nimekirjast teda ei leia.

Ülikooli 1820. aasta põhikirja § 120 seadustas kehtivad suhted raamatukaupluse ja eratrükikoja omanikega. Kirjatööde puhul, mis ei pärinenud ülikoolilt või tema liikmetelt, tuli hankida ülikooli nõukogult eraldi luba.<sup>13</sup> Ülikooli trükitöödeks ettenähtud summa oli eelarves tõstetud 2000 bankorublani. Sellele võis konkreetse taotluse korral saada kuraatori kaudu Peterburist lisa. Näiteks vürst Karl von Lieveni (1767–1844) kuratooriumi ajal 1817–1828 moodustasid erakordsed summad kokku 16204 rubla B.A.<sup>14</sup>

<sup>9</sup> DZ, 1817, Nr. 94. Tartu esimese saksa ajalehe „Dörptsche Politisch Gelehrte Zeitung“ asutas 1789. aastal kroonu- ja linnakooli konrektor magister Friedrich Gotthard Findeisen (1742–1796) jurist Christian Heinrich Nielsen (1758–1829) ja pastor Friedrich David Lenzi (1745–1809) kaastegevusel. Juba järgmisest aastast hakkas lehte „Dörptsche Zeitung“ nime all välja andma trükkal Grenzius ise. Vt: Arnold Feuereisen. Der Buchdrucker M. G. Grenzius und die Begründung der „Dörptschen Zeitung“. Jurjew (Dorpat), 1904, S. 91-148. (Verhandlungen der Gelehrten Estnischen Gesellschaft ; Bd. 21, H. 1) ; Indrek Jürjo. Tartu vanim ajaleht XVIII sajandi lõpus // Keel ja Kirjandus, 1989, nr. 6, lk. 343–350.

<sup>10</sup> EAA, F 402, n. 4, s. 125, l. 125.

<sup>11</sup> Сборник постановлений по Министерству народного просвещения. 1. СПб., 1864. Столб. 1179–1182.

<sup>12</sup> EAA, F 1819, n. 1, s. 69, l. 20 ; Wilhelm Stieda. Die Entwicklung des Buch-Gewerbes in Dorpat // Archiv für Geschichte des deutschen Buchhandels, 1882, Bd. 7, S. 193–194. Senati ukaasi kohaselt võis Venemaal alates 9. veebr. 1802 jälle asutada eratrükikodasid nagu „muid vabrikuid ja manufaktuure“, nad olid erilise kaitse all ja vabad gildimaksudest, kuid mitte linnamaksudest. 18. sajandil peeti trükkaleid pigem kunstnike kui käsitöölise hulka kuuluvaiks. Vrd: Tiiu Reimo. Raamatukultuur Tallinnas 18. sajandi teisel poolel. Tallinn, 2001. Lk. 66.

<sup>13</sup> Statut der Kaiserlichen Universität Dorpat. Dorpat, 1820. S. 69.

<sup>14</sup> Friedrich Busch. Der Fürst Karl Lieven und die Kaiserliche Universität Dorpat unter seiner Oberleitung. Dorpat und Leipzig, 1846. S. 42.

Trükiste tsensuuri teostas ülikooli 1803. aasta põhikirja kohaselt ülikooli juurde loodud tsensuurikomitee. 1804. aastal ilmunud Venemaa esimene tsensuuriseadus kinnitas trükistele eeltsensuuri kohustuse ja andis tsensuuriõiguse ülikoolide kätte. 19. sajandi alguse suhteliselt liberaalne tsensuur väga ei takistanud teadusliku ja rahvalalgustusliku kirjanduse ilmumist, kuid järk-järgult tsensuuriolud karmistusid. Mõningane tsensuuri tugevdamine toimus pärisorjuse kaotamise aegu Liivimaal talurahvaküsimustes, rangemalt suhtus kroonuvõim ajakirjandusse. Ülikooli 1820. aasta põhikirja § 218 keelas rangelt paljundada käsikirju teisiti, kui tsensuri poolt heakskiidetud kujul. Raamatu ilmumisluba koos tsenseerija nime ja kuupäevaga märgiti trükise tiitellehe pöördele. Trükkimise lõpetamisel pidi trükkal saatma käsikirja koos trükitud eksemplariga viivitamatult tsensurile.<sup>15</sup> 1826. aastal vabastati ülikoolid tsensuurikohustusest ja siinse trükinduse järelevalveks loodi Tartu Tsensuurikomitee.

1830. aastate keskel hakkas Schünmanni ettevõtte hoog raugema ja trükikoda ei suutnud kaasa minna üha kiireneva arengutempoga. Schünmanni vananedes tekkisid tal ka terviseprobleemid ning töö jõudsamaks korraldamiseks andis ta trükikoja tegevjuhtimise üle Tartus trükkaliteed alustanud Carl Gottlieb Mattiesenile. Oli saabumas aeg, kui ülikool sammus vastu oma kõrgsaavutustele nii õppe- kui ka teadustöös ning publitseerimisvajadus kasvas. Suurenes nõudmine kodumaise õppekirjanduse järele, hakati asutama kultuuriseltse, ühesõnaga — vajati kiiret, kvaliteetset ja odavat trükistööd. Tartus kostus aga Schünmanni tööga rahulolematuid häáli. Professorite ringkondadest olid juba varem suundunud korduvad palved Tallinna „Lindfors Erben” (Lindworse Pär.) nime kandva trükikoja omanikule Friedrich Gotthilf Montagile (surn. 1836) filiaali avamiseks Tartus. Montagi ja seejärel peatselt ka tema lese Carolina surma järel rentis nende trükikoja Lübeckist pärit kirjastaja Heinrich Laakmann, kes avaski 1837. aasta septembris filiaali ülikoolilinnas.<sup>16</sup>

Konkurentsiolukorras pöördus Schünmann oma trükiettevõtte toodangu mitmekesistamiseks 1837. aasta novembris kubermanguvalitsuse poole palvega anda talle luba kivitrükikoja asutamiseks Tartus. Tartu politseivalitsuse esitis oli toetav: trükkal Schünmann on siiani asjatundlikult oma trükikoja eesotsas seisnud ja alati end usaldusväärse, toimeka ja austustäratava mehena tõestanud.<sup>17</sup> Vastus taotlusele järgmise aasta märtsis oli positiivne. Alates 1832. aastast töötas küll juba linnas joonistusõpetaja, hilisema nimeka kunstniku Georg Friedrich Schlateri (1804–1870) väike litograafiatöökoda, kuid esialgu paljundas selle omanik vaid omaenda joonistusi (maastikke, kaarte jms).<sup>18</sup> Schünmann kavatses hakata uue tehnikaga valmistama mitmesuguseid tarbetrükiseid: blankette, visiitkaarte, kutseid, noote jm nii lähi- kui ka kaugema tellija tarbeks (vt reklaamleht III.1).<sup>19</sup>

<sup>15</sup> Statut der Kaiserlichen Universität Dorpat. S. 117. Sel moel kogunes Tartu ülikooli tsensuurikomitee juurde tsenseeritud käsikirjade ja trükiste kogu, mis sai hiljem tubliks täienduseks Tartu ülikooli raamatukogu kohalike trükiste (eestikeelsete raamatute ja *Estica*) kogudele.

<sup>16</sup> Heinrich Laakmann. Werden und Gedeihen der Graphischen Kunstanstalt H. Laakmann, Dorpat 1837–1927. Dorpat, 1927. S. 8–9. Tütarettevõtet hakkas esialgu juhtima Laakmanni õemees August Rogmann. Kolm aastat hiljem võttis Laakmann Tartus ohjad enda kätte, ta ostis trükikoja ära ja asus 1844 lõplikult Tartusse. Peatselt tõusis Laakmanni ettevõtte juhtivaks trükikojaks ja kirjastajaks, eriti eesti raamatu osas.

<sup>17</sup> EAA, F 995, n. 1, s. 5028, l. 1–1p.; F 1880, n. 2, s. 458, l. 78, 79.

<sup>18</sup> EAA, F 1880, n. 2, s. 458, l. 58, 63b. Näib, et ametlikku tegevusluba Schlateril alguses ei olnud, sest kontsessiooni joonistuste ja kantseleitarvete valmistamiseks sai kivitrükikoja omanik alles detsembris 1835.

<sup>19</sup> TÜRi säilitatava nädalalehe „Das Inland” 1838. aastakäigu lehtede vahele on köidetud litografeeritud reklaamleht sama aasta 21. märtsist, kus Schünmanni trükikoda teatab, et teostab kivitrükis töid kõigis soovitud värvides, sh kullas ja hõbedas. Peale nimetatud teadaande on Schünmanni kivitrükikoja valmistatud litodest praeguseks teada veel esimene litotehnikas eestikeelne Liivimaa kaart Schünmanni kalendris „Tarto- ja Wõrro-ma rahwa Kalender ehk Täht-ramat 1839. ajastaja päle” ja kaks illustratsiooni raamatule „Beschreibung Nischnii-Nowgorods mit seinem berühmten Jahrmärkte” (1839).

**Neues Etablissement.**  
Die  
Buchdruckerei

von

**J. C. SCHÜNMANN**

in

**DORPAT**

hat eine

**Lithographische Anstalt**

mit sich verbunden,

und empfiehlt solche allen Behörden, so wie Einem hohen Adel und geehrten Publico zur Anfertigung jeder in das lithographische Kunstfach einschlagenden Arbeit, sowohl zum Druck von Geschäfts-Formularen in grossem und kleinem Format, kaufmännischen Rechnungen, Preiscuranten, Trachtbürgen, Adress-, und Visitenkarten, Etiquets, Vignetten, Tauf-, Hochzeit-, und Beerdigungsbilletten, Notizen, etc. etc.

unter Versicherung sorgfältigster u.

billigster Bedienung.

Dorpat, den 21<sup>ten</sup> März 1838.

*N. S.*

In der Buchdruckerei sowohl, wie in der Lithographie wird in allen beliebigen Farben, wie auch in Gold und Silber gedruckt. Die nächste Schriftprobe der Buchdruckerei wird im nächsten Sommer erscheinen. J. C. Schünmann.

Johann Christian Schünmanni surma järel 1840. aastal päris trükikoja tema lesk Justine Schünmann (1803–1876).<sup>20</sup> Erinevalt levinud tavast ei abiellunud Justine uuesti, vaid viis trükitegevust esialgu ise edasi. Veel mõnda aega ilmus turule trükikoja endise omaniku nime all trükitud raamatuid. Edasi kandis firma pea 1849. aasta lõpuni nimetust „J. C. Schünmann’s Wittwe”, eestikeelsetes trükistes märgiti – „...trükkitu J. C. Schünmanni lāsja man” või veidi teisiti. 1846. aastal rentis lesk trükikoja selle kauaaegsele faktorile Carl Gottlieb Mattiesenile. Juulis 1848 sai Mattiesen võimudelt ammusoovitud loa oma trükikoja avamiseks.<sup>21</sup> Järgmisel aastal uuendasid partnerid rendilepingu ja firma jätkas esialgu Holmil tööd „Schünmanns Wittwe und C. Mattiesen” (Schünmanni lesk ja C. Mattiesen) nime all. Inventariloendid hoiti üksteisest lahus.<sup>22</sup> Koos pidasid äripartnerid ettevõtet veel ligi 15 aastat. Pärast Carl Mattieseni surma aastal 1865 astus ka Justine Schünmann ärist välja ja rentis ofitsiini koos ajalehe DZ väljaandmisõigusega ülikooli raamatukaupmehele Julius Eduard Karowile (1817–1874). Kolm aastat hiljem ostis trükikoja lüübeklane Wilhelm Heinrich Christian Gläser (1821–?), kes omakorda müüs trükiseadme 1875. aastal Riist pärit Ludwig Heinrich Schnakenburgile (1849–1891). Kõigil neil on märkimisväärseid teeneid ka eesti raamatute kirjastamisel. Ajalehe DZ väljaandmine toimus kuni sulgemiseni 1875. aastal Schünmanni nime all: viimase, 1875. aasta 1. veebruaril ilmunud 27. numbri lõpus on märges: „Verl. v. J. C. Schünmann [...], Druck. v. W. Gläser” (Kirjast. J. C. Schünmann, trükik. W. Gläser).

## 1. 2. Schünmanni isiku- ja perekonnaloost

*Johann Joachim Christian* Schünmann (Schönmann, Schünemann, eestikeelsetes trükistes ka Siinmann) sündis 12. juulil 1780 (ukj)<sup>23</sup> Lübeckis aedniku Johann Hinrich (Heinrich) Schünmanni pojana. Trükkali isa, ristitud 1752 kui Frantz Schünmanni poeg St. Jürgeni seegist, andis linnakodaniku vande 1778 ja suri Lübeckis 9. detsembril 1804. Trükkali ema Engel Christina Kramer Ivendorfist Lübeck-Travemünde lähedalt, oli ristitud 1745 kui Christian Krameri tütar ja suri 92 aasta vanuses Lübeckis.<sup>24</sup>

Õppinud kodulinnas trükikunsti, saabus Schünmann 22-aastase noormehena Riiga. Teadaolevalt töötas ta ligi aasta (1805) Miiitavis Steffenhageni trükikojas faktorina ja seejärel 8 aastat (1806–1814) Riias kroonutrükkal Julius Conrad Daniel Mülleri juures samas ametis. Oma kavatsusi raamatuäris edasi jõuda tõestas ta juba siis, andes 1810. aastal välja nime ja tänavate järgi hästi organiseeritud mahuka teatmiku „Rigasches Adreß-Buch” (Riia aadressraamat).

<sup>20</sup> Trükitud teadaanne (20. apr.1840) J. C. Schünmanni surmast ja firma ülevõtmisest Justine Schünmanni poolt. – EAA, F 1880, n. 2, s. 458, l. 102.

<sup>21</sup> EAA, F 1880, n. 2, s. 458, l. 110.

<sup>22</sup> Friedrich Puksov. Eesti raamatu arengulugu seoses kirja ja raamatu üldise arenemisega. Tallinn, 1933. Lk. 79–80.

<sup>23</sup> Das Inland, 1840, Nr. 17. Erinevalt nekroloogi andmetest ja eesti leksikonidest annavad baltisaksa teatmeteosed Schünmanni sünnidaatumiks 12. juuni 1780. Vrd: Johann Friedrich Recke ; Karl Eduard Napiersky. Allgemeines Schriftsteller- und Gelehrten-Lexikon der Provinzen Livland, Ehstland und Kurland. Bd. 4, Mitau 1832. Lk. 135. (Recke–Napiersky) ; Deutschbaltisches Biographisches Lexikon 1719–1960 / hrsg. von Wilhelm Lenz, Köln-Wien, 1970. Lk. 703. (edaspidi DBBL)

<sup>24</sup> Teatis hansalinna Lübecki arhiivist.

Schünmanni välimusest annab ettekujutuse ärakiri tema reisipassist Tartu raearhiivis: uus trükkal oli pruunide juuste ja habemega, tavalise suu, küllaltki pika nina, sileda valge näo ja siniste silmadega pikakasvuline mees.<sup>25</sup> Äksi pastor ja kirjamees Otto Wilhelm Masing (1763–1832), kelle väljaannete peamisi trükkijaid Schünmann oli, nimetas teda kirudes pikaks Schünmanni-eesliks, siledalõustaliseks külmaks ja jultunud meheks.

Kolm aastat pärast Tartusse asumist, 26. juulil 1817, abiellus Schünmann selleks ajaks surnud Tallinna pagarimeistri Jäkschi tütre Antoinette Jäkschiga (Jaeksch).<sup>26</sup> Sellest abielust sündis 3 tütart.<sup>27</sup> Ligi kümne aasta möödudes Schünmanni abielu lahutati ja trükkal viis 51 aasta vanusena 27. detsembril 1831 Tartu Jaani kirikus altari ette uue naise, Võru linnas tegutseva uurija-kontrolöri (sks. k. Revisor) tütre *Justine* Friedericke Dorothea von Schultzi.<sup>28</sup> Justine von Schultzi sünnikohaks annab DBBL „Haus Lubbert-Renzen“ (praegu Rēnceni Cēsise lähedal Lätis).<sup>29</sup> Uuest abielust sündisid perekonda poeg Johann Heinrich Robert (1832–1865) ja tütar Mathilde Robertine Friederike (u. 1834–1886). Perekond kuulus lihtkodanike hulka.<sup>30</sup> Trükkal Schünmann suri 60. eluaasta lävel 17. aprillil 1840 kurguvähki ja maeti Tartus Jaani kiriku kalmistule. Schünmanni ainuke poeg Robert õppis 1852–1857 Tartu ülikoolis meditsiini ja lõpetas oma õpingud pärast kaheaastast katkestust arsti kutsega 1859. a. Ta töötas seejärel linnaarstina Vitebski kubermangus Nevelis ja maa-arstina Pihkva kubermangus Novorževis, suri noore mehena.<sup>31</sup> Schünmanni tütar Mathilde abiellus oma venna eesti päritolu õpingukaaslasega Heinrich Michael Engelhardt Tamman(n)iga (1833–1864),<sup>32</sup> kes töötas arsti kutse omandamise järel (samuti 1859. a.) Jamburgi (praegu Kingisepp) linnahaiglas. Jamburgis sündis Mathilde ja Heinrichi poeg Gustav Heinrich Johann Apollon Tammann (1861–1938), hilisem maailmakuulus keemik, tunnustatud füüsikalise-keemilise analüüsi rajajana. Peale isa varast surma elas ta kolmandast eluaastast alates Tartus, kus õppis siinses gümnaasiumis ja aastail 1879–1882 ülikoolis. Hiljem oli ta Tartu ning seejärel Göttingeni ülikooli professor.<sup>33</sup>

Trükkalilek Justine Schünmann suri 2. veebruaril 1876 neeruhaigusesse. Oma elu lõpuaastail pidi ta kannatama majanduslikku kitsikust, olles võimetu toetama ka varakult lehestunud tütart Mathildet perekonnaga. Mathilde Tammanni elatusallikaks oli tagasihoidlik sissetulek käsi- ja õmblustööst, millele lisandus aastate vältel väike regulaarne rahaline abi

<sup>25</sup> EAA, F 995, n. 1, s. 4847, l. 44p.

<sup>26</sup> Tartu Jaani kiriku meetrikaraamat 1817. aasta kohta. – EAA, F 1253, n. 3, s. 4, l. 18. Antoinette Jäksch võis olla pärit perekonnast, kelle esivanem Julius Valentin Jaeksch asutas 1762 Tallinna vanalinnas pagaritöökoja, pannes sellega aluse tänasele „Leiburi“ pagaritööstusele.

<sup>27</sup> Schünmanni tütrede: Antonie Helena (s. 1818, abielus Astafjew), Johanna Elisabeth (s. 1820, abielus Gosselmann), Olga Agneta (s. 1824, ei abiellunud).

<sup>28</sup> EAA, F 1253, n. 3, s. 5, l. 14p. DBBLs abiellumiskuupäev ekslikult 24. august 1831. – DBBL, lk. 703.

<sup>29</sup> Tartu Jaani kiriku meetrikaraamatu sissekandes Justine Schünmanni surma kohta on tema sünnipaigaks märgitud Võru linn. – EAA, F 1253, n. 1, s. 533, l. 22, nr 11.

<sup>30</sup> Isikuandmed perekond Schünmanni kohta pärinevad Tartu Jaani kiriku arhiivist (EAA, F 1253) ja Tartu linna revisjoniaktidest (EAA, F 1865).

<sup>31</sup> EAA, F 402, n. 2, s. 22643, 22644; *Album Academicum* der Kaiserlichen Universität Dorpat. Bearb. von A. Hasselblatt und G. Otto. Dorpat, 1889, Nr 5934.

<sup>32</sup> EAA, F 402, n. 2, s. 24862, 24863; *Album Academicum ...*, Nr 5935. Heinrich Tammanni isa Jaan/Johann, kes oli asunud perega elama von Bergide teenistuses Sangaste mõisa, põlvnes eesti talupojaperest Viljandi lähedalt Sürgavere Pajo talust.

<sup>33</sup> EAA, F 402, n. 2, s. 24860. Vt ka: Уно Пальм. Материалы к биографии Густава Таммана // Из истории естествознания и техники, 1976, No. 5, с. 134–141.

Sangaste krahvilt Friedrich Georg Magnus von Bergilt (1845–1938), perekonna ammuselt heategijalt.<sup>34</sup>

### 1. 3. Trükikoja asukoht (vt Tartu plaan III.2)

1814. aasta mai alguses teatas Schünmann linnalehes, et alustab Tartus trükitegevust, elukohaks parun Üxküllli maja Kivi tänavas.<sup>35</sup> On tõenäoline, et eluruumide kõrval töötoas laoti Schünmanni ettevõtte esimesed trükipoognad ja alustas tööd puust trükipress. Peatselt otsustas Schünmann üürida uued ruumid samas lähedal Ülejõel Holmi tänavas.<sup>36</sup> Poolteist aastat hiljem võis aga soodsam positsioon kesklinnas ja trükistöo hulga suurenemine olla põhjuseks, miks Schünmann kolis oma töökojaga ülikooli peahoone vastu, Carl Gustav von Wahli majja.<sup>37</sup> Neli aastat tegutsemist ülikoolilinnas andis ilmselt nappide rahaliste vahenditega mehele julgust seada sihiks juba kindlama töö- ja elupaiga muretsemine ja juulis 1818 asus Schünmann oma majja.<sup>38</sup> Aasta alguses oli ta sõlminud esialgse ostulepingu klaassepp Isaak Vanderbelleni (Van der Bellen) pärijate esindaja Franz August Varoniga, mille järgi III linnaosas krundil nr. 7 asuv kolme ärkliga puust maja koos kõrvalhoone ja juurdekuuluvaga läks hinnaga 7000 bankorubla (2000 hõberubla) 10-aastase järeilmaksutähtajaga pandituna trükikal Schünmanni valdusse.<sup>39</sup> Pärastpoole sai Holmil, Emajõe sopiga kaldast eraldatud alal asuv kinnistu nr. 7 politseinumbriks 249 ja aadressiks Holmi 9. Holmi tänav algas Ülejõel Emajõe puusillast (umbes praeguse turuhoone vastas) ja kulges Raekoja (praegu Raatuse) tänav suunas.<sup>40</sup> Holmi elanikud, kelle hulgas kohtas ka eesti nimesid, kuulusid peamiselt käsitöölise või vaesema elanikkonna kihti, kuid seal leidis ka üksikuid aadlikele kuuluvaid krunte. Schünmanni naabriteks olid näiteks pagar, värval, raehärra, kaupmees, voorimees, leskproua, linnavalitsuse ülemsekretär, kabjasepp, tuletõrjuja jt. Küsimusele, kas teated Schünmanni elukohtadest tõendavad ühtlasi trükikoja töötamist nendel aadressidel, võib vastata jaatavalt. Kinnituse leiame ühest 1819. aasta algul ilmunud ajalehekuulutusest<sup>41</sup> ja Tartu majade 1828. aasta taksatsioonandmestikust.<sup>42</sup>

<sup>34</sup> EAA, F 1874, n. 1, s. 1566, l. 7.

<sup>35</sup> DZ, 1814, Nr. 35. Parun Üxküllli maja asus III linnajaos, krundil nr. 106 (praegu Ülejõel umbes Kivi ja Pika tänavaga jõe poolsel nurgal). Vt: Geometrische Charte, von der Kreis Stadt Dorpat. Sowie selbige gemessen im Jahr 1787 von dem Dörptschen Kreis Revisor Otto Gustav Dreyer, Copirt im Jahr 1792 von Conrad Martin Sengbusch.. – EAA, F 995, n. 1, s. 6851/3; kättesaadav ka online: URL [http://www.tartu.ee/vaateid\\_vanast\\_Tartust/rakendus/tartu\\_kaardid.swf](http://www.tartu.ee/vaateid_vanast_Tartust/rakendus/tartu_kaardid.swf)

<sup>36</sup> Teadaanne Schünmanni elama asumisest Varoni, endisesse Vanderbelleni majja. – DZ, 1815, Nr. 13.

<sup>37</sup> DZ, 1816, Nr. 73. Carl Gustav von Wahli (u. 1766–1825) maja asus I linnajaos, krundil nr. 50 (praegu Ülikooli tn. 15). Varem kuulusid kõnesolev päruskrunt ja maja raamatukõitja C. Mitscherlichile. Tema surma järel ostiski krundi majade 1810. aasta taksatsiooni andmetel Sootaga mõisa rentnik, estofiil Carl Gustav von Wahl. – EAA, F 995, n. 1, s. 26332; Niina Raid. Tartu vanemaid ehitisi. Tallinn, 1981. Lk. 60.

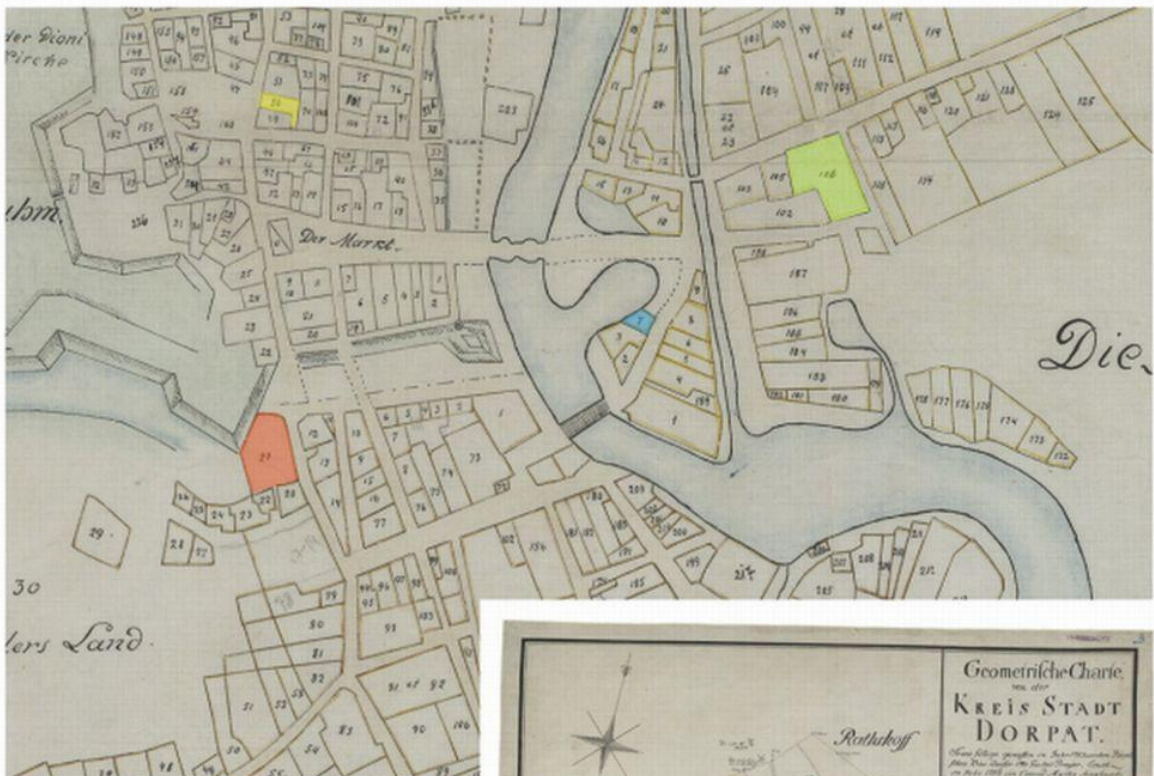
<sup>38</sup> DZ, 1818, Nr. 55. See peaks olema sama maja, mida Schünmann üüris 1815. aastal, vt viide 36.

<sup>39</sup> EAA, F 2381, n. 2, s. 1755. Klaassepp Vanderbelleni oli maja ostnud 1797. aastal ehitusmeister Johann Christoph Knaut(h)ilt. Tartu ülikooli taasavamise aegu, 1802. aasta mais, oli seal üürinud eluruumid keemia-farmaatsiaprofessoriks valitud Philipp Heinrich Gottlob Arzt, kes alustas sealsamas köögi ümberehitamist ülikooli esimeseks keemialaboratooriumiks. Sama aasta augustis leidis professor Arzt Holmil õnnetult uppumissurma. Aastal 1805 elas selles majas professor Adam Christian Gaspari. – Tullio Ilomets; Elsa Kudu. Tartu ülikooli keemiakabinet ja laboratoorium 19. sajandi algusaastail // Tartu ülikooli ajaloo küsimusi. 5. Tartu, 1977. Lk.159–160.

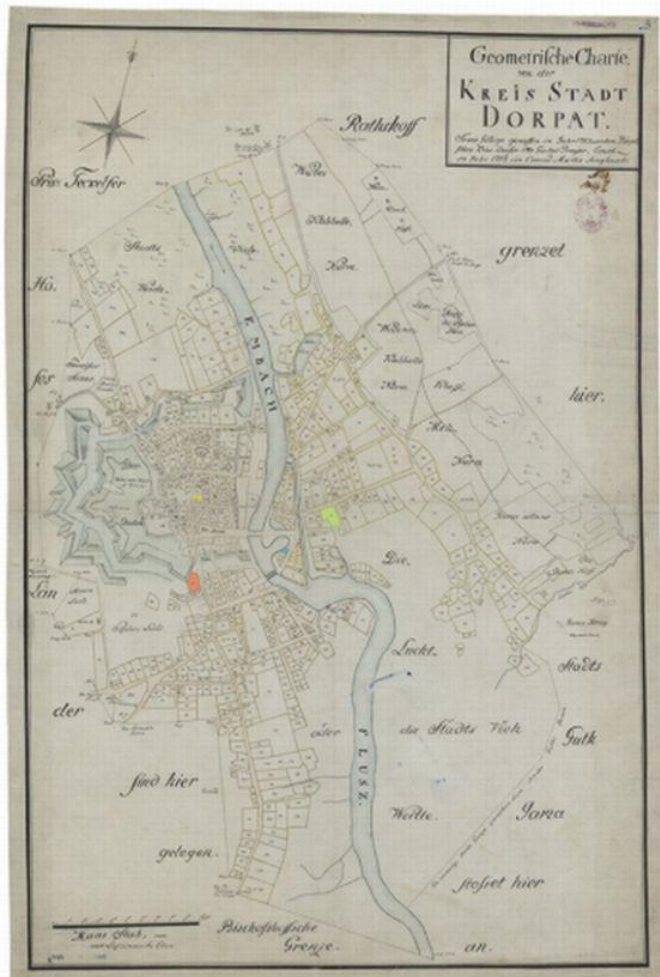
<sup>40</sup> Holm oli varem Emajõe ja selle haruga piiratud saar. Kivisilla ehitamise aegu aeti ühenduse kergendamiseks jõeharu suuremas osas kinni. Hiljem täideti ka jõesopp, samuti pisut kaugemal asuv kitsas kanal. – Tartu : [koguteos] / Tartu linna-uurimise toimkonna korraldatud ja toimetatud. Tartu, 1927. Lk. 11.

<sup>41</sup> DZ, 1819, Nr. 6. Mitut sorti seinakelli müügiks pakkuva Augustin Doreri asukohaks antakse: vana puusilla lähedal, härra Schünmanni trükikoja vastas.

<sup>42</sup> EAA, F 995, n. 1, s. 26220, l. 66.



- Schünmanni trükikoja tõenäoliselt esimene rendiasukoht 1814. a. (Ülejõel)
- Schünmanni trükikoja rendiasukoht aa. 1816-1817 (üliskooli peahoone vastas)
- Schünmanni maja, kus asus ka trükikoda alates 1818. a. (Ülejõel)
- Schünmanni-Mattieseni ühendatud trükikoja asukoht 19. saj. keskpaigast (Vallikraavi tänava algul)



III. 2. Tartu plaan, O. G. Dreyeri 1787. a. mõõdistuse järgi kopeerinud C. M. Sengbusch 1792. – EAA, 995.1.6851,I,3

Pere ja tööliste eluruumideks oli kasutada viis tuba üldpinnaga 82 m<sup>2</sup> ja kolm ärklituba 50 m<sup>2</sup>, trükikoja tööruumid paiknesid kahes omaette toas (arvatavasti kõrvalhoones), suurem neist 75 m<sup>2</sup> ja väiksem 10 m<sup>2</sup>.<sup>43</sup> Töölised elasid samas, mida võib järeldada elanike loetelust: näiteks oli 1831. aastal Schünmanni majas 11 tuba ja 16 elanikku.<sup>44</sup>

Kümne viimase eluaasta jooksul suutis Schünmann oma majavaldust täiustada, ehitades puumaja kõrvale kuue toaga kivimaja, mida ühendas omavahel eeskoda (Vorhaus), ning rajades silmarõõmuks väikese lilleaia. 1856. aastal hinnati Tartu majade taksatsiooni käigus selle kinnistu väärtuseks 4607 hõberubla.<sup>45</sup> Kivist majaosa neljas toas elas sel ajal lesk Justine Schünmann perega, kahte tuba üüris aga tema äripartneriks tõusnud Carl Mattiesen. Ärklitega puumaja oli samuti välja üüritud. Schünmanni-Mattieseni ühendatud trükikoda oli selleks ajaks Holmilt üle viidud Mattieseni kivimajja tänase Vallikraavi tänava alguses, täpset aega pole õnnestunud kindlaks teha. On teada, et Carl Mattiesen ostis aastal 1853 Otto v. Wahli pärijatelt 5000 hõberubla eest Tartu II linnajaos Vallikraavi ja Vana (praegu Ülikooli) tänava nurgal asuva kinnistu nr. 21. Ehitusmeister Reus(s)ner oli juba 1849. aastal alustanud sinna Vana tänava ääres asuva puust elumaja taha ühekorruselise kivimaja (praegu Vallikraavi tn 4) ehitamist, mis atesteeriti 1852. Edaspidi seda hoonet, kuhu paigutati trükikoda, täiendati — juurde ehitati poolteist korrust. Sellisena teenis hoone trüki- ja raamatuasjandust enam kui poolteist sajandit, pakkudes viimase ajani peavarju OÜ Greifile kuulunud Mattieseni Raamatukauplusele.

Johann Christian Schünmanni kinnistu Holmi tänavas päris omaniku surma järel 1840. aastal tema lesk, lõplikult vormistati ostu- ning pärandidokumendid Justine Schünmannile riigilõivu pikaleveninud maksmise tõttu alles jaanuaris 1857. Kui Justine Schünmann 1876. aastal testamenti jätmata suri, läks majavaldus — „osalt kivi- osalt puust elumaja koos kõrvalhoonete ja juurdekuuluvaga“<sup>46</sup> tema tütre, lehestunud Mathilde Tammanni omandusse. Viimane pidi tasuma majal lasuvad võlad ja maksma välja teistele pärijatele määratud osakud — kõik kokku 10 tuhat rubla. Peatselt, 1879. aasta juunis, müüs Mathilde Tammann maja kaupmees Martin Jürgensonile. Edaspidi käis maja veel mitme omaniku (sh Jaan Tedder, Ernst Robert von Stryk) käest läbi, kuni jõudis 1922. aastal Jaan Rästa ja Arnold Laane omandusse. Need mehed pidasid Holmi tn 7, 9, 11 kauplust (raud- ja teraskaubad, klaas-, ehitus- ja põllumajandustarbed) kuni selle natsionaliseerimiseni nõukogude võimu poolt oktoobris 1940. Kogu piirkond hävis 1941. aastal sõjatules.

#### 1. 4. Kodumaise trükinduse seis 19. sajandi algupoolel

19. sajandi esimestel aastakümnetel oli trükitööstus Venemaal veel nõrgalt arenenud, paremini oli raamatute trükkimine edenenud Peterburis ja Moskvast. Tõuke raamatute trükkimise elavdamiseks andis senati ukaas 9. veebruarist 1802, mis taastas vahepeal keelatud eratrükikodade tegevuse: nüüd võis jälle asutada „vabu trükikodasid“ kõigis Vene riigi linnades, trükkida raamatuid nii vene- kui ka võõrkeeltes. Ettevõtte

<sup>43</sup> Mõõdud kaasajastatud.

<sup>44</sup> EAA, F 995, n. 1, s. 1494, l. 21.

<sup>45</sup> EAA, F 955, n. 1, s. 26859.

<sup>46</sup> EAA, F 2381, n. 2, s. 1755, l. 47–49.

asutamiseks piisas politseivalitsuse ja tsiviilkuberneri loast, mis kujunes tavaliselt rae arvamuse põhjal. Trükikodade arvu poolest sammusid esirinnas Balti kubermangud, kus Schünmanni ajal töötas 7–9 trükikoda. Neist kõige võimsam, Vene riigi esimeste omataoliste hulka kuuluv trükikoda ja kirjastus “J. F. Steffenhagen und Sohn” (J. F. Steffenhagen ja Poeg) asus Kuramaal Miitavis. Liivimaa pealinnas Riias töötasid linnatrükkal Wilhelm Ferdinand Häckeri (1774–1842) ja kroonutrükkal Julius Conrad Daniel Mülleri ofitsiivid. Põhja-Liivimaal trükkis Tartu kõrval 1809. aastast Pärnus Johann Gotthard Marquardt (1780–1858). Eestimaa kubermangu mõlemad trükikojad paiknesid Tallinnas: vanem neist — aastast 1634 pidevalt töötanud Tallinna linna ja gümnaasiumi trükikoda ning 1802 rajatud Johann Hermann Heinrich Gresseli (1769–1845) trükiettevõtte. Siinsed trükkalid kurtsid krooniliselt, võib-olla küll veidi liialdades, tellimuste vähesuse üle. Toodangu suurust ja repertuaari mõjutas ajalooliselt väljakujunenud olukord, kus õiguslik ja majanduslik võim oli koondunud väiksearvulise, peamiselt saksa rahvusest kogukonna kätte. Baltisaksa rahvakillu ees olid avatud haridusasutuste ukseid ja oli lahti tee raamatukultuuri juurde. Kuid selle arvukus ei olnud Läänemere provintside piisavalt suur, et moodustada mõjukat haritlaste-literaatide kihti. Siin võis kirjastaja arvestada reeglina väga hea raamatu korral 150 eksemplari müügiga, vaid üksikud väljaanded jõudsid tiraažini 250 eksemplari.<sup>47</sup> Alles pärisorjusest vabanenud eesti talupoegadele, kelle hariduslik põhi, silmaring ja lugemisoskus olid sel ajal veel algelisel tasemel (koolikohustus kehtis Liivimaal küll juba 1739. aastast), piisas Otto Wilhelm Masingu arvates heal juhul vaid piiblitekstide veerimisest. Miinimumoskuse nähti Lutheri väikese katekismuse viie peatüki ülesütlemist, iseseisvat Piibli või Uue Testamendi lugemise oskust ning sagedamini kasutatavate kirikulaulude tundmist. Alles hiljem lisandus kirjutamise ja arvutamise õpetus. Eestikeelsete raamatute koostajad, tõlkijad või trükki aitajad olid suures osas muulased — kohalikud saksa rahvusest pastorid või estofiilsed haritlased —, lisaks ka mõned eesti päritolu hernhuutlased, kes muretsesid rahva harimise ja õpetamise eest luteriusu põhimõtete valgusel. Lugada oskajate arv oli suurem Lõuna-Eestis, kus juba 18. sajandil oli asutatud arvukamalt talurahvakoole. Vähesed eestlased, kes olid suutnud läbi murda seisuslikust müürist ja omandanud kõrgema astme koolihariduse, astusid trükisõnas välja saksa keeles ja läksid eestlusele kaduma. Alles 1840. aastail hakkas oma rahvast tunnustavate haritud eestlaste arv kasvama.<sup>48</sup> Eestikeelsete raamatute autorite sekka ilmus üha rohkem eestlasi, eestikeelne trükisõna hakkas järk-järgult kasvama ka Tartu trükikodades. Seda aega on hakatud nimetama eesti rahva eelärkamisajaks.

1840. aastate keskel tõi Laakmanni trükikoja ärijuht August Rogmann nädalalehe „Das Inland” esimese kiirpressiga trükitud numברי ilmumisele pühendatud artiklis<sup>49</sup> esile kolm põhjust, mis olid takistanud kohaliku raamatutööstuse hoogsamat laienemist:

1) raamatuid lugeval ja kirjutaval saksa elanikkonnal ei ole mingeid suhteid vaid väheseid kooliraamatuid ja kalendreid vajavate eestlaste ja lätlastega

2) vajadus saksakeelsete raamatute järele, alates aabitsatest kuni puht teaduslike väljaanneteni, rahuldatakse äärmiselt vähesel erandiga Saksamaa toodangu abil;

<sup>47</sup> [Garlieb Helwig Merkel.] Statistische Rechtfertigung unserer literarischen Dürftigkeit // Provinzialblatt für Kur-, Liv- und Esthland : Literärischer Begleiter, 1832, Nr. 3, 7. Eesti-, Liivi- ja Kuramaal elas 1830. aastail umbes 80000 sakslast. Tartu ülikooli rektori Gustav Ewersi andmeil oli Tartus 1826. aastal 8590 elanikku, kellest umbes pooled olid sakslased. – Die Kaiserliche Universität zu Dorpat. Fünfundzwanzig Jahre nach ihrer Gründung. Dorpat, 1827. S. 2. ; Tartu : ajalugu ja kultuurilugu / koost. Heivi Pullerits. Tartu, 2005. Lk. 128.

<sup>48</sup> Mart Laar. Äratjad. Tartu, 2005. Lk. 253.

<sup>49</sup> August Rogmann. Die Buchdruckereien der Ostseeprovinzen // Das Inland, 1846, Nr. 29, Sp. 673; Nr. 30, Sp. 693, 694.

3) paljud siinsed autorid lasevad oma teosed välismaal kirjastada või siis tellivad kohalikud kirjastajad trükitöö piiri tagant.

Tõepoolest, see tendents ilmnes juba Grenziuse ajal ja jätkus ka edaspidi. Kohaliku raamatuturu piiratuse tõttu loodeti raamatu kirjastamise või trükkimisega väljaspool Tartut pääseda Euroopa või Peterburi laiemale turule. Rogmanni hinnangul olid siinseid olusid käsitlevate teoste tiraažid vaid 300–500 eksemplari, üksnes kohustuslike kooliõpikute ja rahvaraamatute trükid ulatusid 2000–5000 eksemplarini.

## 1.5. Trükikoja sisseseade

19. sajandi esimestel aastakümnetel sammus siinmail trükikunst tehnilise külje poolest sisetallatud rada. Töökorraldus, tähetüübid ja trükipressid olid varasemate sajanditega võrreldes põhimõtteliselt vähe edasi läinud. Tekst laoti endiselt käsitsi, üksnes trükikirjad olid puhtamalt lõigatud. Käsiressid olid puust või varustatud vaid mõne metalldetailiga. Üha kasvavat nõudlust trükitoodete järele sai rahuldada töösolevate presside, ladujate ja trükijate arvu suurendamisega.<sup>50</sup>

Kohalikke olusid arvestades oli Schünmanni trükikoja tehniline varustus suhteliselt hea. Juba algul oli tal kasutada kaks puupressi ja teatud kogus uusi trükitüüpe, millele telliti Berliinist ja Königsbergist lisa. Varsti liideti juurde Grenziuse sisseseade, sh kaks pressi, nii et 1818. aasta algul lubas Schünmann hakata tööle nelja pressiga.<sup>51</sup> 1830. aastail oli töökojas juba 6 pressi. Kaks vilunud töölist (laduja ja trükija) tegid päevas keskmiselt 2000 äratõmmet või 1000 kahepoolse trükiga trükipoognat. See vastas jõudlusele Saksamaa töökodades.

Ühe trükipoogna jaoks vajati umbes neli puuda trükitüüpe. Trükikirjadest oli Schünmannil: fraktuur (saksa, eesti ja läti keele jaoks, kusjuures kaks viimast neist vajasid veel eritähti, mida Schünmann aja jookul ka muretses), antiikva ja kursiiv (kõigi romaani keelte, sh ladina keele jaoks) ning kreeka tähed (peamiselt antiikautorite tekstide reprodutseerimiseks). Kasutada võis Grenziuselt üle võetud ülikoolile kuuluvaid vene<sup>52</sup>,

---

<sup>50</sup> Revolutsioonilise tähtsusega leiutiseni jõudis Friedrich König Eislebenist, kes arendas mitme vaheastme kaudu välja kiirpressi. Aastal 1814, kui Schünmann avas Tartus trükikoja, trükiti esmakordselt kiirtrükimasinaga Londoni „Times”. Läänemereäärsete Balti kubermangude trükikodadest hankisid kõige varem (1840) kiirpressi Steffenhagen Miitavis ja Müller Riias, aasta pärast (1841) ka Häcker Riias. Eesti alal muretses teadaolevalt esimesena kiirpressi 1846. aastal Laakmann Tartus, seejärel „Lindfors Päärijad” Tallinnas (1851). – Eesti entsüklopeedia. Kd. 11. Tallinn, 2002. Lk. 543. Praegu pole selge, millal võttis kiirpressi kasutusele Schünmanni-Mattieseni trükikoda. Tartu trükitoölise Jaan Virki 1962–1963 koostatud Tartu trükikodade ajaloo käsikirjas ja tema sulest pärinevas Mattieseni vanima kiirpressi kirjelduses, mida säilitatakse Tartu Linnamuuseumis (TM), samuti Tartu trükiajaloo valgustaja Arnold Everausi J. Virkile tuginevates käsitlustes väidetakse, et esimesena tõi kiirpressi Tartusse Carl Mattiesen hiljemalt 1845. Sellel oleval aastatel 1846–1849 valminud täispiibli „Piibli Ramat” 4. trükk (ilmus tegelikult 1847–1849 trükina „Schünmanni lesse kirjadega”). Trükimasin ise oli valmistatud Saksamaal Oberzellis Würtzburgi lähedal König & Bauer vabrikus (jrk. nr. 2721). Vt: Jaan Virk. Trükikodade ajaloo Tartus, 1963, käsikirjas 5. poognal. – TM 581/Ar. 2407, 2323. Kuni viimase ajani oli see, 1962. aastast Tartu Linnamuuseumi kogudesse kuuluv ajalooline trükipress eksponeeritud kunagises Mattieseni trükikojamajas asunud Wilde’i kohvikus. Selles kiirpressi kasutuselevõtmise aastal on põhjust kahelda. J. Virk kirjeldab kiirpressi täpset paiknemist Mattieseni trükikoja kiviehitises, mis sai võimalik olla alles hoone ehitamisest 1849 (Tartu Fooktikohult taotles Mattiesen nn ehitustestaati alles 1852. – EAA, F 996, n. 3, s. 922, l. 1–4). Dokumentaalselt pole selgunud, et Mattiesen oleks omanud kiirpressi Schünmanni ettevõtte faktorina ja et see oleks paiknenud sel juhul trükikoja tollases asukohas Holmil.

<sup>51</sup> Otto Wilhelm Masingu kirjad ... 1. kd. Lk. 210.

<sup>52</sup> Ülikooli nõukogu 1818. aasta aruandes hinnati vene keele tüüpide kogust ja koostist ebapiisavaks, hiljem nende kogus suurenes.

kreeka ja idakeelte (heebrea, rabiini, samaaria, süüria, araabia, kopti, armeenia, estrangeeli) trükitüüpe ning väikest kogust mitmesuguseid astronoomia-, meditsiini-, keemia- ja matemaatikasümboleid, kokku üle 1500 naela. Trükikirjad pärinesid 1807. aastast Leipzigi firma Breitkopf & Härtel tähevalukojast, nende valik oli mitmekesine (26 liiki), kuid kogus ebapiisav. Näiteks, kreeka kirjade komplektist, mis oli siinmail ainus omataoline, piisas esialgu vaid paari lehekülje trükkimiseks. Õppejõudude taotlusele, muretseda klassikateoste väljaandmiseks juurde kreeka ja araabia tähti, vastas ülikooli nõukogu eitavalt. Seetõttu trükiti näiteks professor Samuel Gottlieb Rudolph Henzi (1794–1829) tekstide kogu „*Fragmenta arabica*” (1828, Araabia fragmendid) ülikooli kulul Peterburi Teaduste Akadeemia trükikojas. Šriftide ebapiisavad kogused takistasid, vähemalt esialgu, suuremate tellimuste täitmist. Näiteks tahtis juuraprofessor Christoph Christian von Dabelow (1768–1830) välja anda õppetööks äärmiselt vajaliku kriitiliselt töödeldud seadustekogu „*Corpus juris civilis*”, mille tarbeks rahvahariduse departemang oli eraldanud 7000 hõberubla. Schünmanni trükikoda ei suutnud aga mitme aasta jooksul tööd ette võtta. Vahepeal ilmus samalaadne raamat Saksamaal ja Dabelow andis ausa inimesena raha tagasi.<sup>53</sup>

Soovitud trükipilt saavutati erineva suurusega trükikirju kasutades. Soliidsemas trükiettevõttes ei tohtinud puududa järgmised seitset kraadi trükitähtede komplektid: nonparell (6 p.) ja ptii (8 p.) leksikonide või joonealuste märkuste jaoks; borgis (9 p.) ja korpus (10 p.) teaduslike tekstide jaoks; väiketsiitsero (11 p.), tsiitsero (12 p.) ja väikemittel (13 p.) eesti ning läti rahvaraamatute jaoks.<sup>54</sup> Aastatel 1819–1820 muretses Schünmann tõenäoliselt Braunschweigist Otto Wilhelm Masingu eestikeelsete väljaannete jaoks erimärkidega tähed: punkteeritud (punkt all) ja aktsentueeritud (rõhumärgiga) vokaalid, „õ” tähistamiseks võeti laduja Carl Michleri (Michel) ettepanekul kasutusele kreeka tsirkumfleks.<sup>55</sup> Selle tähe olemasolu Schünmanni trükitüüpide repertuaaris oli põhjuseks, miks Äksi pastor Masing pöördus oma eestikeelsete tekstide paljundamiseks ikka ja jälle Schünmanni poole. Jaanuaris 1818 kirjutas ta oma ametivennale, Pärnu pastorile Johann Heinrich Rosenplänterile (1782-1846): „Minna ollen kauagi kahhewahhel olnud, kumma trükkija kätte ommad pühhapäwa wahheluggemissed anda. wimaks se uus tähhekenne (~) Schünemannil andis wõita, sest et Greslil sedda tippokest ep olle.”<sup>56</sup> Pärnu trükkal Johann Gotthard Marquardt (1780–1858) muretses Masingu eestikeelsete tekstide jaoks vajalikud trükikirjad 1822. aastaks.<sup>57</sup> Selle aasta algul Pärnus ilmuma hakanud Masingu „Marahwa Näddala-Lehes” esinevad nii õ-täht kui ka erimärkidega tähed. Pärnu trükikojal polnud aga piisavalt teisi vajalikke kirjaliike. Näiteks, 1827. aastal sai Marquardt antiikvas laduda vaid pool poognat.<sup>58</sup> Schünmanni juures oli olukord parem, kuid mitte alati kliente rahuldav. Otto Wilhelm Masingu kirjelduse järgi oli Schünmanni trükikoda üle koormatud ja mõnede jämedamate kirjatüüpide tagavara poolest nii väike, et kuus ladujat, peremees ise seitsmes, pidid võtma tähti üksteise šriftikastist või jätma puuduvate tähtede jaoks laoritta lüngad. Mõnikord kogunes augukohti poogna peale üle 200. Lüngad täideti alles kolmanda korrektuuri

<sup>53</sup> Биографический словарь профессоров и преподавателей императорского Юрьевского, бывшего Дерптского, университета за сто лет его существования (1802–1902). Т. 1 / под ред. Г. В. Левицкого. Юрьев, 1902. С. 509–510.

<sup>54</sup> August Rogmann. Die Buchdruckereien der Ostseeprovinzen... . Sp. 674–675.

<sup>55</sup> Otto Wilhelm Masingu kirjad Heinrich Rosenplänterile, 1814–1832. 2. kd., 1819–1820, kirjad 49–116 / koost. L. Anvelt jt. Tartu, 1996. Lk. 120, 174.

<sup>56</sup> Otto Wilhelm Masingu kirjad ..., 1. kd. Lk. 210.

<sup>57</sup> DZ, 1822, Nr. 4.

<sup>58</sup> Otto Wilhelm Masingu kirjad Heinrich Rosenplänterile, 1814–1832. 4. kd., 1824–1832, kirjad 216–283 / koost. L. Anvelt jt. Tartu, 1997. Lk. 154.

järel, siis kui mõnelt raamilt sai tüübid maha võtta.<sup>59</sup> Selline töökorraldus põhjustas rohkelt vigu ja ebapuhast trükipilti, kui vahele sattus vale suurusega täht. Nii pidi Schünmann trükivigade tõttu trükkima 1820. aastal uuesti kaks poognat Masingu tõlgitud talurahvaseadusest.<sup>60</sup> Tähtede äravahetamisega sõna sees tuli vahel ette koomilisi kombinatsioone, millega Schünmann saavutas just mitte kõige meeldivama kuulsuse. Kord esitas ta ladinakeelses ülikooli loengukataloogis professor Ledebouri tiitliga „equus” (hobune) „eques” (rüütel) asemel, teine kord seisis DZ lõpus aga tsensorinime „Bröcker” asemel „Blöcker” (blokeerija) või trükiloa „Den Druck erlaubt etc.” kinnitamiseks „Den Dreck erlaubt der Censor B” (Sõnnikut lubab tsensor B).<sup>61</sup>

## 1. 6. Töökorraldus

Schünmann alustas hoogsalt. Juba esimesel tegevusaastal ületas ta raamatute trükkimises oma võistlejat Grenziust. Sellide arv kõikus 3–6 vahel, lisaks paar õpipoissi, omanik töötas ise täie jõuga ees. Tallinna linna ja gümnaasiumi trükikojas oli 19. sajandi alguses tööliste arv umbes sama: 3 selli ja 2 õpipoissi.<sup>62</sup> 1821. aastal toimetab Schünmanni juures Tartu Käsitööliste Gildi teatel 9–10 selli ja õpipoissi.<sup>63</sup> Sellide palgasuuruse kohta otsesed andmed puuduvad, kuid on teada, et Grenziuse juures oli nendel prii ülalpidamine ja 100 rbl. palka aastas, umbes sama palju said sellid 18. sajandi lõpus ka Tallinnas: 2 rbl. nädalas ning prii ülalpidamine (toit ja korter).<sup>64</sup> 2. jaanuaril 1819 kirjutab Schünmann koos oma viie selliga alla trükikalite haige- ja matmiskassa põhikirjale. Kassa sai tegevusloa küll alles viie aasta pärast, kuid siit ilmnevad tol ajal Schünmanni ettevõttes töötanud sellide nimed: H. W. Biebendt, C. Michler, J. F. Muchow, F. J. Pulsdorff ja J. W. Schultz.<sup>65</sup> Tavaliselt olid väljaõppinud trükitehnilised pärit Saksamaalt, aga rakendati ka kohaliku päritoluga tööjõudu. Olles õppinud Tartu kreiskoolis, alustas 1824. aastal Schünmanni juures 15-aastase õpipoisina Carl Gottlieb Mattiesen, eesti soost metsavahi poeg Avinurmest. Pärast kuueaastast õpiaega sai temast trükisell, 1835. aastal trükikoja faktor ja edaspidi firma kaasomanik. Ülikoolilinnas sai väljaõppe ka trükikoja kunagise omaniku poeg Johann Carl Grenzius (1800–1826), kes taotles 1824. aastal edutult luba teise trükikoja asutamiseks Tartus.<sup>66</sup> Ladujatest on teada eelnimetatud Carl Michler ja noorelt surnud trükisell Heinrich Jentsch (Genz, Jensch, Jönsch, u. 1798–1826) Zittaust.

Trükitehnilise tellimuste hulk suurenes aasta-aastalt, kuid ebameeldivusi valmistas nende laekumise ebahühtlus — suvel ei jätkunud tööd ja tööliste arvu pidi vähendama, talvel oldi tööga üle koormatud. Oskustööliste juurdesaamine (tavaliselt Saksamaalt) oli aeganõudev ja nende pidamine kallis. Töö puudumise korral tuli neid ikkagi enda juures ülal pidada, et vajaduse kasvades oleks tööline kiiresti võtta.

<sup>59</sup> Otto Wilhelm Masingu kirjad ... 2. kd. Lk. 251, 319.

<sup>60</sup> Lihwlandi-ma Tallorahwa Seädus. Essimenne–Kolmas jaggu / [tlk. Otto Wilhelm Masing]. Tartu, 1820.

<sup>61</sup> Erinnerungen des weil. Universitäts-Bibliothekars zu Dorpat Emil Anders nebst einer Biographie und Characteristik des Verfassers / hrsg. von Schroeder. Reval, 1892. S. 102–103. (Separatabdruck: Baltische Monatsschrift, 1892, Bd. 34, Heft 1-5).

<sup>62</sup> Tiiu Reimo. Raamatukultuur Tallinnas... . Lk. 64.

<sup>63</sup> EAA, F 1819, n. 1, s. 69, l. 57p.

<sup>64</sup> Tiiu Reimo. Raamatukultuur Tallinnas... . Lk. 64.

<sup>65</sup> Statuten der Kranken- und Begräbnis-Kasse für die Dorpatische Buchdrucker-Gesellschaft. Dorpat, 1826. S. 8. See EKM Arhiivraamatukogus säilinud trükis on esimese trükitehnilise põhikirja järeltrükk.

<sup>66</sup> EAA, F 995, n. 1, s. 4937, l. 1; s. 5203, l. 2. Johann Carl Grenzius oli eelnevalt töötanud neli aastat Riias linnatrükkilist tädimehe Wilhelm Ferdinand Häckeri juures. Trükitehnilise asutamise loa taotlemisel väitis ta end omavat täielikku trükitehnikat ja oskusi trükikoja juhtimiseks. Kavatsuste nurjumisel töötas ta järgnevalt Schünmanni juures sellina. J. C. Grenzius suri noore mehe, jättes maha ainelistes raskustes lese Wilhelmine koos pojaga.

## 1. 7. Trükihinnad

Juba algusest peale võttis Schünmann trükitöödest kaks korda kõrgemat hinda kui Grenzius. Kui ülikool oli tellinud Schünmannilt 1815. aastal sügissemestri ladinakeelse loengutekataloogi paljundamise, pidi nõukogu üllatusega tõdema, et arve ühe poogna eest oli varasemaga võrreldes topelt kõrgem. Seetõttu otsustati tellida edaspidi teaduskondade poolt väljastatavad trükised jätkuvalt Grenziuse trükikojast.<sup>67</sup> Jõudnud ülikoolilinnas monopoolsesse seisundisse, jätkas Schünmann hindade üleskrüvimist veelgi. Tuleb tunnistada, et siinsed trükihinnad kujunesid väikeste tiraažide tõttu tublisti kõrgemaks kui mujal Lääne-Euroopas. See asjaolu ei jäänud märkamata ka krahv François Gabriel de Bray'l (1765–1832), kui ta koostas ülevaadet Liivimaast: „Schünmanni trükikoda, kus see teos trükiti, on hästi varustatud, kuid trükihinnad selles provintsis on väga kõrged. Königsbergi trükkalid töötavad tunduvalt mõõdukamate hindadega. See toob neile rohkem tööd ja kasu.“<sup>68</sup>

Trükitoote hind sisaldas tasu ladumise, trükkimise ja paberi eest ning olenes tiraaži suurusest.<sup>69</sup> Poogna hind tulenes tüüpide arvust ladumisraamil. Kui võrrelda Tartu hindasid tasuga sama mahuga töö eest Tallinnas, peab tõepoolest nõustuma kriitikaga: näiteks nõudis Schünmann 1819. aastal Otto Wilhelm Masingu koostatud piibliloo käsikirja<sup>70</sup> poogna paljundamise eest 500 äratõmbe korral 185 rbl., kusjuures 400 rbl. B.A. tuli kohe sisse maksta. Sama suure töö ja paberi eest võtnuks Gressel Tallinnas 150 rbl. B.A. poognast, lubades viimased tuhanded isegi 25 rbl. odavamalt trükkida.<sup>71</sup> Aastatega hinnad tõusid. 1835. aastal maksti dissertatsioonide trükkimise (leheküljel 30–34 rida) ja paberi eest 34 rubla B.A. poognast. Paremalt paberil kinkeeksemplaride eest tuli maksta eraldi. Veerurea eest DZs oli taks eraisikutele 15 kopikat. Kubermanguvalitsus kehtestas 1821. aastal sama hinna ka rae- ja politseivalitsuse kuulutustele.<sup>72</sup>

Tellijate rahulolematus Schünmanni kõrgete hindadega sundis neid sageli otsima trükivõimalusi mujalt. Soovist sundida Schünmanni mõõdukusele suhtus Tartu raad 1824. aasta jaanuaris pooldavalt ülikooli itaalia ja saksa keele lektori Eduard Raupachi (1793/1794–1882)<sup>73</sup> taotlusele avada Tartus teine trükikoda.<sup>74</sup> Raupach, kes oli õppinud ka Berliini ülikoolis ning reisinud ringi Euroopas, oli juba varem Tartus välja andnud kultuuriajakirja ja soovis

<sup>67</sup> EAA, F 402, n. 4, s. 83, l. 52.

<sup>68</sup> [François Gabriel de Bray]. *Essai critique sur l'histoire de la Livonie suivi d'un tableau de l'état actuel de cette Province*. 3. Dorpat, 1817. P. 255.

<sup>69</sup> Tiraaži puhul 500 eksemplari võttis Schünmann 25–35 rubla, Peterburis maksis taoline töö 20 rubla.

<sup>70</sup> Wanna-seäduuse-aja sündinud asjad / mis Wannas Testamentis ja nore rahwa õppetuseks trükki pannud Otto Wilhelm Masing. Tartu, 1819. (nr 624). Artiklis käsitletud või viidatud eestikeelsete teoste puhul antakse sulgudes teose järjenumbrerahvusbibliograafia väljaandes „Eestikeelne raamat 1525–1850“ (Tallinn, 2000), tartukeelsete trükiste eristamiseks järgneb numbrile tärn (\*); EP numbri järel tähistab rahvusbibliograafia väljaandes „Eestikeelne ajakirjandus 1766–1940“ (Tallinn, 2002) registreeritud eestikeelseid perioodilisi väljaandeid.

<sup>71</sup> Otto Wilhelm Masingu kirjad... . 2. kd. Lk. 82, 116–117.

<sup>72</sup> Kuulutuste avaldamine DZs andis trükkalile märkimisväärset teenistust. Eriti tõhus oli teenistus laadapäevadel. Tartu kuulsad laadad toimusid igal aastal alates 7. jaanuarist 3 nädalat. Siis oli lehes kuulutusi ja teadaandeid mitme lehekülje jagu.

<sup>73</sup> Haapsalus apteekri pojana sündinud ja Tartu ülikoolis õppinud lektor K. E. Raupach oli oletatavalt eesti päritolu. – Malle Salupere. Töed ja tõdemused : sakste ja matside jalajäljed nelja sajandi arhiivitolmus. Tartu, 1998. Lk. 146.

<sup>74</sup> EAA, F 995, n. 1, s. 4847, l. 61. Raupach oli oma taotlusega kindlasti usaldusväärsem kui noor trükkalipoeg J. C. Grenzius, vt viide 66.

nüüd jätkata taolise perioodikaväljaandega.<sup>75</sup> Kirjas raele protesteeris Schünmann ägedalt uue trükikoja asutamise vastu: tema veendumuse järgi polnud ülikoolis teist ametit pidaval mehel vähematki aimu trükikojast ja selle juurde kuuluvaist trükitüüpidest, ka puuduvat võlguelaval lektoril nende muretsemiseks ainelised vahendid. Jaanuari lõpus võttis Raupach oma taotluse tagasi põhjendusega, et asjatundjate arvamuse kohaselt saab Tartus teine trükikoda toimida vaid koos laialdase kirjastustegevusega. See nõuab aga ühe mehe täit jõupingutust. Puhtalt trükitöödest võivat Tartus ära elada vaid üks ofitsiin.<sup>76</sup> Ja seegi polnud kerge. Schünmannil näib sel ajal olevat tõsiseid majanduslikke raskusi. Ta oli küll suutnud majaostuvõlad (6000 rubla) tähtaegselt tasuda, kuid võttis 1823. aastal 1200 rubla hüpoteegilaenu.<sup>77</sup> Masingu järgi oli Schünmann lausa pankroti äärel ja olla öelnud: „Kui Jumal imet ei tee, pean kogu oma kupatuse käest andma.“<sup>78</sup>

## 1. 8. Kirjastajad

Tartu trükikoja suurimaks tellijaks oli ülikool, oma kulul publitseerisid ka LÜÖS ning Tartu Piibliselts. Üha aktiivsemalt lülitusid kirjastustegevusse raamatukaupmehed (üksteise järel nimetatuna Johann Friedrich Meinshausen, August Sticinsky<sup>79</sup>, Johann Friedrich Beckmann, Carl Johann Gottfried Hartmann, Otto Model, Nicolaus Eduard Frantzen, Carl August Kluge jt). Mitmed neist olid Riia kaupmehed, kes pidasid filiaali ka Tartus. Traditsiooniliselt kirjastasid trükikalid ka ise, kuid riskidest hoidudes avaldas Schünmann oma kulul suhteliselt vähe. Ta andis välja ajalehte DZ (tiraaž 1828. aastal 250 eksemplari),<sup>80</sup> eestikeelset kalendrit ja 1829. aastast saksakeelset Tartu kalendrit, mõningaid saksakeelseid kooli- ja käsiraamatuid ning ühe eesti keele õpiku. Tartu linn tellis tõenäoliselt tarbetrükiseid, suuremate trükitööde kirjastamist pole õnnestunud tuvastada. Omavahelistesse ärilistesse suhetesse kuulus rae kuulutuste avaldamine DZs. Tsaarivalitsuse ukaasid saksakeelses tõlkes ja Liivimaa kubermanguvalitsuse teadaanded ilmusid Riias. Peale mõne erandi trükiti samas ka eestikeelsed patendid ja korraldused.

Suure osa trükitöödest rahastasid autorid ise, sh ka dissertandid, kelle väitekirjade tiraaž ulatus 100–150 eksemplarini. Ülikooli professoreist paistis oma väljaannete finantseerimisega silma professor Karl Morgenstern. Mõnel juhul andis raha raamatu ilmumiseks tsaariperekonna liige või mõni teine kultuurilembene metseen. Näiteks toetas Tartu ülikooli kauaaegsele rektorile Johann Philipp Gustav Ewersile (1779/81–1830) kuulsust toonud teose „Das älteste Recht der Russen in seiner geschichtlichen Entwicklung“ (Venelaste vanim õigus selle ajaloolises arengus) 500-eksemplarilise tiraaži ilmumist 1826. aastal kogu ulatuses tsaar Nikolai I. Teos oli vastuseks ministeeriumi üleskutsele soodustada Vene riigi ajaloo ja õiguse õppimist ülikoolides. Siiski oli sel puhul tegemist õnneliku üksikjuhuga, sest nii mõnigi kord ähvardas autoreid ja väljaandjaid teose seismajäämine ja

<sup>75</sup> K. E. Raupach andis aastail 1820–1821 välja ajakirja „Inländisches Museum“ ja 1824–1825 „Neues Museum der teutschen Provinzen Russlands“.

<sup>76</sup> EAA, F 995, n. 1, s. 4847, l. 54–57p., 62–62p.

<sup>77</sup> EAA, F 2381, n. 2, s. 1755, l. 66–66p.

<sup>78</sup> Otto Wilhelm Masingu kirjad... . 4. kd. Lk. 45.

<sup>79</sup> Raamatukaupmees ja kirjastaja August Sticinsky on Tartu tänu võlgu nooditrükikoja sisseseadmise ja nootide kirjastamise alustamise eest 1817. aastal siinses akadeemilises raamatukaupluses. – Neue inländische Blätter, 1817, Nr. 7/8, 32; Mare Rand, Ene-Lille Jaanson. Muusikaharuldusi käsikirjas ja trükis // Tartu Ülikooli Raamatukogu töid. 11. Tartu, 2000. Lk. 81.

<sup>80</sup> EAA, F 1185, n. 1, s. 66, l. 34p.

rohke rahaline kahju.<sup>81</sup> Selle ärahoidmiseks ei ilmunud ükski mahukam teos reeglina ilma prenumeratsiooni või subskriptsioonita. Rõhutades kirjastaja või kulude kandja tähtsust seisis tema nimi tavaliselt uhkelt raamatu tiitellehel, trükiandmed aga peitusid trükise lõpus viimasel leheküljel või puudusid üldse. Vahel võis neid leida raamatu eessõnast, sagedamini tutvustusest ajakirjanduse veergudel. Võib isegi väita, et suur osa raamatuist ilmumiskohaga „Riga und Dorpat“ trükiti Schünmanni juures Tartus. Esimesena toodud linn tähistas kirjastaja põhiasukohta. Ka mitmed Saksamaal editeeritud teosed, millist võimalust kasutasid autorid meelsasti teosele suurema leviku kindlustamiseks, nägid trükivalgust Tartus. Näitena võib tuua noorena surnud Levandi ränduri ja orientalisti Otto Friedrich von Richteri (1792–1816) reisikirja „Wallfahrten im Morgenlande“ (1822, Palverännakud hommikumaa), mille andis välja tema kunagine õpetaja rektor Gustav Ewers. Raamat ilmus Berliinis Georg Andreas Reimeri kirjastuses. Andmed raamatu lõpuleheküljel tõendavad teose trükkimist Tartus. 400 eksemplaris ilmunud luksuslikku väljaannet kaunistavad noore Richteri frontispissportree ja eraldi köide noore reisimehe enda visandite järgi loodud 15 vaategravüüri, mis valmisid Tartu kunstniku Karl August Senffi (1770–1838) ja tema õpilase Andreas von Löwis of Menari (1777–1839) tööna.

1830. aastate esimesel poolel osutas märkimiväärset kaasabi Tartu raamatute trükkijõudmisele Pärnus sündinud ja hiljem Riia kodanikuks saanud Nicolaus Eduard Frantzen (1798–1855). Ta oli õppinud 1816–1820 Tartus õigusteadust, töötas mõnda aega advokaadina ning ostis seejärel 1830. aastal Hartmanni raamatukauplused nii Riias kui ka Tartus. Tema raamatuäri filiaal töötas ülikoolilinnas ärijuht Otto Schmidt juhtimisel aastani 1836. Frantzen taotles oma ettevõttele „ülikooli raamatukaupmehe“ nimetust, mida ta aga nähtavasti ei saanud, samuti kui tema kaupluse ostnud lüübeklane Friedrich Severin Moskvast.<sup>82</sup>

## 2. J. C. Schünmanni trükitoodang

Schünmanni trükikoja tootmisel eristuvad selgelt kaks osa: üheltpoolt saksa-, vene- ja muukeelne trükitoodang, mis küündis mõnes valdkonnas tolaegse akadeemilise kirjanduse kõrgtasemeni, teiselt poolt aga lihtsakoeline lugemismaterjal eesti talurahvale ning eesti soost linnaelanikkonnale. Tartus trükivalgust näinud eestikeelsete raamatute nimetusi oli võrreldes muukeelsete trükistega mitu korda vähem, kuid mõnel juhul ulatusid nende tiraažid mitmesse tuhandesse.

---

<sup>81</sup> Asjakohase näite pakub oma mälestustes professor Johann Wilhelm Krause (1757–1828). Nimelt otsustas taasavatud Tartu ülikooli esimene rektor Georg Friedrich Parrot (1767–1852) oma finantsolukorra parandamiseks välja anda kuueköitelise õpiku „Entretiens sur la physique“ (Vestlusi füüsikast). Selleks laenas talle Riia pankur Bernhard Christian Klein 4000 hõberubla. Teos ilmus Schünmanni juures aastail 1819–1824. Paberil õige ja eeskujulik äriprojekt takerdus tegelikkuses: ettetellimisraha 50 rubla meelitas ligi liiga vähe ostusoovijaid, luhtusid ka lootused heale läbimüügile Saksa- ja Prantsusmaal. Klein tegi pankroti ja uputas end meeleheitest. Parrot pöördus abisaamiseks teda soosiva keisri Aleksander I poole, kes omandas tiraažist 300 eksemplari hinnaga 15000 bankorubla. – Johann Wilhelm Krause. Das erste Jahrzehnt der ehemaligen Universität Dorpat // Baltische Monatschrift, 1902, Bd. 53/54, S. 340.

<sup>82</sup> EAA, F 402, n. 3, s. 1542, l. 17; s. 1776, l. 1, 20.

## 2. 1. Eestikeelne trükis

Aastail 1814–1840 trükiti Johann Christian Schünmanni ofitsiinis teadaolevalt<sup>83</sup> 60 eestikeelset või eesti keelt sisaldavat (käsitlevat) raamatut ja väike-trükist, 20 aastakäiku eestikeelseid kalendreid ja kaks aastakäiku „Marahwa Näddala-Lehte” — kokku 82 trükist. See teeb keskmiselt umbes kolm eestikeelset trükist aastas. On tõenäoline, et peale nimetatud trükiti Schünmanni juures ka ilmumisandmeteta ja toimetajat nimetamata 1824. aastal alustatud Liivimaa kubermanguvalitsuse tartukeelset teatelehte „Kulutamise Leht”.<sup>84</sup> Tuleb märkida, et nii mõnestki üle-eelmise sajandi algupoolel ilmunud väljaandest on meie päevini säilinud vaid üks eksemplar. Mõnda teataksegi üksnes kaudsetest viidetest ja mõne puhul on trükikoht oletatav.<sup>85</sup>

Ühtekokku ilmus vaadeldaval ajavahemikul vähemalt 397 nimetust eestikeelseid trükiseid. Enim neist — 228 nimetust, s.o üle poole ilmunust — nägi trükivalgust Eestimaa kubermangu pealinnas Tallinnas, kus alates 1802. aastast töötas pidevalt kaks trükikoda. Seal asus ka tollaegne edukaim ettevõtte maarahva kirjavara rohkendamisel — trükikoda „Lindforsi Pärijad”. 1829. aastal oli see firma üle võtnud Paul Carl Gottfried Dullo (1775–1827) ettevõtte ja andis kümnekonna aasta jooksul välja 97 nimetust eestikeelseid raamatuid, keskmiselt 10 raamatut aastas. „Lindforsi Pärijad” alustas edukalt ka oma filiaaliga Tartus, kus 1838. aastal ilmus kaks eestikeelset raamatut: katekismus ja lauluraamat (nr 876, 883).

Tartu trükiettevõtetest väljus vaadeldava kahe ja poole aastakümne jooksul 106 nimetust (kaasaarvatud sel ajal Grenziuse ja „Lindforsi Pärijate” filiaalis trükitu), seega üle veerandi (26,5%) selle perioodi eestikeelsest raamatutoodangust. Schünmanni trükikoja arvele langes viiendik koguarvust. Samas jäi Schünmann eestikeelse raamatu trükkimises alla oma eelkäijale M. G. Grenziusele, kelle trükipressi alt tuli välja 35% tema tegevusaja eestikeelsest raamatuproduksioonist. Grenzius rõhutas korduvalt soovi ja eesmärki varustada eesti maarahvast trükisõnaga, mis tal küllalt hästi õnnestuski. Järgmise Tartu trükkali Schünmanni tegevust uurides ei olnud käesolevate ridade kirjutajal kordagi juhus registreerida eestlaste mainimist Schünmanni suust või sulest ükskõik millises seoses.

---

<sup>83</sup> Käsitluse aluseks olevas Eesti rahvusbibliograafia väljaandes „Eestikeelne raamat 1525–1850” (Tallinn, 2000) on Schünmanni periood kajastatud lk. 315–448. Trükikoja toodangu sisulisel vaatlusel on aluseks võetud rahvusbibliograafia teemaregister. Rahvusbibliograafia väljaannete kirjetele osundamise kohta vt viide 70.

<sup>84</sup> „Kulutamise Leht” ilmus kord kuus, seda rahastas Liivimaa rüütelkond. Neljaleheküljeline väljaanne sisaldas peamiselt kohtukuulutusi, vähesel määral ka muid teateid. Esimese viie numbri toimetaja oli G. A. Oldekop, edasi O. W. Masing. Leht muutus tallinnakeelseks, nimeks sai „Tallorahva kulutaja”. – Eestis ilmunud saksa-, vene- ja muukeelne perioodika 1675–1940. Tallinn, 1993, nr 1308; Leo Anvelt. O. W. Masing ja kaasaegsed, lk. 113.

<sup>85</sup> Tartus võisid ilmuda „Mõnne sõnna Kolera perrast” [1831] (nr 747\*, ilmumisaasta kohta vt EAA, F. 321, n. 2, s. 22, l. 10p) ja esimene eestikeelne noodiraamat: Eduard Philipp Körber. Das kleine ehstnische Choralbuch in Dörptscher ehstnischer Sprache. 1827 (nr 727b\*; Väike eesti koraaliraamat tartueesti keeles). – Anton Kasemets. Eesti muusika arenemislugu. Tartu, 1937. Lk. 61.

Schünmanni tegevusaastail 1814–1839 ilmunud  
eestikeelsete trükiste arv trükikodade ja linnade kaupa<sup>86</sup>

Trükikojad	kokkulangevad tegevusaastad	trükiste arv	suhtarv
<b>Tartu:</b> Grenzius	1814–1818	11	2,7%
Schünmann	1814–1839	82	20,6%
Lindfors'i Pärijad	1837–1839	13	3,2%
<b>Tallinn:</b> Gressel	1814–1839	63	15,9%
Minuth	1814–1819	30	7,6%
Dullo	1819–1829	38	9,8%
Lindfors'i Pärijad	1828–1839	97	24,4%
<b>Pärnu:</b> Marquardt	1814–1839	24	6,1%
<b>Narva:</b> Schultz	1831	1	0,3%
<b>Riia:</b> Häcker	1814–1839	2	0,5%
Müller	1814–1839	9	2,2%
<b>Miitavi:</b> Steffenhagen	1814–1839	8	2%
<b>Peterburi:</b> stereotüüptr.	1814–1839	6	1,5%
<b>Porvoo:</b> stereotüüptr.	1837–1839	2	0,5%
<b>Määramata</b>	1814–1839	11	2,7%
<b>Kokku</b>	1814–1839	397	100%

#### Trükilinnad

<b>Tartu</b>	1814–1839	106	26,5%
<b>Tallinn</b>	1814–1839	228	57,7%
<b>Pärnu</b>	1814–1839	24	6,1%
<b>Narva</b>	1831	1	0,3%
<b>Riia</b>	1814–1839	11	2,7%
<b>Miitavi</b>	1814–1839	8	2%
<b>Peterburi</b>	1814–1839	6	1,5%
<b>Porvoo</b>	1837–1839	2	0,5%
<b>Määramata</b>	1814–1839	11	2,7%
<b>Kokku</b>	1814–1839	397	100%

<sup>86</sup> 1840. aasta toodangut pole arvestatud, sest Schünmann suri selle aasta aprillis. Arvestusest on välja jäetud ühe- kuni neljaleheküljelised plakatid ja patendid (arvult 116, ilmunud peamiselt Tallinnas ja Riias).

Tartus trükivalgust näinud eestikeelsetest trükistest oli märkimisväärne osa tartueesti keeles — vaimulikust kirjandusest enam kui pool, kalendri aastakäikudest aga enamik. Lõuna-Eesti pastorid, agaramad eesti trükiste väljaandjad, olid tulihingelised tartu-võru kirjakeele pooldajad.<sup>87</sup> Ägedamad lahingud peeti seejuures piiblitekstide tõlkeküsimustes. Oluliseks konkurendiks Tartule eestikeelse trükivara rohkendamisel, nagu seda võis täheldada ka saksakeelse raamatu puhul, olid Miitavi ja Riia trükikojad. Sealne eestikeelne toodang polnud küll nimetuste poolest suur, kuid lugejale mitmeid alustekste andes sisult väga oluline. Näiteks ilmus Miitavis Tartu piiblikoguduse kirjastamisel neli trükki, kokku 16300 eksemplari „Meije Issanda Jesusse Kristusse Wastset Testamenti” (656 lehekülge; edaspidi WT, trükid 1815 (nr 550), 1821 (nr 662), 1826 (nr 716), 1836 (nr 832))<sup>88</sup>. Miitavis ilmus ka August Wilhelm Hupeli (1737–1819) eesti keele õpetuse teine parandatud ja täiendatud trükk „Ehstnische Sprachlehre für die beyden Hauptdialekte” (1818, 852 lk., (nr 603), Eesti keele õpetus mõlemale peadialektile), mida Grenzius polnud suutnud peale grammatikaosa väljaandmist 1806. aastal (nr 468) lõpule viia.

### 2. 1. 1. Vaimulik kirjandus

Talupoja ülimalt tarkuseks oli jumalakartlikkus.<sup>89</sup> Sellega kooskõlas oli ka Schünmanni trükikoja eestikeelsest raamatutoodangust ligi 2/3 (39 nimetust) vaimuliku sisuga raamat. Enamik tekste oli mugandused või tõlked saksa keelest. Schünmanni eluajal Tartus piibli väljaandmiseni ei jõutud. Tallinnakeelse 1739. aasta „Piibli Ramatu” 4. trükk (kokku üle 1400 lehekülje, tiraažiga 5000 eksemplari) trükiti Tartu piiblikoguduse eestvõttel Schünmanni ofitsiinis alles aastail 1847–1849.<sup>90</sup> Senini oli Tartus ilmunud vaid piiblitekstide üksikuid osi või lõike. Nii ilmusid esmakordselt tartueesti keeles Taaveti lauluraamatu „Kuustõistkümmend eddimätsse laulo” (1833, nr 796). See oli Karula pastori Friedrich Ferdinand Meyeri (1799–1871) proovitõlge, mille algatas taas piibliseltsi Tartu harukogudus.

Esimene tartueestikeelne viieosaline kirikukäsiraamat „Wastne Tarto-Ma-Kele Kässä-Ramat” tuli välja Grenziuse kirjastusel Tartus aastail 1802–1803 (nr 434–436), järgmine, parandatud trükk aga 1816 Mülleri juures Riias. Alles kolm aastakümnet hiljem (1848) sai lõnaeestikeelse käsiraamatu trükkimine taas teoks Tartus, nüüd juba Laakmanni trükikojas (nr 1145–1147). Kirikukäsiraamat ühendas endas katekismust, evangeeliume ja epistleid, laulu- ning palveraamatut, kuid selle osasid anti välja ka eraldi.

**Katekismused.** Martin Lutheri väike katekismus oli oluline nii kristliku usuõpetuse käsiraamatuna kui ka elementaarkooli lugemikuna.<sup>91</sup> Liivimaa kindralsuperintendent Karl Gottlob Sonntag (1765–1827) koostas 1816. aastal ratsionalistlikus vaimus katekismuse „Katechismus der christlichen Lehre”. Tõlge tartueesti keelde pealkirjaga „Katekismus

<sup>87</sup> Heli Laanekask. Sõda Tallinna ja Tartu keele vahel ning selle kajastusi eesti trükiseis // Keelereform ja raamat / koost. ja toim. Helgi Vihma. Tallinn, 1993. Lk. 57–58. (Eesti Rahvusraamatukogu Toimetised ; 3).

<sup>88</sup> Tartus ilmus WT esmakordselt „Lindforsi Pärjate” trükikojas 1839. aastal (nr 899, 5. trükk, 5000 eksemplari).

<sup>89</sup> Ea Jansen. Faehmanni aeg // Õpetatud Eesti Seltsi Aastaraamat 1988–1993. Tartu, 1995. Lk. 52.

<sup>90</sup> Piibli levik Tartu- ja Võrumaa talurahva lugemisvarana oli suhteliselt tagasihoidlik. Lauluraamatu kõrval olid olulisel kohal WT ja psalter. – Vello Paatsi. Raamat Tartu- ja Võrumaal 19. sajandi esimesel poolel // Paar sammukest : Eesti Kirjandusmuuseumi aastaraamat. 22. Tartu, 2006. Lk. 155–156.

<sup>91</sup> 1818. aastal oli katekismus märgitud ainsaks kasutuselolevaks õpperaamatuks Tartu elementaarkoolides. – Eesti kooli ajalugu : neljas köites : kaugemast minevikust tänapäevani. 1. kd., 13. sajandist 1860. aastateni / peatoim. F. Eisen ; tegevtoim. E. Laul. Tallinn, 1989. Lk. 343.

kristlikkust oppusest” tuli käsipressi alt välja algtekstiga samal aastal Riias (nr 567\*) ja Miitavis (568\*). Sonntagi katekismuse tõlke põhjajaeesti keelde tegi Halliste-Karksi pastor Karl Ernst Berg (1773–1833), kuid sellega ei olnud rahul ja O. W. Masingult telliti uus tõlge. Tartus ilmusid mõlemad tõlked koos üksnes näidistena: „Kaks Ria-ma Katekismusse ümberpanemisse katsed” (1819, nr 621). Peale eeltoodu trükkis Schünmann „wiet korda” Torma ja Lohusuu pastori Franz Gotthilf Friedrich Asveruse (1747–1818) populaarse „Katekismusse Öppetusse-Selletuse” (1821, nr 656)<sup>92</sup>, samuti Tartu Maarja koguduse pastori Carl Heinrich Constantin Gehewe (1796–1856) väljaantud „Lutterusse katekismuse”(1837, nr 846\*)<sup>93</sup> ja Võnnu kirikuõpetaja Eduard Philipp Körberi (1770-1850) koostatud „Lutterusse Katekismuse” viis peatükki ([1839], nr 897\*).

**Lauluraamatuid** anti vaadeldaval ajajärgul välja kokku 23 nimetust. Neist mahukuselt esinduslikeim, ligi 300-leheküljeline „Wastne Tarto-Ma-Kele Laulu-Ramat” (1802, nr 435\*) ilmus esmakordselt Tartus Grenziuse juures, teine ja kolmaski parandatud trükk (vastavalt 1816, nr 576\*; 1842, nr 991\*) aga Riias Mülleri trükikojas. Schünmanni ofitsiinis seda lauluraamatut üldse töös ei olnud. Samal ajal trükiti põhjajaeestikeelset „Eesti Ma Rahva Laulu Ramatut” Tallinnas koguni kuueteistkümmel korral. Schünmanni juures nägi trükivalgust kaks vihikutäit laulusõnu: „Jummala-sanna laulud” (1816, nr 564) oli äratrükk Rosenplänteri „Beiträge” 5. vihikust,<sup>94</sup> sisaldades üheksa vaimulikku laulu endiselt Jüri ja Tallinna Toomkiriku pastorilt Reinhold Johann Winklerilt (1767–1815), päistiitliga varustatud „Wastse kiriko-laulo” (1831, nr 780\*) kätkes endas veerandsada kirikulaulu. See Röpina kirikuõpetaja Johann Friedrich Helleri (1786–1849) ja Vastseliina pastori Carl Gottfried Gustav Masingu (1789–1859) koostatud brošeeritud väljaanne oli trükitud peenes kirjas ja kohalikul kehval paberil. Schünmanni töödest võib veel nimetada ühte vähestest meie päevini säilinud laululehtedest „Mattuse-laulo” (1822, nr 672\*), tõlkijaks Karula pastor Peter Friedrich Bornwasser (1770–1823) ja eelnimetatud õpetajad Heller ning Masing, samuti kvartformaadis lauluraamatut „Rõngo kihhelkonna piiblikogodusse laul” (1833, nr 797\*) kohalikult pastorilt Friedrich Ernst Moritzalt (1803–1857).

Lõuna-Eestis, kus laialdast poolehoidu võitis vennastekoguduse liikumine, levis hernhuutlik kirjavara nii käsikirjas kui trükistena. Hernhuutlased hindasid haridust ja hoolikat keelekasutust, see soodustas rahva lugemis- ja kirjutamisoskuse arenemist. 1819 trükkis Schünmann kogumiku “Mönne Kauni Waimolikko Laulo” (nr 622\*), mille oli koostanud ja laulud osalt ise tõlkinud Tartu- ja Võrumaa vennastekoguduse hoolekandja Johann Heinrich Foerster (1750–1827). Teda abistasid tõlkimisel kooliõpetaja Johann Laaland (1792–1854), pastor C. G. G. Masing jt. 551 laulu sisaldav väljaanne kujunes mahult ligi 300-leheküljeliseks ja ilmus hernhuutliku kirjavara väljaandmise juhi Johann Christian Quandt noorema (1733–1822) lauluraamatu “Mönne wastse Waimolikko Laulo” (Barby, 1802, nr 433\*) teise osana. Väljaande populaarsusest kõneleb asjaolu, et Schünmann tegi veel samal, 1819. aastal järeltrüki (nr 622a\*) ja järgmisel aastal tuli tema ofitsiinit välja ka esimese jao kordustrükk (nr 640\*). Kui uskuda Läänemere provintside nädalalehes avaldatud tutvustust, trükkis ülikooli trükikoda vennastekoguduse lauluraamatu täisväljaande, st mõlemad osad, 1830.

<sup>92</sup> Raamatu esitrükk pealkirja all „Ristirahwa usso õppetuse” nägi trükivalgust 1790 Grenziuse „kirjade ja kulloga”, olles esimene Tartus trükitud läbinisti eestikeelne raamat (nr 364).

<sup>93</sup> Das Inland, 1838, Nr. 12, Sp. 192. Eesti retrospektiivses rahvusbibliograafias on K. E. Napiersky andmete toetudes märgitud koostajaks Karula pastor Friedrich Ferdinand Meyer (1799–1871).

<sup>94</sup> Beiträge zur genaueren Kenntniss der esthnischen Sprache / Hrsg. Joh. Heinr. Rosenplänter. Pernau ; Reval, 1813–1832 (nr 84P, rahvusbibliograafias osundamise kohta vt viide 112). Väljaande 5. vihik võis tervenisti olla trükitud Schünmanni ofitsiinis, vt viide 110.

aastal.<sup>95</sup> Kahel korral (1816, nr 571\* ja 1820, nr 641\*) ilmus Schünmanni trükipressi alt vennastekogudustele mõeldud liturgiaid ja litaaniaid sisaldav käsiraamat “Palwe, Palwusse, Eenpalwe nink Kittusse Laulo”, mille koostas samuti Johann Christian Quandt noorem. Teda abistas tõlkimisel eestlasest kala- ja vanakraamikaupmees Tartus, vennastekoguduse liige Aleksander Raudiall (Raudjal, 1734–1817). Kõigil nimetatud väljaannetel puudusid konspiratsiooni mõttes trükikoht ja trükkali nimi.

**Palveraamatutest** paljundati Tartus „Kristlik nink söamelik Palwusse-Ramat ...” (1820, nr 636\*), mis kujutas endast Vastseliina pastori Georg Gottfried Marpurgi (1755–1835) kolme palvuse tõlget Thomas von Kempeni (1380–1471) tähtsaimast teosest „Die Nachfolge Christi” (Kristuse järgimisest). Duodeetskaustas lõunaeestikeelse väljaande eesmärgiks oli uurida, kuidas tõlge meeldib. Tervikuna tõlkis selle eksistentsialistliku filosoofia varaseks eelkäijaks peetava teose Järva-Peetri koguduse pastor Carl Matthias Henning (1774–1856) hoopis põhjaeesti keelde — „Kristuse järel käimisest” ilmus kahel korral (1821, nr 657; 1841, nr 949) Tallinnas. Vennastekoguduse väljaandena trükkis Schünmann 1821. aastal ühe teise mahuka palveraamatu — üle kahe- ja poolesaja lehekülje hõlmava „Üts Koddo Palwusse Ramat” (1821, nr 666\*), mis on J. H. Foersteri tõlge preisi kirikuisanda ja kirjaniku Friedrich Ehrenbergi hernhuutlikust käsiraamatust. Pastor E. Ph. Körber laskis Tartus Võnnu kihelkonnakooli õpilaste tarbeks oma kulul trükkida tagasihoidliku, peenes kirjas „Palwusse Ramatu” (1827, nr 729\*).

**Piiblilood** Vanast ja Uuest Testamendist moodustasid 19. sajandi esimesel poolel kindla osa talurahvale mõeldud lektüürist ja neil oli teatav mõju rahva üldise ajalooteadvuse kujunemisele. Kaugel maal ja kaugel ajal sündinu sai isegi tuntumaks kui siin, omal maal toimunu.<sup>96</sup> Tartus ilmus kaks väljaannet piibli ainetel. Need oli „kokkokirjutand ja nore rahwa õppetuseks trükki pannud” leppimatu tartukeele vastane O. W. Masing: „Wanna-seädusse-aja sündinud asja” (1819, nr 624)<sup>97</sup> ja proovipoogen kavatsetavast väljaandest „Wiiskümmend kaks Luggemist Uest-Testamentist” (1820, nr 643). Ettetellimusi võttis vastu Schünmann, kuid täies mahus trükiti viimati nimetatud teos 1824. aastal siiski Pärnus (nr 700).

**Piibliasetused, usuteemalised arutlused ja jutlused** moodustasid kõige arvukama grupi (11 nimetust) Schünmanni trükitud eestikeelsest vaimuliku süžeeaga lugemisvarast. Enamik olid tõlked saksa keelest, seejuures ligi 2/3 neist lõunaeesti keelde. Seitse trükist oli pärit vennastekoguduse kirjameeste sulest. Peale uuspietistlike pastorite esinesid tõlkijate ja väljaandjatena ka mõned eesti päritolu „velised” nagu Vana-Kuuste kooliõpetaja J. Laaland (1816, nr 572\*), eelpoolmainitud Tartu mees A. Raudiall kahe tõlkega („Kigesuggutse Waimolikko Moistu-Könne” (1822, nr 670\*) ja „Üts juttus wie saa Judaliste wasta Londoni linan petu” (nr 679\*)), ka Urvastes sündinud eesti soost koolmeister, muusika- ja kirjamees Georg J. Beek (Beck) (1822, nr 678\*; lugu kolme juuditüdruku pööramisest ristiusku). Lisaks nimetatutele avaldasid trükis kirjutisi või tõlkeid Vastseliina kirikuõpetaja G. G. Marpurg (1819, nr 622b\*), pietistlike raamatute väljaandjad Saaremaal Jaani pastor Friedrich Christian Hoffmann (1775–1817) ja J. C. Schreiber (1820, nr 645; 5000 eksemplari) ning C. M. Henning

<sup>95</sup> Provinzialblatt für Kur-, Liv- und Esthland : Literärischer Begleiter, 1831, Nr. 2, S. 8. Siin teadaantud teisest jaost pole säilinud eksemplare teada. Eesti retrospektiivne rahvusbibliograafia registreerib sellest aastast vaid lauluraamatu 1. osa (nr 762\*).

<sup>96</sup> Ants Viires. Eestlaste ajalooteadvus 18.–19. sajandil // Tuna, 2001, nr. 3, lk. 21.

<sup>97</sup> Schünmann kavatses raamatut alles pärast mihklipäeva trükkima hakata, sel juhul ähvardas aga Masing käsikirja Steffenhagenile Miitavisse saata. – Otto Wilhelm Masingu kirjad... . 2. kd. Lk. 111, 112 viide 5. Raamatut müüdi alandatud hinnaga.

Järvamaalt (1830, nr 760). Lõuna-Eestis tegutsenud koolmeistrilt Johann Schwellelt trükkis Schünmann hernhuutliku jutu (1839, nr 916a\*), mille eripäraks sai kivitrukis palgeleht. Sangaste pastor Karl Ernst von Berg (1773–1833) toimetas trükki tallinnakeelsed salmid leerisõppijaile (1827, nr 728).

**Tartu Piibliseltsi aruanded** said trükkali uueks tööartikliks, kui 19. sajandi teisel aastakümnel algas Eestis piibliseltside tegevus. Peterburi Piibliseltsi haruseltsid asutati Tartus 10. juunil 1813, Tallinnas sama aasta 1. juulil, hiljem ka Kuressaares. 1817. aastal tegutsesid Liivimaa Eesti alal piibliseltsi abiseltsid (abikogudused) juba kümnes kihelkonnas. Tsaar Nikolai I valitsemise algusaastail varjusurmas olnud haru- ja abiseltsid elustusid 1831. aastal taas ja olid kogu 19. sajandi vältel aktiivselt tegevad. Piibliseltside toetusel ilmus Eestis rohkesti vaimulikku kirjandust, eriti katekismuse ja Piibli seletusi, palve-, laulu- ja jutluseraamatuid, samuti usulisi traktaate ja kirjeldusi. Haruseltsid andsid trükis välja ka tegevuse aruandeid.<sup>98</sup> Tartu Piibliseltsi eestikeelseid aruandeid Tartumaa abikogudustele on säilinud viis aastakäiku, lisaks üks Piibli reklaambrošüür „Heikamisse Sönnä” (1822, nr 669\*). Aruanded sisaldavad muuhulgas teateid Piibli väljaandmise kavatsustest Vene tsaaririigis, kus kavandati Pühakirja editeerimist paljudes keeltes, sh näiteks ostjaki/handi keeles. Nähti ette Piibli „waistile ilma tengata jagamist”, alustati „saiswa tähhega” (stereotüüptrükis) paljundamist. Aastast 1837 on säilinud Piibliseltsi Tartu haruseltsi saksakeelse aruande tõlge eesti keelde (nr 854), selle taas esimese järjenumbriga all ilmunud aruande oli tõlkinud Väandra abipastor Karl Eduard Anton Körber (1802–1882). Samal aastal ilmus Schünmanni trükisena veel Sangaste pastori Friedrich Heinrich Sellheimi (1793–1857) eesti keeles kirjutatud „Tarto piibli-kogodusse teadaandmine”(1837, nr 855\*).

Kümne aasta jooksul (1815–1825) trükiti Schünmanni juures ka piibliseltsi saksakeelsed aastaaruanded, vaid esimene number ilmus Riias. Muuhulgas sisaldasid need andmeid abiseltsidest, samuti eestikeelse Piibli ja WT trükkimisest ning levikust.<sup>99</sup> Esimesed kuus aruannet toimetas trükki endise Tartu Jaani kiriku diakoni ja Otepää pastori poeg, Tartu maakohtu sekretär Gustav Heinrich Hehn (1775–1823).

## **2. 1. 2. Ilmalik kirjandus**

**Ühtse eesti kirjakeele väljaarendamine ja täiustamine** tõusid päevakorda, kui talurahva pärisorjusest vabanemisega, seega isikliku vabanemisega kasvas eestlaste seas märgatavalt kirjaoskuse ja koolitarkuse prestiiž. Oma osa selles oli ka vennasteliikumisel, mis jõudis Eestis haripunkti 19. sajandi esimesel poolel. Tartus trükkis Schünmann tallinnaeesti keele kirgliku eestvõitleja O. W. Masingu kolm kirjutist saksakeelsele publikule. 1816 tuli trükist seedetskaustas brošüür „Ehstnische Originalblätter für Deutsche. Heft I” (nr 563; Eesti keele originaallehed sakslastele. 1. vihik). Eessõnas rõhutas autor eesti keele oskuse vajalikkust avalikes ametites, mida teatavasti täitsid siinmail sakslased. Eestlastega suheldes kasutasid nad kodus teenijatelt õpitud „köögieestikeelt”. Peale kirikuõpetajate, kellele eesti keele oskus oli kohustuslik, vajaksid autori arvamust mööda korralikku põhirahva keele tundmist linnavalitsuse-, kohtu-, politsei- ja muudki ametnikud. Väikeraamat sisaldas 34 lehekülje ulatuses eestikeelset keelealast ja kultuuriteemalist teksti, lisatud oli uute sõnade seletus.

<sup>98</sup> Jaan Bärenson. Piibliseltside ajaloost Eestis // Eesti Evangeelne Luterlik kirik. Tallinn, 1992. Lk. 72–75. Vt ka: <http://www.eps.ee>.

<sup>99</sup> [An die General-Versammlung der Dörptschen Abtheilung der russischen Bibelgesellschaft, von deren Comité. Nr. 2–11. Dorpat, 1814–1824.]

Masingu arutlust peetakse tänapäeval esimeseks eesti keeles kirjutatud kunstipäraseks esseeks. Leidmata tellijaid, levis trükis aga vähe. Teises brošüüris „Vorschläge zur Verbesserung der Ehstnischen Schrift” (1820, nr 644; Ettepanekud eesti kirjakeele parandamiseks) tegi Masing viis ettepanekut eesti kirjaviisi täiustamiseks. Et trükkalid väljendasid tagasihoidlikku huvi lisakulutuste tegemiseks, lubas Masing puuduvad erimärkidega tähed muretseda neile omal kulul. Ka kolmas brošüür oli eesti keele ortograafia kohta (1824, nr 694). Mõned aastad hiljem astus lõunaeesti keele kaitseks välja Rannu pastor Wilhelm Friedrich Steingrüber (1761–1834) avaldades „Bemerkungen, die ehstnische Sprache in beiden Hauptdialekten betreffend” (1827, nr 720, Märkused eesti keele mõlema peadialekti kohta). Ta soovitas ühendada tartu- ja tallinnaeesti keele, võttes neist parima.

**Aabitsad ja kooliõpikud.** 1820. aastate algul elavnes eestikeelsete õpikute väljaandmine. Schünmanni trükipressi alt tuli viis õpperaamatut ja sein-aabits, neli väljaannet pärines pastor O. W. Masingu sulest. Esimesena trükkis Schünmann Urvaste pastori Friedrich Gottlieb Moritza (1769–1833) koostatud aabitsa „ABD nink weikene luggemise ramat” (1820, nr 628\*), mis oli juba varem kahel korral (1815, 1817) Grenziuse juures ilmunud õpiku redigeeritud kordustrükk. Schünmanni man müügil olnud pooleteisepoognast õpperaamatukest peetakse trükkali poolt kirjastatuks. Vastupidiselt levinud seisukohale oli see üllitis üks väheseid, peale kalendrisarja võib-olla ainuke Schünmanni kirjastatud eestikeelne raamat. Samal aastal nägi nimetatud aabits trükivalgust ka Mülleri trükikojas Riias. Järgmise aasta märtsikuust peale oli maakoolide õpetajatel soovituslik ja võimalik kasutada Masingu foolioformaadis sein-aabitsat „Luggemisse lehhed” (1821, nr 659). Selle 36 lehel tutvustati lastele suuri ja väikseid trükitähti fraktuuris ja antiikvas ning kirjatähti, samuti araabia ja rooma numbreid ning kirjavahemärke. Silpide veerimiselt pidi jõutama lühitekstide lugemiseni. Fraktuurtähestiku ja araabia numbrite suurte tabelite trükkimiseks tellis Masing omal kulul puutähed, kirjatähtede alfabeedi lehed valmistati vaselõikes. Samaaegselt tuli välja juhend, kuidas neid lehti pruukida (1821, nr 665). Sein-aabitsat müüdi nii paberlehtedena kui ka papile kleebitult (vastavalt 2,5–3 või 5–6 bankorubla komplekt).<sup>100</sup> Kuid õppevahendi eksemplari hinda peeti kalliks ja nii levis see vähe. Kaks aastat hiljem läks trükipressi alla Masingu varasemast veidi ulatuslikum „Täieline ABD-Ramat, kust makele luggemist õiete õppida” (1823, nr 692).<sup>101</sup> Siin tutvustati „pissikesi ja suri pohkstawe”, tähenimetusi ja esmakordselt õ-tähe hääldamist. Oli kasutatud ka palatalisatsiooni ja kolmanda välte märke. Lugemisharjutusteks oli koostaja valinud vaimulikud tekstid. Samal aastal trükkis Schünmann koolmeistrite ja koolilaste tarbeks Masingu neljajaolisena kavandatud „Arwamise-Ramatu” 1. tüki (1823, nr 681). Selles olid kahel leheküljel ära toodud eestikeelsed oskussõnad saksakeelsete vastetega. Terminid olid eestipärased ja on suures osas tarvitusel ka tänapäeval.<sup>102</sup> Eelmine rehendusõpik, Saaremaa Püha kihelkonna eesti päritolu<sup>103</sup> pastori Peter Heinrich von Frey (1757–1833) „Arropiddamise ehk Arwamise-Kunst”, oli ilmunud 17 aasta eest Grenziuse juures Tartus (nr 465). 1823 tuli Tallinnas Dullo juures välja teinegi matemaatikaõpik — Sauga valla kirjutuskooli õpetaja Abram Holteri (1798–1851) koostatud ülesannete kogu (1823, nr 682).

Otto Wilhelm Masing kirjastas oma väljaandeid enamasti ise. Mitmesugustel põhjustel ei läinud nende turustamine sugugi hästi. Kirjastamine tõi autorile suurt

<sup>100</sup> DZ, 1822, Nr. 5–7; Vello Paatsi. Raamat Tartu- ja Võrumaal... , lk. 136.

<sup>101</sup> Masingu aabits oli trükivalmis juba 1820. aastal, kuid Schünmann viivitas alustamisega, sest andis ise omal kulul välja eelnimetatud pastori F. G. Moritza 1817. aasta aabitsa kordustrüki. – Otto Wilhelm Masingu kirjad... . 2. kd. Lk. 241.

<sup>102</sup> Eesti kooli ajalugu... 1. kd. Lk. 379.

<sup>103</sup> Rudolf Põldmäe. Kultuuriloolisi vahelugemisi. Tallinn, 1979. Lk. 10.

majanduslikku kahju, mistõttu jõudis võlgades Masing enne surma pankroti äärele.<sup>104</sup> Õpperaamatute väljaandmine soikus pikaks ajaks üldse. Schünmanni juurest jõudis järgmine õpik raamatuturule alles 1839. See kauni tiitellehevinjetiga (lapsed laua taga lugemas) „ABD-ramat” (nr 888) oli trükitud suurema šriftiga ja sisaldas lastele lugemiseks õpetussõnu Siiraki tarkuseraamatust ning palveid. Edaspidi võttis aabitsate trükkimise kindlalt enda hoolde Laakmann ja tegi seda edukalt.

**Juturaamatud, luuletused, laulud.** Schünmanni trükitud vähesed jutu- ja luuleraamatud (5 nimetust) olid tõlkelise päritoluga. Talurahvale mõeldud trükis tuli tavaliselt välja kehval, hallil vesimärkideta paberil ja väheste kaunistuselementidega. Esimeste eestikeelsete raamatute seas trükkis Schünmann 1816. aastal pastor Reinhold Johann Winkleri „Juttud” (nr 566).<sup>105</sup> Raamat sisaldas 12 värssjuttu ja valmi, nagu „Haige ja temma õppetaja”, „Körwits ja tamme tõrro”, „Jalloto ja pimme”, mille eeskujud pärinesid saksa kirjandusest. Moraliseerivate juttude abil püüdsid autorid eesti lugejat vagade eluviiside poole kallutada. 1838 ilmus inglise 17. sajandi baptistliku kirjaniku kannatuserohkest elust pajatav lühijutt „Johann Bunjani ello-käük” (nr 867\*), mille tõlkis ja andis välja hernhuutliku suunaga koolmeister Johann Schwelle. John Bunyani (1628–1688) enda ülemaailmse populaarsusega teos “The Pilgrim’s Progress” (Palveränduri teekond) oli tartukeelses käsikirjas levinud juba 18. sajandil ja ilmus trükituna Grenziuse juures pealkirja all “Öige Risti-Innimisse Tõisine Ello-käük Iggawetse Ello pole” (1817, nr 593\*).<sup>106</sup>

1830. aastate lõpu poole võis täheldada teatud tõusu eestikeelse raamatu ilmumises, mis toimus suuresti poolvaimuliku meeleparandusliku kirjanduse arvel. Ülikooli trükikojas ilmus Mustjala pastori Carl Johannes Masingu (1811–1878) tõlkebrošüür „Laewa pois Pop” (1836, nr 830), kus laevapoiisi mõjutusel kahetseb joodikust ja rõvetsejast kapten enne surma oma patte ning pöördub Jumala poole. Aasta hiljem tuli Tartus trükist välja samalaadne raamatuke — Tartumaa vennastekoguduse eestseisja Marcus Heinrich Windekilde (1792–1861) „Se öige Soldat ehk Peter Lohbekki Ello-Käük” (1837, nr 851\*). Tänapäevani pole leitud eksemplari Schünmanni juures trükitud Michael Parti tõlkest „Kurwa inimesse Öhk ja kossutus” (184?, nr 917a\*).

**Aimekirjanduse** rubriiki kuuluvatest Schünmanni juures ilmunud väljaannetest on O. W. Masingu “Pühhapäwa Wahhe-luggemissed” (1818, nr 610) oma uudse sisu poolest pöõretloova tähtsusega eestikeelse trükisõna ajaloos. Koostaja eesmärk oli rahvaalgustuslik – tutvustada Eesti talurahvale kaugeid maid (Lapimaa, India jt), sealseid elanikke, looma- ja taimeriiki ning mitmesuguseid loodusnähtusi, põimides vahele autori enda mõtisklusi ja selgitusi.<sup>107</sup> Võõraid ja tundmatuid maid tutvustav reisikirjandus oli vaadeldaval ajal arvukas nii saksa- kui ka venekeelses trükisõnas ja väga populaarne. Masingu sisurohke raamat ei leidnud vaeste ja algelise lugemisoskusega eesti maainimeste seas siiski loodetud vastuvõttu. Majanduslikesse raskustesse sattunud Äksi kirjamees ei suutnud Schünmannile kokkulepitud tähtpäevadeks, lihavõtteks ja jaanipäevaks, vastavalt 500 ja 600 bankorubla tasuda ning raamatu trükkimine lükkus juunikuu asemel oktoobrisse. Vastu töötasid ka hernhuutlikud

<sup>104</sup> Leo Anvelt. O. W. Masing ja kaasaegsed. Lk. 84–105.

<sup>105</sup> Ilmus äratrükina Rosenplänteri ajakirjast: Beiträge... , 1816, Heft 6, S. 111–135.

<sup>106</sup> Tõlkis Kanepi kõstri 16-aastane poeg Christian Friedrich Janter (1801–1882), kes hiljem pastorina andis oma jutluste paljundamisega rohkesti tööd peamiselt Tallinna trükkalitele.

<sup>107</sup> Näiteks arvas Masing, et: „Rummal siis se innimenne, kes sellepärast ellopäwad alwaks tahhaks laita, et omma palle higgi sees peame leiba söma. Kui keik rahharikkad olleksime, kes siis õmmetige wimaks tõele tahhaks hakkata? Ehk, mis siis kül põllud kannaksid? Mis muud, kui ohhakaid! Ning surreksime siis wimaks keik nälga.” – Pühhapäwa Wahhe-luggemissed, 1818, 1. jaggu, lk. 42.

vennaskonnad. Raamatuhind 1 rbl. 85 kop. osutus samuti küllalt kalliks ja 3000 trükitud eksemplari ei leidnud piisavat turgu. Kavandatud 2. köide jäigi ilmumata.

Olukorda eestikeelse raamatu põllul iseloomustab kujukalt ka teise silmaringi avardava raamatu trükkijõudmine. Hamburgi pastori ja kirjaniku Christoph Christian Sturm (1740–1786) raamatu „Mõtlemisse Jumala teggude päle“ (1822, nr 674\*) oli Põlva pastor Gustav Adolph Oldekop (1755–1838) „omma mele perra ümbrekirjotanu“. Raamat käsitles Jumala loodud materiaalsel maailmal — loodust, taevatähti, kuud, mitmesuguseid loodusnähtusi — erinevuses vaimsest.<sup>108</sup> Alguses kavandas Oldekop iga pühapäeva jaoks „ütte motlemist“, siis oleks neid saanud 52. Kartusest, et raamat saab liiga kallis ja rahvas põlgab selle ära, jättis autor lugude arvu poole peale. Tema arvates oleks raamatutegijaid küll, kui leiduks vaid ostjaid.

Esimene karskusteemaline raamat eesti keeles ilmus inglise traktaadiselti kulul ja nägi trükivalgust 1834. aastal Tartus. See oli M. H. Windekilde saksa keelest tõlgitud „Palwe Jumala kallid andid targaste nink parraussi pruki“ (nr 809\*). Raamatu sisu kandis dialoogi Hantsu ja Jaani vahel. Tähelepanu tõmbas Friedrich Ludwig von Maydelli (1795–1846) puulõikevinjett tiitelhel, mis kujutas naist vedamas vankril purjus meest kõrtsist kodutallu.<sup>109</sup> Põllumajanduslikest nõuannetest tuli Schünmanni juures omaette trükisena välja pastor Gehewe poolt lõunaeesti keelde pandud Tartu ülikooli põllumajandusprofessori Johann Friedrich Leberecht Schmalzi (1781–1847) käsiraamat lambapidajaile „Lammaste-karjusse Ramatokenne“ (1830, nr 761\*). Järgmisel aastal nägi raamatuke trükivalgust läti keeles, 1837. aastal ilmus see põhjaeesti keeles Gresseli juures Tallinnas. Enam kui sajalihaküljelise väljaanne õpetas kuidas talitada, sööta, ravida loomi ja käia ümber villaga.

**Seadused.** 1819. aasta talurahva seadus, mis vabastas Liivimaa talupojad pärisorjusest ja andis isikuvabaduse, otsustati välja anda nii tallinna- kui ka tartueesti keeles. Ettepanek seaduse tõlkimiseks saksa keelest tehti O. W. Masingule, kes sai valmis põhjaeestikeelse „Lihwlandi-ma Tallorahwa Seäduse“ (1820, nr 637). Tema tõlke järgi panid lõunaeesti pastorid G. A. Oldekop ja L. W. Moritz seaduseraamatu tartueesti keelde, mis ilmus samal, 1820. aastal samuti Schünmanni juures pealkirja all „Liiwlandi Marahwa Säedus“ (nr 638\*). Aasta hiljem trükkis Schünmann 500 eksemplari „Jutlust mis Priusse kulutamisse päwal 12nemal Martsil 1820, piddanud Otto Willem Masing“ (1821, nr 633). Jutluses tutvustati muutusi, mis uus seadus maarahva õigustesse tõi ja paluti pärisorjusest vabanevatele talupoegadele pääsu „pimmedusse ja rummalusse mele wallast lahti“.

**Perioodilised väljaanded.** Aastal 1816, mil Schünmann trükkis esimesed eestikeelsed raamatud, tegi ta ka mõne tellimustöö Pärnu pastor Johann Heinrich Rosenplänterile (ilmselt Masingu vahendusel). On andmeid, et Tartu ofitsiin trükkis tema ajakirja „Beiträge zur genauern Kenntniß der ehstnischen Sprache“ (nr 84P; Lisandusi eesti keele paremaks tundmiseks) 5. ja 6. vihiku, mille põhjuseks võis olla Pärnu trükkal Marquardt ülekoormatus tööga.<sup>110</sup> 1820. aastate esimesse poolde langes Masingu silmapaistev algatus — „Marahwa

<sup>108</sup> Metafüüsilise filosoofia klassikalist probleemi käsitlevana võib raamatut pidada üheks meie varasemaks filosoofiliseks trükiseks. – Ülo Matjus. Eesti filosoofiline trükk 1801–1917 // Rahvusvaheline konverents Eesti- ja võõrkeelne trükk Eesti- ja Liivimaal 1801–1917 : ettekanded / koost. Vello Paatsi. Tartu, 2009. Lk. 36.

<sup>109</sup> Kui anonüümse illustratsiooni on tõepoolest valmistanud F. L. von Maydell, pidi tema puulõiketöökoda Tartus tegutsema juba üks aasta enne seniteadaolevat 1835. aastat.

<sup>110</sup> Otto Wilhelm Masingu kirjad... . 1. kd. Lk.139, viide 11; lk. 151, viide 6.; EAA, f. 402, n. 10, s. 70, l. 31p. Schünmann sai loa 5. vihiku väljaandmiseks 23. augustil 1816. Viide trükkal Schünmannile leidub ka Rosenplänteri eessõnas 5. vihikule. Asjaolu pole leidnud kajastamist eesti retrospektiivses rahvusbibliograafias.

Näddala-Lehe" (nr 708EP) asutamine Tartus. Nädalaleht oli mõeldud mõlema Eesti kubermangu rahvale. See oktaavkaustas 8-leheküljeline perioodiline väljaanne ilmus kokku neli aastat: 1821 — Schünmanni juures Tartus, 1822 — Pärnus, 1823 — 11 esimest numbrit Riias ning edasi Tartus ja lõpuks 1825 taas Pärnus. Trükikohtade sunnitud vahetamisest paistavad välja vaev ja viletsus, millega Masingul tuli rinda pista. Kaastööliste arv oli väike, lehe ettevalmistamine ja rahastamine lasus ainuüksi tema õlul. Eesmärgina nähti ette rahva teavitamist valitsuse ametlikest käskudest ja korraldustest ning valgustuslike ja õpetlike teadmiste levitamist eestlaste seas. Leht levis rahva hulgas siiski vähe: 1821. aastal trükiti 500 eksemplari, neist läks rahva hulka 156; 1822. aastal 202 eksemplari; 1823. aastal 163 ja 1825. aastal 127.<sup>111</sup> Pärast Masingu surma müüdi kokkukõidetud aastakäike poole hinnaga.

## 2. 2. Saksa-, vene- ja muukeelne trükis

J. C. Schünmanni põhiline trükiproduksioon oli mõistagi võõrkeelne, peamiselt saksakeelne.<sup>112</sup> Sellist trükist vajas ja tarvitas ülikool, LÜÖS ning peamine lugev elanikkond siinmail üldse. Järgnev ülevaade Schünmanni mitte-eestikeelsest teadus- ja populaarteaduslikust trükiteodangust peegeldab ainevaldkondade kaupa eelkõige ülikooliteadust, kuid hõlmab ka väljaspool ülikooli tegutsenud literaatide, peamiselt Liivimaa kubermangu Eesti alal tegutsenud klientide töid.

### 2. 2. 1 Ülikoolitrükised

Koos „ülikoolitrükkali“ tiitliga sai Schünmann õiguse ja kohustuse paljundada ülikooli õppetööd korraldavaid ja muid ametlikke materjale: põhikirju, määrusi, eeskirju jms. Regulaarselt ilmuvaks trükiartiklikiks olid ülikooli taasavamisest alates väljaantavad akadeemilised loengukavad saksa ja ladina keeles, alates 1844. aastast lisandusid ülikooli isikkooseisu ja üliõpilaste nimekirjad.<sup>113</sup> Vana akadeemilise tava kohaselt pidasid professorid mitmesuguste tähtpäevade puhul avalikke aulakõnesid — nii tähistati keisri perekonna tähtpäevi ja 12. detsembril (vjk) keiserliku ülikooli aastapäeva, aga ka kolleegide ametijubeleid ning saadeti lahkunuid viimsele teekonnale. Akadeemilised tähtpäevakõned käsitlesid enamasti mingit teaduslikku, pedagoogilist, poliitilist või päevakajalist teemat. Kõnede trükkimise ülikooli kulul otsustas nõukogu, olles rahalistes küsimustes küllaltki

<sup>111</sup> Mart Laar. Äratjad. Lk. 257.

<sup>112</sup> Esinemisele retrospektiivse rahvusbibliograafia köites „Eestis ilmunud saksa-, vene- ja muukeelne perioodika 1675–1940“ (Tallinn, 1993) viitab käsitluses sulgudesse paigutatud järjenumbr, millele on lisatud täht P. Vanemate võõrkeelsete raamatute bibliograafia on veel koostamisel, mistõttu pole võimalik ka täpseid arve esitada. Hetkel täiuslikuma ülevaate J. C. Schünmanni võõrkeelsest trükiteodangust annab e-kataloog ESTER Tallinn (<http://ester.nlib.ee>), kus on sellest kirjeldatud juba ligemale 600 trükist. Tartus trükiti vaadeldaval ajajärgul saksa ja eesti keele kõrval ladina-, vene-, kreeka-, prantsuse-, heebrea- jm keelseid tekste, sh vähemalt seitse lätikeelset raamatut (vt: Seniespiedumi Latviešu valodā 1525–1855 : kopkatalogs. Rīga, 1999). On teateid, et Schünmanni trükikojas paljundati ka armeeniakeelseid raamatuid. – Tartu ülikooli ajalugu kolmes köites 1632–1982. 2. [köide] 1798–1918. Tallinn, 1982, lk. 384 jm. Väide, mis pole praeguseks kinnitust leidnud, võib tugineda asjaolul, et Schünmannil olid armeenia keele kirjad tõepoolest olemas, kuid nende hulk oli väike, 39 naela. Ühe poogna trükkimiseks vajati umbes 160–180 naela trükitüüpe.

<sup>113</sup> Vt: Tartu ülikooli perioodikaväljaanded 1802–1940. 1–2 / koost. Lea Trikkant. Tartu, 1983.

kokkuhoidlik. Ülikoolitrükiste tiraažid kõikusid 150–500 eksemplari vahel, ulatudes mõnel juhul tuhandeni (näiteks üliõpilaseeskirjad). Algul jagati või saadeti trükiseid laiali tasuta.<sup>114</sup>

Ülikooli esimese veerandsaja tegevusaasta tähistamiseks 1827. aastal ilmus Schünmanni juures rida iseseisvaid trükiseid, millest silmapaistvaim oli foolioformaadis juubelialbum „Die Kaiserliche Universität zu Dorpat” (Keiserlik Tartu Ülikool). Väljaanne sisaldas rektor Ewersi ajaloolist ülevaadet ülikooli tegevusest, asutamise ja teiste oluliste dokumentide publikatsiooni. Selles oli 19 Karl August Senffi gravüüri, mis kujutasid Tartu linna plaani, ülikoolihooneid ja botaanikaaeda. Pidulikule sündmusele pühendatuna ilmusid kõigi nelja teaduskonna – usu-, õigus-, arsti- ja filosoofiateaduskonna nimel teaduslikud käsitlused jm.<sup>115</sup>

Oluliseks tööks trükikojale kujunes õppekirjanduse, akadeemiliste loengute jm õppematerjali paljundamine. Vene riigi saksakeelse ülikooli õppetöö tugines suures osas Saksamaal väljaantud raamatutele. Olid ju õppejõudki enamasti sealse päritolu ja haridusega. Ometi tundsid oma alasse tõsiselt suhtuvad professorid kohustust koostada ja avaldada siinseid vajadusi arvestavat õppekirjandust. Aastail 1814–1840 trükkis Schünmann kuni 40 nimetust otseselt üliõpilastele suunatud materjale. Õppetööd tõhustasid õppejõudude teaduslikud ja laiemale publikule adresseeritud üllitised. Tartus nägi ülikoolitrükkali tööna trükivalgust ka enamik ülikoolis kaitstavatest väitekirjadest, samuti põhiline osa muudest Tartu teadlaste töödest.

**Theologica.** Tartu ülikooli usuteaduskond valmistas ette luterlikke pastoreid kogu tsaaririigi tarvis. Suund oli praktilisele tegevusele, teadustööga tegeldi esimestel aastakümnetel vähem. Usuteaduskonnas kaitsti sajandi esimesel poolel vaid üheksa väitekirja.<sup>116</sup> Igapäevaseid kirikuraamatuid ja tarbekirjandust hankis kohalik saksakeelne elanikkond raamatukaupmeeste vahendusel Saksamaalt. Tartus ilmusid ülikooli esimestel aastakümnetel põhiliselt jutlused ja (matuse)kõned. Mahukamatest kohapeal trükitud raamatutest võib nimetada Järva-Peetri pastori ja viljaka pietistliku kirjamehe Carl Matthias Henningi välja antud „Schriftgemäße Erklärung des kleinen Katechismus M. Luthers” (1827, M. Lutheri väikese katekismuse kirjavärane selgitus). Väljaande aluseks oli esmalt 1677. aastal trükitud ja seejärel korduvalt uuesti väljaantud saksa pietismi isa teoloog Philipp Jakob Speneri (1635–1705) katekismus.

Edaspidi olukord ülikooli usuteaduskonna väljaannete osas muutus. 1830. aastal ilmus dogmaatika- ja moraaliprofessori Ernst Wilhelm Christian von Sartoriuse (1797–1859) eestvõttel esinduslik väljaanne „Die Augsburgische Confession Deutsch, Lateinisch, Ehstnisch und Lettisch zur Feier ihres dreihundertjährigen Jubelgedächtnisses herausgegeben von der theologischen Fakultät der Kaiserlichen Universität zu Dorpat” eestikeelse pealkirjaga: „Usso tunnistus Üllema Wallitseja Keiser Kaarle V<sup>ma</sup> kätte antud Augsburgi linnas petud Rigikogodus, aastal 1530” (nr 765). Eestikeelse tõlke tegi tuntud eesti ainese koguja ja

<sup>114</sup> Vähemalt 25 eksemplari igast ülikooli väljaandest talletati raamatukogus tulevasteks vajadusteks. Alates 1818. aastast algas trükiste vahetus teiste Euroopa ülikoolidega. Järelejäänud kogused saadeti hiljem ülikooli raamatukaupmehe või raamatukogu vahendusel müügiks Riiga, Miitavisse, Leipzigi, Berliini või Hamburgi.

<sup>115</sup> Pidustuste trükitud kirjeldus „Das erste Jubelfest der Kaiserlichen Universität Dorpat” (1828), peetud kõned, jutlus ja pühendustrükised on kokku köidetud, üks selline nahkköites eksemplar ülikooli raamatukogus kannab seljatiitlit: „Sämtliche Schriften zum ersten Jubelfest der Universität Dorpat 1827”.

<sup>116</sup> Esimesed neli väitekirja (1804–1805) jäid trükis avaldamata. – E. Oissar. Tartu ülikoolis kaitstud väitekirjad 1802–1918 : Bibliograafia. Tartu, 1973. Lk. 32-33.

uurija Kadrina pastor Arnold Friedrich Johann Knüpffer (1777–1843). „Polügloti” väljaandmiseks saadi ülikooli kuraatori vahendusel Peterburist 1350 rubla B.A.<sup>117</sup>

Teoloogiaalase teadustöö tulemused kavatses teaduskond koondada jätkväljaannetesse ja leida sellega tee Euroopa foorumile. Aastail 1832–1833 trükiti Schünmanni juures kaks mahukat köidet „Beiträge zu den theologischen Wissenschaften” (nr 83P, Lisandusi teoloogiateadustele), mille kirjastas F. Perthes Hamburgis. Pikema elujõuga oli kirikuloo professori Andreas Caspar Friedrich Buschi (1798–1877) toimetatud ja alates neljandast aastakäigust<sup>118</sup> kirjastatud ajakiri „Evangelische Blätter” (1832–1842, nr 150P). Praktilise usuteaduse professor Carl Christian Ulmann (1793–1871) algatas laiemaks levikuks mõeldud „Mittheilungen und Nachrichten für die evangelische Geistlichkeit Russlands” (nr 263P, Teated Venemaa evangeelsele vaimulikkonnale). Usuteaduskonna õppejõudude kõrval kuulusid autorkonda ka mõned evangeelsed vaimulikud Venemaalt. Schünmann ja seejärel tema lesk Justine trükkisid seda luterliku suunitlusega ajakirja aastail 1838–1842, edasi läks trükkimine Riiga Häckeri trükikotta, kus see ilmus veidi muudetud pealkirjaga 1915. aastani.

**Juridica.** Tartu õigusteaduskonna professorid Christoph Christian von Dabelow, Walther Friedrich Clossius (1795–1838) jt olid aktiivsed oma tööde publitseerimisel rooma õiguse, tsiiviil- ja kriminaalõiguse alal. Enim tunti vaadeldaval ajajärgul nappust käsiraamatutest ja uurimustest kohaliku õiguse valdkonnas, mis haaraks nii Läänemere provintside keerulist õiguskorraldust kui ka Vene õiguse ajalugu. Oluline oli seadusaktide korrastamine ja publitseerimine. See valdkond saigi Tartu ülikooli peamiselt saksa päritolu juuraprofessorite aktiivse teadusliku töö suunaks. Juba Schünmanni tegevuse algaastal jõudsid tema trükikojast kasutusse Kaasani ülikoolist saabunud, osaliselt vene keeles loenguid pidava esimese vene õiguse õpetooli professori Johann Georg Josias Neumanni (1780–1855) mõned väikestruktuurid, nagu „Abriss des russischen peinlichen Rechts” (1814, Lühiülevaade vene kriminaalõigusest) esimene osa. Rektor professor Gustav Ewers avaldas mahuka allikakogu „Des Herzogthums Ehsten Ritter- und Land-Rechte” (1821, Eestimaa hertsogiriigi rüütli- ja maaõigused), mille kirjastas raamatukaupmees Meinshausen. Siin ilmus ka G. Ewersi peateos „Das älteste Recht der Russen in seiner geschichtlichen Entwicklung”. Friedrich Georg von Bunge (1802–1897) suutis 1827. aastal trükki toimetada ülikooli esimese Liivimaa provintsiaalõiguse professori Johann Ludwig Mütheli (1763–1812) kaua käsikirjas<sup>119</sup> seisnud loengute esimese osa pealkirja all „Handbuch der livländischen Criminalrechtslehre” (Liivimaa kriminaalõigusõpetuse käsiraamat).<sup>120</sup> Tartu ülikooli kasvandik ja hilisem provintsiaalõiguse professor F. G. von Bunge kujunes 19. sajandi teisel ja kolmandal veerandil Balti õigusajaloo silmapaistvaimaks uurijaks ja allikate publitseerijaks. Akadeemilises ofitsiinis trükiti mitu tema ülikooliõpikut ja tööd Balti õiguse ajaloost, ka kolmeköiteline „Chronologisches Repertorium der russischen Gesetze und Verordnungen für Liv-, Esth- und Curland” (1823–1826, Vene seaduste ja määruste kronoloogiline loetelu Liivi-, Eesti- ja Kuramaa jaoks), mis koondas dokumendid aastatest 1710–1801. Autor oleks tahtnud sama trükikorralduse järgi (ettemaksuga neli rubla) seadusi veel edasigi välja anda, kuid ei leidnud piisavalt toetust.

<sup>117</sup> Augsburgi usutunnistuse 300. aastapäeva tähistava väljaande saksa- ja ladinakeelne tekst oli antud J. G. Walchi „Christliches Concordienbuch” järgi, läti- ja eestikeelsed tõlked saadi konkursi korras.

<sup>118</sup> Esimesed kolm aastakäiku kirjastas raamatukaupmees Frantzen.

<sup>119</sup> J. L. Mütheli käsikirjaarhiiv asub Tartu Ülikooli Raamatukogus (F 8).

<sup>120</sup> Ebaõnnestunud katse teost välja anda oli juba 1817. aastal subskriptsiooni välja kuulutades teinud A. Sticinsky akadeemiline raamatukauplus. Teine osa käsikirjast jäi ka Bungel välja andmata.

Tartu kohalikest juristidest kasutas Schünmanni kirjastus- ja trükiteenust oma praktilise suunitlusega käsiraamatute avaldamiseks advokaat C. H. Nielsen.<sup>121</sup> 1819. aastal ilmus avalikkuse ette tema juriidiliste- ja äriterminite käsiraamat, millele 1822 järgnes mahukas Liivimaa pärilusõiguse käsitlus.

**Medica.** Tartu ülikooli suurimas teaduskonnas — arstiteaduskonnas — kaitsti 19. sajandi esimesel poolel ka kõige arvukamalt väitekirju (üle 400). Enamik neist ilmus siinses akadeemilises trükikojas, üksnes J. C. Schünmann trükkis rohkem kui 250 nimetust. Tema tegevusse astumise esimesel aastal 1814 tuli näiteks välja Tartule hiljem kuulsust toonud loodusteadlase, embrüoloogia rajaja ja Peterburi TA liikme Karl Ernst von Baeri (1792–1876) doktoridissertatsioon „*De morbis inter Esthonas endemicis*” (Eestlaste endeemilistest haigustest). Meditsiinidoktori kraadi kaitsnud eestlaste tööd trükkis Schünmann 1827. aastal Friedrich Robert Faehlmanni (1798–1850) väitekirja „*Observationes inflammationum occultiorum*” (Tähelepanekuid sisemistest põletikest). Ülikooli arstiteaduskonna saavutused väljendusid esialgu küll enam praktiliste ravimeetodite täiustamises ja uute võtete väljaarendamises kui publitseerimistegevuses. Meedikute saavutuste tutvustamiseks andis uuendusmeelne ja hinnatud professor Johann Friedrich Erdmann (1778–1846) välja kliinilise meditsiini aastaraamatu „*Annales scholae clinicae medicae Dorpatensis annorum 1818, 1819, 1820*” (1821). Näitlikustamiseks olid lisatud J. W. Krause jooniste järgi valmistatud skeemid ja gravüürid ülikooli kliinikumi hoonest Toomel. Laialdast tähelepanu äratas professor Ludwig August Struve (1795–1828) mahukas õppeotstarbeline teos „*Ueber die Erkenntniss und Cur acuter und chronischer Krankheiten*” (1827, Akuutsete ja krooniliste haiguste diagnoosist ja ravist).<sup>122</sup> 1830. aastate algupoolel trükkis Schünmann Frantzeni kirjastamisel mitmed professor Alexander Friedrich von Huecki (1802–1842)<sup>123</sup> tööd, nende seas Tartu esimese anatoomiaõpiku, kaheosalise „*Lehrbuch der Anatomie des Menschen*” (1833–1835, Inimese anatoomia õpik).

**Philologica & philosophica.** Peale klassikalise filoloogia professori Karl Morgensterni poolt ülikooli loengukavade lisana avaldatud antiikautorite käsitluste ja tekstide ning mõnede muude väike-trükiste väärrib sel alal tähelepanu tema kolleegi Johann Valentin Francke (1792–1830) kogumik „*Griechische und lateinische Inschriften*” (1830, Kreeka- ja ladina raidkirjad), mis põhines O. F. von Richteri Idamaa-reisil kogutud materjalil. Berliinis Reimeri kirjastatud publikatsioon jõudis Tartust raamatuturule alles pärast autori surma. Mahukas väljaanne sisaldas meetrilisi ja proosavormis raidkirjatekste koos põhjaliku kommentaariumiga. Vene keele ja kirjanduse professorite vähestest teostest nimetagem Vassili Perevoštšikovi (1785–1851) kõnede, artiklite ja tõlkekatsetuste kogumikku „*Опыты*” (1822, Katsetused).

Taasavatud Tartu ülikooli algusest peale 37 aastat õpetanud filosoofiaprofessor Gottlob Benjamin Jäsche (1762–1842), Immanuel Kanti õpilane ja tema õpetuse pooldaja, avaldas Schünmanni ofitsiini vahendusel neli akadeemilist loengumaterjalikäsitlust, neist

---

<sup>121</sup> C. H. Nielsen oli olnud tegev esimese Tartu ajalehe DZ asutamisel 1789 ja andnud välja kohalike politseiseaduste käsiraamatu 1794.

<sup>122</sup> Teos kuulus lauluisa Friedrich Reinhold Kreutzwaldi arstiks õppimise ajal tema õpperaamatute hulka.

<sup>123</sup> Professor Hueck oli Eesti Õpetatud Seltsi (ÕES) asutajaliige ja esimees 1841–1842.

esimesena „Einleitung zu einer Architektonik der Wissenschaften” (1816, Sissejuhatus teaduste arhitektoonikasse).<sup>124</sup>

**Historica.** 19. sajandi esimeste kümnendite Liivimaa ajaloolaste seas tõsis vaieldamatult esile eelnimetatud professor Gustav Ewers, kelle mitmed uurimistööd ja uudsed käsitlused Vene ajaloost trükiti Schünmanni juures Tartus.<sup>125</sup> Juba ülikooli teenistusse astumisel ilmus Ewersilt kaks olulist väljaannet. Esimene neist, mahukas käsiraamat „Geschichte der Russen. Th. 1” (1816, Venelaste ajalugu. 1. osa), oli mõeldud loengumaterjali avardamiseks. Teine, koos Otto Moritz Ludwig von Engelhardtiga (1779–1842) kokku pandud „Beiträge zur Kenntniß Rußlands und seiner Geschichte. Bd. 1” (nr 86P, 1816–1818, Lisandusi Venemaa ja tema ajaloo tundmiseks. 1. kd.), sisaldas nii reisikirjeldusi kui ka Vene- ja Baltimaade ajalooürikute publikatsioone. Eesmärgiks oli Venemaa tutvustamine, ajalooteadmiste laiendamine ja seniste väärtõlgenduste korrigeerimine. Üllitis ilmus Peterburi Teaduste Akadeemia väljaantud seeria „Sammlung Russischer Geschichte” (Vene ajaloo kogumik) viimase, 10. köitena. 1830. aastal andis rektor Ewers välja köite oma õpilaste töödega Vene vanemast ajaloost „Studien zur gründlichen Kenntniss der Vorzeit Rußlands” (1830, Uurimused Venemaa eelajaloo täpsemaks tundmiseks). Ligi pooletuhandleheküljelise raamatu 500 eksemplari läksid maksma 1461 rubla. Surm ei lasknud koostajal eessõna lõpuni kirjutada.

Tähelepanuväärsematest ajalooteostest väljastpoolt ülikooli nägi Schünmanni juures trükivalgust kolmeköiteline „Essai critique sur l’histoire de la Livonie” (1817, Kriitiline essee Liivimaa ajaloost). Teose autor oli Baieri saadik Vene õukonna juures, Müncheni Kuningliku Teaduste Akadeemia liige krahv François Gabriel de Bray (1765–1832)<sup>126</sup>. Eestlaste minevikku idealiseeriv ja kaasaegset Liivimaa talupoegade õigusetut olukorda tauniv teos äratas tähelepanu. Teose kogu tiraaži (600 eksemplari, v.a eksemplarid veliinil ja postipaberil) annetas saadik Tartu ülikooli raamatukogule. Raamatute müügist saadud summa eest pidi muretsetama ajalooalast kirjandust professor Ewersi valikul.

Kui otsustada ettetellijate arvu järgi, siis pakkusid toleaeegsele lugejaskonnale huvi ka kultuuriajaloolised teemad. Üle 160 isiku ja organisatsiooni registreeris end ettetellijaks Otto Gustav von Roseni (1753–?) koostatud numismaatika käsiraamatule „Numismatik oder Geschichte der Münzen älterer, mittlerer und neuerer Zeit” (1816, Numismaatika ehk vanema, keskmise ja uuema aja müntide ajalugu). Maakohtuadvokaat Friedrich Artzti (1779–1823) tõlkes ilmus Ivan Saikini „Anekdoten und Charakterzüge des Feldmarschalls Grafen Peter Alexandrowitsch Rumänzov-Sadunaiskoi” (1818, Feldmarssal krahv Peter Aleksandrovitš Rumjanzev-Sadunaiski anekdoodid ja iseloomujooned), mis sisaldas ka krahvi kirjavahetust Katariina II-ga. Vene keeles trükkis Schünmann 1821. aastal viis brošüüri Pihkvamaa kloostrite kohta. Autoriks oli tuntud ajaloolane, arheograaf ja bibliograaf, Pihkva vürstiriigi ajaloo uurija Jefimi Bolhovitinov (vaimulikus seisuses Kiievi metropoliit Jevgeni (1767–1837)).

**Naturalia & realia.** 19. sajandi esimesel poolel oli loodusteadlastel rikkalikult avastamisrõõmu. Tartu loodusteadlaste (botaanikud, zoologid, geoloogid, keemikud) ja täppisteadlaste (matemaatikud, füüsikud, astronoomid) silmapaistvatele teadustulemustele,

<sup>124</sup> G. B. Jäsche peateos, kolmeosaline „Der Pantheismus nach seinen verschiedenen Hauptformen” (1826–1832, Panteism tema erinevates põhvormides) nägi trükivalgust Berliinis Reimeri juures.

<sup>125</sup> Dörptische Beyträge für Freunde der Philosophie, Litteratur und Kunst, Jg. 1816, Bd. 3, 1. Hälfte, S. 250.

<sup>126</sup> De Bray oli abielus Liivimaa Wolmari (Valmiera) mõisniku Carl Otto von Löwensterni tütreaga ja viibis sageli pikemat aega äia pool ja eriti Tartus. 1818 valiti ta Tartu ülikooli filosoofiateaduskonna audoktoriks.

mis saavutasid oma apogee 1860. aastaiks, pandi alus juba sajandi esimesel kolmandikul. Kõigepealt publitseeriti loengumaterjale, mis said tunnustuse kogu Venemaal. Keiserliku ülikooli esimene rektor füüsikaproffessor Georg Friedrich Parrot (1767–1852) andis ülikoolide jaoks välja teoreetilise füüsika õpiku. Selle kolmas köide „Grundriß der Physik der Erde und Geologie“ (1815, Maakera füüsika alused ja geoloogia) trükiti Schünmanni juures. Aastail 1819–1824 tuli Schünmanni trükikojust raamatuturule ka Parroti „Entretiens sur la physique“ (Vestlusi füüsikast), 903 lehekülge sisaldav kuueköiteline dialoogivormis edastatud populaarteaduslik ülevaade kaasaja füüsikast. Prantsuskeelne loengumaterjal sihtis ilmselt Euroopa turule, kahjuks läks asi teisiti.<sup>127</sup> Keemia ja farmaatsia korralise professori Gottfried Wilhelm Osanni (1797–1866) sulest, kellel muu hulgas oli teeneid element ruteeniumi avastamisel, nägi Tartus trükivalgust teoreetilise keemia käsiraamatu esimene köide „Handbuch der theoretischen Chemie“ (1827). Tema professuurijärglane Carl Christian Traugott Friedemann Goebel (1794–1851) korraldas aastal 1834 uurimisreisi Lõuna-Venemaale, kus teda saatis botaaniku, entomoloogi ja joonestajana tartlane Carl Ernst Claus (1796–1864), hilisem Tartu ülikooli farmaatsiaproffessor, samuti element ruteeniumi avastaja tiitlile pretendeeriv õpetlane. Peatselt ilmus raamatukaupmees Kluge kirjastusel Schünmanni juures ekspeditsiooni esinduslik, ligi 700-leheküljeline kvartformaadis kirjeldus „Reise in die Steppen des südlichen Rußlands“ (1837–1838, Reis Lõuna-Venemaa steppidesse). Kaheköitelise raamatu teksti väärtustasid Georg Friedrich Schlateri kivitrükikojas peamiselt Clausi joonistuste järgi valmistatud 18 litotahvlit. Üllitis pälvis Peterburi Teaduste Akadeemias Pavel Demidovi auhinna. Matemaatikaproffessor Johann Martin Christian Bartels (1769–1836) avaldas Tartus esimese osa oma Kaasanis ja Tartus peetud matemaatilise analüüsi loengutest „Vorlesungen über mathematische Analysis“ (1833). 1837. aastal andis Bartelsi väimees astronoom Friedrich Georg Wilhelm Struve (1793–1864) välja õpiku teise laiendatud trüki. Bartelsi õpilane, hilisem Tartu ülikooli õppejõud Carl Eduard Senff (1810–1849) käsitles ühena esimestest maailmas oma lõputöös „*Theoremata principalia e theoria curvarum et superficierum*“ (Esimene teoreem kõverate ja pindade teooriast) terviklikult ja süstemaatiliselt tollal uudset distsipliini — diferentsiaalgeomeetriat. Kuldauraha pälvinud uurimus trükiti 1831. aastal ülikooli kulul, 1838. aastal trükkis Schünmann juba noore erakorralise professori doktoritöö.

Tartus alustasid teadustööd mitmed silmapaistvad loodusteadlased, nagu kahest ümbermaailmareisist osavõtnud zooloog, maadeuurija ja arst, kohaliku päritoluga Johann Friedrich Eschscholtz (1793–1831), kogu Venemaa flora kataloogi koostaja botaanik Carl Christian Friedrich Ledebour (1785–1851) ning tema õpilane Alexander Georg von Bunge (1803–1890), samuti geoloog ja mineraloog Otto Moritz Ludwig von Engelhardt jt.<sup>128</sup> Ülikooli jätkväljaannetest, mille kestvus ulatub meie päevadeni, tuleks nimetada Ledebouri poolt Venemaa ja Lääne-Euroopa botaanikaeadadega vahetussuhete arendamiseks 1814 alustatud seemnekataloogi.<sup>129</sup> Tartu ülikooli kaudu levisid sel ajal Lääne-Euroopasse siinsete teadlaste

<sup>127</sup> Lähemalt vt viide 81.

<sup>128</sup> Enamik Tartu teadlaste suurteostest ilmus vaadeldaval ajajärgul siiski peamiselt Saksamaa, aga ka Riia ja Miitavi suuremate kirjastuste ning trükikodade vahendusel. Eriti on see täheldatav teaduslike ekspeditsioonide tulemuste publitseerimisel, näiteks: Johann Jakob Friedrich Wilhelm Parroti (1791–1841) reisikirjeldus „Reise zum Ararat. Th. 1-2“ I-II (Berlin, 1834; Reis Araratile), J. Fr. von Eschscholtzi „Zoologischer Atlas. H. 1-4“ (Berlin, 1829-1833; Zooloogiaatlas), C. C. F. Ledebouri „*Flora Altaica*“ I-IV (Berlin, 1829-1833) ja „*Flora Rossica*“ I-IV (Stuttgart, 1842-1853) jt. Tehnilise teostuse poolest tõuseb eriti esile Ledebouri Altai-reisi taimede kataloogi juurde kuuluv atlas, mis sisaldab 500 äärmiselt võlvat ja peent litotehnikas koloreeritud tahvlit Siberi Altai-piirkonna taimede kujutistega, vt: *Icones plantarum novarum vel imperfecte cognitarum, Floram Rossicam, imprimis Altaicam, illustrantes. Centuria I-V. Rigae apud I. Deubner u. a. 1829–1834. Tab. I–D.*

<sup>129</sup> Ilmus erinevate tiitlite all: *Enumeratio plantarum; Index seminum; Delectus seminum*. – Tartu ülikooli perioodikaväljaanded 1802–1940. 1. : Bibliograafianimestik / koost. Lea Trikkant. Tartu, 1983. Lk. 104.

Aasia-reisidel kogutud seemned jm materjalid. Tartu loodusteadlaste kaks katset anda 1820. aastate algul välja teaduslikku ajakirja jooksid aga liiva, katkedes kohe esimese kõite ilmumise järel.

Ülikooli täheteadlaste Tartus ilmunud tööd on kahtlemata olulisimad laialdase tuntuse saavutanud astronoomi, ülikooli tähetorni direktori Friedrich Georg Wilhelm Struve (1793–1864) publikatsioonid, nagu näiteks „*Catalogus novus stellarum duplicium et multiplicium*” (1827, Kaksik- ja mitmiktähtede uus kataloog) või 1821-1831 teostatud Balti provintside kraadimõõtmise ulatuslik kirjeldus koos 13 vaselõikega (1831). Ülikool kandis 1817 alustatud Tartu tähetorni vaatluste „*Observationes astronomicas*” (nr 300P) trükikulud. Struve alustatud väljaannet jätkas (vol. 9-16) Johann Heinrich Mädler (1794–1874), erinevate tiitlite all ulatus väljaanne 1990. aastani.

**Agricultura.** Põllumajandusdistsipliinide loengute pidamist alustati Tartu ülikoolis 1806. aastal, sellealast trükitööd said ülikoolitrukikalid aga suhteliselt vähe. Aastail 1829–1845 oli põllumajandusteadusliku suuna vedajaks ettevõtlik ja toimekas ökonoomika- ja tehnoloogiaprofessor Johann Friedrich Leberecht Schmalz, kelle tegevus ulatus õpetamise ja teadustöö kõrval praktika näidismajandi rajamiseni ja juhtimiseni<sup>130</sup> ning taime- ning loomakasvatuse õpetamise publitseerimiseni. Enamik Schmalzi teostest ilmus siiski Saksamaal, mõned neist ka korduvalt. Tartusse tõi Schmalz Königsbergist kaasa seal 1826. aastal asutatud ajakirja „*Landwirtschaftliche Mittheilungen*” (nr 217P, Põllumajanduslikud teated), millest ilmus Schünmanni juures 5. köide (1830). Tiitlile lisandus 1831 küll värskendav „*Neue*” (nr 280P), see aga ei päästnud ajakirja sulgemisest 1833. aastal. Oma meelisalal, lambakasvatuses, andis professor Schmalz Tartus Schünmanni juures 1830. aastal välja Johann Gottlieb Koppe järgi koostatud populaarse „*Schäfer-Büchlein*”.<sup>131</sup> Põhiosa Tartus ilmunud metsa-, taime- ja loomakasvatuse edendamisele suunatud trükistest jõudis 19. sajandi esimesel poolel avalikkuse ette LÜÖSi algatusel ja toel. Schünmanni ja hiljem tema lese ettevõtte trükitoona tulid välja seltsi regulaarsed toimetised (nr 301P, 286P, 229P)<sup>132</sup>, milles avaldati Liivimaa mõisaomanike ja -rentnike, tuntud baltisaksa maa-aadlike päevakajalisi kirjutisi ja maaeluprobleemide käsitlusi. Suurepäraselt etnograafilist materjali eesti taluarhitektuurist pakuvad kaks tollal Tartus trükivalgust näinud raamatut. 1814. aasta algul äratas tähelepanu Grenziuse juures anonüümselt ilmunud brošüür „*Ueber Verbesserung liefländischer Bauerwohnungen*” (Liivimaa talupoegade eluaseme parandamisest), mille oli koostanud parun Karl Axel Christer von Bruiningk (1782–1848).<sup>133</sup> Liivimaa maapäevale kogunenud aadel sai kindralkuberner markii Pauluccilt trükise eksemplari, et otsustataks ettepanekute otstarbekuse ja teostatavuse üle.<sup>134</sup> Maapäev

<sup>130</sup> Vana-Kuuste Põllumajanduse Instituut, esimene taoline õppeasutus Venemaal, tegutses aastail 1834–1839. Õppeasutuse direktor oli professori poeg dr. Hermann Schmalz, nädalalehe „*Der Refraktor*” toimetaja.

<sup>131</sup> Ilmus sama tekstilaoga ka LÜÖSi toimetistes, vt *Livländische Jahrbücher der Landwirtschaft*, 1830, Bd. 5, St. 3, S. 257–362, [1].

<sup>132</sup> Ilmusid 1808–1811 algse tiitliga „*Oekonomisches Repertorium für Liefland*”. Peale seltsi sekretäri W. C. Friebe (1761–1811) surma toimetab „*Neueres ökonomisches Repertorium für Livland*” nime all ilmuvaid toimetisi seltsi uus sekretär A. von Löwis of Menar, 1825–1866 kandsid toimetised nimetust „*Livländische Jahrbücher der Landwirtschaft*”, mida kirjastasid aastast 1839 alates üksteise järel Friedrich Severin, Otto Model ja E. J. Karow.

<sup>133</sup> Parun von Bruiningk oli tuntud radikaalsete majandusreformide pooldajana ja talurahva olukorra kergendamise eest väljaastujana, teda olevat talupojad tõesti armastanud. Bruiningki maja sõprusringi külastas ka eestlasest majaanst ja sõber F. R. Faehlmann. – Ea Jansen. Faehlmanni aeg // *Õpetatud Eesti Seltsi Aastaraamat 1988–1993*. Tartu, 1995. Lk. 51–53.

<sup>134</sup> Mõisnik kutsus üles pöörama tähelepanu maarahva eluruumidele – suitsutaredele, tõstes esile puhtuseprobleemi ning sellest kõigest olenevad tervise- ja tootlikkuseküsimused. Tema veendumuse kohaselt olid maarahva elamistingimused kirjeldamatult halvad, röövisid inimeselt tervise ja tapsid teda vaimselt, hoidsid päevakorras laiskuse ja mustuse probleemid.

suunas arutelu läbiviimise ökonoomilisele sotsieteedile, selle üldiselt eitava kokkuvõtte ja mitmete autoriteetide seisukohad avaldas seltsi sekretär veel samal aastal Schünmanni juures.<sup>135</sup>

Seoses 19. sajandi teise aastakümne lõpul sisepoliitilisele olukorrale pitseri pannud talupoegade vabastamisega pärisorjusest Eestimaal (1816) ja Liivimaal (1819) jõudsid Schünmanni abil trükisõnasse mitmed teemakohased käsitlused mõisnike Karl Gustav von Maydelli (1788–1857), Heinrich Gotthard Theodor von Hagemesteri (1784–1845) jt sulest. Mõneti vabameelsema Helme mõisaomaniku, talurahvaseaduse elluviimise komisjoni liikme Gustav Reinhold Georg von Rennenkampffi (1784–1869) arutlust „Ueber die bevorstehende Freiheit der Ehsten und Letten“ (1820, Eestlaste ja lätlaste eesseisvast vabadusest) soovitati teksti lihtsuse tõttu tõlkida eesti keelde. 1839. aastal ilmus Schünmanni juures omaette raamatuna äratrükk ökonoomilise sotsieteedi aastaraamatust — Jakob Johnsoni (1806–1865) käsitlus „Versuch einer Anleitung zur Kenntniß und Behandlung der Düngemittel“ (Sissejuhatus väetiste tundmise ja uurimise küsimustesse).<sup>136</sup>

**Paedagogica.** 1804. aasta koolistatuudiga seoti Balti provintside haridusprotsessi juhtimine taasalustanud Tartu ülikooliga. Ülikooli juurde loodud alaline koolikomisjon, mis tegutses 1837. aastani ja mille koosseisu kuulusid järgemööda ülikooli professorid, kandis hoolt õpperingkonnas tegutsevate koolide võrgu väljaarendamise, õppeprogrammide ja koolielu sisulise korraldamise ning õppekirjanduse muretsemise eest.<sup>137</sup> Professorid pidasid algusest peale oma kohuseks kirjutada ülikoolitöö kõrvalt ka kooliõpikuid, kuigi kaebasid ajapuuduse üle. Mitmed õpperaamatud ilmusid Miitavis, kus konkurendina ülikooli trükikojale tegutses Steffenhageni firma. Baltimaade juhtival trükiettevõttel oli võimalik täita tellimusi soodsamate hindadega, ka omas ta ülikooli professoritega isiklikke kontakte. Enim õpikuid oma erialalt andsid välja gümnaasiumi klassikalise filoloogia õpetajad, mis on ka mõistetav arvestades valitsevat õppesuunda.<sup>138</sup> Juba 1810. aastal trükkis Grenzius ülemõpetaja Simon Magnus Malmgréni (1775–1839) „Anleitung zum Lateinschreiben [...]. Erster Cursus“ (Ladina keele kirjutamisõpetus [...]. Esimene kursus) kreiskoolidele ja gümnaasiumidele. Õpiku teine osa ilmus aga juba 1815 Schünmanni juures ja neli aastat hiljem (1819) ka õpiku esimese osa laiendatud ja parandatud trükk. Aasta enne seda (1818) oli Schünmann trükkinud ka algajatele mõeldud ladina keele grammatika Johann Michael Hausmannilt (1783–?). 1821. aastal arutles vanaklassika studiumi vajalikkuse üle kõrghariduse omandamisel oma programmilises kõnes gümnaasiumi ülemõpetaja Gustav Karl Girgensohn (1786–1872). Kõne oli pühendatud kooliseaduse kinnitamise aastapäevale 4. juunil 1820. Taolisi programmilisi kõnesid peeti kooliaasta alguses, kutsena eksamitele või tähtsündmuste puhul, kusjuures need ilmusid sageli koolikomisjoni korraldusel trükis.

<sup>135</sup> Andreas von Löwis of Menar. Ueber die Verbesserung der livländischen Bauerwohnungen. Erste Sammlung. Dorpat, 1814. Nimetatud trükiste sisu analüüs vt: Ants Viires. Esimene katse eesti taluelamuid parandada // Etnograafiamuseumi aastaraamat. 25. Tallinn, 1971. Lk. 55–86.

<sup>136</sup> Autorist, kes oli kupja poeg Tusti karjamõisast Viljandimaalt ja üks varasemaid eesti soost üliõpilasi Tartu ülikoolis, sai esimene teaduskraadiga eestlasest põllumajandusteadlane.

<sup>137</sup> 1804. aastal asutati Tartus kubermangugümnaasium ja kreiskool, järgmisel aastal avasid ukсед kaks elementaarkooli, 1820. aastal lisandus neile tütarlastekool. Kroonukoolide kõrval töötas linnas ka rida alg- ja kõrgema kursusega erakoole. 1828. aastal rajati kohalike elementaarkoolide õpetajate ettevalmistamiseks Tartu Õpetajate Seminar (esimene riiklik õpetajateseminar Venemaal). Seal ei õppinud esialgu ühtegi eestlast, küll aga oli õpilaste seas lätlasti. Eesti algkool rajati 1837. aastal, sellest sai seminar harjutuskool. – Ain Nurk. Tartu koolid läbi aegade. Tallinn, 1983. Lk. 12–15.

<sup>138</sup> Gümnaasium oli klassikalise suunitlusega õppeasutus, kus peaarõhk oli asetatud vanadele keeltele, antiikkirjandusele ja ajaloole. Ligi 1000, st viiendik 19. sajandi esimese poole gümnaasiumiõpetajatest jätkas õpinguid ülikoolis.

Valdav osa Tartu saksakeelsetes koolides sajandi esimestel aastakümnetel kasutatud õpikutest oli ilmunud Saksamaal. Näiteks, aastal 1818 oli 27-st gümnaasiumiõpikust 19 antud välja Saksamaal, kolm Tartus ning Riias-Tartus, Miiitavis, Riias, Moskvas ja Peterburis — igas üks kooliraamat.<sup>139</sup>

Kindlasti oli ülikoolitrukkalil kõige raskem hakkama saada kreekakeelsete tekstidega nii trükitüüpide kui ka vajalike oskustöölise vähesuse tõttu. Ülikooli klassikalise filoloogia eradotsendi ja gümnaasiumi ülemõpetaja Karl Ludwig Struve (1785–1838) trükivalmis ja kinnitatud käsikiri „Griechische Grammatik für die Gymnasien [...]. Formenlehre“ (Kreeka keele grammatika gümnaasiumidele [...]. Vormiõpetus) seisis Grenziuse käes trükiootel kuus aastat. Kannatuse kaotanud kirjastaja Meinshausen lasi lõpuks õpiku trükkida Leipzgis, kus see ilmuski 1816. aastal, kuid suure hulga trükivigadega. Autor oli selleks ajaks lahkunud Tartust Königsbergi gümnaasiumi direktoriks.<sup>140</sup> Mujal trükkimisel varitsesidki autoreid raskused korrektuurilugemisel ja sellest tulenev vigade oht.

1824. aastal paljundas ülikooli trükikoda rektor Gustav Ewersi õpiku elementaarkoolidele „Erstes Schulbuch für die deutsche Jugend im Lehr-Bezirk der Kaiserlichen Universität Dorpat.“ (Esimene kooliraamat saksa noorsoole Keiserliku Tartu Ülikooli õpperingkonnas). Õpik sisaldas kõiki õppeplaani aineid: lugemispalasisid, kirjutamise ja arvutamise juhendust (professor F. G. W. Struve) ning Lutheri väikest katekismust. Suure populaarsuse saavutanud Tartu kooliraamat tunnistati Venemaal parimaks algkooliõpikuks ja ilmus veel vähemalt kahes kordustrukis (1825, 1831) Miiitavis. Märkimisväärse tunnustuse ja hea läbimüügi sai ka arvutamisülesannete kogumik „Exempel-Tafeln“ (1830, Arvutusülesanded), mis oli mõeldud lisana Ewersi eelnimetatud õpikule. Selle koostas saksa kooliraamatute eeskujul Heinrich Caspar Krümmer (1796–1873), erakoolipidaja Ehmjas ja Võrus. Õpiku kirjastas trükkal Schünmann ise ja andis seda parandatud ning täiendatud kujul välja veel kaks korda.

Kõrge hinnangu osaliseks tsaaririigis sai mineraloogiaprofessori Moritz von Engelhardti looduslooõpik „Anfangsgründe der Naturkunde und Erdbeschreibung [...] Erste Abtheilung“ (1827, Loodusõpetuse ja maakerakirjelduse alused), mis jagas kreiskooli- ja gümnaasiumi madalamate klasside õppuritele teadmisi loodusest, maadest ja rahvastest. Selle koostamisel olid abiks Tartu ülikooli professorid, hilisemad Peterburi TA akadeemikud W. Struve ja G. Fr. Parrot. 16-leheküljelist registrit sisaldav õpik tõlgiti vene keelde ja seegi ilmus 1839 Schünmanni juures.

Ülikooli joonistusõpetaja Karl August Senffi sulest ilmus käsiraamat kreiskoolidele „Geometrische Zeichenlehre“ (1828, Geomeetiline joonistusõpetus). Teksti näitlikustamiseks valmistas autor lisana 50 vasegravüüri. Ülikooli koolikomisjoni ülesandel kinnitati õpik õppevahendiks ka vene koolidele ja nähti ette selle tõlkimine vene keelde.

Kuigi Baltimaad kuulusid käsitletava ajajärgu algul juba üle saja aasta Vene impeeriumi koosseisu, olid siin valdavalt saksakeelse koolihariduse tingimustes vene keele õpetamise ja oskusega lood kehvad: baltisakslased ei õppinud vene keelt koolis ja ei tahtnud selle keelega tegeleda ka ülikoolis.<sup>141</sup> Vene keelt ei õpetatud ka eestlastele küla- ning kihelkonnakoolides. 1820. aastail ei suurenenud vene keele oskus ja venekeelsete raamatute

<sup>139</sup> EAA, F 386, n. 3, s. 12, l. 47–48p.

<sup>140</sup> Dörptische Beyträge für Freunde der Philosophie, Litteratur und Kunst. Jg. 1816, Bd. 3, Hälfte 2. Dorpat, 1821. S. 251–252.

<sup>141</sup> Сергей Исаков. Русский язык и литература в учебных заведениях Эстонии XVIII-XIX столетий. Вып. 1, Тарту, 1973. С. 46.

trükkimine veel oluliselt, kuid teatud trükised, nagu riiklike õppeasutuste põhikirjad ja juhenddokumendid, tulid juba välja saksa-vene paralleeltekstiga. 1830. aastate keskpaiku võttis tsaarivalitsus tarvitusele otsustavad abinõud vene keele juurutamiseks Läänemere kubermangudes. Vene keele õpetamist hakati nõudma elementaarkoolidest peale. 29. jaanuaril 1837 anti välja erikorraldus vene keele õpetamise tugevdamiseks Tartu õpperingkonna kreiskoolides. Venekeelsete raamatute trükkimine Tartus laienes alles 1840. aastatel, trükiti 1–5 raamatut aastas, peamiselt mitmesuguseid keeleõpikuid. 1841. aastal trükkis Schünmanni lese ofitsiin Tartu vene keele õpetaja Vassili Blagoveštšenski (1802–1864)<sup>142</sup> kreiskoolidele ja gümnaasiumide madalamatele klassidele mõeldud krestomaatia. Raamat sisaldas saksakeelseid tekste vene keelde tõlkimiseks ja vastupidi, abivahendina oli lisatud väike saksa-vene sõnastik. Samal aastal ilmus Schünmanni lese kirjastusel ka Blagoveštšenski koostatud algõpiku teine trükk „Russisches ABC- und Lesebuch für die deutsche Jugend der Ostseeprovinzen“ (1841, Vene keele aabits ja lugemik saksa noorsoole Läänemere provintsidele), selle esimene trükk oli ilmunud „Lindforsi Pärijate“ juures 1838. Õpiku populaarsusest kõneleb asjaolu, et 1869. aastani anti seda välja seitsmel korral. Schünmanni lese juures ilmus ka esimene vene keele õpik eestlastele — Johann Schwelle „Weike wenne keli ABD-ramat“ (1844, nr 1045).

Erikorraldusega tuli hakata siinsetes koolides õpetama vene keeles ka ajalugu ja maateadust. Saadud juhiseid asus täitma ülikooli vene keele lektor Ivan Pavlovski (1800–1869), kes pälvis hiljem tunnustuse kui saksa-vene sõnaraamatu autor. Ta koostas 1841. aastal juhend-kava geograafia õpetamiseks Tartu õpperingkonna kihelkonnakoolidele.

### **2. 2. 2. Kirjandus- ja kultuuriväljaanded**

Luule- jm kirjandusteoseid ning üldkultuurilist lugemisvara laiemale publikule ilmus Tartus 19. sajandi algupoolel suhteliselt vähe. See ei tähenda siiski siinse väiksearvulise haritlaskonna sees ande ja ettevõtlikkuse puudumist. Veel oli moes juhuluule ja värsiridu pühendati mitmesugustele tähtsündmustele. Neist ilmus osa ka trükkis või leidis jäädvustamist salmikutes, millest küll meie päevini on säilinud vähesed. Schünmanni tegevusseastumisega hakkasid lugejani jõudma mitmed seni oma trükijärge oodanud käsikirjad. Üks esimesi oli 30. mail 1814 tsenseeritud buršilaulude kogumik „*Dionysiaca*“. Laulik sisaldab 133 tudengi(joogi)laulu peamiselt saksa, mõned ka ladina ja kreeka keeles. Autorite hulgas on Goethe, Schiller, August von Kotzebue, samuti ka kohalikke värsiseppi. Üllitise koostaja oli ise luuletajana tuntud — Lübeckist, seega Schünmanni kodulinnast pärit Johann Martin Asmuss (1784–1844). Asmuss oli õppinud Tartu ülikoolis filosoofiat ja teenis sel ajal Tartus leiba õpetajana. Laulukogumikud paistsid olevat trükkalile sissetulekut töötav kaup: peatselt teatas nädalaleht, et taas on Tartus ilmunud kaks vihikut röömsaid laule: „*Sammlung von Liedern für Frohsinn und Heiterkeit*“ (1814, Valimik röömu- ja lustilaule), kummagi kahepoognase vihiku hinnaks 25 vaskkopikat.<sup>143</sup> Väljaandja lubas niipea uue vihikutäie trükki anda, kui mõni laul populaarsuse võidab. Praeguseks pole nimetatud laulikute teadaolevalt alles ühtegi eksemplari. Taolise luule jälgi võib leida bibliograafiates<sup>144</sup> või kohata üksikuid eksemplare arhiivitoimikutes. Näiteks leidub üks

<sup>142</sup> Vassili Blagoveštšenski oli anonümselt ilmunud raamatu „*Der Ehste und sein Herr*“ (1861, Eestlane ja tema peremees) tõenäoline autor. Raamat kritiseeris teravalt balti mõisnike agrarpoliitikat.

<sup>143</sup> *Inländische Blätter*, 1814, Nr 43, S. 182.

<sup>144</sup> Karl Goedeke. *Grundriß zur Geschichte der deutschen Dichtung aus den Quellen*. 2. Aufl. Bd. 15. Baltikum und Rußland / Hrsg. von Herbert Jacob. Berlin, 1964.

Schünmanni juures trükitud juhuluuletus von Bergide arhiivis. See on tollaste Läänemereprovintside ühe tuntuima luuletaja-helilooja, Riias pärineva ja Tartu ülikoolis hariduse saanud August Heinrich von Weyrauchi (1788–1865) luuletus „Auf Kröckers Tod” (1819, Kröckeri surma puhul), mille autor pühendas Emajões uppunud noore kunstniku mälestusele.<sup>145</sup>

1818. aastal jõudis Schünmanni juurest lugejalauale Riias tegutsenud literaadi ja bibliotekaari Gotthard Tobias Tielemanni (1773–1846) koostatud kirjanduslik kogumik „Livona’s Blumenkranz” (nr 236P, Livona lillepärg), mis jätkas Tielemanni varasemate, aastail 1812 ja 1815 kokkupandud ja sooja vastuvõtu leidnud ajaloolis-poeetilise sisuga taskuraamatute „Livona” traditsiooni. Lugeja leidis siin Karl Friedrich von der Borgi, Peter Otto Goetze, Karl Gotthard Grassi, Karl Morgensterni, Reinhold Johann Ludwig Samson von Himmelstierna jt luuletusi. Väljaannet kaunistasid viis gravüüri: Vene väejuhi kindralfeldmarssal Michael Andreas Barclay de Tolly (1761–1818) frontispissportree (temale oli kogumik pühendatud) ja kolm kohavaadet Tartu kunstnikult K. A. Senffilt ning riialaste 17. sajandi uhket rõivastust tutvustav Amalie von Treuharti gravüür.<sup>146</sup>

Tartlaste luuleharrastus andis trükkal Schünmanni abil ka iseseisvaid väljaandeid. Akadeemilises seltskonnas paistis sellega silma Karl Morgenstern, kellelt ilmus Tartus ligi sajaleheküljeline „Töne vom Lebenspfade” (1818, Häälled eluteelt). Kogumik sisaldas lüürilisi pudemeid, elegiaid, epigramme ja muud taolist, millest osa oli siin-seal juba varem avaldatud. Eelpool nimetatud mitmekülgse advokaadi C. H. Nielseni värsid ilmusid oktaavkaustalises luulekogumikus „Gedichte und Lieder” (1828, Luuletused ja laulud). Sellesse koondatud 63 luuletust olid varem ilmunud mitmel pool, neist varasem aastal 1781.

Kirjandusringkondade huviorbiiti oli selleks ajaks tõusnud muu hulgas vene poetide looming ja selle tõlkimine saksa keelde.<sup>147</sup> 1820. aastal trükkis Schünmann antoloogia „Poetische Erzeugnisse der Russen” (Venelaste poetikalooming) esimese köite. See Karl Friedrich von der Borgi tõlkekogumik ei saavutanud aga saksa lugejaskonnas populaarsust. Et katta trükikulud, müüs koostaja teise osa väljaandmisõiguse 400 rubla eest raamatukaupmees Hartmannile ja see trükiti 1823. aastal Leipzigi J. B. Hirschfeldi juures. Antoloogia koondas 130 teost enam kui kolmekümnele vene autorile, nende hulgas ka kaks noorelt Aleksandr Puškinilt (1799–1837), ja 14 rahvalaulu. On arvamusi, et vähene huvi vene poeesia vastu tulenes baltisakslaste üleolevast suhtumisest „barbaarsesse” vene kultuuri.<sup>148</sup>

Tartus trükivõimaluste tekkimisest peale püüdsid ettevõtlikumad literaadid anda välja üld- ja kultuuriajakirju ning nädalalehti, mis pakuksid avaldamisvõimalusi kohalikele literaatidele ja akadeemilisele perele üldse. Ühtlasi lootsid väljaandjad tuua huvilisele kätte Venemaa ja Lääne-Euroopa kultuuriuudiseid. Mitmel puhul kaunistasid üllitisi graveeritud palge- või vahelehed, nii tehti kättesaadavaks ka siinsete heliloojate heliloomingu noodistusi.

<sup>145</sup> EAA, F 1874, n. 1, s. 46, l. 26–27p.

<sup>146</sup> Ilmumisanndmetes „Riga und Dorpat” puudus trükkali nimi, viide Tartu trükikojale leidub kogumikku tutvustavas artiklis. – Neue Inländische Blätter, 1817, Nr. 29, S. 115–116.

<sup>147</sup> Oma osa võis selles olla ülikooli vene kirjanduse professori Aleksandr Vojeikovi (1779–1839) naiseõe Maria Protassova-Moieri (1793–1823) väikesel kultuurisalongil, kus viibis aeg-ajalt ka Tartut külastav vene luuletaja Vassili Žukovski (1783–1852). Tartu literaatide-luuleharrastajate sõprukonnast olid sageli selle külalisteks ülikooli raamatukogu ja tsensuurikomitee sekretär, saksa keele lektor Karl Friedrich Ludwig Petersen (1775–1822/23), Tartu gümnaasiumi ja ülikooli kasvandik; 1827. aastast ülikooli sündik ja kantseleiülem, vene luule tõlkija Karl Friedrich von der Borg (1794–1848), samuti eelnimetatud August von Weyrauch ja Martin Asmuss. – Malle Salupere. Tõed ja tõdemused. Lk. 266–281.

<sup>148</sup> Сергей Исаков. Воспитанники Тартуского университета – переводчики и популяризаторы русской литературы на Западе // Tartu ülikooli ajaloo küsimusi. 7. Tartu, 1979. Lk. 178.

Reeglina surid taolised ajakirjad ettetellijate vähesuse tõttu siiski juba esimeste köidete ilmumise järel välja. Laiema kirjandusliku tegevuse arendamiseks oli literaatide sõpruskond liialt väike, trükikulud ei tasunud end ära ja raha oli napilt. Tartu esimeseks kultuuriajakirjaks võib lugeda 1796. aastal ilmunud kvartalajakirja „Livländische Lese-Bibliothek“ (nr 230P, Liivimaa lugemisbiblioteek), mida andis välja Jaani kiriku pastor Friedrich David Lenz (1745–1809) ja trükkis Grenzius. Aastaraamatu tüüpi kogumiku väljaandmise prioriteet kuulub uue sajandi teisest kümnendist professor Karl Morgensternile. Koostaja rahadega aastatel 1813–1821 ilmunud „Dörptische Beyträge für Freunde der Philosophie, Litteratur und Kunst“ (nr 118P, Tartu toimetised filosoofia, kirjanduse ja kunsti sõpradele) kolm köidet andsid lugejale lisaks pealkirjas lubatud teemadele ka ülikooli kroonikat ning ülevaateid ilmunud või valmivatest raamatutest. Aastaraamatu trükkimist alustas Grenzius, kuid edasi läks töö Schünmanni kätte. Teenekas professor J. W. Krause kirjutas oma mälestustes: „... [toimetised] võeti vastu ootusega, seejärel aga tagasihoidliku poolehoiuga. Koostaja kandis väljaandmisel kahjusid ja toimetised [...] seiskusid.“<sup>149</sup> Kolmanda köite viimane vihik 1816. aasta kohta ilmus suure hiline misega alles 1821. Väljaandja hinnangul põhjustas seda paberija trükihindade tõus siinmail.

Katkenud ilmumisega Tartu üllitiste ritta astus ka 1815. aasta jaanuaris siin trükivalgust näinud Tallinna teatri kauaaegse näitleja Conrad Ludwig Wunderi kogutud ja trükki antud aastakäik „Theatralische Miscellen“ (nr 388P, Teatripuhmed). Selles duodeetsformaadis väljaandes võis huviline leida kaks näitemängu ja ajaloolise ülevaate Tallinna ning Riia teatrite tegevusest. Teatrialmanahhi väljaandmine jätkus alles 1838/1839 Tallinnas.

Aastail 1817–1818 trükkis Schünmann Tartus kameraal-, finants- ja kaubandusteaduste professori Friedrich Eberhard Rambachi (1767–1826) väljaandmisel nädalalehte „Neue Inländische Blätter“ (nr 279P, Uued kodumaised lehed), mis sisuliselt jätkas valgustaja-ratsionalisti, Liivimaa kindralsuperintendendi Carl Gottlob Sonntagi (1765–1827) Riias väljaantud „Inländische Blätter“ (nr 183P, 1813–1814, 1817, Kodumaised lehed) ilmumist. Lugejale pakuti kohalike autorite kirjatöid, kohalikku elu-olu, ajalugu, teadust ja kirjandust käsitlevaid artikleid ja seda kord nädalas ½ poogna ulatuses. Pooleteist aasta jooksul ilmus Tartus kokku 520 lehekülge. Lehe veergudel arenev diskussioon omandiõiguse küsimustes seoses talupoegade vabastamisega pärisorjusest põhjustas ajalehe sulgemise 1819. aastast.<sup>150</sup>

Kaks katset anda välja kultuurilehte tegi ülikooli lektor Carl Eduard Raupach. Ajakirjaga „Inländisches Museum“ (nr 184P, 1820–1821, Kodumaa muuseum) kavatses ta arendada siinsete haritlaste omavahelist suhtlust, pakkudes avaldamisvõimalusi mitte ainult poeetidele, vaid oodates kaastööd ka teaduse- ja kunstivallast. Väljaannet taheti levitada ka Saksamaal. Schünmanni trükikojas trükitigi kuus vihikutäit (735 lehekülge) luuletusi, sekka ka mõned esseed. Autoriteks olid Tartu poeetide kõrval mitmed teisedki, ka üliõpilased, nagu näiteks juuratudeng Robert Joachim Seuberlich, hilisem Riia linnapea. Vahelehtedena oli ajakirja lisatud noote ja vaategravüüre. Seitsmes vihik enam ei ilmunud, kuid visa väljaandja tegi siiski veel ühe katse. Taotledes Tartus teise trükikoja asutamise luba, tõi Raupach mõne aasta pärast ajakirjandusturule kolm vihikut „Neues Museum der teutschen Provinzen

<sup>149</sup> Johann Wilhelm Krause. Das erste Jahrzehnt der ehemaligen Universität Dorpat // Baltische Monatsschrift, 1902, Bd. 53/54, S. 90.

<sup>150</sup> Ea Jansen. Baltisaksa ajakirjanduse areng XVII–XIX sajandil // Eesti ajakirjanduse teed ja ristteed. Tartu ; Tallinn, 1994. Lk. 278.

Russlands" (nr 288P, 1824–1825, Venemaa saksa provintside uus muuseum). Ajakirja kahte vihikut kaunistasid frontispissid kunstnik August Georg Wilhelm Pezoldilt (1794–1859), kes oli õppinud Tartu ülikoolis arstiteadust ja viibis neil aastatel taas Tartus. See oli esimene siinne katse kasutada kivitrükitehnikat.<sup>151</sup> Mõlema ajakirja viimase vihiku lõpus paiknesid teadaanded ilmunud raamatutest (sh eesti, läti ja vene keeles). Taas lõppes ettevõtmine nurjumisega.

Kvalitatiivselt kõrgemale tasemele tõusis ülikooli kümnekonna õppejõu poolt asutatud, aastail 1833–1836 (kd 1–5) ilmunud kuukiri „Dorpater Jahrbücher für Litteratur, Statistik und Kunst, besonders Russlands" (nr 121P, Tartu aastaraamatud kirjanduse, statistika ja kunsti, eriti Venemaa kohta). Juhtivat rolli mängis väljaandmisel Berliinis ja Heidelbergis ülikoolihariduse saanud statistika- ja geograafiaprofessor Karl Ludwig Blum (1796–1869), kes oli pädev ka ajaloo valdkonnas. Ajakirja kolm esimest aastakäiku kirjastas Eduard Frantzeni raamatukauplus, 1835. aastast aga juba Carl Franz Köhleri kirjastus Leipzигis. Käsikirju polnud tarvis välismaale saata, sest kõik kuupeoognased kuukirjad (kokku ligi 3000 lehekülge), jõudsid lugejani Schünmanni ofitsiini kaudu. Kuukirja eesmärgiks oli viia Euroopasse sõnumeid Venemaa avarustest ja seal elavaist rahvaist, loodusest ja avastusretkedest, haridusest, kultuurist, õigussuhetest jms. Loomulikult käsitleti ka siinset kultuurielu. Kirjastustegevuse ajaloo seisukohalt on väärtuslik kahel aastal kuukirjaga kaasnenud Frantzeni ühepoognane kirjastusteade,<sup>152</sup> milles on nimetatud parkümmend neil aastail ilmunud üllitist Tartu ülikooli liikmetelt.

„Dorpater Jahrbücher" peatset seiskumist põhjustas ehk osaliselt teise, Eesti kultuurile veelgi olulisema perioodilise väljaande käivitumine: 1. jaanuaril 1836 väljus Tartust ajakirjanduseturule õigusloolase professor Friedrich Georg von Bunge nädalaleht „Das Inland" (nr 182P, Kodumaa), mis deklareeris kavatsust valgustada kõigi kolme Läänemere provintsi ajalugu, geograafiat, statistikat ja kirjandust.<sup>153</sup> Kirjastama asus Tartus 1835. aastal raamatukaupluse avanud Carl August Kluge<sup>154</sup>. Esimene aastakäik valmis Schünmanni trükiettevõtte tööna, kuid juba teise aastakäigu teisest numbrist läks paljundamine Tallinna trükikoja „Lindfors Erben" Tartu filiaali kätte. Vahepeal, 1840–1842, trükkis lehte Schünmanni lese Justine trükiettevõtte, viimased 20 aastat kuni 1863, ilmus „Das Inland" Laakmanni juures. Siinsest ajakirjandusest küündis nädalalehe tiraaž ainsana üle 300 eksemplari. Leht oli laia profiiliga, domineerivaks suunaks ajalugu. Olles populaarne kolmes Balti provintsis ja ka mujal Venemaal saksakeelse elanikkonna seas, ei kurtnud ta kaastöö nappuse üle. Ka eestlastest haritlastele oli leht nii oma sõnumi avaldamise kui ka päevakajalise teabe hankimise kohaks.<sup>155</sup>

Viis kuud pärast eelkirjeldatud nädalalehe alustamist tuli Schünmanni trükikojast lugejalauale taas uus nädalaleht „Der Refraktor" (nr 325P). 4-leheline kvartformaadis leht kuulutas end Venemaal elavate haritud sakslaste keskseks organiks, kavatsedes käsitleda nende elu-olu, teadust, kirjandust ja kunsti. Kaastöötajatena astusid üles Tartu literaadid M. Asmuss ja K. F. von der Borg, toimetajaks sai Hermann Schmalz (1808–1879), Vana-Kuuste Põllumajanduse Instituudi direktor ja õppejõud, hilisem ajakirjanik „St. Petersburger

<sup>151</sup> Üllitise vahelehel ilmus August Weyrauch'i laul „Nach Osten!" (Itta!), mis saavutas hiljem suure populaarsuse. Laulu on ekslikult omistatud Franz Schubertile.

<sup>152</sup> Litterarisches Intelligenzblatt der Dorpater Jahrbücher : Verlags-Bericht von Eduard Frantzen's Buchhandlung in Riga und Dorpat, 1833, Jg. 1, S. 1–4; Jg. 2, Nr. 1, S. 8–10.

<sup>153</sup> Malle Salupere. F. G. Bunge ja Tartu kultuuriajakirjad // Tundmatu Friedrich Georg von Bunge. Tartu, 2006. Lk. 76–100.

<sup>154</sup> Tema vend Franz Kluge tegutses raamatukaupmehena Tallinnas ja 1840. aastast ka Tartus.

<sup>155</sup> Ea Jansen. Baltisaksa ajakirjanduse areng. Lk. 283–284.

Zeitung" (*St. Petersburgi ajaleht*) juures. „Der Refraktor” kuulus formaalselt nädalalehe „Das Inland” juurde, mille täiendamist kultuurisõnumitega soovis näha kirjastamise vastutuse enda peale võtnud C. A. Kluge. Peterburist saadud ilmumisoale oli Nikolai I märkinud: „Nõus, kuid range kontrolli all”.<sup>156</sup> „Der Refraktor” avaldas rohkem kui neljakümne baltisaksa autori töid, samuti vene kaasaegse kirjanduse (Puškin, Gogol, Delwig, Krölov jt.) ja rahvalaulude tõlkeid saksa keelde, aga ka venekeelseid tekste. Väärrib nimetamist, et ajaleht pööras oma veergudel mõningast tähelepanu ka eesti ja läti ainesele: 15. numbris ilmus F. Glasenappi luuletus „Die Lettische Mutter” (Läti ema), 33. numbris aga luulevormis eesti muistend „Die Elfentochter” (Haldjatütar). Nagu kinnitas autor, olevat poetilisele töötlusele olnud aluseks eesti rahvalaul.<sup>157</sup> Toimetus soovis edaspidi just originaalseid rahvalaule. Ilmumisaasta lõpupoole taandus lehe veergudelt algupärane looming, seda asendasid jälletrükid. Leht lõpetas kurvalt, ilmus vaid 51 numbrit, kuigi viimane, 52. number oli juba laotud.<sup>158</sup> Paljude ajakirjakatsete ebaõnnestumises ei tohiks siiski süüdi olla üksnes lugeja vähene kultuurihuvi. Ilmumise lõpetasid just need ajakirjad-ajalehed, mille sisu oli muutunud järk-järgult lahjemaks.

### 2. 2. 3. Lastekirjandus

Esimesed andmed lasteraamatute trükkimisest Tartus on pärit aastast 1817. Kohalik nädalaleht teatas, et Pärnus on välja antud jõuluringiks mõeldud 16-leheküljeline oktaavkaustas raamatuke „Allwina’s erstes Lesebuch” (Allwina esimene lugemik). Trükitöö oli teinud Schünmanni ofitsiin.<sup>159</sup> Anonüümselt ilmunud raamatu autor oli tõenäoliselt K(C)aroline Stahl, sünd. Dumpf (1776–1837). Kasvatajana leiba teeninud autorist on teada,<sup>160</sup> et ta elas 1820. aastate paiku Tartus, avaldas siin ajakirjas „Inländisches Museum” (1821) ühe jutustuse, seejärel iseseisvate väljaannetena muinasjutud lastele (1823) ja lugemiku „Alwinens Abendstunden. Ein Lesebuch für die Jugend” (1823, Alwina õhtutunnid. Lugemik lastele), viimased ilmumiskohaga „Riga u. Dorpat”.<sup>161</sup> Professor Ewersi väljaandmisel jõudis 1821. aastal Tartus lugemaõppijate kätte saksa koolimehe Johann Theodor Vogeli (1766–1837) „Fibel, oder erste Lesübungen” (Aabits ehk esimesed lugemisharjutused). Schünmanni ofitsiinis ilmus ka Tartu ülikooli kasvandiku Karl Alexius Schultzi (1788–1865) „Historisches Frag- und Antwortspiel” (1831, Küsimuste-vastuste mäng ajaloost). Lapsi arendavat eesmärki silmas pidava üllitise kirjastas Schünmann ise.

Teadaolevalt avas 1835. aastal Tartus Vene tsaaririigi esimese ksülograafiatöökoha Friedrich Ludwig von Maydell, kes sai hiljem tuntuks Žukovski ja Puškini teoste illustraatorina. Tema varaseimaks tööks Tartus on peetud viit puulõikeillustratsiooni saksa rahva- ja noorsookirjaniku Karl Gustav Nieritzi (1795–1876) moraliseeriva raamatukese

<sup>156</sup> Сергей Исаков. Журналы „Esthona” (1828–1830) и „Der Refraktor” (1836–1837) как пропагандисты русской литературы // Труды по русской и славянской филологии. 18. Тарту, 1971. С. 36-52. (TRÜ Toimetised ; 266).

<sup>157</sup> Sisu räägib sellest, kuidas neiule tulevad kosja Päike, Kuu ja Tähekuningas. Tüdruk põlgab ära kaks esimest ja sõidab õhtukiirega mehele Tähekuningale.

<sup>158</sup> Ludwig Nikolai Reh binder. Die belletristische Literatur der Ostseeprovinzen Rußlands von 1800 bis 1852. Dorpat, 1853, S. 47.

<sup>159</sup> Neue Inländische Blätter, 1817, Nr. 30, S. 120.

<sup>160</sup> Johann Friedrich Recke ; Karl Eduard Napiersky. Allgemeines Schriftsteller- und Gelehrten-Lexikon der Provinzen Livland, Ehstland und Kurland. Bd. 4. Mitau 1832. S. 261. Leksikoni 3. köites, lk. 570 on raamatu autorina toodud Johann Heinrich Rosenplänter.

<sup>161</sup> Neist Karoline Stahli raamatuist pole säilinud eksemplare senini teada. Enamik tema raamatuist on ilmunud Kesk-Euroopas saksa keele alal. Vrd: www.gbv.de.

venekeelsele tõlkele „Бетти и Томс или доктор Еннер и его открытие“ (1835, Betti ja Toms ehk doktor Jenner ja tema avastus). Käesoleva töö käigus ilmnis, et enne eelnimetatud jutustust rōugetepanekust 18. sajandi lõpus oli Schünmanni juures ilmunud koguni kaks Maydelli puulõigetega väljaannet. 1834 trükivalgust näinud karskusteemalise raamatu puulõikevinjett tiitellehel on eesti rahvusbibliograafias ka Maydelli tööna registreeritud (nr 809\*).<sup>162</sup> Teiseks osutus 1834. aasta detsembris tsenseeritud anonüümne kvartformaadis lasteraamat „Altes und Neues in Bildern und Erzählungen für Kinder“ (Uus ja vana lastele piltides ning juttudes), mille ilmumisaasta 1834 leiame kohalikes ajakirjades avaldatud ilmumisinimestikest.<sup>163</sup> Üllitis väärib eelkõige tähelepanu kahekümne kaheksa kvaliteetse puulõikeillustratsiooni poolest. Loomi, linde ja mitmesuguseid paikkondi kujutavatest illustratsioonidest on vähemalt kaks valmistatud Tartus Maydelli poolt. Seda kinnitab vastav tekst illustratsioonide all, kusjuures ühe neist on Maydell ka signeerinud.<sup>164</sup> Raamatu tekst pärineb Recke-Napiersky leksikoni andmetel osaliselt ülikooli eesti keele lektori ja mitmekülge kirjaniku Johann Samuel Friedrich Boubrigi (1788–1852) sulest.<sup>165</sup>

### 2. 3. Kalendrid

Oma kindla perioodilise ilmumiskorraga olid kalendrid trükkalitele meelepärane teenimisallikas. Tavaliselt müüsid trükikojad tähtraamatuid ise. Kalendritest olid huvitatud ka raamatukõitjad, kes teenisid kõidetud kalendrite müügist. Eesti esimesed kalendrisarjad — Tallinnas alates 17. sajandist ilmunud saksakeelne ja 18. sajandist ka eestikeelne (esimene teadaolev aastast 1731) — olid pikka aega siinmail ainukesed.<sup>166</sup>

Tartu esimese kalendrisarjaga (üldse teine eestikeelne) alustas 1796. aastal M. G. Grenzius.<sup>167</sup> 1817. aasta lõpust läks kalendri väljaandmise õigus üle J. C. Schünmannile. Oma tegevuse kestel trükkis Schünmanni trükikoda eesti lugejale kokku 20 aastakäiku kalendrit. Kalendaariumi juurde kuulus tavaliselt lisa mitmesuguste jutukeste ja nõuannete näol. Lisade sisu ja suunitlus olenes väljaandja valikutest ja toimetaja(te) taotlustest.

Esimene Schünmanni trükitud eestikeelne kalender „Eesti-Ma-Rahwa Kalender ehk Täht-ramat 1819 Aasta peäle“ (nr 598) ilmus O. W. Masingu toimetamisel tavapärasel pagineerimata seadetskaustas. Masingu koostatud oli ka lisa. Kalendri tiitelleht ja kalendaarium olid punane-must trükis nagu kahel järgnevalgi aastal.<sup>168</sup> 1824.–1826. aastate kohta Schünmanni kalender ei ilmunud, kuid trükikoda paljundas O. W. Masingu „Marahwa

<sup>162</sup> Vt käesolevas töös ka aimekirjanduse rubriik.

<sup>163</sup> *Dorpater Jahrbüher für Litteratur, Statistik und Kunst, besonders Russlands*, Bd. 5, 1835, S. 464 ; *Provinzialblatt für Kur-, Liv- und Esthland. Literärischer Begleiter*, 1835, Nr. 51/52, S. 102.

<sup>164</sup> Teised pildid langevad osaliselt kokku puulõikeillustratsioonidega, mis olid ilmunud inglise ajakirjas „The Penny Magazine“ ja „Saturday Magazine“ ja hiljem saksa ajakirjas „Das Pfennig-Magazin“ (1834/1835). Mis puutub raamatu toimetamise ja kirjastamise, siis viivad andmed vendade-kunstiharrastajate, ülikooli nõukogu ja rentei sekretäride Karl ja Gustav Forestier' juurde. — Aleksander Tassa. *Puulõikekunstist*. Tartu, 1948. Lk. 7-8. Forestier' de suguvõsa järeltulija Jeffrey de Fourestier Kanadast kinnitab lasteraamatu väljaandmist G. Forestier' poolt.

<sup>165</sup> EÕSi asutajaliige J. S. F. Boubrigi ema olnud pärimuse järgi eestlanna, isa tšehhi rahvusest käsitöölaine Riias. — Paul Ariste. *Johann Samuel Friedrich Boubrig*. // *Tartu Ülikooli ajaloo küsimusi*. 7. Tartu, 1979. Lk. 45.

<sup>166</sup> Vanemaid eestikeelseid kalendreid on käsitlenud mitmed uurijad. Kõige põhjalikumalt on andmed esitatud Eesti retrospektiivses rahvusbibliograafias ja Endel Annuse monograafias „Eesti kalendrikirjandus 1720–1900“ (Tallinn, 2000). Schünmanni trükikojas ilmunud kalendrite kohta vt. E. Annus. *Eesti kalendrikirjandus 1700–1900*, lk. 58–73, 82–87.

<sup>167</sup> Grenziuse kalender kandis nime „Eesti-Ma Rahwa Kalender“ või „Tarto-Ma Rahwa Kalender“ olenevalt enam-vähem sellest, kas tähtraamat oli tallinna- või tartueestikeelne. Ka Schünmanni-Masingu kalendrid järgisid seda printsiipi.

<sup>168</sup> Schünmann teatas, et tema juures maksab eestikeelne kalender 1822. aasta peale 15 rubla 100 tükki, üks kõitmata eksemplar 16 kopikat. Samas pakuti eestikeelseid ABD-raamatuid 12 rubla 100 tükki. — *DZ*, 1821, Nr 99, S. [8].

Kalendri" 1825. (nr 697) ja 1826. aasta (nr 703) aastakäigud.<sup>169</sup> 80% Schünmanni trükikoja kalendritest oli lõunaeesti keeles. Olles rahulolematu kalendri põllumajanduslike nõuannete kvaliteediga, otsustas ökonoomiline LÜÖS 1836. aastast peale ise kalendrit välja anda. Selleks ajaks oli selts juba üheksa majandusnõuannetega raamatut eesti ja läti taluperede abistamiseks trükki aidanud ja tasuta välja jaganud. Sealtpeale hakkas kalender kandma nime „Tarto- ja Wörro-ma rahwa Kalender ehk Täht-ramat.“ Kalendrit toimetasid aastail 1836–1840 Lõuna-Eesti pastorid F. F. Meyer Karulast, F. E. Moritz Rõngust, F. H. Sellheim Sangastest jt. Sotsiteet rõõmustas, et „armas maarahvas“ sai meeldiva lugemisvara. Kalendrit levitasid pastorid ja müüs raamatukaupmees Kluge 30 kopikat tükk.<sup>170</sup> LÜÖSi kalendrid olid suures oktaavkaustas, lisade maht oli kahekordistunud, trükikiri suurem ja aastakäike ilmestasi Tartu kunstnike kivitrükis või puulõiketehnikas kaunistused.

1840. aastast peale hakkas kalender kandma aastakäigu numbrit. Kalendri toimetamist asus juhtima Õpetatud Eesti Selts, seda finantseeris LÜÖS ja trükkis Schünmanni lese trükikoda. Kalendri tase tõusis märgatavalt. Alates 1855. aastast hoolitses kalendri väljaandmise eest Heinrich Laakmann.

Trükiloaga 10. novembrist jõudis 1828. aasta lõpus raamatuturule Tartu esimene saksakeelne kalender „Dörptscher Kalender“ (Tartu kalender) 1829. aasta kohta, mida Schünmanni eluajal ilmus järjepidevalt 12 aastakäiku. Kalendrit oli võimalik osta Tartus trükkali enda (maksis 40 vaskkopikat) ja kõigi siinsete köitjate käest. Duodeetskaustas taskukalender tuli esimestel aastatel välja õhukestes sinakashallides kaantes, millel ilutses vene tsaari kahepäine kotkas. 1835. aastast peale ilmus kalendri tiitellehele Schünmanni kirjastusmärk initialsidega J.C.S. Esimene aastakäik sisaldas peale kalendaariumi andmeid Tartu linnavõimude kohta, kaupmeeste, käsitöölise nimekirju, õppeasutuste loetelu, teateid laatadest ja postiliikumisest ning muudki teavet. Teisest aastakäigust alates toimetati ja varustati kalendrit lugemismaterjaliga oma eluajal Tartu kirjamees ülikooliametnik Johann Martin Asmuss.<sup>171</sup> Nii ilmus kalendris ka mitmesuguseid lühijutte ja pisivesteid (näit anekdoote), samuti luuletusi ja kasulikke nõuandeid. Pärast Schünmanni surma kirjastas ja trükkis kalendrit tema lesk Justine. Viimane Tartu saksakeelse kalendri aastakäik ilmus teadaolevalt 1867. aasta kohta Schünmanni lese kirjastusel Karowi trükikojas.

---

<sup>169</sup> O. W. Masingu „Marahwa Kalender“, neljas eesti kalendrisari, ilmus kokku neli aastat 1823–1826. Kalender oli oma aja tähtsamatutest üle nii formaadi, mahu kui ka sisu poolest, kuid leidmata elanikkonna seas poolehoidu, ilmumine katkes. – Aarne Vinkel. Eesti rahvaraamat. Tallinn, 1966. Lk. 143–146; E. Annus. Eesti kalendrikirjandus. Lk. 82–87.

<sup>170</sup> DZ, 1836, Nr. 136, S. 892.

<sup>171</sup> Tartu Ülikooli Raamatukogus säilitatakse J. M. Asmussu käsikirjaarhiivi (TÜR KHO, F 17). Selles on talle ka seitsme kalendriaastakäigu eksemplarid (s. 17–23), millesse Asmuss on kirjutanud oma päevamärkmeid ning juurdekõidetud lehtedele luuletusi jm.

## Kokkuvõtteks

Ligi kaks sajandit tagasi, 1814. aastal Tartus alustanud Johann Christian Schünmanni (1780-1840) trükikoda tegutses ühtejärke üle veerandsaja aasta, olles sellest ajast kaks aastakümnet ainsaks trükiettevõtteks Tartu-Võru keelealal. Pärast omaniku surma viisid ettevõtet edasi tema lesk Justine Schünmann ja trükikoja faktorist ettevõtluspartneriks tõusnud Carl Gottlieb Mattiesen. Schünmanni trükiettevõtte pakkus 1802. aastal taas alustanud Tartu ülikoolile, nii professoritele, õpetlastele kui ka üliõpilastele, piirkonna kiriku- ja kooliõpetajatele, Liivimaa Üldkasulikule Õkonoomilisele Sotsieteedile, maamõisnikele, linnaametnikele ja teistele — ühesõnaga, kogu haritud üldsusele — võimalust avaldada trükisõnas oma loomingu, harivat sõna ja avalikku või ametlikku teavet. Tagasihoidlikumaks jäi Schünmanni sõna kirjastustegevuses.

Suure osa J. Chr. Schünmanni trükitoodangust moodustasid muukeelsed, põhiliselt saksakeelsed trükised (hinnanguliselt kokku umbes 600). Tartus ilmunud akadeemilised väljaanded küündisid paiguti oma tasemelt ajastu teaduse esirinda. Trükikoja panus eestikeelse trükisõna jõudmisele taluataresse polnud küll juhtiv (82 trükist, seega umbes viiendik sel perioodil eesti keeles ilmunust), kuid ajal, mil seda andsid välja põhiliselt sakslased, siiski tõhus. Tähelepanu väärib asjaolu, et Tartu oli sel ajal peamiseks trükikohaks eelärkamisaja silmapaistvale kirjamehele, Äksi pastorile Otto Wilhelm Masingule, kelle kirjad Pärnu literaadile Johann Heinrich Rosenplänterile on aidanud heita valgust trükikoja igapäevategevusele.

Trükikoja kogutoodangu ilmumisasjaolude käsitus annab pildi raamatukultuuri ja hariduse tasemest toleaegses ülikoolilinnas Tartus ja kogu Lõuna-Eestis ning pakub ka mõningast lisa teadmiste meie kultuuriajaloo vallas.

# ***Digitaalrepositooriumi DSpace juurutamisest Tartu Ülikooli Raamatukogus***

*Kalju Kill Kask*

Tartu Ülikooli Raamatukogus juurutati 2006. a lõpus maailma üks enamlevinud digitaalse repositooriumi tarkvara DSpace (<http://dspace.utlib.ee>). Vajadus digitaalsel kujul andmete arhiveerimise vahendite järele tekkis varem. Praeguseks on dspace.utlib.ee maailma ülikoolide veebimeetrikas üsna hästi nähtav.

## **Digitaalsel kujul teabe arhiveerimisest enne DSpace'i juurutamist**

- Väitekirjade arhiveerimise tarkvara oli vananenud.  
TÜ Raamatukogu alustas Tartu Ülikoolis kaitstavate väitekirjade e-versioonide kogumist 2004. aastal, aluseks rektori poolt kinnitatud väitekirjade publitseerimise kord. Enne kaitsmist avaldati väitekiri raamatukogu koduleheküljel [www.utlib.ee](http://www.utlib.ee) arhiveerituna veebiserveris. Pärast kaitsmist väitekiri kataloogiti e-kataloogis ESTER, kataloogikirjes näidati ka väitekirja e-versiooni URL. Tarkvara arendas välja andmebaasi tookordne administraator Ehtel Taevere. Paraku hakkas pärast veebiserveri tarkvara uuendusi tekkima probleeme, uuendamist vajas ka väitekirjade publitseerimise tarkvara.
- Veebiserveris ja failiserverites oli palju faile ning nende turvalisus oli nõrk.  
Kõvaketastele oli kogunenud palju digiteeritud materjali pdf-, tiff-, jpg-vormingus. Failde haldamiseks puudus vastav liides, puudusid failide muutmise ja kustutamise kontrollimise vahendid. Kindlaks oli määratud, et tiff-failid on säilituskoopiad eraldi võrgukettal, nendest tehakse jpg-vormingus eelvaated, mis on kättesaadavad raamatukogu koduleheküljel [www.utlib.ee](http://www.utlib.ee) ning need kirjeldatakse ESTERis. Aja jooksul hakati säilituskoopiade võrguketast kasutama ka ajutiste failide hoidmiseks, mille tulemusena jpg ja tiff failipuud ei peegeldanud enam teineteist.
- EEVA (Eesti vanema kirjanduse digitaalne tekstikogu).  
Paljud tunnustasid ja kiitseid EEVA tarkvara, kuid digifailid pandi lihtsalt kõvaketale. Tarkvara arendajad vahetusid.
- Etteheiteid arhiveerimisele.  
Varundamine toimus TÜ infotehnoloogia osakonna lindirobotitele, aga sellist moodust ei peeta korralikuks arhiveerimiseks. Puudus sisu muutumise kontroll, põhimõtteliselt polnud võimalik teada saada, kas üks 50 tuhandest failist on muutunud või kustunud.
- Pealtvalgustuskanneri hange.  
TÜ Raamatukogus võeti vastu otsus suurendada digiteerimise jõudlust, käivitati pealtvalgustuskanneri hange. Skaneeritud materjali majutamiseks oli vaja tõsisemat lahendust.

## Lahenduse valimine

Kuidas faile arhiveerida, kas tarkvara osta, luua ise või kasutada vabavara? Kus, millist ja millistel tingimustel?

## Teabe arhiveerimine?

Tihti kõlab väide, Eesti on nii väike ja mitut süsteemi pole vaja, et suudame küll kokku leppida. Tegelikuses on nii, et iga süsteem on töövahend konkreetse ülesande jaoks, universaalset pole või kui on, siis piiratud võimalustega.

Rahvusraamatukogus oli arendamisel digitaalarhiiv DIGAR (digar.nlib.ee). Selle miinuseks oli kasutajaliidese puudumine ning repositooriumi reeglid — teave oleks pidanud vastama selle arhiivi komplekteerimispoliitikale ja edaspidi oleks tulnud arvestada teistsuguste ligipääsureeglitega. Tartu Ülikoolis oli olemas mitmeid süsteeme, mida saaks/saanuks kasutada repositooriumina: veebihaldustarkvara Webmedialt, dokumendihaldustarkvara Livelink (dok.ut.ee), fotode halduse tarkvara, videoservert (video.ut.ee). Ükski nendest lahendustest ei olnud sobiv. Vaadata võis ESTERi võimalike moodulite hankimise ja ETISE arendamise (näit. väitekirjade publitseerimine) ja teiste lahenduste poole (kasvõi Google). Isegi kui need oleksid funktsionaalselt sobinud, jäeti need kõrvale, sest arendusi polnud aega aastaid oodata — pealtvalgustusskänneri riigihange oli välja kuulutatud.

## Oma tarkvara arendamine või tarkvara tellimine, valiku põhimõtted?

Koostööst erinevate tarkvaraarendajatega oli selge, et ise me ei suuda luua erinevatele standarditele vastavat tarkvara. Missugune peaks olema vastavus OAI-PHM, OAI-ORE, Z39.50, Dublin Core, MARC, XML, LDAP, XHTML, RSS jm standarditega, kuidas kontrollida failide õigsust? Hea, kui raamatukogu neid standardeid teab ja tunneb, raskem on selgitada arendajatele, mida vaja. Selge oli, et tarkvara elutsükli toetamine on erinevate arendajate ja nende vahetumise puhul nõrk. On möödapääsmatu, et veebiserverite baastarkvara ja riistvara uuendamisel tuleb uuendada ka repositooriumi tarkvara. Parimaks tarkvaratõe indikaatoriks on kasutajate arv, kasutajate foorumid, tarkvara sõltumatus kindlast tootjast ning tema probleemidest ja võimalikest krahhidest. Tarkvara peaks olema võimalik edasi arendada, muuta, sh kasutajaliideseid tõlkida. Samas tuleb omapoolse arendusega olla ettevaatlik — tarkvara standardsete uuenduste kasutamine muutub keerulisemaks. Tähtis on, et erinevate muudatuste korral teavikute veebiaadressid (URLid) säiliks (veebiaadressid võivad minna pikaks ja keeruliseks ning URL nihkub kirje lisamisel andmebaasi).

## Konkreetse lahenduse valik

Internetis ringi vaadates selgus, et enamik kolleege maailmas kasutab vaba tarkvara. Pidime vaid välja selgitama, milline nendest on meie jaoks parim. Uurisime selleks võrdlustabeleid ja <http://www.openarchives.org> jm avaldatud ettekandeid valikute kohta. Lähema vaatluse ja

katsetamise alla võtsime Fedora (Fedora Commons), EPrints, DSpace, MyCoRe repositooriumitarkvarad.

**Fedora** tarkvara valivad suurte süsteemide ehitajad, kellel on arenduseks jõudu. Nimelt puudub Fedoral kasutajaliides, ta on üksnes repositooriumimootor. Tal on mitmeid serveripoolseid võimalusi, näit. pilte suurendada, vähendada, nihutada, mitmekesine objektide esitus, failide seostamine. Tarkvara installimine oli teiste süsteemidega võrreldes üllatavalt lihtne, aga kui see oli tehtud, oli raske aru saada, kus sisend, kus väljund. Tarkvara töötab Javal, valida saab andmebaasimootori. Kui lähtuda sellest, et metainfo on e-kataloogis ESTER ja vajame vaid andmehoidlat, siis oleks Fedora sobinud. Feodrat kasutab Rahvusraamatukogu digitaalarhiiv DIGAR ([www.digar.nlib.ee](http://www.digar.nlib.ee)); tarkvara toetab muuhulgas ka VTLS.

**EPrints.** Teavikud paiknevad teemade hierarhias, kuid üks teavik saab kuuluda vaid ühte hierarhiasse. Servesis kasutatakse PHPd, PERLi.

**DSpace.** Teavik asub kollektsioonis (collection), kollektsioon kuulub kommuuni (community), alamkommuuni (sub-community). Ühte teavikut saab linkida mitmesse kollektsiooni. Dspace võimaldab luua asutuse erinevate üksuste (raamatukogu, muuseum, teaduskond), teadlaste kollektiivide, konverentside jne jaoks oma dokumendihoidla–repositooriumi. Tarkvara kasutab Javat, SQL-mootoreid. On palju kasutajaid, suuri servereid, arenduste eestvedajad on Massachusettsi Tehnoloogiainstituut (MIT) ja Hewlett Packard.

Fedora, EPrints, DSpace on enamlevinud ja -tunnustatud repositooriumitarkvarad. Pea kõikide OAI repositooriumitarkvarade puuduseks on video vaatamise kehv tugi — video-faili alla laadimise peab üldjuhul ära ootama, alles siis hakkab pleier seda näitama. Video-striimimist tundus mõnede kirjelduste järgi lubavat **MyCoRe** tarkvara, lähemal proovimisel selgus, et ta kasutab selleks väliseid servereid.

Kõikidel süsteemidel on olemas kasutajaliides, v.a Fedora. Enamik süsteemidest sobib väga hästi teadusinfo avaldamiseks, st eelkõige ühe tekstifailipublitseerimiseks ja kirjeldamiseks, arendusi on mitmesuguseid: õpiobjektide tarkvara, videode jm ladustamiseks, kirjeldamiseks ning kättesaadavaks tegemiseks, kollektsioonide kujundamiseks. EPrints'i ja DSpace'i võrdluse kohta lugedes selgus, et esimene võib suurte arhiivide puhul jääda aeglaseks. Johtuvalt tarkvara erinevatest võimalustest, kasutavad mõned organisatsioonid mitut repositooriumi, näit. EPrints ja DSpace.

## Juurutamine

2006. aasta lõpul otsustati, et kasutusele võetakse DSpace'i tarkvara. Nagu eelnevalt juttu oli, on DSpace'i tarkvara tasuta. Tarkvara paigaldasime ise, operatsioonisüsteemiks valisime tasuta CentOS Linuxi. Varunduseks kasutame TÜ IT lindiroboteid. Personali vähesuse ja lahenduse võimalikult kiire juurutamise vajaduse tõttu oli tööga seotud peaaegu kogu raamatukogu IT talitus. Kaasatud polnud kataloogijaid, erialareferente repositooriumi tutvustamiseks teaduskondades jt, keda kirjanduses on soovitatud.

Süsteemi nimeks sai dsapce.utlib.ee, et oleks viide DSpace'i tarkvarale. Tarkvara järgi nimetatakse repositooriume tihti (näit. <http://eprints.reclis.org>, <http://dspace.mit.edu>), selle järgi tuntakse ära tarkvara liidestus ja süsteemi tunnustatakse kui standarditele vastavat.

Esmalt anti käiku uute väitekirjade publitseerimise keskkond, millega vahetati välja probleeme tekitanud senine väitekirjade elektroonilise avaldamise süsteem (väitekirjad säilitati ka endises serveris). Vastavalt skaneerimistöde edenemisele lisandusid repositooriumi uued teavikud. Topeltkirjeldamise vältimiseks lepiti kokku, et meta-info on ESTERis, DSpace on andmeladu. dspace.utlib.ee URLide viited registreerisime süsteemis handle.net. Vastav moodul on DSpace'i tarkvarasse sisse ehitatud ja tegelikult olekski raske olnud teda välja võtta. Handle-süsteem garanteerib URLide säilimise Internetis, näit. sellisel kujul: <http://dsapce.utlib.ee/dspace/handle/10062/3> või <http://hdl.handle.net/10062/5676>.

Juurutamise käigus said selgemaks Dspace'i jt repositooriumite olemus, funktsionaalsus ja ka nende kitsaskohad.

Repositooriumina on DSpace mõeldud info ladustamiseks, säilitamiseks, teaviku muutmine pole ette nähtud, avatud faili asendamise võimalus puudub — konkreetne fail (e-raamat, e-väitekiri vm) arhiveeritakse repositooriumis alles siis, kui ta on lõplikult valmis. See tähendab, et kui mingit teksti soovitakse muuta, tuleb olemas olev fail kustutada ning asendada uuega. Selline lähenemisviis teeb failide muutmise ja redigeerimise keeruliseks nii autorile kui raamatukogutöötajale. TÜ Raamatukogu eeskirjad näevad ette, et pdf-faili õigusi ja metainfot pdf-faili sees saab muuta ainult raamatukogutöötaja. Kui vaadata ka muid sisuhalduse lahendusi, siis ilmneb, et veebiajakirjade publitseerimiseks sobib kõige paremini OJS; konverentside veebihalduseks näit. OCS.

DSpace, nagu ka teised repositooriumid, on eriti sobilikud teadustöö tulemuste avaldamiseks, st eelkõige ühe faili, teadustöö teksti, üles laadimist ja kirjeldamist. Kui objekti juurde kuulub mitu faili (näit. 200), siis on see repositooriumis keeruline või lausa võimatu (selleks sobiks ehk Fedora). TÜ Raamatukogus tehakse raamatute skaneerimisel üksikutest lehekülje-failidest üks pdf-fail ja see säilitatakse DSpace'is, vajadusel saab üksikuid pildikaadreid pdf-failist eraldi välja võtta. Piiranguna

selgus, et üle veebi ei saa üles laadida faili, mille maht ületab 500 MB, sellise mahuga on video-failid. Tõsi, paljude failide ja mahtude piiranguid saab vältida toimetades veebiserveris ilma veebiliideseta.

Tuli õppida tundma ja arusaama autoriseerimisloogikast (kollektsoonide, kommuunide, teiste objektide ligipääsu, muutmise, uuendamise jm õigused).

DSpace'i kasutatakse ka raamatukogu dokumentatsiooni arhiveerimiseks ja haldamiseks.

Selgus, et TÜ Raamatukogu polnud sugugi esimene ja ainuke DSpace'i kasutaja Eestis, arvatavasti oli vastav server töös Arhiivikeskusel ja TÜ Viljandi Kultuuriakadeemias.

### **Arendused ja hetkeseis**

ESTERis kirjeldatud väitekirjade e-versioonid koos meta-andmetega importisime veebiserverist DSpace'i, sellega muutusid nähtavamaks nii väitekirjade autorid, tekstid kui ka dspace.utlib.ee server. Oleme jõudnud arusaamisele, et meta-andmed peaksid olema nähtavad mitte ainult ESTERis vaid ka DSpace'is OAI päringute kaudu. TÜ teaduskonnad jt struktuuriüksused on hakanud kasutama DSpace'i ülikooli repositooriumina. Üha enam kostub positiivseid hinnanguid, et DSpace'iga, on raamatukogu teinud hea valiku: see on kooskõlas mitme standardiga, ta on indekseeritud Google Scholaris, TÜ ja raamatukogu reitingud on [www.webometrics.info](http://www.webometrics.info) andmetel päris head. Paljud naabridki on otsustanud DSpace'i platvormi kasuks.

DSpace'i uue versiooniga 1.5 peaksid paranema kollektsoonide ja kommuunide veebinäo kujundamise ja üles laadimise võimalused, millega kaoks vajadus mõne kollektsooni veebinäo kujundamiseks serveris [www.utlib.ee](http://www.utlib.ee).

Internetiviited

TÜ Raamatukogu digitaalne repositoorium: <http://dspace.utlib.ee>

Arhiivikeskuse digiarhiiv: <https://digiarhiiv.ee/dspace/>

DSpace, an Open-Source Source for Accessing, Managing and Preserving Scholarly Works:

<http://www.dspace.org>

Open Archive Initiative: <http://www.openarchives.org>

Fedora Commons: <http://www.fedora-commons.org>

Eprints for Digital Repositories: <http://www.eprints.org>

Webometrics Ranking of World Universities: <http://www.webometrics.info>

Nixon, W. Daedalus: Initial experinces with EPrints and DSapce at the Univerity of Glasgow. Online // URL: [http:// www.ariadne.ac.uk/issue37/nixon/](http://www.ariadne.ac.uk/issue37/nixon/) 21. mai 2009

HandleSystem : Unique Presistent Identifiers for Internet Resources: <http://handle.net>

## ***Toetus TÜR kogudele riiklikest programmidest 2000 – 2009***

*Kristina Pai*

Alates 2000. aastast on TÜ raamatukogu kogude korraldamise, kirjeldamise ja hoidmise juures olnud suureks abiks riiklikud programmid. Riiklike programme on algatanud mitmed ministriumid, et toetada Eesti riigile olulisi tegevusi. Teadus- ja haridusministeerium kuulutas 2000. a. välja riikliku programmi „Eesti keel ja rahvuskultuur” ning 2004. a. programmi „Humanitaar- ja loodusteaduslikud kogud”. Need kaks programmi on viimase kümnendi jooksul mänginud raamatukogu kogude korraldamisel olulist rolli. Igal aastal on mõlema riikliku programmi nõukogule saadetud läbivaatamiseks mitmeid erinevaid projekte ja õnneks on suurem osa neist ka finantseerimist leidnud. Oluliseks abiks töös väliseesti teadlaste arhiivipärandiga on olnud riiklik „Rahvuskaaslaste programm”.

TÜ Raamatukogu kui Eesti suurim ja vanim teadusraamatukogu on kogude koostiselt unikaalne, siin paiknevad eritüübilised väljaanded alates teadus- ja kultuurilooliselt haruldastest käsikirjadest, maalidest, graafikast, fotodest, kaartidest ja ajaloolistest esemetest kuni teadustöökäsitavate dissertatsioonide, perioodika ja teaduskirjanduseni. Meie kogud on unikaalsed laiemalt vaadates, mitte ainult Eesti mastaapides mõõtes.

Paraku rikkus on kohustus. Mida väärtuslikum on raamatukogu kollektsioon, seda suuremat vastutust ja tööd see nõuab. Töö on nii kogude korrastamine ja kirjeldamine kui ka igapäevane lugejateenindus ja säilitamine – kõik peab olema kooskõlas kehtivate standarditega ja arvestama kasutaja (ka tuleviku kasutaja) huve. Nõuetekohased säilitustingimused väljenduvad lisaks temperatuuri- ja õhuniiskuse näitudele ka raamatutugedes, karpides, mappides ja õige pH-tasemega ümbrispaberites.

Kogusid tuleb regulaarselt evalueerida: kõige säilitamist ei peeta üheski teadusraamatukogus mõistlikuks, samuti on regulaarselt vaja üle vaadata kogude säilitustingimused ning vajadusel neid muuta või parandada. Paradoksaalselt võib mõnikord ilmned, et õige eesmärgi nimel tehtud töö tulemus on hoopis vastupidine ja tulemus pigem kahjulik. Nii on säilitajad jõudnud teadmiseni, et omal ajal aastate jooksul raamatutele ümber pandud kaitsepaberid pigem kahjustavad raamatut, sest ümbrispaber või papp on vale keemilise koostisega ega vasta arhiivinõuetele.

Raamatukogud ei ole kunagi olnud ülearu jõukad, pigem vastupidi. On olnud keerulisi aegu, kui kriitilise eelarve tõttu külmutati tööloike, kui kataloogide retrokonversioon tundus kauge ja täitumatu tulevikuna. Raamatukogu ajaloos oli üks selliseid hetki ka 2000. aastate algus. Igal võimalusel püüti kesisele eelarvele lisa leida, et igapäevatöö ikka sujuks. Taotleti toetust nii Eesti kultuurkapitalilt, Eesti Rahvuskultuuri Fondilt, Hasartmängumaksu Nõukogult jne, kuid üldjuhul tuli neis projektides rõhutada konkreetset sündmust või ajutist ettevõtmist. Mõnikord oli taotlemine ka tulemuslik, kuid summad ei olnud kuigi suured. Riiklike programmide avanemine andis esmakordselt võimaluse hakata kogudega seotud töid pikaajaliselt planeerima ja eraldatud summad olid seniste toetustega võrreldes arvestatavad. Tegu oli neil aastail raamatukogu jaoks märkimisväärse lisafinantseeringuga, mida sai kasutada kogude seisundi parandamiseks, töövahendite (arvutid, skannerid) hankimiseks ja kogude kiiremaks avamiseks e-keskkonnas.

Alljärgnevalt annan lühiülevaate raamatukogu erinevatest kogudega seotud projektidest, mis on riiklikest programmidest toetust saanud. Esitan kõigi projektide kestuse, projekti nime ja ametlikult kasutatava koodi. Lisan iga projekti kirjeldusele ka aastate lõikes saadud summa, vastutanud isikud ning projektile antud eksperthinnangu (varasematel projektidel ametlik hinnang puudub, neid hakati projektidele andma alles 2006. aastast.). Hinnangu andjateks olid vastava riikliku programmi juhtkomitee liikmed – ülikoolide teadlased, teadusasutuste ja ministeeriumi spetsialistid.

### Riiklik programm "Eesti keel ja rahvuskultuur"

Esimene riiklik programm, mis osutus raamatukogu kogudele sobivaks, oli "Eesti keel ja rahvuskultuur" (2000-2004). See valdavalt emakeelsele kultuurimälule suunatud HTM-i projekt on kandnud kolme erinevat nime: aastaiks 2004 – 2008 sai sellest "Eesti keel ja rahvuslik mälu" ning 2009 – 2013 kannab ta nime "Eesti keel ja kultuurimälu". Lisaks on küllaltki üldsõnaline programm hargnenud mitmeks spetsiifiliseks allprogrammiks: "[Eesti keele keeletehnoloogiline tugi](#)"(2006-2010), "[Eestikeelse terminoloogia toetamine](#)"(2008-2012), "[Eestikeelsete kõrgkooliõpikute koostamine ja väljaandmine](#)"(2008-2012).

Programmi „Eesti keel ja rahvuskultuur“ alt on rahastatud järgmisi TÜ raamatukogu projekte:

Kestus	Projekti nimi, rahastamine	Tegevused, hinnang
2000 – 2004	<b>"Tartu Ülikooli Raamatukogu humanitaarteaduslike ja museoloogiliste kogude säilitamine, täiendamine ja kättesaadavaks tegemine"</b> , (T*8144PAI), juht kodumaise kirjanduse osakonna juhataja Kristina Pai. Finantseerimise kogusumma: 420 000	Toetus kulus suures osas hoidlat tabanud veeavarii tagajärgede likvideerimisele – nii kahjustunud väljaannete korrastamisele kui ka järelkomplekteerimisele ja säilitustarvikute (mappide, ümbriste, kaitsekile jne) hankimisele. Korraldati üle-eestiline annetus-aktsioon kahjustatud väljaannete järelkomplekteerimiseks, mis oli tulemuslik.
2002 – 2008	<b>„Teadlased Eestis kuni 1918 – biobibliograafiline võrguleksikon“</b> (ECRM04-37), juht majandusdirektor Heiki Epner. Finantseerimise kogusumma 758 000 kr.	Suur roll oli antud projekti juures TÜR vanemteaduril Hain Tankleril, kelle teadustöö oli paljuski aluseks digiteeritava materjali valimisel. Alustati vanade Tartu dissertatsioonide digiteerimist, elektroonilise teadlaste andmebaasi koostamist ja sidumist allikpublikatsioonidega. Projekti teostamisele aitas kaasa raamatukoguhoidja Ülle Mölder.  <b>Eksperthinnang</b> projekti lõpparuande juures: „Projekti eesmärgiks oli luua veebipõhine teatmeteos Eesti ja Eestiga seotud teadlaste kohta

		<p>kuni 1918. aastani, mis sisaldaks biograafilist andmestikku ja valikuliselt digitaliseeritud väljaandeid võrguversioonidena ning samuti oleks seostatud teiste andmebaasidega. Projekti realiseerimise tulemusena on seni piiratud kasutusvõimalusega andmestik tehtud piiramatus ulatuses kättesaadavaks.“</p>
2005 – 2008	<p><b>”Estica-sisuline, rariteetne ja vanaraamat kui rahvusliku mälu ja identiteedi kandja”</b> (EKRM05-59), projektijuht kogude direktor Kristina Pai, Finantseerimise kogusumma 510 000.</p>	<p>Töö <i>Estica</i>-koguga (ka KHOs ja väljaspool <i>Estica</i> kogu paiknev materjal): kirjeldamine, säilitustingimuste parandamine ning järelkomplekteerimine. Tegu on unikaalse ja suure kasutuskooormusega materjaliga, mille baasil publitseeritakse palju.</p> <p><b>Ekspert hinnang</b> projekti lõpparuande juures: „Projekti üldeesmärk, hõlbustada eesti kultuuri seisukohalt unikaalsete teadus- ja kultuurilooliste kogude kasutamist nii regionaalse kui ka globaalse tähendusega teadustöös ja hariduses, on täidetud, ilmunud on mitmeid publikatsioone. Et tööd <i>Estica</i>-sisulise, rariteetse ja vanaraamatuga jätkuvad, pidada edaspidigi sellesisulise projekti rahastamist oluliseks.“</p>
2006 – 2008	<p><b>”Eesti ajaloolised muusikakogud: Tümuusikatrükiste ja käsikirjade uurimine, kirjeldamine ja tutvustamine”</b> (EKRM06-72), projektijuht Tüfilosoofiateaduskonna kunstide osakonna muusika professor Jaan Ross; vastutav täitja ja sisuline projektijuht raamatukogus raamatukoguhoidja Geiu Rohtla. Finantseerimise kogusumma: 332 000.-.</p>	<p>Projekti käigus tehti ära suur töö unikaalse noodikoguga – see jõuti 95% ulatuses kataloogida, kõik vanad noodid puhastati, varustati ümbristega. Erinevatest kogudest otsiti välja ja moodustati virtuaalne kollektsioon ka vanadest lauluraamatutest. Projekt oli seotud kahe välisprojektiga: "Deutsche Musikkultur im östlichen Europa als Phänomen der Migration, Korrelation und Interferenz" (juht Bonni ülikool) ja „Gesangbuchbibliographie“ (juht Mainzi ülikool). Geiu Rohtla korraldas mitu üritust noodikogu tutvustamiseks: kontserdi ja näituse ning pidas rahvusvahelistel konverentsidel ettekandeid ja avaldas artikleid.</p> <p><b>Ekspert hinnang</b> projekti lõpparuande juures: „Projektis kirjeldatud tegevused (muusikakogude kataloogimine, märksõnastamine, muusikateaduse- ja muule avalikkusele informatsiooni kergesti kasutatavaks tegemine, üldkehtivate säilitustingimuste tagamine; allikate sisuline läbitöötamine ja tutvustamine näitustel,</p>

		ettekannetes; publikatsioonides, kontsertidel, CD-l, on teostatud, paaril juhul (näitus, veebileht) on tegevusi kohandatud võimalustele vastavalt. Hinnata projekti kordaläinuks. Toetada töö jätkamist.“
2009 – 2013	„Eesti teadusliku sisuga täistekstide liitmine ülemaailmse infokeskkonnaga“ (EKKM09-137), juht tehnoloogiadirektor Heiki Epner. Finantseerimine 2009: 150 560.-.	<b>Eesmärk:</b> Jätkuv teadus- ja kultuurilooliste materjalide digiteerimine ning juba digiteeritud tekstide liidestamine, sh tekstide otsitavaks muutmine, st tekstituvastuse rakendamine, märksõnade lisamine jne.
2009 – 2013	“ <i>Estica/Baltica</i> ajalooliste täistekstide digitaalne kättesaadavaks tegemine“ (EKKM09-118), juht kogude direktor Kristina Pai. Finantseerimine 2009: 131 740.-.	<b>Eesmärk:</b> jätkata tööd 2005-2008 väldanud <i>Estica</i> -projektiga, kuid peamiseks tegevuseks on nüüd Eestis unikaalsete ja/või suure kasutuskoormusega <i>Estica/Baltica</i> väljaannete digiteerimine. Enne digiteerimist väljaannete kirjeldamine e-kataloogis, hiljem linkimine, vajadusel säilitustingimuste parandamine.
2009 – 2013	„Tartu Ülikooli Raamatukogu käsikirjakogud – Eesti ja Euroopa kultuuriloo allikabaas“ (EKKM09-122), juht käsikirjade ja haruldaste raamatute osakonna juhataja Malle Ermel. Finantseerimine 2009: 141 150.-.	<b>Eesmärk:</b> teha veebikeskkonnas uurijatele kättesaadavaks TÜR käsikirjakogudes olevad 16.-19. sajandi I poole Euroopa, sh Eesti õpetlaste kirjad, elu- ning reisipäevikud. Projekt hõlmab TÜ klassikalise filoloogia, elokventsi, esteetika, kirjandus- ja kunstiajaloo professori, raamatukogu esimese direktori Karl Morgensterni (1770-1852) ning Riia toomkiriku ülempastori Immanuel Justus von Esseni (1719-1780) kirjakogude (ca 10 000 kirja, kirjakontsepti ja regesti) teaduslikku kirjeldamist ESTERis ning digitaalsete kasutuskoopiate valmistamist.

Kahjuks jäid mitmed raamatukogust esitatud taotlused aastate jooksul ka toetuseta – programmi eelarve sundis otsustajaid valikuid tegema. Nii ei finantseeritud näiteks projekte “TÜ raamatukogu Eesti teaduses”, “TÜ raamatukogu bibliograafiakartoteekide ja käsikirjaarhiivide konverteerimine ja kättesaadavaks tegemine”; „Eesti mäluasutuste ühisportaal“ jne.

## Riiklik programm "Humanitaar- ja loodusteaduslikud kogud"

2004. aastaks, kui lõppes esimene järk programmist "Eesti keel ja rahvuskultuur", oli nii kogude haldajatele kui ka ministeeriumi spetsialistidele selge, et on vaja eraldi programmi teaduskogudele. Vastavalt «Ülemaailmse kultuuri- ja looduspärandi kaitse konventsioonile» ja UNESCO Maailma Mälu programmi ülesannetele **lasub igal riigil kohustus välja selgitada, kaitsta, säilitada, uurida ja tulevastele põlvetele üle anda tema territooriumil asuv kultuuri- ja looduspärand kui osa maailma mälust.** Eesti Vabariigis on seadusandlikult tagatud Riigiarhiivi süsteemi museaalide, kultuurimälestiste ja arhivaalide kaitse. Riikliku kultuuriväärtuste säilitamise strateegia puudumise tõttu olid teaduskogud seadusandliku kaitse ja järjepideva finantseerimiseta ning nende kollektsioonide areng sõltus vaid konkreetse asutuse võimalustest.

Algselt tõstasid riikliku programmi vajaduse loodusteadlased, kellel oma kollektsioonide haldamiseks toetuse taotlemise võimalus üldse puudus (humanitaaridel oli see mingil määral võimalik programmi „Eesti keel ja kultuurimälu“ alt). Õnneks kujunes olukord selliseks, et jõuti kokkuleppele humanitaar- ja loodusteaduslike kollektsioonide ühise programmi osas, mis kuulutati välja 2004 ja käivitus 2005. aastal. Kogude programm oli raamatukogu jaoks eriti oluline, sest selle programmi sisu oli teaduslike kollektsioonide toetamine ja võimaldas taotleda toetust paljudele raamatukogu kogudele ja nendega seotud tegevustele. Keeruliseks tegi taotlemise kohati vaid see, et programm lähtus pigem väiksematest teaduskogudest (otseselt ekspeditsioonidelt kogutud materjal, kartoteegid jm) ja vajalik oli näidata kogude kasutatavust teadusloomes, kogude tsiteeritavust. Väikese kollektsiooni puhul on teada, kes on selle kasutajad ja kui sageli nad koguga töötavad. Suures raamatukogus aga vastavat statistikat eri kogude kaupa ei peeta. Kuna tegemist oli teaduskogudega, peeti heaks tooniks, et ka taotlejad on teadlased, kes oma töös kogusid vajavad (mitte raamatukoguhoidjad, kes neid haldavad) – lähtuti taas väiksemate kogude loogikast. Nii palusime abi nende kogude tegelikelt kasutajatelt, kogude tundjatelt, kes lahkelt nõustusid projektijuhtidena kirjas olema. Suur tänu siinkohal vastutuleku eest professor Jaan Rossile (noodiprojekt), dotsent Piia Postile (METOBS) ja teadur Raivo Aunapile (vana kaardikogu)!

Programmist "Humanitaar- ja loodusteaduslikud kogud" finantseeritud TÜ Raamatukogu projektid:

Kestus	Projekti nimi, rahastamine	Tegevused, hinnang
2005 – 2007	<b>"METOBSi kogu säilitustingimuste parandamine, kogu süstematiseerimine ja kirjeldamine elektroonilises andmebaasis"</b> (HLK05-14), projektijuht TÜ keskkonnafüüsika instituudi lektor Piia Post;	Raamatukogule aastate eest üle antud Meteoroloogia Observatooriumi kogu oli seisnud hoidlas ilma kirjeldamata juba aastaid. Vaid vähesed kasutajad teadsid selle olemasolust ja vaid mõned teenindajad suutsid lugejatele sealt kartoteekide põhjal vajaliku üles leida. Samas hindasid erialainimesed seda kogu kõrgelt. Tänu projektile on tänaseks 75% kollektsioonist kirjeldatud, loodud uus paigutussüsteem, teavikud korrektselt vormistatud ja ümbristatud. Kogu on jõudnud kasutusse.

	koordinaator raamatukogus kogude direktor Kristina Pai. Finantseerimise kogusumma 407 850.-.	<b>Ekspert hinnang</b> projekti lõpparuande juures: „Projekti eesmärk täidetud. On korrastatud, e-kataloogitud ja sellega kasutusse antud üks Eesti meteoroloogia ajaloo seotud kaalukas arhiiv, mis seni ilmselt polnud intensiivses kasutuses. Suurimaks väärtuseks meteoroloogiliste aegridade kättesaadavaks tegemine, mis peaks kliimamuutuste uurijate tööd oluliselt hõlbustama. Projekti olid kaasatud vastaval erialal tunnustatud teadlased Eestist. Rahakasutus sihipärane ja mõistlik, töö edukas.“
2005 – 2008	<b>”TÜ Raamatukogu graafikakogu seisundi parandamine (kasutus- ja tagatiskoopiate valmistamine ning sidusjuurdepääsu loomine)”</b> (KHL05-16), projektijuht raamatukoguhoidja Moonika Teemus. Finantseerimise kogusumma 463 535.-.	Eesti unikaalseima Lääne-Euroopa graafika kogu ning baltisaksa kunsti kogu (ca 10 000 nim) teaduslik kirjeldamine ESTERis, digitaalsete kasutuskoopte valmistamine, veebipõhiste virtuaalnäituste loomine; kogu säilitustingimuste parandamine.  <b>Ekspert hinnang</b> projekti lõpparuande juures: „Oluline projekt. Täidetud ja raha kasutatud eesmärgipäraselt. Seos teadustööga olemas, kuid aruandes rõhutamata. Lisaväärtus: kasutatav TÜR veebiserveris/digihoidlas <i>Dspace</i> “
2005 – 2008	<b>TÜ Raamatukogu käsikirjakogude seisundi parandamine, tagatis- ja kasutuskoopte tegemine, kasutusvõimaluste ajakohastamine”</b> (HLK05-15, HLK08-6), projektijuht käsikirjade ja haruldaste raamatute osakonna juhataja Mare Rand, alates 2008 Malle Ermel Finantseerimise kogusumma 702 021.-.	Käsikirjakogude kirjeldamine e-kataloogis, digitaalsete kasutuskoopte loomine, restaureerimine ja konserveerimine ning säilitustingimuste parandamine.  <b>Ekspert hinnang</b> HLK05-15 retsensioon: „Projekti eesmärk on suures osas täidetud (projekti tegevus jätkub 2008. aastal uue projektina). Töö väärtuslikumaid tulemusi e-kataloogi ESTER täiendamine. Tõhusalt paistab olevat töötatud ka käsikirjade säilitamisel ja kasutamistingimuste avardamisel. 72% projekti maksumusest on finantseeritud muudest allikatest. Rahakasutus sihipärane ja mõistlik. Töö edukas.“ HLK08-6 retsensioon: „Projekti eesmärk on täidetud, tegevus vajab püsirahastamist.“
2005 – 2008	<b>”TÜ audio- ja videoarhiivi süstematiseerimine, digiteerimine ja avamine elektroonilises andmebaasis”</b> (HLK05-11), projektijuht kogude	TÜ multimeediakeskuse ja TÜR vaheline ühisprojekt, kuhu erinevates etappides olid kaasatud ka TÜ kultuuriloo komisjon, haldusosakonna ohutustalitus (vanad filmid on plahvatusohtlikud) ja mitmed eksperdid. Projekti käigus inventeeriti TÜ vana ilma kindla haldajata erinevates hoonetes paiknev filmikogu

	<p>direktor Kristina Pai. Finantseerimise kogusumma 1 142 203.-.</p>	<p>(vanim film 1932) ja peale mitmeaastaseid läbirääkimisi jõudis see Eesti Filmiarhiivi nõuetele vastavatesse hoidlatesse (TÜ-l vastav hoidla puudub). Samuti puuduvad TÜ-l aparaadid vanade filmide vaatamiseks, seega ei ole TÛs ka nende kirjeldamine võimalik. Lepingujärgselt saab TÜ raamatukogu peale filmide digiteerimist Eesti Filmiarhiivis igast talle kuulunud filmist digikoopia. Jõudsalt edeneb koostöö ülikoolis jooksvalt filmitava materjali osas – kõik filmitav jõuab ka raamatukokku, kus see ESTERis kataloogitakse ja fonoteegi lugemissaalis kättesaadavaks tehakse. Hangitud on vajalik tehnika ja korralikud arhiivikapid arhiiveksemplaride hoidmiseks. Projekti toel osaleti mitmetel erialastel konverentsidel (BAAC; IAML), peeti teemakohaseid ettekandeid. Ilmus kogu tutvustav artikkel TÜ aastaraamatus.</p> <p><b>Ekspert hinnang</b> projekti lõpparuande juures: „Eesmärk täidetud. Kogu kättesaamine ja edasine täiendamine on tagatud.“</p>
2006 – 2008	<p><b>”TÜ Raamatukogu ajaloolise kaardikogu avamine ja säilitustingimuste parandamine”</b>, projektijuht TÜ Geograafia Instituudi kartograafia lektor Raivo Aunap; koordinaator raamatukogus kogude direktor Kristina Pai, põhitäitja raamatukoguhoidja Anne Lentsius. Finantseerimise kogusumma 260 960.-.</p>	<p>Alustati TÜR ajaloolise kaardikogu kirjeldamist ESTERis, osa kaarte digiteeriti ja restaureeriti. Emeriidotsent Heino Mardiste abiga tehti valik digiteerimisele suunatavatest kaartidest. Raamatukoguhoidja Anne Lentsius kirjeldas kaardid e-kataloogis ning sidus digiteeritud kujutised kirjega. A. Lentsius osales ka Euroopa kaardiraamatukoguhoidjate konverentsil Amsterdamis. Projekti käigus tehti tihedat koostööd ülikooli geograafide, Maa-ameti ja kaardikirjastusega „Regio“. Arutati aerofotode kirjeldamise teematikat. Koostöös TÜ geograafidega valmis stendiettekanne „Kartograafilised pärandkogud Tartu Ülikoolis“.</p> <p><b>Ekspert hinnang</b> projekti lõpparuande juures: „Projekti vähest eelarvet on kasutatud mõistlikult ja sihipäraselt. Loodame, et see pilootprojekt leiab mahukama jätku.“</p>
Alates 2009	<p><b>Käsikirjade ja haruldaste raamatute osakonna kogud</b>, juht Malle Ermel, 2009. a. eraldis 254 070.-</p>	<p>Kogudega seotud erinevad tegevused, sh. süstematiseerimine, korrastamine, kirjeldamine, säilitamine, digiteerimine.</p>
Alates 2009	<p><b>Kultuuriloolised ja rahvusteaviku kogud</b>, juht Kristina Pai, 2009. a. eraldis</p>	<p>Kogudega seotud erinevad tegevused, sh. süstematiseerimine, korrastamine, kirjeldamine, säilitamine, digiteerimine.</p>

	635 175.-	
--	-----------	--

Kahjuks oli ka teaduskogude programmi juures mitmeid taotlusi, mis jäid rahastamata – seda mitte kehva sisu, vaid ikka piiratud eelarve tõttu. Nii ei saadud toetust fotokogule, vana usuteaduse kogu ega vana õigusteadusliku kogu tingimuste parandamiseks ja rekataloogimiseks jne.

Teaduskogude riiklik programm lõppes 2008. aastaga. Selleks ajaks oli teaduskogude programmi juhtkomitee kujundanud ülevaate Eesti olulisematest humanitaar- ja loodusteaduslikest kogudest. Mitu aastat tehti põhjalikke tööd, küsitleti kogude omanikke ja täideti üksikasjalikke ankeete kogude seisukorra, seal sisalduva ja tehtud ning vajalike tegevuste kaardistamiseks. Peeti kaks temaatilist konverentsi. 2006.a. konverents "Eesti humanitaar- ja loodusteaduslikud kogud 2006: seisund, kasutamine, andmebaasid" toimus TÜ Raamatukogus ja osalejaid oli ligi 200. TÜR poolt pidas Kristina Pai ettekande TÜ filmikogu kohta. 2008. a. konverents "Teaduskollektsioonid – minevik tuleviku teenistuses" toimus Eesti Rahvusraamatukogust ja osales ligi 140 inimest enam kui 30st asutusest. TÜR-i esindas Liina Lukas, kes rääkis raamatukoguga seotud projektist EEVA („Eesti vanema kirjanduse uurimis- ja võrguprojekt EEVA rahvusteaviku vahendajana“). Konverentsil osalejad leidsid, et kogude finantseerimine peab olema pidev, mitte projektipõhine. Alates 2008. aastast kaasati HTMi teaduskogude juhtkomitee töösse TÜ raamatukogust K. Pai.

2009. a. on tähelepanuväärne selle poolest, et kevadel kehtestati Teadus- ja Haridusministeeriumi haldusalas olevatele asutuste teaduskogudele püsifinantseerimine. Seega on teaduskollektsioonide finantseerimine nüüdsest järjepidev! Siiski veel mitte piisav summade osas, kuid õnneks ei ole kogude haldamine enam aastase projektina käsitletav ajutine tegevus. Tartu Ülikooli Raamatukogu kogude säilitamiseks ja digiteerimiseks eraldati 2009. a. eelarvest kokku 889 245 krooni, sealhulgas käsikirjade ja haruldaste raamatute osakonna kogudele 254 070.- ja kultuuriloolistele ja rahvusteaviku kogudele 635 175.- krooni.

#### Riiklik „Rahvuskaaslaste programm“

Riiklik „Rahvuskaaslaste programm“ on loodud väljaspool Eesti Vabariigi territooriumi elavate eestlaste toetamiseks ja koostööks. Programmi esmatähtsate tegevusvaldkondade seas (tagasiränne Eestisse, eesti keele ja kultuuri õpetamine, väliseesti kultuuri toetamine jne) on ka arhiiviväärtuste ning esemelise pärandi säilitamine ja kodumaale toimetamine, millest on lähtunud raamatukogu oma taotlustes.

**Riiklikust „Rahvuskaaslaste programmist“ rahastatud projektid:**

Kestus	Projekti nimi, rahastamine	Tegevused, hinnang
2007	<b>"Väliseesti teadlaste arhiivipärandite arhiveerimine ja kättesaadavaks tegemine"</b> (RP1RTRAND2), juht Mare Rand, 2007. a. eraldis 120 000.- kr.	<b>Eesmärk:</b> väliseesti teadlaste arhiivipärandite väljaselgitamine, võimalusel Eestisse toimetamine, korraldamine ja kättesaadavaks tegemine. Koostöö väliseesti teadlaste ja organisatsioonidega, mille tulemusena jätkus arhiivipärandite üleandmine TÜ Raamatukogule, nende korraldamine; fotode ja pistrükiste väljaselgitamine ning kirjeldamine ESTERis.
2009	<b>"Väliseesti teadlaste käsikirjapärandi arhiveerimine ja kättesaadavaks tegemine"</b> (SP1RT09059), juht Malle Ermel, 2009. a. eraldis 109 706.- kr.	<b>Eesmärk:</b> väliseesti teadlaste arhiivipärandite väljaselgitamine ning võimalusel Eestisse toimetamine; korrastatud 12 arhiivifondi säilikuline kirjeldamine ESTERis, Karl Laantee arhiivipärandi korraldamine (ca 1300 temaatilist mappi)

**Kokkuvõtteks**

Riiklike programmide toel on raamatukogu saanud

- alustada süsteemset üleülikoolilist tööd mitme hajusalt paikneva koguga (TÜ filmiarhiiv, METOBSi kogu) ning väljaspool Eestit paiknevate kogudega (väliseesti kogud);
- pöörata rohkem tähelepanu säilitamisele;
- kirjeldada kogusid intensiivsemalt e-kataloogis;
- töötada kiiremini läbi raamatukogule üleantud ja annetatud kogusid;
- hankida vajalikku riistvara, sh kõigi projektide ühisrahastamisel hangitud ülikallis pealtvalgustuskanne, arvutid jm hinnaline tehnika;
- alustada kasutaja jaoks mugavaima, digiteeritud täisteksti tootmist, võimalusel koos tekstivastusega;
- palgata kvalifitseeritud lisatööjõudu ning tasustada oma töötajate lisatöid;
- lisaks põhikirjalisele tegevusele tegeleda arendustegevusega.

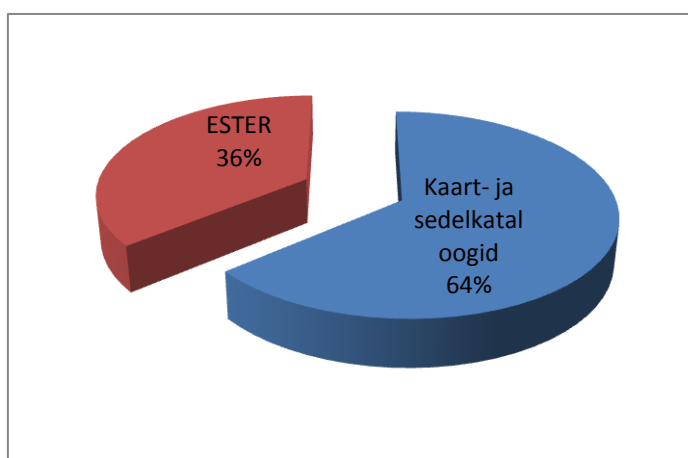
Kolmest kõnealusest riiklikust programmist on raamatukogu eelarvele 10 aasta jooksul lisandunud kokku **6 538 970.- krooni** (programmist „Eesti keel ja rahvuskultuur“ 2 443 450.- krooni, programmist „Humanitaar- ja loodusteaduslikud kogud“ 3 865 814.- krooni ja „Rahvuskaaslaste programmist“ 229 706.- krooni). Eriti algusaegadel olid riiklikud programmid raamatukogu kogude jaoks hindamatu tähtsusega.

## ***Kogude läbitöötamine ja rekataloogimine TÜ raamatukogus 2008. aastal***

*Kristina Pai, Anneli Sepp*

2007.–2008. aasta olid TÜ raamatukogu jaoks murrangulised kahes mõttes – suur hulk kogudest töötati süstemaatiliselt läbi ja paljud kataloogid said elektrooniliselt kättesaadavaks. TÜ raamatukogu kogude suurus oli 2007. aasta lõpu seisuga 3 526 068 eksemplari ehk 60 786 laudimeetrit, sellest töötati 2008. aasta jooksul läbi umbes 1 miljon väljaannet. Kogude läbitöötamine tähendas sisulise hinnangu andmist vanemale teadus- ja õppekirjandusele ja vananenud väljaannete kustutamist. Elektrooniliselt tehti katalooge kättesaadavaks kolmel viisil: kataloogiti e-kataloogi ESTER, osteti kirjed ja laaditi need ESTERisse või digiteeriti sedel- ja kaartkatalooge.

2000ndatel aastatel toimus raamatukogu kasutamises silmnähtav järsk muutus – lugejad ei kasutanud enam kaartkatalooge, sest pidasid loomulikuks kõige kajastumist ESTERis. Tegelikult peegeldas e-kataloog 2007. aastal vaid 36% TÜR kogudest. Siit tulenes otsus – kaart ja sedelkataloogid tuleb kiiremas korras konverteerida. Eesmärgiks võeti viia 2008. a. lõpuks suurem osa kataloogidest elektroonilisse vormi.



### **Retrokataloogimata kogude seis (detsember 2007)**

Eesti trükis	8 300 nim
<i>Estonica</i>	17 000 nim
Vene ja võõrkeelne uuem trükis	700 000 nim
<i>sellest venekeelne trükis</i>	<i>639 000 nim</i>
Vene ja võõrkeelne vanem trükis	893 000 nim
<i>sellest dissertatsioonid</i>	<i>375 000 nim</i>
<i>sellest venekeelne trükis</i>	<i>389 000 nim</i>
Käsitirjad, fotod, kunstiteosed	141 000 nim
Erilaadid	25 656 nim

Samas tempos jätkates oleks kataloogide konverteerimine lõpetatud alles 2097. aastal, ka 2006. a rekataloogimise tööplaani ütles, et jõuame kõik kogud rekataloogida 90 aastaga. Uueks eesmärgiks oli teha elektrooniliselt kättesaadavaks 70–80 % kogudest ühe aastaga.

Kiireks ja suuremahuliseks retrokonversiooniks on kaks realistlikku teed — kirjete sisseostmine ja/või sedel- ja kaartkataloogide digiteerimine. MARC-kirjete ostmine tuli kõne alla vaid uuemate kaartkataloogide puhul, kus on valdavalt trükikaardid. Vanemate, käsikirjaliste kataloogide kirjete tellimine oleks olnud liiga kulukas ja kirjete kvaliteet küsitav, seda nii puudulike kirjandmete kui ka kohati raskesti loetava käekirja tõttu.

#### **Seda arvestades koostati tööplaani 2008. aastaks:**

- ❖ Jätkata kogude sisulist läbitöötamist ja mittevajaliku kirjanduse kustutamist, et vältida kirjete tegemist hiljem kustutamisele minevatele raamatutele. (Kogude evalueerimisega alustati juba 2006. aastal.)
- ❖ Digiteerida sedelkataloogid ja valik kaartkatalooge.
- ❖ Kõik kataloogivad osakonnad jätkavad pooleriolevaid rekataloogimisprojekte.
- ❖ Lõpetada uuema raamatu rekataloogimine, ostes kirjed venekeelsele kirjandusele, mis ei kajastu ESTERis. Selle töö tellimiseks riigihanke korraldamine.

#### **I. Kogude sisuline läbitöötamine**

TÜ raamatukogu kogude arenduse toimekond fikseeris kogude sisulise läbitöötamise põhimõtted veebruaris 2006. Muudeti varasemat kokkulepet säilitada kõikidest nimetustest vähemalt üks eksemplar. Eri aegadel on raamatukogul olnud ajastust lähtuvad komplekteerimispõhimõtted, kohati on kogud kujunenud mitte teadlaste vajadusest vaid riiklikust poliitikast sõltuvalt. 1945. aastast alates on kogudes ülisuur hulk sotsialismimaade kirjandust, sealhulgas suur hulk neist vähelevinud keeltes. Alates 1990ndatest, kui saabusid esimesed annetused välismaalt, on kogudesse vastu võetud peaaegu valikuta populaarteaduslikku ja teaduslikult küsitava väärtusega kirjandust ning juba selleks ajaks aegunud õppekirjandust. Samuti on vastu võetud perioodika üksiknumbreid, kirjastuste katalooge jne., millel ei ole teadusloolist väärtust. Ka eksemplaarsus on ajuti olnud väga suur.

Poliitiliste olude muutumisel normaliseerus komplekteerimispoliitika – hankimine ei sõltunud enam poliitilistest eelistustest, vaid teadlase vajadusest ja komplekteerimiseelarvest.

Kogude tasakaalustatud areng eeldab valikute tegemist kogude jooksva täiendamisel ja regulaarsel evalueerimisel — mida pikaajaliselt säilitada, mida maha kanda. Mahakantavate väljaannete osas tuleb samuti otsustada, kas suunata trükis alalisele säilitamisele Eesti Hoiuraamatukokku, panna müüki või määrata makuleerimisele.

Säilitamisele kuuluvad kõik Eestis väljaantud teavikud olenemata keelest, Eestit käsitlevad või Eesti autorite töid sisaldavad teosed ehk *Estonica* ja Tartu Ülikooliga seotud väljaanded. Samuti säilitatakse TÜ Raamatukogus teaduslooliselt olulisi teoseid. Üldjuhul kuuluvad säilitamisele kõik enne 1945. a. ilmunud väljaanded ning hilisemast ajast Eesti ajaloo ja kultuuriga seonduv. Säilitatakse

perioodikaväljaanded, millest on olemas aastakümneid ilmunud täiskomplektid, kui kasutus on minimaalne, kaalutakse säilitamist Eesti Hoiuraamatukogus. Kui eksemplare on põhjendamatuult palju, jäetakse alles isikute või annetanud institutsioonide eritemplite ja pühendustega teosed.

TÜ Raamatukogus ei kuulu üldjuhul säilitamisele:

- brošüürid,
- telefoniraamatud,
- reklaamtrükised,
- kirjastuste ja tootekataloogid,
- aparatuuriga kaasnevad teatmikud,
- juhendmaterjalid,
- aegunud õpikud,
- kordustrukid (kui väljaandes ei ole olulisi täiendusi, ees- või järelsõnu),
- perioodika üksiknumbrid,
- perioodika üksikud aastakäigud,
- sisult aegunud teadusajakirjad,
- sisult vananenud referatiivajakirjad,
- asutuste struktuurid ja isikkoosseisud,
- ülikoolide loengukavad.

Kogudest mahakandmisel saab eriti reaalteaduste puhul tugineda ka sellele, et teos on kirjutatud vähelevinud keeles, neil kasutaja ilmselt puudub. Kui väljaandjaks on vähetuntud institutsioonid (huvi teose vastu on marginaalne) või teost on trükitud suures tiraažis (suure tõenäosusega säilitab teost väljaandjariik, kust seda saab vajadusel tellida). Mahakandmisotsuse teeb referent, vajadusel koostöös õppejõududega, ja kinnitab kogude toimkond.

### Kogudest kustutamise käik

**De visu** vaadati läbi hoidla A-korruse neljas boksis paiknev võõrkeelne kirjandus, mis on ilmunud peale 1945. aastat, kokku umbes 1 miljon köidet. TÜ Raamatukogu kogude toimkond töötas läbi kõik need valdkonnad, mille puhul ei saa määratleda vaid ühe referendi vastutust, kus kajastuvad erinevad erialad. Referendid koos õppejõududega omakorda töötasid läbi oma valdkonna kogud. Kõigi referentide otsused vaatas üle kogude toimkond, et valikuprintsiibid oleksid võimalikult ühtlased.

Hoidla *de visu* läbi vaatamisel ei ole võimalik kindlaks teha **kordustrukke**, seetõttu toimus töö nendega kataloogide abil. Õppematerjalide kordustrukid, ilma sisuliste täiendusteta ilmusid igal aastal, neist säilitati vaid osa väljaandeid. Selleks eraldati kataloogist kordustrukide kaardid, otsiti need hoidlas välja ja kogude toimkond otsustas, mitu ja millal ilmunud väljaannet säilitada.

**Õpikute avakogu** kui varasema õppekogu jäänuk likvideeriti. Kasutusel olevad õppematerjalid liideti erialasaalidega, aegunud kirjandus kanti maha. Töid teostasid referendid, hoidlatöötajad ja komplekteerijad.

### **Töö käik kustutamisele määratud väljaannetega:**

- kustutamisele määratud väljaannete riulist väljatõstmine,
- formularide eraldamine raamatute vahelt, nende puudumisel raamatute eraldi ladustamine kataloogidest kaartide eraldamiseks,
- kustutatud nimetuste ja dublettide üle eraldi arvestuse pidamine, mis on oluline kogude statistika adekvaatsuse säilimiseks,
- kustutusaktide koostamine,
- kustutatud väljaannete tembeldamine,
- kustutatud väljaannete suunamine e-poodi või makulatuuri, kastide hankimine, transpordi korraldamine.

**KOKKUVÕTE:** 5 kuu jooksul langetati otsus umbes 1 miljoni raamatu kohta, kustutamisele määrati 234 245 eksemplari, sealhulgas 125 000 nimetust

## **II. Retrotöö erinevates osakondades**

Kataloogijate üheks tööülesandeks on alati olnud ka töö kataloogidega – kaartide lisamine, täiendamine ja kustutamisele määratud väljaannete kaartide eraldamine. E-kataloogi loomisel loobuti mõne aja pärast kaart ja sedelkataloogide täiendamisest, sest see polnud jõukohane. Eialgu sisestati e-kataloogi vaid jooksvalt saabunud väljaandeid, mõne aja pärast alustati ka rekataloogimisega. Tänuväärset olid esimesed ELNET Konsortsiumi ühisprojektid eesti rahvusbibliograafia sisestamiseks. Hiljem jätkasid raamatukogud seda tööd ilma ELNETi toetuseta. TÜ Raamatukogu võttis 1990ndate lõpus strateegiliseks eesmärgiks võimalikult kiire retrokonversiooni. Selleks kohandati töökorraldust ja taotleti lisafinantseerimist. 1999-2008. aastal toimus raamatukogu rekataloogimine järgmiste projektide käigus.

### **Riiklik programm „Eesti keel ja rahvuslik mälu“:**

- *Estica*-sisuline, rariteetne ja vanaraamat
- Teadlased Eestis kuni 1918 – biobibliograafiline võrguleksikon
- Eesti ajaloolised muusikakogud: TÜ muusikatrükised ja –käsikirjad

### **Riiklik programm „Humanitaar- ja loodusteaduslikud kogud“:**

- Graafikakogu seisundi parandamine ning sidusjuurdepääsu loomine
- Käsikirjakogude seisundi parandamine, kasutusvõimaluste ajakohastamine
- TÜ audio- ja videoarhiivi süstematiseerimine, digiteerimine ja avamine e-kataloogis
- TÜ Raamatukogu ajaloolise kaardikogu avamine ja säilitustingimuste parandamine

Kõik kataloogivad osakonnad - rekataloogimise, väliskirjanduse, kodumaise kirjanduse, käsikirjade ja haruldaste raamatute osakond ning muusika ja keeleõppekeskus jätkasid erinevate kataloogide ja laenutatud raamatute jooksvat rekataloogimist. Fonditöötajad jätkasid bibliokirjetele eksemplarikirjete lisamist ja kiirkirjete täiendamist.

### III. Töö venekeelse generaalkataloogiga

2008. aasta alguseks kajastusid e-kataloogis kõik eestikeelsed ja kõik peale 1945. aastat ilmunud ladina tähestikus võõrkeelsed raamatud. Suurem osa kirillitsas uuemaid trükiseid aga olid leitavad ainult kaartkataloogidest. Kuna eesmärgiks oli eelisjärjekorras kataloogida uuem kirjandus, alustati ettevalmistustöödega venekeelsete kirjete ostmiseks. Venekeelne generaalkataloog on TÜ raamatukogu peakataloog, mis sisaldas u 560 000 kaarti. Eesmärgiks oli kataloogikaardid skaneerida ja saata fail riigihanke võitnud firmale. Enne skaneerimist oli vaja kataloog sisuliselt läbi töötada ja sõeluda välja väljaanded, millele kirjet vajasime.

Töö käik:

- 1.Kogu maja ühistegevuse tulemusena eraldati kataloogist** varasematel aastatel kustutatud nimetused, erialakogude kirjandus, aegunud kohaviitadega kaardid, viitekaardid, mikrovormide kaardid, Eesti väljaanded. Kirjaklambritega ühendati kordustrukkide kaardid, et kogude toimikond otsustaks, milline trükk kogusse alles jääb (kohati oli sama väljaanne ilmunud muutmata kujul 20 korda). Allesjäävad trükid otsustati kataloogida oma jõududega, sest mitme sarnase kirje ostmine ei oleks rentaabel.
- 2.Jooksvalt kustutamisele määratud väljaannete kaardid eemaldati kataloogidest** (rekataloogimise, liigitamise ja bibliograafiaosakond). Kataloogikaardi leidmiseks kasutati kustutatud raamatute formulare või nende puudumisel väljaannet ennast. Töö kiirendamiseks järjestati formularid ja raamatud alfabeetiliselt.
- 3.Vältimaks juba eri aegadel ja erinevates raamatukogudes koostatud kirjete topelt ostmist võrreldi kõiki kataloogikaarte** nii ESTERi Tartu kui ka Tallinna andmebaasiga (rekataloogimise ja liigitamise osakond). Tallinna ESTERist laaditi ISBNi sisaldavad venekeelsed kirjed, mis Tartu ESTERis puudusid, neile lisati eksemplarikirjed. ESTERi bibliokirjeid täiendati minimaalselt, olemasolevad kiirkirjed tähistati ja kataloogitakse jooksvalt laenutuse käigus. Võimalusel kopeeriti olemasolevaid kirjeid kordustrukkide kataloogimiseks.

### IV. Riigikanke väljakuulutamine

2008. aasta kevadel algas partnerite otsing, et leida firmad, kellel on kogemusi venekeelse kirjanduse massilise konverteerimisega trükikaardilt masinloetavasse vormi. Sõelale jäi kaks firmat, üks Ameerikas, teine Venemaal. Firmadega peeti pikki läbirääkimisi telefoni ja e-posti teel ning kohtuti firmade esindajatega. Mõlemad firmad olid pakkumisest väga huvitatud ja tegid proovitöö – selleks skaneerisime 100 trükikaarti, millest palusime saata endale testkirjed vastavalt koostatud juhendile

(milliseid kirjeid ootame, mida meie kataloogikaartidelt millisele väljale ja millises formaadis sisestada tuleks).

### **Kokkuvõtte läbirääkimistest ja hinnang firmade proovitööle:**

#### **Backstage Library Works, Utah, USA**

- Suured kogemused rahvusvahelises koostöös.
- Sisestaja tunneb küll kirillitsat, kui mitte vene keelt, seetõttu on vigade arv suur.
- Vene tähestikus sisestatud kirjete väga kõrge hind.

#### **ProSoft-M, Moskva, Venemaa**

- Suured kogemused koostöös omamaiste tellijatega, ettevaatlikkus suhtlemises välismaal asuva raamatukoguga, vastuste viibimine.
- Sisestusvigade kõige väiksem oht.
- Kirjed oluliselt odavamad kui USA firmal.

Saime kinnitust, et riigihanke väljakuulutamisel on võimalus saada meid rahuldava hinna ja kvaliteediga pakkumisi. Riigihanke väljakuulutamiseks koostasime hankedokumentid koos lisadega:

Lisa 1 – Tehnilised tingimused

Lisa 2 – Maksumuse esitamise vorm

Lisa 3 – Lepingu kavand

Lisa 4 – Bibliokirje MARC väljade tabel

Lisa 5 – MARC 8 ja MARC 21

Lisa 6 – Kaartkataloogi kirjeldus

Riigihange kuulutati välja 29. aprill 2008, võitja selgus 20. juuniks 2008. Leping firmaga *ProSoftM* sõlmiti 15. juuli 2008. Firma kohustus koostama 6 kuuga skaneeritud trükikaartide alusel 250 000 – 270 000 bibliokirjet koos eksemplarikirjete ja venekeelsete märksõnadega. Vastavalt lepingule toimus failide edastamine elektrooniliselt: failid kas laaditakse üles või saadetakse e-posti teel. Suurte failimahtude tõttu esines ka tõrkeid ülikooli meiliserveriga, kuid leidsime operatiivselt teisi võimalusi probleemi lahendamiseks. MARC kirjete saatmise graafik oli järgmine:

6 nädalat 10% tellimuse mahust

14 nädalat 50 % tellimuse mahust

30 nädalat 100 % tellimuse mahust.

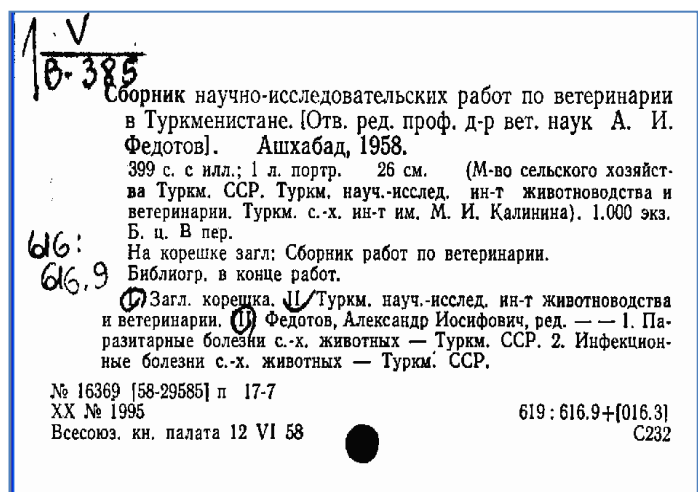
Peale iga kirjete laadimist ESTERisse analüüsisime kirjeid, kontrollisime nende kvaliteeti ja koostasime vastuvõtuakti koos hinnanguga. Täpsustasime MARC-väljade ja nende alamväljade kasutamist ning punktuatsiooni, mida töö teostaja järgmise üleandmise korral arvestama pidi. Lepingus oli fikseeritud lubatud vigade hulk ja määratud nende ületamise puhuks trahvid. Tänu töö kvaliteedile ei tulnud trahve rakendada. Üldine hinnang kirjete kvaliteedile oli hea.

2008. aasta lõpuks oli firma *ProSoft-M* saatnud meile **248 923** biblio- ja **282 041** eksemplarikirjet, mis laaditi infosüsteemi ESTER (riigihanke kogusumma oli **201 627,63** EUR).

## V. Sedelkataloogide digiteerimine

Kuna sedelkataloogide kirjete ostmine oleks olnud liiga kulukas, otsustati need kataloogid digiteerida. Selle tööga alustati 2007. aasta suvel. 2008. aasta lõpuks olid digiteeritud järgmised sedelkataloogid:

- võõrkeelne kirjandus – 1945 (389 000 sedelit),
- venekeelne kirjandus – 1916 (35 000 sedelit),
- eesti- ja võõrkeelsete dissertatsioonide tähestikkataloog – 1969 (375 000 kaarti).



Lisaks sedelkataloogidele otsustati digiteerida ka autoreferaatide kataloogid (autoreferaadid – 1968 (48 500 kaarti) ja autoreferaadid 1969 – (53 0000 kaarti).

Seoses riigihankega digiteeriti ca 260 000 kaarti venekeelsest generaalkataloogist, mille failid edastati firmale *ProSoft-M*.

Digiteeritud kataloogid on kasutatavad raamatukogu kodulehel, kuid lahenduse funktsionaalsust ei ole veel lõplikult välja arendatud.

## VI. Muudatused kataloogidega

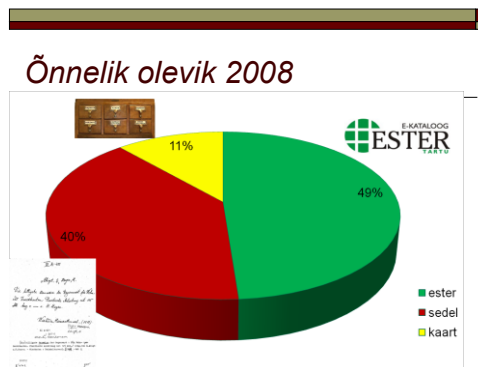
Aja jooksul on kaartkataloogide kasutus muutumas marginaalseks. Seoses e-kataloogi koostamisega on paratamatult lõppenud kaartkataloogide täiendamine ja parandamine: nad ei kajasta enam tegelikku kogude seisuga. Ajalooliselt kajastati pearaamatukogu kataloogides ka viie raamatukogu filiaali kogusid. Nüüd on kõik ülikooli 36 erialaraamatukogu sisestanud oma kogud e-kataloogi ESTER. Ühtegi viimaste aastate muutust ei ole fikseeritud kaartkataloogides. Seoses sellega pidime kaaluma, millised kataloogid kuuluvad säilitamisele, millised mitte. Peeti mitmeid koosolekuid, et jõuda

konsensusese, millised kataloogid on lugejateeninduses vajalikud või teaduslooliselt unikaalsed ja mis kuuluvad makuleerimisele. Kateedriraaamatukogude kataloogi pakuti säilitamiseks TÜ Ajaloomuuseumile, kuid neil huvi puudus.

Reeglina otsustati säilitada kas generaal- või lugejakataloog, sõltuvalt sellest, kumb on täielikum. Kõikidele teistele kataloogidele koostatakse kataloogipassid ja näidisenäidiseks säilitatakse üks kataloogikast.

Kuna kataloogid ei olnud enam aktiivses kasutuses, otsustati kataloogisaal muuta avatud lugemissaaliks ja koondada kõik lugejakataloogid senisesse sedelkataloogide ruumi.

## KOKKUVÕTE



2008. aasta alguses olime andnud ülikooli juhtkonnale lubaduse teha elektrooniliselt kättesaadavaks 70% väljaannetest, kuid tegelikult lõime 2008. aasta lõpuks elektroonilise juurdepääsu koguni 89% oma kogudest. Digiteeritud kataloogide vahendusel on kättesaadavad ca 773 000 nimetust ja e-kataloogis ESTER kajastub ca 950 000 nimetust. Töö käigus kustutati kogudest 234 245 eksemplari, sealhulgas 125 000 nimetust.

Kogudest kustutamine on väga töömahukas protsess, mis hõlmab endas kustutusaktide koostamist nimetuste ja dubletsete eksemplaride alusel, väljaannete suunamist kas e-poodi, Eesti Hoiuraamatukokku või makulatuuri, raamatute tembeldamist („Kustutatud“ või „Müügiks lubatud“), transpordiks kastide hankimist, transpordi korraldamist. Osaliselt kestavad need tööd veel 2010. aasta alguseni. Peale mahakandmist tekkis hoidlas juurde vaba pinda ja oli võimalik väljaandeid vastavalt vajadusele ümber tõsta ja kogude paigutust optimeerida.

Kogu aasta jooksul tehti mitmeid suuremahulisi töid ülemajaliste laupäevakutena, kus osalesid peaaegu kõik raamatukogu töötajad. Kataloogi läbitöötamisel ja hoidlas kustutatud raamatute töötlemisel tehti kokku ca 1000 lisatöötundi.

Elektrooniliselt on veel kirjeldamata 11% TÜ raamatukogu kogudest, kuid see on kõige töömahukam osa, sest sinna kuuluvad valdavalt käsikirjad ja haruldased raamatud, pisitrükised ja erilaadid. Pooleli on ka perioodika rekataloogimine, mille jätkamise eelduseks on kogu B korruse

hoidlas paiknevate ajakirjade sisuline läbitöötamine, millega alustati 2006. aastal, kuid mis tööde tõttu hoidla A korrusel peatus. Nimetatud kogude rekatalogimine jätkub erinevates osakondades.

2008. aasta näitas TÜ Raamatukogu suutlikkust lühikese ajaga ühtse meeskonnana võimatuna tunduvaid ülesandeid täita. 2008. aasta tööd ehk retroaastat hinnati TÜ raamatukogu kõige olulisema tunnustuse – aastapreemiaga.



**Pilt 1** Kustutamisele määratud raamatute formularid sorteeriti tähestikuliselt, et eemaldada kaardid kataloogist



**Pilt 2** Varem kustutamisele määratud raamatute sedelid hoidlariulist, mille alusel kontrolliti raamatute staatust kataloogis.



**Pilt 3** Komplekteerijad Tiina Tolli ja Marika Liivamägi kogusid läbi töötamas.



**Pilt 4** Mahakandmisele määratud kirjandus paigutati riulis pikali.



**Pilt 5** Hoidlast kustutatud raamatud, mille kaardid tuleb veel kataloogist leida.



**Pilt 6** Natalja Gordejeva ja Helgi Laanes kataloogist mahakantud raamatuid kustutamas.



**Pilt 7** Laupäevakulised Natalja Jevtjuhova, Jelena Ivanova, Larissa Kivenko, Merike Ennok hoidlas tegutsemas mahakantud raamatutega.



**Pilt 8** Laupäevakulised Ülle Mölder, Kadri Tammur ja MoonikaTeemus.



**Pilt 9** Komplekteerijad Marje Burenkov ja Eda Linnumägi kogusid läbi töötamas.



**Pilt 10** Kaja Kruus, Liina Espenberg, Svetlana Kuul ja Pille Naggel kataloogist kustutamas.



**Pilt 11** Laupäevakuline Piret Zettur mahakantud raamatuid tembeldamas.



**Pilt 12** Kordustrükkide läbitöötamine hoidlas.

## ***TÜ Iuridicumi teabekeskus ja selle arenguperspektiivid***

### *Sille Plaksi, TÜ Iuridicumi teabekeskus*

#### **Ülikooliraamatukogu uuenenud roll**

Ülikooliraamatukogu ja selle juurde kuuluvate erialaraamatukogude peamiseks eesmärgiks on toetada kõrgkooli õppe- ja teadustegevust. Seoses infoühiskonna arengutega on ülikoolide õppetegevuses toimunud mitmesugused muudatused. Info- ja kommunikatsioonitehnoloogia vahendite ning uute koolitusvormide ja –meetodite rakendamine on kaasa toonud kõrgkooli õpikeskkonna uuenemise.

Viimastel aastatel on teisenenud ka raamatukogu roll ja osatähtsus õppetegevust toetava asutusena. Traditsiooniliselt oli raamatukogude ülesandeks kogude ja informatsiooni säilitamine ning teenuste pakkumine üliõpilastele. Tänapäeval on raamatukogud muutunud aktiivseteks partneriteks õppeprotsessis ning kursuste läbiviimisel. Ülikooliraamatukogu püüab realiseerida õppimise eesmärgi koos ülikooli teaduskondade ja õppejõududega. Raamatukogu muutub üheks potentsiaalseks õpikeskkonnaks ülikoolis. Ainult infoküllus ei kindlusta raamatukogu vastavust lugejate ootustele. Raamatukogus peaks üliõpilane leidma keskkonna, mis aitaks saavutada tema õppe-eesmärgi. (Juceviciene ja Tautkeviciene 2003)

Seega peavad raamatukogude füüsilised ruumid, kogud (sh ka elektroonilised infoallikad), pakutavad teenused, raamatukoguhoidjate kvalifikatsioon, üldised hoiakud jne vastama raamatukogu kasutajate uuenenud vajadustele. Tuleb osata arvestada uutest koolitusvormidest ja –meetoditest tulenevate ootustega raamatukogudele, arendada välja raamatukogu virtuaalne keskkond, mida saaks vajadusel ühendada ülikooli virtuaalse õpikeskkonnaga, luua rühmaõppeks sobivad ruumid, tagada infotehnoloogia vahendite kasutamise võimalus ning edendada mitmesuguseid teisi õppijat toetavaid teenuseid.

#### ***Iuridicumi teabekeskus kui TÜ erialaraamatukogu***

Kaasaegsed arengud ülikooli õpikeskkonnas ja raamatukogudes esitavad uusi nõudeid ka Tartu Ülikooli õppe- ja teadustegevust toetavatele raamatukogudele. TÜ raamatukogude ülesandeks on ümbritsevas keskkonnas toimunud muudatustega kaasas käia, et vastata TÜ õppejõudude, üliõpilaste jt lugejate ootustele.

Lisaks TÜ Raamatukogule (TÜR) kui pearaamatukogule annavad märkimisväärse panuse raamatukoguteenuste osutamisel ka teaduskondade juurde kuuluvad erialaraamatukogud. *Iuridicum* teabekeskus on üks 36-st Tartu Ülikooli erialaraamatukogust. Teabekeskuse peamiseks sihtrühmaks on õigusteaduskonna õppejõud ja üliõpilased (magistrandid, doktorandid). Tööks kohapeal on teabekeskus avatud ka lugejatele väljastpoolt õigusteaduskonda. *Iuridicum* teabekeskuse ülesandeks on toetada õigusteaduskonna õppeprotsessi, pakkudes mitmesuguseid teenuseid nii üliõpilastele kui ka õppejõududele.

## Ruumid ja infotehnoloogiavahendid

Seoses infotehnoloogia esilekerkimisega võib kohata arvamusi, et raamatukogu kui füüsiline koht muutub iganenuks, vananevaks institutsiooniks. Kui õppejõud, teadlased ja üliõpilased võivad leida juurdepääsu informatsioonile igal pool kampsuses, siis miks mängib traditsiooniline raamatukogu nii tähtsat rolli institutsiooni intellektuaalse elu edendamisel? Vastus on: traditsiooniline raamatukogu on ainus tsentraliseeritud koht, kus uus infotehnoloogia on kombineeritud trükitud infoallikatega kasutajakeskses, teenusterikkas keskkonnas, mis toetab tänapäeva õppimise, õpetamise ja teadustöö sotsiaalseid ja hariduslikke mustreid. Raamatukogu kui füüsiline koht saab jälle intellektuaalse kogukonna keskuseks. (Freeman 2005: 3)

Füüsilise keskkonna olemasolu on väga tähtis ka TÜ *Iuridicum* teabekeskuse kasutajate jaoks. Seda kinnitab lugejate arvu märkimisväärne suurenemine viimastel aastatel. 2003/2004 õppeaastal oli raamatukogus 585 lugejat, 2007/2008 õppeaastal tõusis lugejate arv 924-ni. Avarad ruumid ning kaasaegse info- ja kommunikatsioonitehnoloogia kasutamise võimalused on muutnud teabekeskuse õigusteaduskonna üliõpilaste seas populaarseks õppimise ja suhtlemise kohaks. Teabekeskuses on üliõpilaste käsutuses 214,7 m<sup>2</sup> suurune ruum, lugejatele mõeldud töökohti on 48.

Teabekeskuse ruumide disainimisel on arvestatud nii individuaalse- kui ka rühmatöö vajadustega. Teabekeskuse ühes osas on vaikse õppimise ala. See ruum on ülejäänud raamatukogust uksega eraldatud, mis võimaldab tudengitel süveneda, ilma et teises ruumis toimuv vestlus õppimist segaks. Vaikse õppimise alas on lugejatele mõeldud 16 töökohta, sh kolm arvutitöökohta. Paljud üliõpilased, kes seda ruumi külastavad, kasutavad õppimiseks sülearvuteid.

Teabekeskuses asub ka rühmatööks sobiv ala. Selles osas on neli ümmargust lauda, kus üliõpilased saavad omavahel vestelda ning koostööd teha. Nendel laudadel on võimalus kasutada ka sülearvuteid. Sageli võib teabekeskuses näha ümber laudade istuvaid üliõpilasi seminarideks valmistumas, rühmatöid tegemas või lihtsalt mingi probleemi üle elavalt diskuteerimas. *Iuridicum* teabekeskus on ühtlasi ka koht, kus üliõpilased saavad veeta loengutevahelist aega ning omavahel suhelda.



TÜ *Iuridicum* teabekeskus. Rühmatöö ala (dets. 2007). Foto: P. Pruks

Lahutamatu osana kuuluvad tänapäeva raamatukogu juurde infotehnoloogia vahendid. *Iuridicum* teabekeskuses on lugejate käsutuses 14 CD lugejatega varustatud arvutitöökohta. Lisaks saavad üliõpilased töötada sülearvutitega, kasutades WiFi ja LAN võimalusi. Üks laenutussalis asuv arvuti on mõeldud ainult otsinguks elektronkataloogist ESTER ja elektroonilistest teadusandmebaasidest. Teabekeskuse küllastajatele pakutakse ka paljundamise ja printimise teenust. Neid teenuseid ostetakse sisse firmalt DigiCop.

### **Infoallikad**

*Iuridicum* teabekeskuse kogude koosseisu kuulub peamiselt õiguslane kirjandus 2008. aasta kevadeks oli teabekeskuses kokku 7701 teavikut\* (teatmekirjandus, teadus- ja õppekirjandus, õigusaktide kogumikud, õppematerjalid, teaduskonnas kaitstud bakalaureuse-, magistri- ja doktoritööd jt), mis on sisestatud elektronkataloogi ESTER. Seega on teabekeskuse lugejatel võimalik saada informatsiooni teabekeskuses asuvate raamatute kohta igal pool, kus on juurdepääs internetiühendusega arvutile. Teatud osa teabekeskusele kuuluvatest raamatutest asub õppetoolide juures olevates käsikogudes. Seal paiknevad peamiselt käsiraamatud ja võõrkeelsed raamatud, mida õppejõud vajavad oma igapäevatöös. Käsikogude teavikud peegelduvad samuti elektronkataloogis

---

\* 2009. Lõpus oli teabekeskuse kogudes 8700 teavikut, registreeritud kasutajaid 1477.

ESTER, mistõttu on need elektronkataloogis nähtavad ning vastavalt kokkuleppele õppejõuga saavad lugejad neid laenutada.

Teabekeskuses asuvad ka õppejõudude poolt koostatud õppematerjalide komplektid, mida õppejõud peavad vajalikuks teatud ainekursuse läbimiseks. Nimetatud õppematerjalid on mõeldud kohalikes kasutuseks ning vajadusel saavad üliõpilased neid kopeerida.

Ülikooli õppeprotsessis ja raamatukogudes kasutatakse üha rohkem elektroonilisi infoallikaid. Kui informatsioon on kättesaadav ka väljaspool kampaaniat 24h ja 7 päeva nädalas, on see suureks eeliseks. Lisaks sellele on elektroonilisi materjale võimalik kasutada mitmel inimesel üheaegselt, need pole kunagi välja laenutatud. (Brophy 2005: 51–52)

Raamatukogude jaoks kujuneb huvitavaks väljakutseks elektrooniliste infoallikate integreerimine ülikooli e-õppe keskkonnaga. Raamatukoguhoidjad saavad osaleda interaktiivsete veebikursuste disainimisel, sidudes sellega teemakohaseid sidusandmebaase, e-raamatuid ning hoolikalt valitud linke teemavärvatest. (Nurmiste 2005: 99–100)

Kaasaegse raamatukoguna on ka lüüdicumi teabekeskuses olulisel kohal elektroonilised infoallikad. Teabekeskuses olevad internetiühendusega arvutitöökohad pakuvad juurdepääsuvõimalust arvukatele elektroonilistele inforessurssidele, sh raamatute ja ajakirjade täistekstidele. Õiguslase informatsiooni otsingul kasutatakse sageli Eesti Rahvusraamatukogu poolt koostatud bibliograafilist õiguslase andmebaasi *Bibliographia Iuridica Estonica* (BIE). Kui mõned aastad tagasi otsiti õigusakte Riigi Teataja trükiväljaandest, siis nüüd kasutatakse tavaliselt elektroonilist Riigi Teatajat (eRT). TÜ *Iuridicum* teabekeskuse küllastajatel on juurdepääs ka mitmesugustele teistele õiguslasele andmebaasidele, teatmeteostele jne. Oluliseks abiks infootsingul on TÜ Raamatukogu poolt loodud erialaportaalid, kus muuhulgas on kättesaadavad ka õiguslased infoallikad. Sagedast kasutamist on leidnud TÜ arvutivõrgus kättesaadavad andmebaasid Science Direct, EBSCO, Blackwell Synergy, Hein Online, Westlaw International, Beck-Online jpt.

## Teenused

Muudatused ühiskonnas ning haridussüsteemis esitavad uusi väljakutseid raamatukogude poolt pakutavatele teenustele. Üldiselt on omaks võetud põhimõte, et akadeemiliste raamatukogude juhtivaks printsiibiks on informatsioonile juurdepääsu võimaldamine, mitte kogumine ja säilitamine. Raamatukoguhoidjad peaksid pakkuma lugejatele informatsiooni, mis vastab kõige täpsemalt nende infovajadustele ning mis oleks kätte toimetatud kõige ökonoomsemal ja kiiremal viisil. (Brophy 2005: 166–167)

Oluline on arvestada kõigi sihtgruppide erinevate vajadustega. See nõuab teenuste, suhtluskanalite ja meetodite kujundamist lähtuvalt iga sihtgrupi huvidest ja ootustest. Statsionaarses õppes õppivatele üliõpilastel, distantõppe üliõpilastel, õppejõududel, teadlastel jt on erinevad ootused raamatukoguteenuste suhtes. Kvaliteetse teenustepaketi kujundamiseks tuleb sihtgruppide vajadusi tundma õppida ning võimaluse piires nendega arvestada. Teenuste modifitseerimine võib sageli alguse saada just lugejate ettepanekutest ja arvamustest.

Nimetatud põhimõttele on tuginetud ka *Iuridicum* teabekeskuse teenuste kujundamisel. Üheks oluliseks teenuseks, mida teabekeskus lugejatele pakub, on teavikute kojulaenus. Laenutamine toimub TÜ Raamatukogu lugejapileti või ID-kaardi alusel. Teabekeskuses on kehtestatud kindel teavikute laenutamise kord, mis on kooskõlastatud TÜ Raamatukogu peakoguga. Alates 1. apr 2005. aastast on teabekeskuses kasutusel elektrooniline laenus. Minu ESTER pakub lugejatele võimalust vaadata oma laenutusi, pikendada laenutähtaegu, saada e-postiga teateid huvipakkuval teemal ESTER-isse lisandunud uute nimetuste kohta, salvestada otsinguid jne.

Sageli on õigusteaduskonna üliõpilastel lubatud loengus, seminaril või eksamil kasutada mitmesuguseid seadusandlikke materjale või raamatuid. Lähtuvalt sellest vajadusest on *Iuridicum* teabekeskuses kehtestatud teatud materjalidele neljatunnine laenutähtaeg, et üliõpilased saaksid vajalikke materjale loengutesse või eksamile kaasa võtta. Teabekeskuse avarad ruumid ja arvutite kasutamise võimalus loovad sobivad tingimused ka töötamiseks teabekeskuse ruumides, kasutades teavikute kohalkasutuse teenust.

*Iuridicum* teabekeskus teeb tihedat ja tulemusrikast koostööd TÜ Raamatukoguga. Üheks koostöö näiteks on võimalus deponeerida TÜR-ist uusi õiguslaseid ajakirju ning võõrkeelseid raamatuid. Teabekeskus osaleb TÜ Raamatukogu kaudu ka raamatukogudevahelises laenutuses. Kui lugejad väljastpoolt Tartut pöörduvad TÜR raamatukogudevahelise laenutuse poole sooviga laenutada just *Iuridicum* teabekeskuses asuvat teavikut, siis saadetakse see sisepostiga TÜ Raamatukogusse ning sealt edasi seda soovinud lugejani.

Teabekeskuse kasutamise käigus tekkinud küsimustega on lugejatel võimalus pöörduda konsultandi poole. Konsultanditeenust osutatakse nii teabekeskuses kohapeal kui ka telefoni teel. Arvatavasti hakkab teabekeskus tulevikus pakkuma seda teenust ka elektrooniliselt. Konsultant aitab vastuseid otsida teema- ja leidumuspäringutele, õpetab kasutama õiguslaseid elektroonilisi teadusandmebaase ning elektronkataloogi ESTER, annab nõu lihtsamate arvutialaste probleemide korral jne.

*Luridicum* teabekeskuse töötajatelt küsitakse sageli ka mitmesuguseid õppetööga seotud küsimusi. Teabekeskusest saab informatsiooni õppejõudude kontaktandmete, eksamite ja loengute toimumise aja ja koha, aineprogrammide, üliõpilastööde viitamise, õppeinfosüsteemi, WebCT jne kohta.

Täiendusena traditsioonilistele teenustele pakub *Luridicum* teabekeskus ka mitmesuguseid e-teenuseid. Nende rakendamine avardab teabekeskuse potentsiaali õpikeskkonnana ning tõestab, et tänapäeva raamatukogu pole mitte ainult füüsiline koht.

Elektroniliste ressursside kasutamine eeldab infokirjaoskust. *Luridicum* teabekeskus infokirjaoskuse kursust ei paku. See ülesanne on TÜR erialareferentidel, kes õpetavad ka õigusteaduskonna üliõpilasi ja õppejõude erialaseid infoallikaid tundma. Sellele vaatamata annab teabekeskuse konsultant sageli üliõpilastele infopäringutele vastamise käigus ka infootsingulaseid teadmisi ning tutvustab õiguslaseid elektroonilisi andmebaase ja teadusajakirju.

Informatsiooni *Luridicum* teabekeskuse kohta saavad lugejad ka selle Interneti koduleheküljelt [www.oi.ut.ee/oppetoo/teabekeskus/tartu](http://www.oi.ut.ee/oppetoo/teabekeskus/tartu). Sellel on ülevaade teabekeskuse sihtrühmade, kogude, pakutavate teenuste, laenureeglite jne kohta.

### **Üliõpilaste ankeetküsitlus**

Olles suhteliselt väike raamatukogu nii kogude suuruselt kui ka lugejate ja personali arvult, on *Luridicum* teabekeskuse töökorraldus ja pakutavad teenused paindlikud ning uuendustele avatud. Uuenduste planeerimisel ja teostamisel on abiks lugejaküsitlus ning selle analüüsimisest saadud andmed.

2007. aasta 14. mail viidigi *Luridicum* teabekeskuses läbi üliõpilaste ankeetküsitlus, mille vastuseid saab kasutada edasiste arengusuundade määratlemiseks. Lugejaküsitlusest saadud teave on aluseks ka suhtlemisel õigusteaduskonna juhtkonnaga, et põhjendada teabekeskuse vajadusi ning saada tuge muudatuste ja uuenduste läbiviimiseks.

Õigusteaduskonna tudengitele saadetud küsimustik koostati kasutades eFormulari. Õppeinfosüsteem võimaldas eFormulariga loodud ankeedi internetiaadressi saata üliõpilaste e-postkasti, kusjuures vastata paluti ainult *Luridicum* teabekeskuse teenuste kasutajatel. 2006/2007. õppeaastal oli *Luridicum* teabekeskuses 812 lugejat, ankeedile vastas 304 üliõpilast ja magistranti, mis on igati arvestatav tulemus.

Ankeet sisaldas 27 küsimust, milles vaadeldi viit olulist komponenti: ruumid, infotehnoloogiavahendid, infoallikad, teenindus ja kasutajate tegevus. Küsimustikus oli nii valikvastustega kui ka avatud küsimusi. Suurele osale küsimustest tuli anda hinnang 5-palli süsteemis.

Ankeedi esimesed neli küsimust puudutasid teabekeskuse ruume. Kõigepealt võisid lugejad hinnata 5-palli süsteemis ruumide suurust ja sisekujundust. Keskmiseks hindeks esimese küsimuse puhul kujunes 4,2. Saadud hinne on küllaltki ootuspärane, sest teabekeskuse käsutuses on 214,7 m<sup>2</sup> pinda, sisekujundus on kaasaegne ning suured aknad loovad avara ning valgusküllase keskkonna.

Teises küsimuses paluti lugejatel hinnata 5-palli süsteemis töö- ja õppekeskkonda. Vastuste analüüsimise tulemusena selgus, et keskmine lugejate poolt antud hinne oli 4,0. Vaatamata suhteliselt kõrgele hindele polnud mitmed rahul sellega, et ei saa vaikselt keskenduda, sest vestledakse liiga valjult. Pretensioonid puudutasid ilmselt teabekeskuse seda osa, mis on mõeldud rühmatööks ning omavaheliseks suhtlemiseks. Lähtudes igapäevasest praktikast võib öelda, et teabekeskuse selles ruumis, mis on ette nähtud vaikselt õppimiseks, ongi nii. Üliõpilasi oleks vaja täpsemalt teavitada vastavate ruumide otstarbest, et nad saaksid valida õppimiseks just selle ruumi, mis vastab nende harjumustele ja vajadustele.

Seejärel andsid lugejad oma hinnangu ruumide valgustusele. Keskmine hinne antud juhul oli 4,3.

Ankeedis sisalduvad järgmised viis küsimust olid seotud lugejatele vajalike infotehnoloogiavahenditega. Respondentidel oli kõigepealt võimalus avaldada oma arvamust selle kohta, kas *luridicum* teabekeskuses on piisavalt lugejatele mõeldud arvutitöökohti. 73% vastajatest olid arvutitöökohtade arvuga rahul, ülejäänud vastajad avaldasid arvamust, et lugejatele mõeldud arvuteid võiks olla rohkem. Selline vastus polnud eriti ootuspärane, sest jälgides arvutite hõivatust igapäevast käigus võib väita, et teabekeskuses on peaaegu alati üliõpilaste jaoks mõni vaba arvutitöökoht. Teabekeskuse töötajatel oleks tarvis koguda täpsemat informatsiooni arvutite hõivatuse kohta (näiteks vaatluse teel), et seejärel leida probleemile sobiv lahendus.

Järgnevalt vastasid respondendid küsimustele, kas nad on rahul kopeerimis- ja printimisvõimalusega *luridicum II*-s (õigusteaduskonna 2005. valminud õppehoone). 27,6% lugejatest leidsid, et selle teenuse kvaliteet ei vasta nende ootustele. Mitmed vastajad tõid puudusena esile selle, et printimise ja kopeerimise teenust osutatakse teabekeskusest kaks korrust kõrgemal ja lugejatel on tülikas mitme korruse vahel liikuda. Mitmed tudengid polnud rahul ka kopeerimisteenuse korralduse liigse keerukusega. Kuigi küsitlus näitas, et 72,4% lugejatest on nimetatud teenusega rahul, on teabekeskusel kasulik omada ülevaadet mõnede lugejate rahulolematuse põhjustest, et võimaluse korral sellega oma edasise tegevuse planeerimisel arvestada. Küsitluse tulemustest selgus ka, et

89,7% respondentidest pidasid vajalikuks skaneerimise teenuse olemasolu teabekeskuses. Lisaks tehti veel ettepanekud, et arvutid võiksid olla varustatud ID-kaardi lugejatega ning teabekeskuse teenindusletis võiks olla mälu-pulkade ja kõrvaklappide laenutus.

Seejärel paluti küsitletavatel hinnata rahulolu teabekeskuses kättesaadavate infoallikatega. Rahulolu trükitud teavikute valikuga hinnatuna 5-palli süsteemis oli 3,8. Lugejad kurtsid kõige rohkem eestikeelsete õpikute vähese eksemplaarsuse üle. Rahulolu teabekeskuses kättesaadavate õiguslaste elektrooniliste teadusandmebaaside valikuga oli üsna kõrge, keskmiseks hindeks kujunes 4,0. Tulemus on igati ootuspärane, sest teabekeskuse lugejatel on juurdepääs kõigile TÜ arvutivõrgus kättesaadavatele elektroonilistele teadusandmebaasidele.

Järgnevad küsimused olid seotud külastajate tegevusega *luridicum* teabekeskuses. Küsitluse analüüsist selgus, et kõige rohkem kasutavad teabekeskuse külastajad kojulaenutamise teenust. Sellele järgnesid teavikute kohalkasutus ning kirjanduse otsing vajalikul teemal. Arvutipõhistest teenustest kasutati kõige enam infootsingut Internetist ning elektronkataloogist ESTER.

Omaette küsimuste plokk ankeedis puudutas *luridicum* teabekeskuse teenindust. Teeninduse kvaliteediga rahulolu keskmiseks hindeks kujunes 4,5 — see oli küsitluse kõrgeim tulemus. Positiivselt hinnati ka teabekeskuse konsultandi tegevust. Vastajad olid konsultandi poolt pakutava abiga küll rahul, kuid lähtudes igapäeva praktikast võiks konsultandi poole pöördumisi olla rohkem. Seega on teabekeskusel arengupotentsiaali konsultanditeenuste tutvustamisel ja reklaamimisel.

Respondendid avaldasid ka arvamust oma rahulolu kohta arvutialase abiga. 84,8% vastajatest olid teabekeskuse poolt pakutavaga rahul, ülejäänud soovisid, et raamatukogutöötajad oskaksid anda põhjalikumat arvutialast abi.

Kõige rohkem vastukaja tekitas küsimus teabekeskuse lahtiolekuaegade kohta. Praegustele lahtiolekuaegadele antav keskmine hinne oli 3,7. Omapoolseid ettepanekuid lahtiolekuaegade muutmise kohta tegi 45% vastajatest. Praegu on teabekeskus avatud tööpäevadel 9–17 ning laupäeval ja pühapäeval suletud. Paljud vastajad soovisid, et teabekeskus oleks õhtuti lahti vähemalt kella kuueni. Avatud Ülikooli üliõpilastele oli oluline see, et teabekeskus oleks avatud ka laupäeval ja pühapäeval, sest nende õppetöö toimub peamiselt nädalavahetustel. Kõik need ettepanekud on arukad ja mõistetavad, aga nendega arvestamine nõuab täiendavat personali ning finantsilisi vahendeid.

Ankeetküsitluse lõpus paluti vastajatel anda hinnang üldisele rahulolule *luridicum* teabekeskusega. Keskmiseks hindeks teabekeskusele kujunes 4,3.

## Intervjuu õppejõududega

Lisaks üliõpilaste hinnangutele on väga oluline teada ka õigusteaduskonna õppejõudude arvamusi teabekeskuse kohta ning nende ootusi edasise arendamise suhtes. 2006. aastal viidi läbi intervjuu õigusteadusteaduskonna akadeemilise personaliga, mille käigus küsitleti 14 õppejõudu.

Vesteldes õppejõududega tulid muuhulgas esile ka põhjused, miks akadeemiline personal teabekeskuse poolt pakutavaid teenuseid suhteliselt vähe kasutab. Üle poole õppejõududest väitsid, et selle põhjuseks on uue võõrkeelse teaduskirjanduse ebapiisav valik. Seetõttu kasutavad nad peamiselt TÜR-i, õppetoolide juures asuvaid käsikogusid, isiklikku raamatukogu jt.

Intervjuu käigus selgus, et üldiselt on õppejõud teabekeskusega rahul. Positiivse hinnangu pälvisid eestikeelse õppekirjanduse valik, teabekeskuse avarad ruumid, arvutite kasutamise võimalus ja efektiivne teeninduskorraldus. Akadeemilise personali ühine seisukoht oli see, et teabekeskus vastab üliõpilaste ootustele, kuid ei rahulda õppejõudude vajadusi, eriti võõrkeelse teaduskirjanduse osas. Kaks vastajat olid seisukohal, et teabekeskuses peaksidki olema ainult õppetöök vajalikud õpikud ja teatmeteosed ning teaduskirjanduse koht on TÜ Raamatukogus. Ülejäänud küsitletavad aga väitsid, et teabekeskuse kogud peaksid vastama ka teadustöö vajadustele.

Küsitletavad olid väga rahul teabekeskuse teenindusega. Positiivse hinnangu pälvisid elektrooniline laenus ja Minu ESTER-i kasutamise võimalused.

Kuna teabekeskuse üheks olulisemaks funktsiooniks on õppetöö toetamine, küsiti õppejõududelt arvamust selle kohta, kuidas teabekeskus nimetatud ülesandega toime tuleb. Umbes pooled vastajatest väitsid, et teabekeskus tuleb sellega päris hästi toime, kuna õppetöök vajaminevad raamatud on olemas. Õppetöö toetamise mõistega seostati põhilisest õppekirjanduse olemasolu, ükski vastaja ei märkinud elektrooniliste infoallikate, infotehnoloogiavahendite, õppimiseks ettenähtud ruumide ja mitmesuguste teiste teenuste osa.

Intervjueeritavatel paluti avaldada arvamust selle kohta, kas oleks vaja suurendada koostööd õppejõudude ja teabekeskuse töötajate vahel. Üle poole vastajatest arvas, et koostöö suurendamine oleks vajalik. Õppejõudude poolt antud vastustest selgus, et kõige rohkem oleks vaja parandada koostööd kogude komplekteerimise ja õppetööd toetavate lisamaterjalide kättesaadavaks tegemise alal.

Lõpetuseks paluti õppejõududel esitada ettepanekuid raamatukogu edasise arendamise kohta. Mitmed vastajad avaldasid arvamust, et enne TÜR-i viimist võiksid uued teadusajakirjad olla tutvustamiseks välja pandud teabekeskuses. Sarnaselt üliõpilastega, soovisid ka õppejõud, et teabekeskuse lahtiolekuajad oleksid pikemad. Lähtudes välismaa raamatukogude külastamisel tehtud tähelepanekutest tegi üks intervjuueeritav ettepaneku korraldada teabekeskusesse sissesaamine magnetkaardiga. See võimaldaks teabekeskust igal ajal külastada, kuid eeldaks ka senisest rangemat turvasüsteemi rakendamist.

Üks vastajatest avaldas järgmise mõtte: „Seost „üliõpilane – teabekeskus” tuleb tugevalt toetada. Üliõpilased (magistrandid, doktorandid) peaksid pidama töötamist teabekeskuses esmatähtsaks”.

### ***Luridicum* teabekeskuse arengusuunad**

Lähtudes üliõpilaste ankeetküsitlusest ja intervjuust õppejõududega töötati välja teabekeskuse edasised arengusuunad. Perspektiivide määratlemisel toetuti ka välismaa raamatukogude edukalt toimivale praktikale.

*Luridicum* teabekeskuse üheks ülesandeks on tagada kogude vastavus eelkõige õigusteaduskonna üliõpilaste ja õppejõudude vajadustele. Seetõttu tuleks koostöös teaduskonna juhtkonnaga täpsemalt määratleda kogude edasise arendamise põhimõtted, eriti suhe õppe- ja teaduskirjanduse vahel. Ühtne ja õppejõudude poolt aktsepteeritud vastus tuleks leida küsimusele, kas uus võõrkeelne teaduskirjandus peaks asuma teabekeskuses, õppetoolide juures asuvates käsikogudes või TÜ Raamatukogus.

Lugejate ankeetküsitluse tulemustest selgus, et paljud respondendid polnud rahul eestikeelse õppekirjanduse liiga väikese eksemplaarsusega. Nimetatud küsimust tuleks arutada õigusteaduskonna juhtkonnaga ning võimaluse korral suurendada nende eestikeelsete õpikute eksemplaarsust, millele on suur nõudlus.

Intervjuu käigus tegid õppejõud ettepaneku, et uued teadusajakirjad võiksid enne TÜ Raamatukokku viimist olla tutvumiseks välja pandud teabekeskuses. Teabekeskuses on selleks piisavalt ruumi ning ajakirjade väljapanemiseks on seal ka sobivad kaldriiulid. Ettepaneku teostamine nõuab aga enne läbirääkimisi TÜ Raamatukogu õiguslaste infoallikatega tegeleva referendiga.

*Luridicum* teabekeskuses saab kasutada TÜ arvutivõrgus kättesaadavaid elektroonilisi teadusandmebaase ja -ajakirju. Teabekeskus andmebaaside kasutuslitsentside hankimisega ei tegele.

Vaatamata sellele saab teabekeskus mõjutada elektrooniliste infoallikate kasutamise aktiivsust, senisest põhjalikumalt neid lugejatele tutvustades.

Läbiviidud ankeetküsitlus näitas, et rahulolu olemasolevate teenustega on suhteliselt kõrge. Arvestades aga vastajate ettepanekuid ja esitatud kriitikat, võiks mõningaid teenuseid parandada ja edasi arendada. Põhjalikumalt oleks tarvis läbi mõelda kopeerimisteenuse korraldus. Üheks lahenduseks oleks luua üliõpilastele võimalus iseteeninduslikuks kopeerimiseks. See vähendaks järjekordi ning teenuse saamise sõltuvust teenindaja töögraafikust. Mõelda võiks ka skaneerimise teenuse osutamisele, kõrvaklappide ja mälupulkade laenutamisele ning lahtiolekuaegade pikendamisele.

Oluline on konsultanditeenuse laialdasem reklaaminime. See suurendaks lugejate informeeritust pakutavate teenustest ning aitaks kaasa elektrooniliste infoallikate tutvustamisele ning infokirjaoskuse arendamisele.

Mitmed lugejaküsitlusele vastanud üliõpilased märkisid, et segavaks faktoriks teabekeskuse ruumides on liigne müra. Seetõttu tuleks teabekeskuses vastavate siltide ja viitadega selgelt määratleda vaikselt õppimiseks ja rühmatöökaks ettenähtud piirkonnad.

*Luridicum* teabekeskuses võiks arendada ka mõningaid välismaa raamatukogudes edukalt toimivaid teenuseid, näiteks kirjalike tööde koostamise seminare ning arvutialast õpet. Lõputööde kirjutamise ajal pööratakse sageli teabekeskuse töötaja poole kirjalike tööde koostamist ning viitamist puudutavate küsimustega. Seega on kirjutamisalaseid oskusi arendav õpe üliõpilastele vajalik. Algselt võiks uusi koolitusi korraldada väikeses mahus. Kui üliõpilastel on õppuste vastu huvi ning tagasiside on positiivne, saab koolituste mahtu suurendada.

Teabekeskuse edasine arendamine eeldab teabekeskuse töötajate ja õppejõudude tihedat koostööd. Läbiviidud intervjuu käigus avaldasid õppejõud arvamust, et koostööd võiks suurendada komplekteerimise ja õppematerjalide kättesaadavaks tegemise osas. Lisaks sellele tuleks arendada veel teisigi koostöö vorme. Teabekeskuse töötajate ülesandeks on tutvustada õigusteaduskonna õppejõududele elektroonilisi infoallikaid ning pakkuda abi nende kasutamisel. Lisaks sellele võiksid teabekeskuse töötajad aidata kaasa elektrooniliste infoallikate integreerimisel õppekavadesse. Koostööd oleks mõttekas esmalt alustada õppejõududega, kes juba kasutavad aktiivselt elektroonilisi infoallikaid ning on uuendustele vastuvõtlikud.

Uued koostöö vormid ning kavandatavad ümberkorraldused eeldavad teaduskonnapoolset nõusolekut ja toetust. Teabekeskuse töötajate ülesandeks on uusi ideid teaduskonna juhtkonnale

tutvustada ning nende vajalikkust põhjendada. Eesmärgiks on luua õigusteaduskonna teabekeskuses kaasaegne ja inforikas keskkond, mis pakub mitmesugust abi ja toetust õppimise ja õpetamise protsessis.

### Kasutatud kirjandus

- Brophy, Peter. 2005. The academic library. 2<sup>nd</sup> ed. London: Facet.
- Freeman, Geoffrey T. 2005. The library as place: changes in learning patterns, collections, technology, and use. – Library as place: rethinking roles, rethinking space. Washington : Council on Library and Information Resources, pp. 1–9
  
- Juceviciene, Palmira, Tautkeviciene, Gintare. 2003. Academic library as a learning environment: how do students perceive it? Paper presented at the European Conference on Educational Research, University of Hamburg, 17–20 September 2003. <http://www.leeds.ac.uk/educol/documents/00003274.htm> (20.08.06).
- Nurmiste, Taimi. 2005. Infoteenuste uute võimaluste otsingul. – Ülikooliraamatukogu täna. Tallinn : Tallinna Tehnikaülikooli Kirjastus, lk. 95–107.

## ***Tagasivaatavalt***

*Ilmar Vene*

Mida ilmsemaiks fotograafia edusammud üheksateistkümnenda sajandi teisel poolel kujunesid, seda tungivamalt hakati kordama, et maalikunsti kell on löönud. Asi tundus seda usutavam, et uus oskus oli ilmunud kunstniku ja keemiku ühispingutuste tulemusel. Ja kellele oluksid tollal teadmata pingutustele ajendanud asjaolud? Isikuid, kes soovisid endist visuaalset kujutist saada, ilmus 19. sajandil juba säärasel hulgal, et joonistajad ja maalijad seisid ülejõukäiva töökoorma ees. Alles esimeste dagerrotüüpide ilmudes võidi kergendatult õhata.

Teame, missuguse täiuseni on paljundamiskunst jõudnud praegu, aga kujutav kunst pole meie elust sellegipoolest kadunud. Vahest tohib isegi oletada, et nii leeb ka edaspidi. Kas me ikka oleme nii vaimsed, et asjust, mis igavuse peletamiseks leiutatud, sihilikult loobuda? Ovidius ei kuulu kõige läbinägevamate mõtlejate hulka, kuid isegi talle torkas silma, et inimesed tulevad teatrisse vaatama ja — ennast näitama. Tema tähelepanek peab täiel määral paika ka praegu ja seepärast poleks kuigi arukas, kui hakkaksime teatri tuleviku pärast südant valutama.

Kui nendes ettekuulutustes, millega selle või tolle vaimunähtuse kadumist ennustatakse, üldse midagi huvitavat on, siis ehk ainult nende mõningase populaarsuse põhjus. Aga seegi on vist liiga lihtsakoeline, et midagi tõeliselt täheldusväärset pakkuda. Kes siis ei mõistaks, kui väga me väärtustamist kaldume samastama mõtlemisega? Väärtustav hinnang kõlab igaühele arusaadavalt, ja on see sõnastatud piisava teravusega, siis võib otsekohe loota ka vastukaja. „Raamat sureb!“ „Ei sure!“ Peaks ju liigagi selge olema, et mõtlemisega pole sedasorti verbaalsusel midagi tegemist, kuid paraku on lood meie vaimse suutlusega nii kehvapoolsed, et meid võib hasarti ajada isegi selline väitlemine.

Õigem muidugi oleks, kui me oma mõtlemisi alustaksime äratundmisest, et väärtustamine kuulub Jumala kompetentsi. Kui on üldse aabitsatõde, mis ei peaks vajama selgitusi, siis küll meie suurusuhte arenguloolise tervikuga: meie, kübemelise suurusega osalejate eesmärk, saab seisneda ainult arenguloolise terviku mõtestamises; kes sellega piirdumata upitab end arenguloolise terviku väärtustajaks, käitub naeruväärselt.

Tagasivaatav mõtestamine seevastu võiks anda mõndagi huvitavat; muule lisaks peaksid sedalaadi katsed tõendama, et analoogseid küsitavusi on kerkinud ka varasematel aegadel. Elektroonikat tollal mõistagi polnud; esines vaid ilminguid, mis praeguse olukorraga olemuslikkuse osas sarnanesid.

Et see väide täiesti õhku ei jääks, tuleks kohemaid iseloomustada ka seda ennist mainitud „olemuslikkust“. Kes raamatule eelseisvat surma ennustab, toetub paradoksaalsele äratundmisele: paljundamine on muutunud nii odavaks, et kestvamaks kasutamiseks mõeldud paljundusi pole üldse tarvis. Veelgi selgemini on ennist öeldu esitatud ühes paberile trükitud raamatus, mille eessõnas annab autor teada, et tegelikult ta soovinuks oma teost avaldada elektrooniliselt; see ju annaks võimaluse teha pidevalt parandusi ja täiendusi.

Olemus väljendub seega küsimuses: mismoodi hinnata võimalust vaimunähtusi paljundada? Esmakordselt oldi sellega vastamisi juba aastatuhandeid tagasi. Sest mis muu saaks väljenduda pärimuses keldi preestrist, kes olevat keeldunud kirjaoskuse kasutuselevõttust? Ju siis preestrid olid arvamisel, et elavat vaimu tohib talletada ainult elav mälu, mitte surnud kirjatäht.

Katsume nüüd selgitada, milles võiks seisneda sellise keeldumise tähendus. Vaimunähtuse levik märgib vaimsuse võimendumist; mida suurem hulk inimesi on mingi mõtte õigsuses veendunud, seda suureaks kasvab selle mõtte jõud. Ja seepärast on mõtlejad üldreeglina alati soovinud oma vaimutoodete võimalikult laiemat levikut.

Aga nähtusel on ka pahupool; kes siis ei teaks, et vaimunähtusi omandab igaüks ainult oma suutluse piires? Kõige üldisemalt see tähendab, et mõtete levi on lahutamatu nende lamestumisest: subtiilsused, üksikute äravalitute vaimutoit, osutuvad laiadele hulkadele ligipääsmatuiks ja jääb ainult see, mis on arusaadav kõigile-kõigile.

Õeldu paistel ilmuvad keldi preestrid kompromissitu lähenemisviisi esindajaina: kvaliteeti hinnati nii kõrgelt, et kvantiteedi osatähtsuse arvestamisest loobuti põhimõtteliselt. Selles jäikuseni viidud ühekülgsuses seisneb ka põhjus, miks me keldi preestrite tegevust tunneme eelkõige pärimuslikult.

Ja tõepoolest, vahest tohime arvata sedagi, et nad vaimu lamestumist kartsid ülemäära; igatahes jääb selline mulje, kui oleme tagasivaatavalt peatunud antiikkirjandusel tervikuna. Pole kuigi palju antiigiga seostuvaid üksikküsimusi, millele leiduks täiesti ühetähenduslik vastus, kuid vähemasti ühes asjas me tohime olla vangutamatuseni kindlad: kõigest antiikaja vältel kirjutatust on meieni jõudnud ainult tühine mürdosa. See siis tähendaks: kirjutada jõuti, aga ümber kirjutamiseks jõudu enam ei jätkunud.

Antiigiga seoses oleks ehk alust peatuda põgusalt muudelgi vana-aja rahvastel. Eks märgi kirjasõna ja raamat niiöelda üldinimlikku keset: koguni nii suurel määral, et me kirjaoskuse kasutamist aluseks võttes tavatseme terve arenguloo jagada „esiajalooliseks“ ja „ajalooliseks“ ajaks. Niisiis võiks see, kuidas kirjasõnasse on suhtunud, valgustada mitmeid üksikküsimusi, kaasa arvatud needki, mida üldiselt peetakse pseudoküsimusteks. Kes poleks kuulnud näiteks (passiivse) Ida vastandamisest (aktiivsele) Läänele? Veelgi tuntum peaks olema „europotsentrism“. Muidugi ei tõuse sedalaadi kraam kõrgemale populaarsete petukujutluste tasandist, kuid niisama väär oleks vaadata antud juhul mööda silmahakkavaist erinevusist. Küsigem näiteks: Mispärast ei ilmunud Kreekas preestrite ja kirjatundjate seisust? Iidse kultuuriga Oriendis, kust kreeklased oma kirjaoskuse teatavasti said, oli nimetatud seisus vägagi silmahakkav. Üldse torkab juba kaugvaates silma, kui väga erineb vanakreeklaste kirjasõna Egiptuse ja Paabeli vaimuvarast. Egiptlaste kirjasõna oli valdavalt sakraalset laadi ja Paabelis, kummaline küll, kuulus esimene sakraalsuse vastandile, argipäevasele asisusele; ka kõige teisejärgulisemad lepingud pidid Paabelis kirjaliku vormistuse saama. Sellega võrreldes ilmub üldpilt kreeklaste kirjasõnast äraspidisena: sakraalsus ja asisus, kaks äärmust, püsivad tagaplaanil, et ilmalikumalt laadi vaimuvara — filosoofia, ajalugu, luule — saaks võimalikult täielikuma esituse.

Veelgi mõistatuslikumaks muutub üldpilt, kui liikuda Lähis-Idast hiinlaste, vana-aja kõige kirjalembesema rahva juurde. Mida tuntumaks Keskriigi kultuurisaavutused muutuvad, seda usutavamalt ilmub vana käibeväljendi *ex oriente lux* paikapidavus. Paberraha käibis Hiinas juba

aegadel, mil Öhtumaal ei osatud sellest undki näha. Üheksateistkümnendast sajandist peale tavatsetakse Euroopas korrata: Uusaja ning kõik sellega kaasunu tegid võimalikuks kolm suuravastust: trükikunst, püssirohi ja kompass; nagu üldiselt teada, olid kõik kolm Hiinas ammuilma tuntud, aga miskipärast neil polnud nimetamisväärsset mõju.

Eriti võõrastavalt mõjub trükikunsti kesisevõitu osatähtsus; kohe kujutledagi ei oska, missuguse hukkamõistuga kohelnuksid sellist leigust humanistid, s. t. antiikkultuurile pühendunud inimesed, kes trükikunsti leiutamises nägid täiuse tippu. Mis sai veel võimatuna tunduda, kui ilmunud oli oskus paljundada hõlpsalt raamatuid, mille kaudu vaim, inimsuse jumalik pärisosa, võis takistamatult levida kõige kaugematesse kohtadesse?

Paraku ei saa me sellest kõrvutusest teha mingeid otsejoonelisi järeldusi. Ja selles on põhjus, miks erapooletuma hindamisviisiga otsustajad veendunult väidavad: Mingit „orienti“ pole kunagi olnud! Muidugi pole. Ometi tunnevad praegused eurooplased Hiina koolides igal sammul, kui väga erinevad sealsed üldsuhetumised siinsetest. Meie oleme tühimuseni kuulnud, et kool peaks õppureis arendama iseseisvat mõtlemist, sellal kui Hiina koolides püsib endiselt au sees päheõppimine. Ja kuidas saakski olla teisiti, kui hiina keeles pole isiksuse mõistet? „Isiksus“ ilmus hiina keelde alles pärast seda, kui Hegeli tõlkimine oli tõstatanud probleemi: Missuguse väljenduse võiks hiina keeles saada „Persönlichkeit“? Lahendust nähti kahe märgi, „isiku“ ja „iga“ ühendamisega. Sisuliselt tähendab „iga isik“ ju „isiksuse“ vastandit, aga antud juhul peaks olema selge, et silmas peetakse isikut eraldi võetuna.

Ometi pole need humoristliku varjundiga piasjad piisav alus, et europotsentrismi õigustama hakata. Humanistid olid ju trükikunsti leiutamisest ülevoolavas vaimustuses, kuid igasuguses vaimustumises väljendub eelkõige ühekülgsus; on puhanguiline õitseng läbi, siis varem või hiljem tuleb ka mõõndusi tegema hakata. Juba vananev Goethe kahtles, kas kasu, mida ajalehed teadmiste levitamisega teevad, ikka kaalub üles teabe lamestumisest tuleneva kahju. Üldse olid ajalehed tema silmis iselaadne poolkultuur (eine Art Halbkultur), mis rahvamassidele osaks saades mõjub loovatele vaimudele pahaloomulise uduna (ein böser Nebel). Muidugi polnud neil kahtlusil vähimalgi määral tegemist sõgedusega; Goethe hindas kõrgelt ajakirjanduse edasiviivat osa, aga ühtaegu ta teadis, et ajaleht, mõjutamaks võimalikult paljusid lugejaid, peab ka võimalikult paljude lugejate tarvidustega kohanduma. Mõtete levi on hea, nende lamestamine seevastu halb; võime veenduda, et olemuslikult oli Goethe vastamisi sellesama küsimusega, mille ülalpool mainitud keldi preestrid lahendasid ühekülgselt.

Saab ju küsida, kas sedalaadi kurtmised ei kõlanud 19. sajandil viimati ennatlikult? Üksikuid tõendeid selle kohta leidub; nii näiteks on Hippolyte Taine ühes oma raamatus kaevanud, et ajalehe näol toodavat talle igal hommikul lugemiseks terve köide. Ometi polnud tollal kellelgi mõttes kõnelda ajalehtede ülemvalitsusest, sellest, mis 20. sajandist peale („följetonistlik ajastu“, arvas Hermann Hesse kokkuvõtvalt) on muutunud nii tavaliseks.

Käesolev aastasada aga on loonud sootuks ainulaadse olukorra; elame ajal, mil küsimus teabe levi tähendusest kuulub kindlalt esmaste hulka. Jutud raamatu eelseisvast surmast ja raamatukogude teisenenud otstarbest on vaid üks selle olukorra väljendus; kuidas saaksid sedalaadi arutlused ilmumata jääda, kui kõik tegutsevad niihästi autorite kui ka lugejate rollis?

Õnneks on selline küsimus ainult retooriline; pealegi, nagu eespool juba osutatud, väärtustamisega ei saa mõtestamisel midagi tegemist olla. Piisab täielikult, kui oleme mõistnud, mida areng on saavutanud ja millele edasised püüdlused suunduvad. Suunduvad nad ilmselt inimese ülevõimu jätkuvale kasvatamisele; Õhtumaa on seadnud sihiks, et maailma muuseumid ja raamatukogud oleksid algusest peale iga kujuneva inimese käsutuses. Oli kord aeg, mil kogu maailmas tunti ainult üht *museionit*. Hiljem muutus muuseumite arv suuremaks, kuid igaüks nendest jäi omaette maailmaks, mille ukсед avanesid eelkõige kitsamatele ringkondadele. Praegu aga istub igaüks toas ja tal on võimalus muuseumid oma tuppa tuua! Mida arvata inimestest, kes on kujunenud tingimustes, millest varasemate ajastute maailmavalitsejad ei osanud undki näha? Jääb vaid loota, et ükskord saadakse näha tõeliste inimjumalate ühiskonda.

## Summary

### *University of Tartu Library in 2006-2009*

#### The Budget

	<b>2006</b>	<b>2007</b>	<b>2008</b>	<b>2009</b>
Total income (thousand of EEK)	<b>49727,4</b>	<b>57442,2</b>	<b>84512,9</b>	<b>78394,6</b>
from the university budget	33236,7	40963,7	46119,4	47512,3
from the state budget	13200,0	12765,2	29700,0	22201,3
income from the services for a fee	1799,3	2185,6	2734,9	2120,0
other income (projects, agreements, sponsoring by institutions and private persons)	2460,4	1527,7	5958,6	6561,0
Total costs (thousand of EEK)	<b>40837,1</b>	<b>42518,7</b>	<b>58723,0</b>	<b>63224,6</b>
a) current costs	40129,9	41674,0	57863,9	56923,3
salaries	16374,1	19524,2	24778,1	24220,7
acquisition costs	16982,1	13916,9	21517,6	21810,4
information technology costs	552,7	600,0	300,0	450,0
maintenance costs	3685,8	3942,0	4284,2	4592,1
other costs (training, travel, office and other costs)	2534,9	3690,9	6984,0	4470,7
b) investments	707,5	844,7	859,1	6301,3
building and major repairs	706,4	844,7	609,1	6301,3
IT investments	1,1	0	250,0	0

#### The Library and Its User

By the end of 2009, the library had 45 588 registered users; 18 380, or 40.3%, of them had no connections with the University of Tartu. Among the users, the students (incl. the Open University) amounted to 68%; professors, lecturers and doctoral students – to 6% and others – to 26% of the total number of users.

The number of physical library visits has been falling since 2007, as the electronic services via the library homepage have become more and more heavily used. The number of electronically submitted loan requests, and requests for renewals and reservations grew considerably in 2006-2009.

Availability of electronic research information is of essential importance for the research and development activities of the University of Tartu. In 2009, the library provided the members of the UT with access to 109 online databases with full texts or abstracts of 20 160 scientific journals (in 2008 – 20 100 electronic journals; in 2007 – 19 200 electronic journals; in 2006 – 18 100 electronic journals), and to a number of important reference works and electronic versions of monographs published by the world's leading scientific publishers.

In 2006, subject librarians Kärt Miiil and Vilve Seiler created a course in information search in the WebCT environment. In 2007-2008, the already existing courses in information search were developed further and, in cooperation with the university teaching staff, integrated into different

subject courses. The number of people who passed these courses proved to be much larger than it was initially expected.

In 2006-2009, the library strived to make the access to the library easier for people with special needs. Two projects for library users with special needs were initiated in 2008:

- “University library without walls”, offering people with reduced mobility the opportunity of requesting home delivery of library books.
- “Talking textbooks”, installing a computer with a special screen reading programme JAWS and a MLX Reader screen reading system for visually impaired people.

In 2006-2009, “The Night Library and The Mom-Student Library Project”, providing the children’s play room Nimmik-Nummik were continued. “The Night Library and The Mom-Student Library Project” was given the IFLA International Marketing Award in 2007.

#### *Public services*

	<b>2006</b>	<b>2007</b>	<b>2008</b>	<b>2009</b>
No of registered users	42730	46246	51518	45588
TU(Tartu University) students	13293	15175	16801	16576
TU master's and doctoral students	3269	4055	3749	3300
TU Open University Students	3738	3496	4597	4438
TU faculty members and researchers	906	1047	1175	1207
EULS (Estonian University of Life Science) students	4238	4352	4754	3721
EULS faculty members and researchers	180	184	195	198
Students of other universities and colleges	3978	4142	4940	4206
Faculty members of other universities and colleges	84	83	96	96
Others	11372	12004	13407	10159
No of visits (physical)	244401	422763	403767	380118
virtual visits				800000
Total number of loans	808880	931328	959893	1060741
renewals	419490	484038	656753	735664
reading- room lending	17697	16828	20582	39631
home lending	181738	178686	210419	208103
ILL partner libraries	80	86	51	87
in Estonia	55	71	39	69
in abroad	25	15	12	18
Materials sent by ILL				
orders from Estonia	1155	1216	1268	1072
orders from abroad	50	32	25	23
Materials received by ILL				
ordered from Estonian libraries	1305	924	733	473
ordered from foreign libraries	2628	2157	1781	1587
Searches in on-line databases				
no of searches	922500	952567	829752	1031051
no of downloaded full texts	474704	554739	646018	802540
User training (hours)	41	306	512	486

	2006	2007	2008	2009
no of participants	1317	1928	2967	2969

## Development

The main development objectives in the years 2006-2009 were as follows:

- development of e-library;
- cooperation with the ELNET Consortium member libraries in the implementation of the information system INNOPAC and the creation of common databases (e-catalogue ESTER, the database of the Estonian articles ISE, The Estonian Subject Thesaurus EMS );
- cooperation with the ELNET Consortium member libraries in the acquisition of electronic journals and databases;
- improvement of the quality of the services and the development of new services;
- development of information technological infrastructure;
- renovation of the library building.

Implementation of electronic check-out of library materials was continued in 2006-2009. At present, items from all collections, with the exception of journals, can be checked out electronically.

The part of the e-catalogue, My ESTER, makes it easier for the library users to search and request literature, save their catalogue searches, see their borrowed books and renew due dates, and to change their contact information.

To meet the needs of teaching and learning more exhaustively, in the late 2008, the pilot project of Estonian e-textbooks was initiated. 35 e-textbooks had been set up in the Ebrary environment for e-books by the end of 2009.

The online bookshop started to work in September 2008. It is open to everybody via the Internet and sells books that are no longer of use for the library.

To further the digitising of library materials, an overhead scanner was purchased in 2006. Different software solutions for archiving and managing digitised objects were researched and compared, and DSpace was finally selected. (<http://dspace.utlib.ee>) Today, [dspace.utlib.ee](http://dspace.utlib.ee) is quite well visible in the web metrics of the universities of the world.

The initial task of the library renovation project was set up in 2006 and a draft project was made in 2008. Work with the renovation plan was continued and in summer 2009, renovation of the catalogue hall and neighbouring areas, as well as the building of the café in the ground floor of the library was started.

## Collections

The budget share allocated for purchasing e-information and foreign monographs and journals has been increasing year by year. More important scientific databases and e-journals are accessible at the UT Library and there is no noticeable difference in comparison with leading European universities. A number of important interdisciplinary handbooks and reference works were added to the reference collection, and the acquisition of documentary and music films was started in 2006-2009.

As of 31.12.2009, the collections of the UT Library contained 3 741 244 units of account. The active collection contained 3 407 913 items and 66 220 new items had been added in 2006-2009. The open collections of the library contain ca 300 000 items; the quality of open collections is continuously improved. By the end of 2009, the electronic catalogue ESTER contained 1 881 888 item records or 51% of all of the university book collections, (49% in 2008; 36.3% in 2007; 33.8% in 2006). Libraries of 40 structural units of the university have joined the e-catalogue ESTER.

### *Library collections (ISO 2789-1991)*

	<b>31.12.2006</b>	<b>31.12.2007</b>	<b>31.12.2008</b>	<b>31.12.2009</b>
Active collections (items)	3464798	3526069	3361830	3407913
linear meters	59340	60786	57963	58767
Books	2544301	2577043	2387457	2407535
incl. dissertations	514200	514912	516170	518684
Serials	670938	682767	695030	707276
incl. journals (complete sets)	189793	191938	195576	199661
newspapers (complete sets)	15012	16228	17476	19009
serials	466133	474601	481978	488606
Manuscripts	36578	36860	38443	38950
Cartographic documents	12974	13545	14328	14817
Printed music documents	4866	5184	5738	6347
Graphic documents	57473	59373	61205	68339
incl. art collection	14990	14991	14977	15218
incl. photos	42483	44382	46228	53121
Small prints	95194	107136	111370	114819
Audiovisual documents	23561	25108	28689	31350
Electronic documents	6957	7096	7614	7830
Microforms	11956	11956	11956	10650
incl. microfiches	7341	7341	7341	7339
microfilms	4615	4615	4615	3311
Reserve collection	302718	302468	302431	300339
linear meters	4761	4758	4757	4727
Exchange collection	29081	28827	31510	32992
Electronic collection				
incl. databases	100	106	108	109
e- journals	18100	19200	20100	20160
<b>TOTAL (items)</b>	<b>4009746</b>	<b>4098254</b>	<b>3956875</b>	<b>4013118</b>

## Cooperation

Cooperation with Estonian libraries and the Consortium of Estonian Libraries Network targeted the coordination and specification of acquisition plans, problems of financing of research libraries, application of the information system INNOPAC, development of common databases (e-catalogue ESTER, the database of the Estonian articles ISE, The Estonian Subject Thesaurus EMS), collections development, and purchases of common licences for accessing electronic scientific journals.

Exchange of publications, interlibrary loans and information exchange were the traditional areas of international cooperation.

In 2006-2009, the library participated in the following projects:

- eIFL Electronic Information for Libraries — for making electronic information accessible for the libraries of Central and East Europe and developing countries
- Gesangbuchbibliographie – aimed at the creation of a general database of German-language hymnals, led by Deutsches Institut and Johannes Gutenberg-Universität, Mainz, in 2004-2007.
- EOD – eBooks on Demand, a project led by the University of Innsbruck Library.

Tartu University Library is a member of the following international organisations:

- European Information Association (EIA) and its branch for Baltic and Nordic Countries
- League of European Research Libraries (LIBER)
- European Association for Health Information and Library Association (EAHIL)
- Association of Libraries of the Baltic Area Bibliotheca Baltica
- International Association of Music Libraries, Archives and Documentation Centres (IAML)
- International Association of Sound and Audiovisual Archives (IASA)
- International Association of Law Libraries (IALL)
- The Consortium of European Research Libraries (CERL)
- Baltic Audiovisual Archival Council (BAAC)

Library director Martin Hallik is a member of the LIBER Architecture Expert Group; Collections Director Kristina Pai is a member of the LIBER Collection Management Section.

By the decision of the LIBER Council, the LIBER Annual Conference 2012 will be held at the University of Tartu Library.

## Research

Traditional research areas were as follows:

- University of Tartu history, its scholarly relations with European universities and research institutions;
- history of the library, the contents and development history of its collections, history of the book;
- problems of modern librarianship

In 2006, the Science Centre was established at the University of Tartu Library for researching topics that are either of genuine interest for Estonian culture (e.g. literature studies, history of ideas in the Baltic region), or focus on a specific scientific field (e.g. studies of the history of life sciences).

Carried out in close collaboration with researchers and scholars from Estonia, Europe (including Russia), Canada and the USA, the transdisciplinary and international character of the Centre's projects should be viewed as a part of the broader challenge to institutionalisation of science studies in Estonia.

## Staff member

	<b>31.12.2006</b>	<b>31.12.2007</b>	<b>31.12.2008</b>	<b>31.12.2009</b>
Number of staff members/FTE, among them	183/160,85	180/159,85	192/164,8	181/158,7
a) professional staff members/FTE, among them	151/133,6	131/ 115,6	151/130,8	143/126,95
had university degrees	103	95	110	113
university degrees in librarianship	11	13	14	17
had scientific degree	12	12	18	18
had finished secondary schools	45	36	37	36
b) number of other staff/FTE	32 /27,25	32 /27,25	41/34	38/31,75

## ***Johann Christian Schünmann's Printing House in Tartu in 1814-1840: Activities and Production***

*Ene-Lille Jaanson*

This review discusses a quarter of a century in the history of Tartu printing shops in the first half of the 19th century, examining the activities of Johann Joachim Christian Schünmann (1780-1849) as the printer for the University of Tartu, as well as his work for other customers and his contribution to the increasing of the number of Estonian-language printed books.

The university printing shop that started to work in 1632 was the first printing shop in Estonia. When the Academia Dorpatensis was moved, expecting the threat of war, farther from the eastern border to the seaside town of Pärnu in 1699, the printing shop moved as well. Printing of books was resumed in Tartu only 90 years later, in 1789, when Johann Michael Gerhard Grenzius (1759-1822), who had moved to Tartu from Põltsamaa, started his own printing press. In 1800, Grenzius bought the privilege of printing Estonian-language church books and school textbooks from a Riga printer Julius Conrad Daniel Müller (1759-1830).

Grenzius's printing work got a boost with the opening of the imperial university in Tartu in 1802. However, in addition to initial hardships, the printing shop had to cope with more and more new troubles – hindrances in inviting skilled labourers from abroad, Napoleon's wars and the spreading of war activities to Russia, inflation, but perhaps also Grenzius's lack of good business sense in the conditions of budding capitalism. All this together brought his enterprise to a near bankruptcy in 1813. The printer, who at the beginning had not had enough work, was not able to fulfil as quickly as required the growing orders from the university and local literati. Many manuscripts, including dissertations, were queued up for printing. The same year, another large-scale customer for printing work appeared in Tartu – the Livonian Charitable and Economic Society (founded in 1792), aiming at furthering country life and spreading agricultural knowledge and practical skills in the form of publications, moved from Riga to Tartu.

## ***Revision and re-cataloguing of collections of the UT Library in 2008***

*Kristina Pai, Anneli Sepp*

The year 2007/2008 was a breakthrough for the UT Library in two senses – a large part of library collections was systematically revised and several catalogues were made electronically accessible. By the end of 2007, the collections of the UT Library amounted to 3 526 068 items, or 60 786 linear meters. During 2008, the revision involved ca 1 million items. The revision of collections meant content-based evaluation of older monographs and textbooks and discarding of out-dated publications. Electronic access to library catalogues was provided by including original records in the e-catalogue ESTER, buying bibliographical records and uploading them into ESTER and digitising sheet and card catalogues.

A notable change appeared in the habits of library users in the 2000s – card catalogues were no longer used, because it was taken as natural and for granted that all library materials can be found in the electronic catalogue. In reality, the electronic catalogue contained only 36% of all library collections. This prompted a decision to convert sheet and card catalogues into electronic format as soon as possible, aiming at having most of the card catalogues converted by the end of 2008.

At the beginning of 2008, the library had given a promise to the university administration to make 70% of all of its collections electronically accessible by the end of the year, but actually, the percentage rose to 89. Digital catalogues offer access to ca 773 000 titles and the electronic catalogue ESTER contains ca 950 000 titles. In the course of this work, 234 245 items were discarded from the collections, including 125 000 titles.

During the whole year, almost all library staff members participated in several labour-intensive activities. More than 1000 hours of additional labour were contributed in the revision of the catalogues and discarding unnecessary publications.

11% of items in the UT Library collections are still to be included in the electronic catalogue. Mostly, these materials include manuscripts and rare books, small prints and other special formats.